

พัฒนาอนามัยในชุมชน

(COMMUNITY HEALTH DEVELOPMENT)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รชนันพร ภู่อกร

พัฒนาอนามัยในชุมชน -

Community health

T0092275

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

วิทยาศาสตร์สุขภาพ และวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม ศึกษาศาสตร์

2533

3164512 พัฒนาการอนามัยในชุมชน

(Community Health Development)

เรียบเรียงโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รัชไนพร ภู่อกร

วท.บ. (พยาบาลสาธารณสุข) พ.ม., ศศ.ม. (พัฒนาสังคม)

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครราชสีมา อ. รัชไนพร ภู่อกร วันที่ - 7 ก.พ. 2534

ภาควิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

คณะวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิทยาลัยครูนิบลสงคราม นินกุลโลก

2533

กรมศิลปากร

เลขที่ ๕๒๐-๕๒๕ (๒๕๒๕)

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

คำนำ

การพัฒนาอนามัยจำเป็นจะต้องนำแนวคิด หลักการการพัฒนาชุมชน ไปปรับใช้โดยถือหลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง กระตุ้นให้ประชาชน มีความคิดริเริ่มและที่สำคัญคือ การให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญของ การพัฒนาชุมชน ภาควิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาลัยครูพิษณุ-สงคราม พิษณุโลก กำลังเปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี สาขาวิชาสุขศึกษา สายวิทยาศาสตร์ รหัส 3164512 วิชา พัฒนาการอนามัยในชุมชน เป็นรายวิชาหนึ่งที่นักศึกษาสาขาสุขศึกษา เลือกเรียน ข้าพเจ้าจึงจัดทำเอกสารคำสอนนี้ขึ้นมา ก็เพื่อให้ประกอบการสอน ในรายวิชา 3164512 ของนักศึกษาสาขาสุขศึกษาดังกล่าว

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ทศนีย์ ศุภเมธี วิทยาลัยครูธนบุรีที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ในการเรียบเรียง อาจารย์ทรงจิต พูลลาภ ประธานฝ่ายฝึกอบรมศูนย์ประสานงานการพัฒนา สังคม (ศนส.) วิทยาลัยครูพระนคร นายแพทย์นิรัช หุ่นดี ผู้อำนวยการสำนักงานควบคุมโรค ติดต่อเขต 9 คุณศุภวาร์ ปุระคมผู้ชำนาญการพิเศษด้านส่งเสริมพัฒนาสำนักงานควบคุมโรคติดต่อ เขต 9 อาจารย์น้อยลายคราม อาจารย์ชำนาญ วงศ์วิจิตร อาจารย์กามแก้ว เสงี่ยมโปรง วิทยาลัยครูพิษณุสงคราม พิษณุโลก ที่เอื้อเฟื้อช่วยเหลือเรื่องเอกสารอ้างอิง

คุณความดีของหนังสือเล่มนี้ หากจะมีอยู่บ้างข้าพเจ้าขอบอบแต่คุณพ่อสันต์ คุณแม่เกศริน

ภากร

แต่ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรากฏนามในบรรณานุกรม ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาทำให้ แก่ข้าพเจ้า

แต่ นักพัฒนา นักศึกษา และนักการสาธารณสุข ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ข้าพเจ้าหวังว่าผู้อ่านคงจะได้แนวคิดในการพัฒนาอนามัยชุมชน เพื่อการพัฒนาประเทศ

ชาติของเรา

การพัฒนาจะสำเร็จไม่ได้เลย หากปราศจากความร่วมมือของ ประชาชนชาวไทย

ทุกคน

รัชนิพร ภู่อกร

28 กันยายน 2532

(ก)

สารบัญ

หน้า

คำนำ

แผนการสอน..... (1)

แผนการสอนประจำบท..... 1

บทที่ 1 ลักษณะของสังคมไทย..... 5

1.1 สถานและปัญหาของสังคมไทย..... 5

1.2 ประวัติความเป็นมาของสังคมไทย..... 6

1.3 ลักษณะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์..... 8

1.4 ลักษณะประชากรของสังคมไทย..... 11

1.4.1 ความสำคัญของประชากร..... 11

1.4.2 สถาบันทางสังคมในสังคมไทย..... 15

1.4.3 การจัดลำดับขั้นทางสังคม..... 48

บรรณานุกรม..... 52

แผนการสอนประจำบท..... 55

บทที่ 2 ความหมาย ความสำคัญ และรูปแบบของการพัฒนาชุมชน..... 57

วิทยาลัยครูบึงสอ
 วันที่ ๒7 ก.พ.
 วิชาเรียน ๒7
 เลขที่ ๑๒๒๗๕
 เลขเรียกหนังสือ ๓๖๒.1
 ๕1๙๒-๗
 ๓

(๗)

หน้า

2.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน.....	57
2.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน.....	58
2.3 จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน.....	60
2.4 รูปแบบของการพัฒนาชุมชน.....	61
2.5 แนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน.....	63
บรรณานุกรม.....	65
แผนการสอนประจำบท.....	67
บทที่ 3 ปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชน.....	69
3.1 ปรัชญาในการพัฒนาชุมชน.....	69
3.2 แนวคิดของการพัฒนาชุมชน.....	70
3.3 จุดเน้นในแนวคิดของการพัฒนา.....	79
3.4 ภาระหน้าที่ของชุมชน สิ่งที่ต้องคำนึงก่อนในการดำเนินงาน พัฒนาชุมชน (ความต้องการขั้นมูลฐานของชุมชน).....	91
บรรณานุกรม.....	95
แผนการสอนประจำบท.....	97
บทที่ 4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-6) กับการ พัฒนาชนบท.....	99

(ค)

หน้า

4.1	สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-5) กับการพัฒนาชนบท.....	99
4.2	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6.....	104
4.3	การพัฒนาชนบทแนวใหม่.....	116
4.4	โครงสร้างการบริหารการพัฒนาชนบทในปัจจุบัน.....	131
	บรรณานุกรม.....	149
	แผนการสอนประจำบท.....	151
บทที่ 5	วิธีการพัฒนาชุมชน.....	153
5.1	การให้การศึกษาแก่ชุมชน.....	153
5.2	การจัดระเบียบชุมชน.....	156
5.3	แผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล.....	160
5.4	ข้อมูล กชช. 2 ค. และตัวชี้วัดการพัฒนาหมู่บ้าน.....	164
5.5	อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง.....	170
5.6	การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่.....	181
5.7	องค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย.....	189
	บรรณานุกรม.....	207
	แผนการสอนประจำบท.....	209
บทที่ 6	เทคนิคการเข้าถึงประชาชน.....	211

6.1	การมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน.....	212
6.2	การสร้างความรักชาติ.....	219
6.3	การสร้างความปลอดภัย.....	220
6.4	การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม.....	221
6.5	การมีความเข้าใจในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี.....	221
6.6	การเข้าถึงประชาชนโดยอาศัยผู้นำท้องถิ่น.....	222
	บรรณานุกรม.....	223
	แผนการสอนประจำบท.....	225
บทที่ 7	ค่านิยมในสังคมไทย.....	229
7.1	ค่านิยมในชนบท.....	229
7.2	ค่านิยมในเมือง.....	231
7.3	ค่านิยมที่ควรยกย่อง.....	232
7.4	ค่านิยมที่ควรแก้ไข.....	235
7.5	ค่านิยมที่ควรยึดถือปฏิบัติ.....	239
	บรรณานุกรม.....	244
	แผนการสอนประจำบท.....	245
บทที่ 8	ทัศนคติกับการชักจูงใจ.....	247

(จ)

หน้า

8.1	ทัศนคติกับการพัฒนาประเทศ.....	247
8.2	การเปลี่ยนแปลงทัศนคติกับการยอมรับนวัตกรรม.....	250
8.3	พฤติกรรมความร่วมมือ.....	263
	บรรณานุกรม.....	267
	แผนการสอนประจำบท.....	269
บทที่ 9	การพัฒนาสุขภาพของประชาชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 6.....	271
9.1	สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางประชากร.....	271
9.2	สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม.....	273
9.3	สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพและอนามัย.....	276
9.4	สภาพการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเป็นธรรมทางสังคม และการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข.....	285
9.5	สภาพและการเปลี่ยนแปลงการบริหารการพัฒนาสาธารณสุข.....	287
9.6	นโยบายการพัฒนาการสาธารณสุข.....	290
9.7	กลวิธีในการพัฒนาสาธารณสุข.....	293
9.8	เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6.....	302
	บรรณานุกรม.....	306

แผนการสอนประจำบท.....	307
บทที่ 10 การพัฒนาอนามัยกับการสาธารณสุขมูลฐาน.....	309
10.1 ความหมายของการพัฒนาอนามัย.....	309
10.1.1 แนวคิดของการพัฒนาอนามัย.....	309
10.1.2 หลักการของการพัฒนาอนามัย.....	310
10.1.3 ขั้นตอนปฏิบัติงานพัฒนาอนามัยในชุมชน.....	311
10.2 ความหมายของการสาธารณสุขมูลฐาน.....	316
10.2.1 แนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐาน.....	316
10.2.2 รูปแบบของการสาธารณสุขมูลฐาน.....	318
10.3 เทคโนโลยีในการพัฒนาสุขภาพ.....	323
บรรณานุกรม.....	336
แผนการสอนประจำบท.....	337
บทที่ 11 การพัฒนาคุณภาพชีวิต.....	339
11.1 ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.).....	339
11.2 เกณฑ์ปฏิบัติการพื้นฐาน (กปฐ.).....	344
บรรณานุกรม.....	391

(ช)

สารบัญตาราง

หน้า

บทที่ 1

ตารางที่ 1.1	แสดงความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร ระหว่าง พ.ศ. 2510-2530	13
1.2	แสดงจำนวนประชากรที่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2531	14

บทที่ 4

ตารางที่ 4.1	แสดงการเปรียบเทียบระหว่างการน้คนาชนบทแนวเดิมกับแนวใหม่	128
--------------	--	-----

บทที่ 9

ตารางที่ 9.1	สถิติสาเหตุการตายที่สำคัญ 10 กลุ่มแรก	277
9.2	แสดงจำนวนทารกและน้ำหนักเฉลี่ยแรกคลอดแยกตามภาค	282
9.3	แสดงร้อยละของจำนวนทารกแรกคลอดน้ำหนักต่ำกว่า 2,500 กรัมและ 3,000 กรัม แยกตามภาค	283
9.4	เป้าหมายของแผนน้คนาการสาธารณสุขฉบับที่ 6 และสถานการณ์ปัจจุบัน	302

(๗)

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
บทที่ 4	
แผนภูมิที่ 4.1	
โครงสร้างการพัฒนาระบบในห่วงโซ่มูลค่า ฉบับที่ 6	109
4.2	
โครงสร้างการจัดระบบบริหารการพัฒนาระบบ ในปัจจุบัน	134
บทที่ 10	
แผนภูมิที่ 10.1	
รูปแบบองค์กรที่มีอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้าน	322
10.2	
รูปแบบองค์กรที่มี พสส. / อสม. ในหมู่บ้าน	322

แผนการสอน

รหัส 3164512

ชื่อ พัฒนอนามัยในชุมชน (Community Health Development)

จำนวนหน่วยกิต 3(3-0)

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาหลักการ ทฤษฎี และวิธีการพัฒนาชุมชนทั่วไป ขบวนการศึกษาซึ่งจะทำให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองตามหลักประชาธิปไตยศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างสังคมชนบทองค์ประกอบหรือ ตัวการที่มีอิทธิพลต่อโครงการต่าง ๆ ในการพัฒนาอนามัยชุมชน และค้นคว้าวิธีการที่จะช่วยให้ประชาชนร่วมมือกันรับผิดชอบการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอนามัยของประชาชนของประเทศไทย
2. เพื่อให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาสาธารณสุขและการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อให้ผู้เรียนมีการปฏิบัติตนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชน
4. เพื่อให้ผู้เรียนนำแนวคิด ทฤษฎี วิธีการพัฒนาชุมชนไปปรับใช้ในการพัฒนาอนามัยของชุมชนได้

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การอภิปรายกลุ่มและรายงาน
3. การให้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลมาอภิปรายในห้องเรียน
4. การศึกษาดูงานนอกสถานที่
5. เชิญวิทยากร
6. การชมวิดีโอทัศน์

สื่อการเรียน

1. เอกสารคำสอนวิชาพัฒนาอนามัยในชุมชน
2. หนังสือ ตำรา และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา
3. วิดีทัศน์
4. วิทยากรจากหน่วยงานสาธารณสุขและพัฒนาชุมชน

การประเมินผลและการวัดผล

1. พิจารณาการมีส่วนร่วมในการอภิปรายเนื้อหาในบทเรียน
2. พิจารณาแนวคิดที่กลุ่มได้นำเสนอในห้องเรียน

(3)

3. สังเกตความสนใจในชั้นเรียน และในการศึกษาดูงานนอกสถานที่
4. การทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์เป็นระยะ ๆ และทดสอบปลายภาคเรียน
5. เก็บคะแนนเรียนระหว่างภาคและปลายภาค
6. ให้ระดับค่าของคะแนนในการวัดผลโดยใช้วิธีอิง เกณฑ์และหรืออิงกลุ่ม โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของผู้เรียน

หนังสืออ่านประกอบ

1. เอกสารจากกระทรวงสาธารณสุข กรมการนัดหมายชุมชนกระทรวงมหาดไทย และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. บรรณานุกรม

แผนการสอนเป็นรายสัปดาห์

สัปดาห์ที่	เนื้อหา	จำนวน คาบเรียน	กิจกรรมการสอน
1	ลักษณะของสังคมไทย	3	การบรรยาย
2	ลักษณะของสังคมไทย (ต่อ)	3	การบรรยาย การอภิปราย
3	ความหมายความสำคัญและรูปแบบ ของการพัฒนาชุมชน	3	การบรรยาย
4	ปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชน	3	การบรรยาย
5	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-6) กับการพัฒนาชนบท	3	การบรรยาย
6	วิธีการพัฒนาชุมชน	3	การบรรยาย
7	วิธีการพัฒนาชุมชน (ต่อ)	3	การบรรยาย
8	เทคนิคการเข้าถึงประชาชน	3	การบรรยาย การอภิปราย
9	ทดสอบกลางภาค ทบทวนเนื้อหาที่เรียน มาแล้ว ครึ่งภาคเรียน	3	การบรรยาย
10	ค่านิยมในสังคมไทย	3	การบรรยาย การอภิปราย
11	ทัศนคติกับการชักจูงใจ	3	การบรรยาย
12	ทัศนคติกับการชักจูงใจ (ต่อ)	3	การบรรยาย
13	การพัฒนาสุขภาพของประชาชนตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 6	3	การบรรยาย การค้นคว้าด้วยตนเอง
14	การพัฒนาอนามัยกับการสาธารณสุขมูลฐาน	3	การบรรยาย การรายงาน ชมวิดิทัศน์
15	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	3	การบรรยาย การค้นคว้าด้วยตนเอง
16	ทบทวนเนื้อหาที่เรียนมาแล้วทั้งหมดและ สรุปปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชน	3	การบรรยาย การอภิปราย ชมวิดิทัศน์

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 1 ลักษณะของสังคมไทย

หัวข้อที่

- 1.1 สภาพและปัญหาของสังคมไทย
- 1.2 ประวัติความเป็นมาของสังคมไทย
- 1.3 ลักษณะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์
- 1.4 ลักษณะประชากรของสังคมไทย
 - 1.4.1 ความสำคัญของประชากร
 - 1.4.2 สถาบันทางสังคมในสังคมไทย
 - 1.4.3 การจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม

แนวคิด

1. คนไทยคือคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ใช้ภาษาไทยทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนมีวัฒนธรรมประเพณีคล้าย ๆ กันประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เก่าแก่ และที่สำคัญไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของใคร
2. ประเทศไทยอยู่ในทวีปเอเชียทางตะวันออกเฉียงใต้ มีสภาพภูมิอากาศร้อน และฝนตกชุก มีพรมแดนติดอยู่กับสี่ประเทศคือ สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชาประชาธิปไตย และมาเลเซีย มีพื้นที่ 531,115.029 ตารางกิโลเมตร ภูมิอากาศในประเทศไทย อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 23.7 องศาเซลเซียส ถึง 32.5 องศาเซลเซียส

3. จำนวนประชากรทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2531 รวม 54,960,917 คน เป็นชาย 27,574,256 คน หญิง 27,386,661 คน มีศาสนาประจำชาติ คือศาสนาพุทธ ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีประมาณ 19,000 บาท ประเทศไทยแบ่งการปกครองเป็น 72 จังหวัด (ไม่รวมกรุงเทพมหานคร) มีการบริหารงาน 3 ส่วน คือ การบริหารงานส่วนกลาง การบริหารงานส่วนภูมิภาค และการบริหารงานส่วนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. สามารถบอกถึงประวัติความเป็นมาของสังคมไทยได้
2. สามารถบอกถึงลักษณะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ได้
3. สามารถบอกถึงลักษณะประชากรของสังคมไทยได้

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การอภิปราย

สื่อการเรียน

1. เอกสารคำสอน

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากการทดสอบย่อย
2. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรสุพรรณบุรี

บทที่ 1

ลักษณะของสังคมไทย

1.1 สภาพและปัญหาของสังคมไทย

ประเทศไทยเรายังเป็นประเทศที่น่าอยู่กว่าอีกหลายประเทศในโลกนี้ เพราะยังมีสิ่งที่น่าสนใจหลายอย่าง เช่น มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่มีค่าเหลืออยู่บ้าง มีลมฟ้าอากาศเหมาะแก่การผลิตทางการเกษตร มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงศุภนิรชาธรรม มีอิสราภาพ มีไมตรีจิตต่อคนต่างผิวพรรณ วรรณะและศาสนา มีผู้นำที่มีปฏิภาณดี แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าเก่ง มีวัฒนธรรมที่สวยงามและละเอียดอ่อน มีอารมณัชน มีเสรีภาพ และโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพ

แต่ปัญหาเศรษฐกิจ และสังคมก็ยังมีอีกมากที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลลัพท์ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจตลอดมา อันได้แก่

(ก) ปัญหาเศรษฐกิจเช่น ค่าครองชีพสูงและค่าจ้างแรงงาน เงินเดือน และรายได้ของบุคคลต่ำ

(ข) ปัญหาสังคม เช่น การติดยึดมัวเมาในอบายมุข และปล่อยตัว ปล่อยใจไปกับกิเลส คือ โสภ โภจร และหลงจึงเกิดปัญหาอาชญากรรมการมั่วสุมมัวเมาในอบายมุข อุบัติเหตุ ความไม่เป็นธรรมในสังคม ทุกจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง (คอร์ปชั่น) คุณภาพชีวิต (ปัจจัยสี่) ยังต่ำ มลภาวะทางดิน ทางน้ำ ทางอากาศ ปัญหาประชากร (การศึกษาและการย้ายถิ่น) ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ

นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น คุณภาพของผลผลิต และการบริการต่ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การก่อสร้าง ผลผลิตจากอุตสาหกรรม สินค้าที่ส่งออกมีมาตรฐานต่ำ มีการปลอมปน การหลอกลวงแรงงานไปทำงานต่างประเทศ การคมนาคมขนส่งไม่สะดวกไม่ปลอดภัย ไฟฟ้า น้ำประปา และโทรศัพท์ขาดเสียหายขัดข้องไม่สม่ำเสมอ เหล่านี้ย่อมสะท้อนถึงคุณภาพของกำลังคนในด้านต่าง ๆ ของสังคม

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะกล่าวถึง การพัฒนาอนามัยในชุมชนว่าควรมีแนวทางอย่างไร ควรพิจารณา โครงสร้างทางสังคมของสังคมไทยเสียก่อน เพื่อที่จะได้ทราบลักษณะสังคมไทย โดยทั่วไป และลักษณะของสังคมไทยในชนบท

1.2 ประวัติความเป็นมาของสังคมไทย

คนไทยมาจากแหล่งไหนกันแน่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ นักประวัติศาสตร์ทั้งหลาย ต่างก็มีแนวความคิดในการศึกษาเกี่ยวกับคนไทย และสังคมไทยในสมัยอดีตที่แตกต่างกัน พอจะเข้าใจได้ว่าถิ่นกำเนิดของคนไทย ในปัจจุบันมีอยู่ 5 ทฤษฎี คือ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ม.ป.ป. : 59-60)

(ก) ทฤษฎีที่เชื่อว่าคนไทยมีถิ่นเดิม อยู่บริเวณมณฑลเสฉวน ปัจจุบันคือบริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงในตอนกลางของประเทศจีน ค่อย ๆ ย้ายถิ่นลงมาทางตอนใต้ของจีน จากนั้นจึงย้ายถิ่นลงมาสู่แหลมอินโดจีน

(ข) ทฤษฎีที่เชื่อว่าคนไทยมีถิ่นเดิมอยู่บริเวณเทือกเขาอัลไต ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจีนติดกับพรมแดนรัสเซียค่อย ๆ ย้ายถิ่นถอยร่นมาสามครั้งคือ หนึ่งจากเทือกเขา

อัลไตเข้าสู่มณฑลเสฉวน สองจากมณฑลเสฉวนเข้าสู่มณฑลยูนนาน และสามจากมณฑลยูนนานเข้าสู่
สือโขทัย

(ค) ทฤษฎีที่เชื่อว่า คนไทยมีถิ่นเดิมอยู่กระจัดกระจายในบริเวณกว้างนับจากตอนใต้
ของจีนบริเวณยูนนาน กวางตุ้งตลอดจนบริเวณทางตอนเหนือของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
รวมทั้งในบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย

(ง) ทฤษฎีที่เชื่อว่า คนไทยมีถิ่นเดิมอยู่ที่บริเวณเนื้อที่ประเทศไทย ในปัจจุบันเป็น
เวลานาน

(จ) ทฤษฎีที่เชื่อว่า คนไทยมีถิ่นเดิมอยู่ที่บริเวณคาบสมุทรมลายู และหมู่เกาะต่าง ๆ
และค้อย ๆ ย้ายถิ่นเข้าสู่แหลมอินโดจีน และตอนใต้ของจีน

ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีเหตุผลในการสรุป แต่ทฤษฎีที่ยอมรับกันได้แก่ ทฤษฎีที่เชื่อ
ว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่บริเวณมณฑลเสฉวน และทฤษฎีที่เชื่อว่าถิ่นเดิมของคนไทยอยู่บริเวณ
เทือกเขาอัลไต อย่างไรก็ตามนักวิชาการรุ่นใหม่ ๆ พยายามหาทฤษฎีใหม่ที่น่าเชื่อถือคือ ทฤษฎี
ที่เชื่อว่าคนไทย มีถิ่นเดิมอยู่กระจัดกระจายในบริเวณกว้าง นับจากตอนใต้ของจีนบริเวณยูนนาน
กวางตุ้ง ตลอดจนบริเวณทางตอนเหนือของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันได้แก่ เวียดนาม
ลาว กัมพูชา ไทย พม่า และรัฐอัสสัมของอินเดีย

นับเป็นการยากที่จะสรุปว่าทฤษฎีใดน่าเชื่อถือมากที่สุด แต่ก็อยากจะสนับสนุนทฤษฎีที่ว่า
คนไทยมีถิ่นเดิม อยู่บริเวณพื้นที่ประเทศไทยในปัจจุบันเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ยังไม่ค่อย
ยอมรับกัน เนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยายังไม่แจ่มชัด
อย่างไรก็ตามคนไทยก็คือคนพูดภาษาไทย มีวัฒนธรรมประเพณีคล้าย ๆ กัน เมื่อกล่าวถึงคนไทย
ในปัจจุบันมักจะ เน้นถึงคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และใช้ภาษาไทย

1.3 ลักษณะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

ในทางภูมิศาสตร์ประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่างละติจูด 5 องศา 37 ลิปดาเหนือ กับ 20 องศา 27 ลิปดาเหนือ และระหว่างลองจิจูด 97 องศา 22 ลิปดาตะวันออก กับ 105 องศา 37 ลิปดาตะวันออก จากที่ตั้งของประเทศไทยซึ่งอยู่ในเขตละติจูดต่ำของซีกโลกเหนือ บนผืนแผ่นดินใหญ่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย ทำให้มีสภาพภูมิอากาศร้อนและฝนตกชุกหรือร้อนชื้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงฤดูฝน ส่วนลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงฤดูแล้ง

ในด้านอาณาเขตติดต่อ ประเทศไทยมีพรมแดนติดต่อกับสี่ประเทศคือ สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชาประชาธิปไตยและมาเลเซีย สำหรับดินแดนทางตอนล่างของประเทศไทย ติดต่อกับทะเล ซึ่งมีความยาวของฝั่งทะเล ด้านอ่าวไทย 1,840 กิโลเมตร และฝั่งทะเลด้านทะเลอันดามัน 865 กิโลเมตรสำหรับระยะทางแนวพรมแดนด้านพม่ามีความยาวทั้งหมด 2,202 กิโลเมตร แนวพรมแดนด้านลาวมีความยาวทั้งสิ้น 1,750 กิโลเมตร แนวพรมแดนด้านกัมพูชามี 789 กิโลเมตร และแนวพรมแดนด้านมาเลเซียมีความยาว 576 กิโลเมตร

จากข้อมูลของกรมแผนที่ทหาร ประเทศไทยมีพื้นที่ 531,115.029 ตารางกิโลเมตร หรือ 320,696,813.125 ไร่ รูปร่างของประเทศไทยคล้ายกระบวยตักน้ำ หรือขวานโบราณ ส่วนยาว จากเหนือสุดใต้ 1,620 กิโลเมตรจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายไปยังอำเภอเบตง จังหวัดยะลา ส่วนกว้างสุดจากตะวันออกไปยังตะวันตก 780 กิโลเมตร จากด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ไปยังช่องเม็ก อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนแคบที่สุดของของแผ่นดินไทยเพียง 10.8 กิโลเมตรที่ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โดยทั่วไปประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นที่เป็นที่ราบมาก มีที่ดินอุดมสมบูรณ์หลายแห่ง เช่น ที่ราบหุบเขาทางภาคเหนือ ที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณดังกล่าว มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่น เหมาะสำหรับประกอบอาชีพเกษตรกรรม และกลายเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ อาจพิจารณาความแตกต่างของลักษณะภูมิประเทศเป็นรายภาคดังนี้คือ

ภาคกลาง ภูมิประเทศส่วนใหญ่ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สมบูรณ์ ประชากรค่อนข้างหนาแน่น มีเมืองและชุมชนใหญ่ ๆ มากกว่าภาคอื่น ๆ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิประเทศเป็นแบบแอ่งกระทะซึ่งมีขอบค่อนข้างสูงชันทางด้านตะวันตกและด้านใต้ และเอียงลาดไปทางตะวันออกเฉียงลงสู่แม่น้ำโขงมีทิวเขาภูพานเป็นทิวเขาเดี่ยว ๆ พาดเป็นแนวจากตะวันตกเฉียงเหนือไปตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ทางตอนกลางค่อนข้างไปทางภาคเหนือของภาคแอ่งที่ราบของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ลุ่มแม่น้ำ

สงครามเรียกว่า แอ่งสกลนคร และลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชีอีกส่วนหนึ่งเรียกว่าแอ่งโคราช ภาคนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของดินน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทราย และถูกชะล้างพังทลายเป็นเวลานานจากการถางทำลายป่า นอกจากนี้ยังมีปัญหาดินเค็มอันเนื่องมาจากหินเกลือใต้ดินซึมขึ้นมายังชั้นบนด้วย จึงเป็นปัญหาการใช้ที่ดินทำเกษตรกรรมมาก มีปัญหาความยากจนมาก ทำให้มีการย้ายถิ่นออกมาในอัตราส่วนค่อนข้างสูง

ภาคเหนือ ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเล็ก ๆ กระจัดกระจายกันมีทิวเขาสูงคั่นสลับเป็นตอน ๆ ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอยู่หนาแน่นตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ส่วนตามบริเวณทิวเขามิ ชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่เป็นหย่อม ๆ ภาคเหนือ มีปัญหาที่ดินมีจำนวนจำกัดที่ดินทำกินเป็นแปลงเล็ก ๆ เกษตรกรมีปัญหาความยากจนค่อนข้างมาก

ภาคตะวันตก ภูมิประเทศเป็นทิวเขา สลับกับที่ราบลุ่มแม่น้ำ คล้ายคลึงกับภูมิภาคภาคเหนือ แต่ประชากรตั้งถิ่นฐานเบาบางกว่าในภาคเหนือ มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้มาเป็นไร่นาอยู่มาก ไม่มีปัญหาที่ดินทำกิน แต่มีปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย

ภาคตะวันออก ภาคนี้มีทิวเขาจันทบุรีเป็นแนวแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วนคือ ทางเหนือเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำปราจีนบุรี แม่น้ำบางปะกง และทางใต้เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลที่ราบทั้งสองจะมีประชากรอยู่อย่างหนาแน่น ภาคนี้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากเพราะมีที่ราบที่เพาะปลูกได้ดี และมีฝั่งทะเลยาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล

ภาคใต้ ภูมิประเทศเป็นทิวเขายาวต่อเนื่องกันไปเป็นกระดูกสันหลังของคาบสมุทร และมีที่ราบชายฝั่งทะเลขนานอยู่ทั้งสองด้าน ประชากรตั้งถิ่นฐานปานกลาง มีทรัพยากรป่าไม้ และแร่ดีบุกเป็นจำนวนมาก ทำนาและทำสวนยางพาราด้วย

ลักษณะภูมิอากาศในประเทศไทย กล่าวได้ว่าประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตอากาศร้อนได้รับ ความร้อนจากอิทธิพลลมมรสุมต่าง ๆ ทำให้ประชากรมีการประกอบอาชีพหลายประเภท เช่น กสิกรรม เหมืองแร่ ป่าไม้ ฯลฯ ประเทศไทยมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว เฉพาะภาคใต้มีเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 23.7 องศาเซลเซียส ถึง 32.5 องศาเซลเซียส

1.4 ลักษณะประชากรของสังคมไทย

1.4.1 ความสำคัญของประชากร ประชากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสังคมที่จะ ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ต่อ ๆ ไป ประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทยประมาณ 80% อาศัยอยู่ในเขต ชนบท จากข้อมูลกองทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จำนวนประชากร ที่ราราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2531 รวม 54,960,917 คนเป็นชาย 27,574,256 คน หญิง 27,386,661 คน

ความหนาแน่นของประชากร ปรากฏว่าสังคมไทยมีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่นเพิ่ม ขึ้นทุก ๆ ปี จาก พ.ศ. 2510 สังคมไทยมีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่โดยเฉลี่ยเท่ากับ

60 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร และค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจนปี พ.ศ. 2530 มีจำนวนเท่ากับ 100 คน ต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประชากรคือ ภาวะเกิด ภาวะตาย และการย้ายถิ่น สำหรับประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2529 มีอัตราเกิด 16.6 ต่อพันอัตราตาย 4.2 ต่อพันอัตราเพิ่มร้อยละ 1.2 แม้ว่ารัฐบาลจะใช้นโยบายประชากรในเรื่องการวางแผนครอบครัว ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้วหลายฉบับ แต่การเพิ่มของประชากร ก็เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปีเมื่อพิจารณาจำนวนประชากรตามรายจังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดคือ กรุงเทพมหานคร รองลงมาคือ นครราชสีมา อุบลราชธานี อุดรธานี ขอนแก่น บุรีรัมย์ นครศรีธรรมราช เชียงใหม่ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด นครสวรรค์ สงขลา ชัยภูมิ และเชียงราย ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1.1 และ 1.2

ตารางที่ 1.1 แสดงความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร
ระหว่าง พ.ศ. 2510-2530

พ.ศ.	จำนวนประชากรกลางปี (หน่วย: พันคน)	ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร (พื้นที่ 531,115 ตารางกิโลเมตร)
2510	31,976	60
2511	33,010	62
2512	34,038	64
2513	35,037	65
2514	36,185	68
2515	37,589	70
2516	39,155	73
2517	40,642	76
2518	41,863	78
2519	42,802	80
2520	43,743	82
2521	44,747	84
2522	45,668	85
2523	46,537	87
2524	47,418	89
2525	48,361	91
2526	49,181	92
2527	50,049	94
2528	51,189	96
2529	52,382	98
2530	53,397	100

ที่มา : มหิตล, มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ข้อมูลประชากรประเทศไทย,
(นครปฐม : โครงการเผยแพร่ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร, 2530)

ตาราง 1.2 แสดงจำนวนประชากรที่วาระอาณาจักร
เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2531

จังหวัด	รวม	ชาย	หญิง	จังหวัด	รวม	ชาย	หญิง
1. กรุงเทพมหานคร	5,716,779	2,366,677	1,850,102	38. อุดรดิตต์	433,264	227,266	224,998
2. สมุทรปราการ	789,060	404,312	384,748	39. แพร่	489,399	246,267	243,132
3. นนทบุรี	596,381	298,378	298,003	40. น่าน	432,210	220,075	212,135
4. ปทุมธานี	435,409	217,712	217,697	41. พะเยา	492,848	248,411	244,437
5. พระนครศรีอยุธยา	677,626	330,431	347,195	42. เชียงราย	1,009,608	510,390	499,218
6. อ่างทอง	277,826	134,045	143,781	43. แม่ฮ่องสอน	165,813	85,348	80,465
7. ลพบุรี	735,464	372,374	363,090	44. นครสวรรค์	1,072,876	537,823	535,053
8. สิงห์บุรี	226,890	110,854	116,036	45. อภัยธานี	205,809	147,693	148,116
9. ชัยนาท	353,125	172,653	180,472	46. กำแพงเพชร	643,763	321,076	322,687
10. สระบุรี	521,006	260,148	260,858	47. ตาก	336,714	170,249	166,465
11. ชลบุรี	897,207	460,235	436,972	48. สุโขทัย	582,849	287,104	295,745
12. ระยอง	440,255	225,117	215,138	49. พิษณุโลก	767,350	383,992	383,358
13. จันทบุรี	422,531	214,687	207,844	50. พิจิตร	547,901	269,118	278,783
14. ตราด	188,361	96,767	91,594	51. เพชรบูรณ์	931,001	471,272	459,729
15. ฉะเชิงเทรา	569,411	281,827	287,584	52. ราชบุรี	705,101	351,273	353,828
16. ปราจีนบุรี	854,245	434,857	419,388	53. กาญจนบุรี	663,531	340,124	323,407
17. นครนายก	223,212	111,952	111,260	54. สุพรรณบุรี	811,335	339,078	412,257
18. นครราชสีมา	2,325,124	1,166,699	1,158,425	55. นครปฐม	630,805	309,705	321,100
19. บุรีรัมย์	1,403,383	704,411	698,972	56. สมุทรสาคร	340,952	170,126	170,826
20. สุรินทร์	1,258,059	633,093	624,966	57. สมุทรสงคราม	204,822	100,599	104,223
21. ศรีสะเกษ	1,282,303	641,792	640,511	58. เพชรบุรี	418,711	208,193	210,578
22. อุบลราชธานี	1,862,413	933,492	928,921	59. ประจวบคีรีขันธ์	413,868	211,123	202,745
23. ยโสธร	512,230	254,340	257,890	60. นครศรีธรรมราช	1,396,209	697,473	698,736
24. ชัยภูมิ	1,016,000	509,225	506,775	61. กระบี่	280,818	143,621	137,197
25. ขอนแก่น	1,649,546	829,830	819,716	62. พังงา	205,997	104,911	101,086
26. อุดรธานี	1,768,241	882,766	885,475	63. ภูเก็ต	155,367	76,868	78,499
27. เลย	536,070	273,830	262,240	64. สุราษฎร์ธานี	713,528	354,454	359,074
28. หนองคาย	850,646	428,024	422,622	65. ระนอง	107,808	55,696	52,112
29. มหาสารคาม	880,184	443,372	436,812	66. ชุมพร	383,258	194,333	188,925
30. ร้อยเอ็ด	1,202,645	601,023	601,622	67. สงขลา	1,060,029	543,712	525,317
31. กานันท์	870,269	434,245	436,024	68. สตล	212,446	108,445	104,001
32. สกลนคร	938,049	407,109	467,940	69. ตรัง	502,968	254,513	248,455
33. นครพนม	616,693	308,025	308,668	70. นัทลุง	448,580	219,839	228,741
34. มุกดาหาร	282,390	138,576	143,814	71. ปัตตานี	518,079	255,111	262,968
35. เชียงใหม่	1,345,715	683,182	662,533	72. ยะลา	339,221	173,080	166,141
36. ลำพูน	409,357	206,248	203,109	73. นราธิวาส	536,782	270,010	266,772
37. ลำปาง	756,132	379,577	376,555				

ที่มา : มหาตไทย, กระทรวง กรมการปกครอง, ข้อมูลราษฎร, (กรุงเทพฯ :
กองทะเบียนราษฎร, 2531.)

1.4.2 สถาบันทางสังคมในสังคมไทย

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่สำคัญของสถาบันทางสังคมเกิดขึ้นมา เพื่อพัฒนาความคิด ร่างกาย และจิตใจให้แก่สมาชิกที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นสมาชิกที่สังคมคาดหวังไว้และเป็นศูนย์กลางของสถาบันครอบครัว ซึ่งมี พ่อ แม่ ลูก หรือญาติพี่น้องอาศัยอยู่ สถาบันครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่มีหน้าที่สำคัญ ๆ หลายประการ กล่าวคือ

(ก) ทำหน้าที่ผลิตประชากร เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ เป็นการผลิตสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่าที่กำลังจะตายไป.

(ข) ทำหน้าที่บำบัดความต้องการทางเพศ ซึ่งออกมาในรูปของการสมรสหรือการมีครอบครัว การสมรสเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมพยายามควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหนุ่มสาวให้อยู่ในขอบเขต และเป็นการผลิตสมาชิกใหม่ เพื่อจะได้เป็นสังคมที่สมบูรณ์ต่อไป

(ค) ทำหน้าที่อบรมขัดเกลา (Socialization) เพื่อให้การอบรมเลี้ยงดูและสั่งสอนสมาชิกใหม่ในครอบครัว ให้กลายเป็นสมาชิกที่สังคมปรารถนา ให้อยู่ในสังคมอย่างราบรื่น การอบรมขัดเกลาเด็กนั้นเป็นเรื่องที่เตรียมพร้อมให้สมาชิกใหม่รู้จักระเบียบทางสังคม และออกไปเผชิญกับสถาบันอื่น ๆ ต่อไป

(ง) ทำหน้าที่ผลิตอาหาร ให้แก่สมาชิกใหม่เป็นการทำหน้าที่ ทางเศรษฐกิจให้แก่สมาชิกใหม่ที่เกิดขึ้นได้รับความสุขในด้านกการบริโภค และในด้านจิตใจ พ่อ แม่ จะให้การศึกษาแก่เด็กนำเงินที่ประกอบอาชีพมาให้นบุตรได้ศึกษาเล่าเรียน

ระบบการสมรส การเลือกคู่ในสังคมไทยอาจกล่าวได้ว่า นิยมการแต่งงานนอกวงศ์วานของตน (Exogamy) ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องประเพณีมีข้อห้ามไว้มิให้แต่งงานกับบุคคลที่สืบสายโลหิตโดยตรง ในสังคมไทยได้ออกเป็นพระราชบัญญัติ คือจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1445 วรรค 2 ได้บัญญัติไว้ว่า "การสมรสจะกระทำมิได้ต่อเมื่อชายหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา..." อย่างไรก็ตาม ในอดีตบางครอบครัวในสังคมไทยมีการแต่งงานภายในวงศ์ญาติของตน เช่น การแต่งงานของพี่น้องต่างมารดาในสถาบันพระมหากษัตริย์ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ม.ป.ป. : 72)

ประเพณีการแต่งงานมีความแตกต่างกันในเมืองและชนบทและระหว่างภาคหรือในบางหมู่บ้านที่มีการรักษาประเพณีดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ ทำให้มีประเพณีแตกต่างกันไปในสังคมเมือง ประเพณีการแต่งงาน อาจจะหรูหรากว่าในชนบท ค่าสินสอดก็มากกว่า ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของคู่บ่าวสาว ส่วนมากจะมีพิธีหมั้นตามประเพณีไทย ฝ่ายชายต้องมีญาติผู้ใหญ่ไปสู่ขอฝ่ายหญิง ค่าสินสอดก็แล้วแต่ครอบครัวฝ่ายหญิงจะเรียกร้อง การแต่งงานที่จัดขึ้นมักมีพิธีทางศาสนา พิธีรดน้ำสังข์ การเลี้ยงแขกที่มารดน้ำสังข์ บางหมู่บ้านการสมรสอาจจะไม่มีพิธีทางศาสนา เพราะนับถือผี มีแต่พิธีรับไหว้ผูกข้อมือ เช่น บางหมู่บ้านในจังหวัดเชียงราย ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ในการสมรสมักจะแตกต่างกันไปในรายละเอียด ตามหลักการแล้วระบบการสมรสมี 2 ระบบ คือ ระบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) กับ ระบบหลายผัวหลายเมีย (Polygamy) สำหรับสังคมไทยไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรือเมืองส่วนใหญ่มีระบบการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเพณีที่นิยมกันมานานแล้วและมี การตราออกมาในรูปกฎหมาย ที่ให้ชายหญิงแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว อย่างไรก็ตามในอดีตคนที่มีฐานะและ

เกียรติยศชื่อเสียง เป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าขุนมูลนาย นิยมการแต่งงานแบบชายมีภรรยาได้หลายคน อาจเป็นเพราะมีฐานะความเป็นอยู่ดี พอที่จะสามารถเลี้ยงดูภรรยา และลูก ๆ ได้ แม้ว่ากฎหมายจะบังคับ ให้ชายมีภรรยาได้คนเดียวก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติในสังคมเมือง ปัจจุบัน คนที่มีฐานะ อาจมีภรรยาอีกหลายคน บุตรที่เกิดมา ก็ใช้นามสกุลบิดาร่วมกันได้แต่ไม่มีตัวเลขปรากฏว่า ร้อยละ เท่าใดที่ชายไทยคนเดียวมีภรรยาหลายคนซึ่งในเรื่องนี้เห็นว่า การแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวน่าจะมีปัญหาทางครอบครัวน้อยกว่า ครอบครัวที่มีทั้งภรรยาหลวง ภรรยา น้อยซึ่งสอดคล้องกับหลักศีลห้าในพุทธศาสนาว่าด้วยศีลข้อที่ 3 คือ การสำรวมในกามไม่ล่วงเกินในบุตร ภรรยา สามิผู้อื่น ถ้าหากคนไทยยึดมั่นในศีลข้อนี้แล้ว ครอบครัวต้องเป็นสุข ซึ่งส่งผลให้สังคมไทยโดยทั่วไปเป็นสุข เพราะจากการสังเกตข่าวอาชญากรรม ที่ปรากฏทางสื่อมวลชน ประเด็นเรื่องชู้สาว แย่งคนรัก สามิ ภรรยา มักก่อให้เกิดคดีทำร้ายร่างกายบาดเจ็บ ชกกันตาย ก็มีให้เห็นกันอยู่บ่อย ๆ เชื่อว่าบุตรที่เกิดมาไม่ว่าจากภรรยาหลวง หรือภรรยา น้อยคงจะไม่ได้รับความสุขเท่าที่ควร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการติดยาเสพติด

ระบบครอบครัว โดยทั่วไปพบว่าครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว

(Nuclear family) ซึ่งประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก เท่านั้นส่วนครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก และมีญาติ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา มาอาศัยอยู่ด้วย ก็อาจจะพบได้เหมือนกัน

ในชนบทลักษณะครอบครัวจะเป็นครอบครัวขยายชั่วคราว กล่าวคือ ในระยะแรก ๆ ของการแต่งงาน คู่สมรส จะอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงสักระยะหนึ่ง ต่อมาก็จะแยกครอบครัวออกต่างหาก ครอบครัวที่แยกออกมาใหม่จะเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวอยู่หลายสิบปีจนกระทั่งลูกสาวแต่งงาน และลูกชายเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยครอบครัวจะกลายเป็นครอบครัวขยายชั่วคราว

สำหรับลักษณะครอบครัวในเมือง น่าจะเป็นครอบครัวแบบเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย ทั้งนี้เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ ธุรกิจและการงานบังคับ ให้ต้องอยู่อย่างครอบครัวเดี่ยว เพราะครอบครัวเดี่ยวมีข้อดีในแง่ที่ว่า ทำให้บุคคลมีอิสระเป็นตัวของตัวเอง แต่อาจมีข้อเสียในกรณีที่สามี และภรรยาต้องทำงานนอกบ้านทั้งคู่ ไม่มีโอกาสเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่ ผักบุตรให้อยู่ในความดูแลของคนรับใช้แทนที่จะเป็นญาติผู้ใหญ่บางท่านกล่าวว่า ระบบครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย ทำให้เด็กมีความอบอุ่นใจ มีพื้นฐานทางด้านจิตใจที่มั่นคง ไม่ติดยาเสพติดได้ง่าย

ลักษณะครอบครัวขยายในสังคมเมืองก็มีเหมือนกัน เสรีภาพอาจจะน้อยกว่าครอบครัวเดี่ยว ลูกที่เกิดจากครอบครัวต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกัน จะเกิดบาดหมางพิດใจกัน จะมีปัญหาความลำเอียงของ ปู่ ย่า ตา ยาย รักหลานไม่เท่ากัน ก็อาจเป็นได้

กระบวนการอบรมขัดเกลา การอบรมขัดเกลาในครอบครัวไทยแตกต่างกับครอบครัวของสังคมอื่น ๆ กล่าวคือ การให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตรในครอบครัวของสังคมไทยจะมากกว่าครอบครัวของสังคมอื่น ๆ มีความแตกต่างระหว่างสังคมชนบท และสังคมเมือง ในสังคมเมืองสำหรับคนที่มีฐานะปานกลางและคนชั้นสูงภาระหน้าที่ในการอบรมขัดเกลาเด็กตกเป็นหน้าที่ของคนรับใช้ หรือหน้าที่ของสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน หรือโรงเรียนอนุบาลเด็กเล็ก แต่ในสังคมชนบทครอบครัวมักจะปล่อยให้ญาติพี่น้องเป็นคนคอยดูแลให้ความรักและความอบอุ่นแก่เด็กเพราะหมู่บ้านมักอยู่ด้วยกัน อย่างฉันทัญญาตีพี่น้อง การเลี้ยงดูเด็กในชนบท ญาติพี่น้องมีส่วนช่วยในการ

อบรมขัดเกลาเด็กด้วยเช่นกัน ทั้งครอบครัวชนบทและเมือง การให้ความรักความอบอุ่นมีด้วยกัน
ทั้งนั้น มีข้อสังเกตว่าการอบรมขัดเกลาเด็กในบางครอบครัว ทั้งในเมืองและชนบทมีการลงโทษ
อย่างรุนแรง ดังรายงานของมนตรี สันทวิชัยแห่งศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์
2532 : 13-14)

"การทำร้ายทารุณเด็กในครอบครัว นับวันผู้ที่กระทำต่อเด็ก จะมีวิธีการที่โหดร้ายและ
โหดร้ายขึ้นเรื่อย ๆ โดยการพัฒนามาจากการเขียนตีเด็กที่รุนแรงมาเป็น กระตืบ ตบ ชัง ล่ามโซ่
บังคับให้ทำงานอย่างหนัก ใช้มีดกรีดหนังศีรษะ จับศีรษะกระแทกกับผนังคอนกรีต ใช้อายัดขึง
ตามร่างกายใช้ของแข็งที่มดตา ฟันด้วยมีดหรือขวาน ปาดคอด้วยมีด หักคอ กรอกยาฆ่าแมลงหรือ
จับเด็ก อัดกับบานประตูจากข้อมูลร้อยละ 60 ผู้ที่กระทำต่อเด็ก คือบิดามารดา และร้อยละ 30
เด็กจะจบชีวิตลง อายุของเด็กที่ถูกทารุณที่สุดมีอายุเพียง 3 เดือนเท่านั้น จากข้อมูลของคุณัย
พิทักษ์สิทธิเด็ก ยังได้ข้อเท็จจริงอีกว่า การทำร้ายทารุณเด็กมีในครอบครัวทุกระดับไม่ว่าจะเป็น
ครอบครัวที่หาเช้ากินค่ำ ครอบครัวชนชั้นกลาง รวมทั้งครอบครัวที่มีฐานะ อยู่ในชั้นดีมากเด็กถูก
ทำร้ายทารุณ เช่น เด็กชายวัย 11 เดือน ถูกมารดาหักคอตายคาที่ เหตุเกิดที่กรุงเทพมหานคร
เด็กชายวัย 1 ขวบ ถูกมารดาใช้กำปั้นทุบที่หน้าอย่างรุนแรงหลายครั้ง จนเด็กขาดใจตาย เหตุ
เกิดที่จังหวัดสมุทรปราการ เด็กหญิงวัย 2 ขวบ กับเด็กชายวัย 4 เดือนสองพี่น้อง ถูกมารดา
ใช้มีดอีโต้ฟันจนเสียชีวิตทั้งสองคน เหตุเกิดที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เด็กหญิงวัย 6 ขวบถูกมารดาทุบตี
ที่ลำตัวและศีรษะจนเลือดคั่งในสมองขาดใจตาย เหตุเกิดที่จังหวัดจันทบุรี เด็กชายวัย 5 ขวบ
ถูกบิดากระตืบ และบีบคอจนขาดใจตาย เหตุเกิดที่จังหวัดบุรีรัมย์ เด็กชายวัย 5 ขวบ ถูกบิดา
ตบตี จนกระเด็นไปติดข้างฝา และถูกขวานจามที่แสกหน้าซ้ำอีก เหตุเกิดที่จังหวัดกำแพงเพชร

เด็กชายวัย 5 ปี ถูกบิดาเลี้ยงใช้ท่อนไม้ทุบตีศีรษะจนเลือดไหลตาย เหตุเกิดที่จังหวัดอุดรธานี เด็กผู้นำสงสารจำนวนมาก แม้ว่าจะไม่ได้รับการทำร้ายทารุณจนเสียชีวิต แต่ก็ต้องได้รับความเจ็บปวดอันสาหัส กระทั่งพิการ เช่น เด็กหญิงวัย 11 ขวบถูกมารดาใช้น้ำร้อนราดที่ขา และถูกเอาเตารีดร้อน ๆ หนีบไปที่แผ่นหลัง เหตุเกิดที่กรุงเทพมหานคร เด็กหญิงวัย 8 ขวบ ถูกบิดากระต๊อบเป็นประจำ จนเด็กมีอาการหวาดผวา เจ็บขมิ้ม ตามร่างกายมีแต่รอยเขียวช้ำ เหตุเกิดที่กรุงเทพมหานคร เด็กหญิงวัย 3 เดือนถูกบิดาเลี้ยงจับขาข้างหนึ่งยกขึ้น เอาศีรษะห้อยลงมา และบิดาเลี้ยงเอามืออีกข้างทุบตี หลังจากนั้นยังถูกบิดาเลี้ยงเหยียบที่หน้าอกจนกระดูกซี่โครงหักหลายท่อน เหตุเกิดที่จังหวัดสมุทรสาคร เด็กหญิงวัย 9 เดือน ถูกบิดาเลี้ยงจับหักขา และถูกทำร้ายที่ดวงตาจนบอดสนิทไม่มีทางรักษาให้มองเห็นได้...”

สาเหตุที่บิดามารดาทำร้ายทารุณเด็กนี้มีสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ บิดามารดาถูกเลี้ยงดูมา ด้วยวิธีการทำร้ายโดยปύ่าตายาย บิดามารดากลุ่มนี้ ก็เลยปฏิบัติต่อบุตรของตนด้วยวิธีเช่นเดียวกันเกิดจากบิดามารดาเชื่อคำทำนายทายทักอย่างมงายว่า บุตรของตนเป็นกาลกิณี หรือจะสร้างความเดือดร้อนให้ ซึ่งอาจจะประจวบเหมาะกับการณ์บางอย่างพอดี เช่น บุตรเกิดมาในวันที่บิดามารดาตกงาน ธุรกิจขาดทุน เกิดจากบิดามารดายังไม่พร้อมที่จะมีบุตร เกิดการติงเครียด ไม่เข้าใจเด็ก ขาดความรู้ในการเลี้ยงดูบุตรอย่างถูกต้องหรือเป็นบุตรนอกสมรส มารดามีความเกลียดชังบุตร เกิดจากบิดามารดามีปัญหาบางชนิดซึ่งอาจเกิดจากความกดดันจากชีวิตครอบครัว หน้าที่การงานและสังคมภายนอกรวมทั้งบิดามารดาบางรายมีสติปัญญาในระดับต่ำ ประการสุดท้ายเกิดจากบุตรเป็นเด็กประเภทที่เรียกว่า Hyperactive ไม่สามารถควบคุมการเคลื่อนไหว หรืออารมณ์ของตนเองได้มีบุคลิกที่อยู่ไม่เป็นสุข มักจะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อความเดือดร้อนรำคาญ ให้แก่บิดามารดาอย่างมาก

แนวทางแก้ไขในเรื่องนี้ บิดามารดาคควรเปลี่ยนทัศนคติการเลี้ยงดูบุตรจากการใช้อำนาจบังคับเขียนตีเด็ก มาเป็นการเลี้ยงดูบุตรแบบสมัยใหม่ที่ให้ความรักความเข้าใจเด็กแทน ซึ่งมีการพิสูจน์แล้วว่า ได้ผลกว่า โดยผ่านทางสื่อทุกประเภท เข้ากับกลุ่มประชาชนอย่างกว้างขวาง ควรแรงค้ำคู่สมรสที่ยังไม่พร้อมที่จะมีบุตร ให้ใช้วิธีการวางแผนครอบครัว และควรจะทำให้สภาพแวดล้อมทางสังคมดีขึ้น

นอกจากนี้ควรพิจารณาทางด้านกฎหมาย กล่าวคือ น่าจะร่างกฎหมายหรือตั้งองค์การ (หรือ ภาซขยายอำนาจ หน้าที่บทบาทของกรมประชาสงเคราะห์ หรือออกกฎหมายรับรองการดำเนินงานขององค์การเอกชน เช่น ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิเด็ก สหทัยมูลนิธิ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทย) ซึ่งจะทำหน้าที่แทรกแซง และมีอำนาจเข้าไปสอบสวน หรือตรวจสอบ เมื่อมีการกล่าวโทษ หรือร้องทุกข์ว่าเด็กอายุไม่เกิน 16 ปีบริบูรณ์ ถูกทำร้ายจนได้รับอันตราย แก่ร่างกายหรือจิตใจ โดยบิดามารดา หรือผู้มีอำนาจปกครอง โดยมีอำนาจแยกเด็กไปอยู่ในความดูแลของญาติผู้อื่น หรือองค์การของรัฐ หรือเอกชน ที่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวข้องไว้ชั่วคราวจนกว่าจะแก้ไขสภาพภายในครอบครัวให้เหมาะสมเพียงพอต่อการนำเด็กกลับมาเลี้ยงดูอีก หรือ ในกรณีที่ร้ายแรงอย่างยิ่ง ก็มีอำนาจที่จะมอบเด็กให้แก่ครอบครัวที่เหมาะสมอุปการะเลี้ยงดูเป็นการถาวร นอกจากนี้ องค์การที่ว่านี้ควรมีอำนาจดำเนินการทางกฎหมาย เช่น มีอำนาจฟ้องร้องด้วย ทั้งนี้เพื่อสามารถส่งต่อบิดามารดา หรือผู้ปกครองที่มีสภาพจิตผิดปกติ เข้ารับการรักษาเยียวยาจากสถานบำบัดทางจิตได้ ซึ่งเรื่องนี้คงจะต้องติดตามกันต่อไป

ระบบเครือญาติและการแบ่งมรดก ระบบเครือญาติมีความผูกพันกันมากในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นชนบทหรือเมือง ดังคำกล่าวที่ว่า "เลือดย่อมข้นกว่าน้ำ" ซึ่งหมายความว่าความเป็นพี่น้องกันทางสายเลือด มีความผูกพันมากกว่าคนอื่นที่ไม่ใช่พี่น้อง หน้าที่เครือญาติ ที่มีต่อกันจึงมีมากในสถาบันครอบครัวของไทย ตั้งแต่เด็กเกิดมาในหมู่บ้านชนบท ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพี่น้องกัน ญาติพี่น้องจะมีส่วนร่วมช่วยในการอบรมขัดเกลาเด็กที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นสถาบันที่ควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกใหม่เป็นสมาชิกที่ชุมชนปรารถนา เวลาว่างบุญหรือการแต่งงาน ญาติพี่น้องจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สำหรับระบบเครือญาติในสังคมเมือง มีลักษณะที่แตกต่างกับสังคมชนบท เนื่องจาก ลักษณะการอยู่อาศัยอยู่ต่างหากจากญาติพี่น้อง ทำให้ความสัมพันธ์ อาจเห็นห่างจากญาติพี่น้อง สมาชิกบรรดาต้องทำงานทั้งคู่ ไม่ต้องมีเวลาที่จะไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง ในวันเสาร์-อาทิตย์ก็จะอยู่กับลูกของตน การติดต่อกับญาติพี่น้องอาจจะนัดพบในวันที่สำคัญ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ ฯลฯ การกั๊ยืมเงินจากญาติพี่น้อง ไม่ว่าจะเป็นชนบทหรือเมือง เป็นเรื่องธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นได้ มีข้อสังเกตว่าระบบเครือญาติยังคงมีความเหนียวแน่นในสังคมไทย ถ้าหากญาติพี่น้องเดือดร้อนก็จะรีบมาช่วยเหลือทันที

การแบ่งมรดกในครอบครัวชนบท มักจะแบ่งให้กับบุตรคนเล็กมากกว่าคนอื่น ๆ การรับมรดกอาจจะรับได้จากพ่อแม่ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ส่วนในเมืองการแบ่งมรดกมักจะได้เท่า ๆ กันทั้งหญิงและชาย ในชนบทมักจะมีการแบ่งมรดกเป็นที่ดิน เงินทองถ้ามีบุตรมากจำนวนถือครองที่ดินต่อหนึ่งคนจะแบ่งซอยเล็กลงไป ซึ่งจะมีปัญหาที่ทำกินมีน้อย ย่อมจะทำรายได้จากผลผลิตน้อยไปด้วย อาจจะไม่รักษามรดกที่ดินนั้นไว้ไม่ได้ มีการขายต่อ มีการอพยพย้ายถิ่น เปลี่ยนอาชีพ ที่ดินแต่เดิมเป็นที่ทำการเกษตรกรรม เปลี่ยนเป็นที่ดินของ โรงงานอุตสาหกรรม หรือเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาเมืองประกอบด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ในอนาคตที่มาก็จะกลายเป็น

ที่ดินของโรงงานอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินสำหรับทำการเกษตรจะน้อยลงผลผลิตก็จะน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาช่วยให้ผลผลิตต่อไร่มากขึ้น

สถาบันการศึกษา ถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญ ที่รับแนวการอบรมขัดเกลามาจากสถาบันครอบครัว การศึกษาเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่มีมนุษย์ยอมรับว่ามีความสำคัญที่จะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้ โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เป็นศูนย์กลางของสถาบันการศึกษา บุคคลที่มีบทบาทต่อสถาบันการศึกษาได้แก่ ครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และทำหน้าที่ข้าราชการต่าง ๆ ที่ทำงาน เพื่อให้สถาบันการศึกษา ดำรงอยู่ในสถาบันทางสังคมหน้าที่ของสถาบันศึกษามีดังต่อไปนี้

- (ก) ทำหน้าที่อบรมสมาชิกของสังคม ให้รู้จักระเบียบ กฎเกณฑ์ และแบบแผนของสังคม เพื่อให้สมาชิกอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่นตามที่สังคมปรารถนา
- (ข) ทำหน้าที่พัฒนาคุณภาพของสมาชิกในสังคมเพื่อให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพไปพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ เช่นการฝึกฝนอาชีพให้แก่สมาชิกเป็นการเตรียมแรงงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ
- (ค) ทำหน้าที่กำหนด สละสลบ ผลิต และเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมของสังคม เพื่อให้สังคมดำรงไว้ซึ่งการจัดระเบียบทางสังคม

แผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 จนถึงปัจจุบันมีอยู่ 9 ฉบับกล่าวคือ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีอยู่ 4 ฉบับ ได้แก่ โครงการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2441, 2445, 2456, 2464 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีอยู่ 5 ฉบับ คือ แผนการศึกษาแห่งชาติปีการศึกษา 2475, 2479, 2503, 2520 ต่อมา ปี พ.ศ. 2518 มีการปฏิรูปการศึกษา และมีหลักสูตรใหม่ของปี พ.ศ. 2521 โดยเปลี่ยนจากระบบ 7 : 3 : 2 มา

เป็น 6 : 3 : 3 โดยให้ผู้จบการศึกษาสามารถประกอบอาชีพได้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ม.ป.ป. : 80)

ประเทศไทยมีการตั้งกรมศึกษาราชการ ขึ้นในปี พ.ศ. 2464 และได้ออกพระราชบัญญัติ ประถมศึกษาบังคับให้เด็กอายุ 7 ปี ต้องเรียนหนังสือ และมีการปรับปรุงระบบการศึกษา มาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามพบว่าปัญหาต่าง ๆ ในสถาบันการศึกษา มีหลายประการ เช่น ปัญหางบประมาณ ปัญหาบริหารการศึกษา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชากร การส่งเสริมให้ประชากรไทยรู้หนังสือ เริ่มจากระบบการเรียนรู้ในครอบครัว วัด และผู้รู้ในชุมชน จากการจัดการประถมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 และการจัดการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 ด้วยผลงานของการเรียนรู้ในชุมชน การประถมศึกษาผู้ใหญ่ ทำให้ประเทศไทยสามารถลดอัตราการไม่รู้หนังสือจากร้อยละ 68.8 ในปี พ.ศ. 2483 เหลือร้อยละ 14.5 ในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นอัตราการรู้หนังสือที่สูง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียเพื่อกระจายบริการขั้นพื้นฐานนี้ไปสู่ประชาชนไทย รัฐบาลได้วางแผนหลักที่จะดำเนินการให้สอดคล้องและเกื้อหนุนกัน 4 แบบ คือ

(ก) การขยายและปรับปรุงคุณภาพของการศึกษา (ข) การจัดการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับผู้ไม่รู้หนังสือที่อยู่นอกโรงเรียน (ค) การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ (ง) การจัดระบบข่าวสาร ข้อมูลและการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อให้รู้หนังสือมีโอกาสใช้ประโยชน์ จากการอ่านเขียนและพัฒนาความรู้ความสามารถ

ประเทศไทยได้ประสบความสำเร็จในการขยายโอกาสทางการศึกษาพอสมควร ดังจะเห็นได้ในช่วงระยะปลายแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 4 เด็กในกลุ่มอายุ 6-11 ปีอยู่ในโรงเรียน คือ ร้อยละ 99 เยาวชนในกลุ่มอายุ 12-14 ปีได้รับการศึกษาระดับมัธยมคือ ร้อยละ 30 และ

ในแต่ละปีสามารถผลิตบัณฑิตสาขาต่าง ๆ ได้ไม่ต่ำกว่า 20,000 คน ในขณะที่การศึกษาได้เอื้ออำนวยให้คนเป็นจำนวนมาก ได้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถ แต่ยังมี ประชากรส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการศึกษา แม้แต่โอกาสพื้นฐานที่จะฝึกหัดอ่านเขียนในภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติของตน จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตลอดจนการสำรวจแรงงาน พบว่ามีประชากรไม่น้อยกว่า 3.5 ล้านคนเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ ซึ่งอยู่ในวัยแรงงานเป็นจำนวนมาก เป็นผู้ต้องหาเลี้ยงครอบครัว เป็นพลังในการพัฒนาชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตยจากการวิจัยในประเทศต่าง ๆ พบว่ากลุ่มชนผู้ไม่รู้หนังสือมักเป็นกลุ่มชนที่ จะประสบปัญหาซ้ำ ๆ ในการดำรงชีวิตควบคู่กันไป เช่น มีรายได้ต่ำ มีอัตราการเกิดสูง อัตราการตายในวัยทารกสูง และมีช่วงชีวิตสั้น ผู้ไม่รู้หนังสือมักจะเป็นผู้ยากไร้ และต้องโอกาสที่สุดของชุมชน ฉะนั้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 5 (2525 - 2529) รัฐมีนโยบายกระจายบริการไปสู่พื้นที่ และกลุ่มชนที่ขาดโอกาส เป็นการพัฒนาประชาชนให้ช่วยตนเอง รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมาย เร่งรัด การลดอัตราการไม่รู้หนังสือจากร้อยละ 14.5 ให้เหลือร้อยละ 10.5 ภายในปี พ.ศ. 2529 ปัจจุบันคาดว่าอัตราการไม่รู้หนังสือในกลุ่มเด็กและเยาวชนคงจะต้องลดน้อยลงตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้จัดศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ซึ่งมุ่งอ่านเขียนควบคู่ ไปกับการฝึกหัดให้แก้ปัญห และ การแสวงหาข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

สถาบันการศึกษา จึงมีความสำคัญในการทำหน้าที่ ที่จะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนด้วยกัน และสำหรับรัฐบาลกับประชาชน หากประชาชนมีการศึกษาก่อนหน้า การรับรู้เทคนิควิทยาการใหม่ ๆ ก็จะเป็นไปได้ดี แต่ถ้าประชาชนไม่รู้หนังสือ มีการศึกษาต่ำ การรับรู้ต่าง ๆ

ย่อมมีขีดจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรับรู้ในเรื่องสุขภาพที่จะยกระดับคุณภาพชีวิต ผู้ที่มีการศึกษา การรับรู้จะรับรู้ได้ดีกว่าผู้ไม่มีการศึกษา การขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ ทำให้มีการปฏิบัติตน ในเรื่องสุขภาพไม่ถูกต้อง จึงตกอยู่ในวัฏจักรแห่งความชั่วร้าย คือ ขาดความรู้ ทำให้มีรายได้น้อย เกิดความยากจน ทำให้เจ็บป่วย เมื่อเจ็บป่วย บ่อย ๆ ก็เกิดความยากจนลงไปเรื่อย ๆ ดังนั้น สถาบันการศึกษาจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาสุขภาพของประชาชนในชนบท

สถาบันเศรษฐกิจ เป็นสถาบันขั้นพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญสถาบันหนึ่ง เนื่องจากมนุษย์ต้องบำบัดความต้องการในด้านความหิว และความกระหายอันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ ต้องแสวงหาอาหารมาบริโภคความต้องการนี้ได้มีการพัฒนาเรื่อย ๆ จนถึงได้สร้างแบบแผนพฤติกรรม ซึ่งได้แก่ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มานั้นให้ประโยชน์อย่างยุติธรรมแก่สมาชิกในสังคมมากที่สุด หน้าที่ ที่สำคัญของสถาบันเศรษฐกิจสรุปได้ดังนี้คือ

(ก) ทำหน้าที่ในการผลิต คือการผลิตอาหารสินค้าหรือบริการต่าง ๆ โดยมีบุคคลที่รับผิดชอบหลาย ๆ ฝ่าย ได้แก่ ชาวนาผลิตอาหาร กรรมกรผลิตสินค้า ข้าราชการทำงานให้รัฐ นายช่างตัดผมให้ลูกค้า นอกจากจะมีบุคคลซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตแล้วยังมีทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ที่ดิน และทุนในการผลิตด้วย อย่างไรก็ตามจะต้องมีการจัดการใช้เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์และมีคุณภาพมากที่สุด

(ข) ทำหน้าที่ในการแจกจ่าย ต่อการกระจายอาหาร สินค้า หรือ บริการต่าง ๆ ไปสู่สมาชิกของสังคมอย่างทั่วถึง โดยมีผู้รับผิดชอบหลายฝ่ายเช่นกัน เช่น พ่อค้าขายสินค้า นายธนาคารให้เงินกู้ยืม ฯลฯ บุคคลที่ทำหน้าที่ดังกล่าวจะได้รับสิ่งตอบแทนอาจจะเป็นเงินหรืออะไรก็ได้ซึ่งถือเป็นรายได้ และรายได้นั้นจะได้นำไปเป็นประโยชน์ในการผลิตต่อไป

(ค) ทำหน้าที่ในการบริโภค คือการบริโภคอาหาร การใช้สินค้าหรือบริการต่าง ๆ จากพฤติกรรมของ การผลิตและการแจกจ่าย ผู้ที่เกี่ยวข้องก็คือสมาชิกทั้งหมดในสังคม การที่สมาชิกในสังคม จะได้ประโยชน์สูงสุด ในการบริโภคคือ ลักษณะที่เป็นธรรมนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของการผลิต และการแจกจ่ายที่มีความเป็นธรรม

(ง) ทำหน้าที่ ในการแลกเปลี่ยน คือการแลกเปลี่ยนอาหาร สินค้า หรือบริการที่เกิดขึ้นในสังคม เมื่อบางคนผลิตสินค้าได้อย่างหนึ่ง บางคนผลิตสินค้าอีกอย่างหนึ่ง และต่างคนก็ต่างต้องการสินค้าของอีกคน จึงมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันขึ้น กลไกที่สำคัญในการเกิดการแลกเปลี่ยนก็คือ เงินตรา ระบบธนาคาร ธุรกิจการค้า ตลาดหุ้น ฯลฯ บุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงมีอยู่หลายฝ่าย ได้แก่ พ่อค้าเป็นตัวกลางระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค นายธนาคาร นายหน้า เป็นสื่อกลางในการซื้อขาย

ปัญหาที่พบในสถาบันเศรษฐกิจก็คือปัญหาความยากจน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนปัจจุบัน (แผนที่ 6) ก็ยังเน้นการพัฒนาระบบที่ยากจน แต่ปัญหาความยากจนก็ยังมิอยู่ทั่วไป เป็นการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม คนรวยก็รวยยิ่งขึ้น คนจนก็ยิ่งจนลงไป เพราะในระบบทุนนิยมจะเกิดการ "มือใครยาวสาวได้สาวเอา" ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในภาคเหนือมีการทำไร่ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การทำเหมืองแร่ พืชผลสำคัญ ได้แก่ ข้าว ถั่วเหลือง ยาสูบ มันฝรั่ง ชา หอมหัวใหญ่ ผลไม้และพืชผัก

ต่าง ๆ แร่ที่สำคัญ คือ พลวง วุลแฟรม ฟลูออไรด์ ซีไรต์ ดีบุก ไยหิน ลิกไนต์ แมงกานีส และ น้ำมัน ภาคกลางเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ มีพืชผลที่สำคัญ ได้แก่ ถั่ว งา ฝ้าย พืช ผักผลไม้ที่ส่งออกสู่ตลาด ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาชีพส่วนใหญ่คือการทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ส่วนภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนยาง พารา ทำการประมง และทำเหมืองแร่

ประชากรมีรายได้ 18,770 บาทต่อคนต่อปีในปี พ.ศ. 2526 18,974 บาทต่อคนต่อปี ในปี พ.ศ. 2527 และ 19,509 บาทต่อคนต่อปี ในปี พ.ศ. 2528 ซึ่งจะเห็นว่า ประชากรมีรายได้สูงขึ้น ถ้าพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้ง พบว่ามี ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนมากขึ้น เกณฑ์ที่ตัดสินความยากจนในเมืองปี พ.ศ. 2524 คือ 5,515 บาทต่อคน จะเห็นว่ารายได้ต่อหัวจะมากกว่าเกณฑ์ที่ตัดสินว่ายากจน ทั้งนี้เป็นเพราะ เป็นรายได้เฉลี่ย ที่เอารายได้ของคนรวยมารวมกับคนจน จึงทำให้รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีนั้นสูงกว่าความเป็นจริง

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ในปี พ.ศ. 2526 ทั้งประเทศ 18,770 บาท ภาคเหนือ 12,441 บาท ภาคกลาง 23,002 บาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7,146 บาท ภาคใต้ 16,148 บาท ภาคตะวันออก 34,653 บาท และภาคตะวันตก 25,316 บาท ถ้าพิจารณาเป็นรายจังหวัดพบว่าจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีในปี พ.ศ. 2526 ที่ต่ำกว่า 5,151 บาทคือจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 5,050 บาท และจังหวัดกาฬสินธุ์ มีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 4,544 บาท ได้แก่ จังหวัดน่าน 7,894 บาท พะเยา 8,612 บาท แพร่ 9,508 บาท กาฬสินธุ์ 4,544 บาท ขอนแก่น 8,406 บาท ชัยภูมิ 7,226 บาท นครพนม 6,370 บาท นครราชสีมา 9,621 บาท บุรีรัมย์ 6,468 บาท มหาสารคาม 6,196 บาท

ยโสธร 6,317 บาท ร้อยเอ็ด 5,058 บาท เลย 8,883 บาท ศรีสะเกษ 5,900 บาท
 สกลนคร 6,317 บาท สุรินทร์ 6,146 บาท อุตรดิตถ์ 7,992 บาท อุบลราชธานี 6,424 บาท
 และจังหวัดหนองคายมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 9,704 บาท

ความยากจนเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสุขภาพของประชาชน
 ในชนบทราบใดที่ประชาชนยังอยู่ในสภาพที่ยากจน การพัฒนาคุณภาพชีวิตก็เป็นไปได้ยากเพราะ
 แม้แต่ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (จปฐ.) ก็ไม่อาจจะทำได้ ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจ
 จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ ต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาด้าน สาธารณสุข
 การศึกษา คงจะช่วยแก้ปัญหา สุขภาพของคนชาวชนบทได้ไม่มากนักหากยังมี ความยากจน
 แฝงเร้นอยู่โดยทั่วไป การครองชีพที่ผืดเคือง ไม่มีเงินที่จะซื้ออาหารมาบำรุงสุขภาพ แม้ว่าจะ
 ได้รับคำแนะนำให้กินดีมีประโยชน์อย่างไรก็คงจะปฏิบัติได้ไม่ถนัดนัก การเพิ่มพูนรายได้จึงเป็น
 เรื่องจำเป็นเพราะเป็นที่มาของปัจจัย 4 การช่วยเหลือเกษตรกรในเรื่องราคาของผลผลิตทาง
 การเกษตรจึงควรได้รับการพิจารณาโดยรีบด่วน ซึ่งรัฐบาลก็พยายามทุกวิถีทางที่จะดำเนินการ
 ในเรื่องนี้

สถาบันการปกครอง ภายในสังคมที่มนุษย์ อยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์ และการกระทำ
 ระหว่างกันนั้นย่อมเป็นธรรมชาติที่มนุษย์ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ต่างก็ต้องการความปลอดภัย
 จากศัตรูในชั้นแรกเริ่ม มนุษย์คงจะมีการต่อสู้ เพื่อชิงความเป็นใหญ่ หรือป้องกันตนเองจากศัตรู
 ต่อมามนุษย์จึงริเริ่มหากลไกบางอย่างมาควบคุมความประพฤติของมนุษย์และอยู่ร่วมกันเป็นรัฐขึ้น
 ผู้ที่อยู่ภายในอาณาเขตของรัฐ จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบและแบบแผนต่าง ๆ จนเป็นที่
 ขอมรับกันภายในสังคมซึ่งเราเรียกว่า สถาบันการปกครอง ซึ่งมีหน้าที่พอสรุปได้ดังนี้ คือ

(ก) ทำหน้าที่คุ้มครองสมาชิกของสังคมให้ได้รับความปลอดภัย ซึ่งรัฐบาลจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ สถาบันการปกครอง เพื่อคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่สมาชิก ทั้งภายในและภายนอกอาณาเขตจากศัตรู

(ข) ทำหน้าที่รักษาความสงบที่เกิดขึ้นในสังคม รัฐบาลมีกฎหมายซึ่งมีผลบังคับใช้และความคุมสมาชิกภายในสังคมที่กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม

(ค) ทำหน้าที่รักษาความยุติธรรม ให้แก่สมาชิกในสังคม สมาชิกในสังคมจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความมีเสรีภาพ ความมีอิสระภาพ และความยุติธรรม ถ้า สมาชิกคนใดละเมิดสิทธิต่าง ๆ รัฐบาลจะทำหน้าที่ตัดสินเพื่อความยุติธรรม ให้แก่สมาชิกของสังคมที่เป็นคู่พิพาทกัน

(ง) ทำหน้าที่จัดการสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า สถาบันการปกครองจะมีองค์การต่าง ๆ เพื่อช่วยจัดการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อความก้าวหน้าของรัฐ เช่น ในด้านการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาด้านการศึกษา การให้การสงเคราะห์และสวัสดิการต่าง ๆ

ปัจจุบันสังคมไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีรัฐบาลเข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศ มีนายกรัฐมนตรี มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศจำนวน 357 คน (ประชากรและการพัฒนา 2531 : 6) รัฐบาลได้กำหนดสิทธิเสรีภาพของสมาชิกในสังคมไทยในรัฐธรรมนูญ บุคคลจะมีสิทธิเสรีภาพในด้านการพูด การศึกษา การอาชีพ ฯลฯ สมาชิกแต่ละคนจะแสดงพฤติกรรมอยู่ในขอบข่ายของเสรีภาพ

การจัดระเบียบราชการแผ่นดินถือหลักการรวมอำนาจผสมกับการกระจายอำนาจ คือมีการจัดระเบียบราชการแผ่นดินออกเป็น 3 ส่วน คือ

- (ก) ราชการบริหารส่วนกลาง
- (ข) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค
- (ค) ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น

ในการปฏิบัติราชการบริหารส่วนกลาง และราชการส่วนภูมิภาคให้หลักการรวมอำนาจ โดยมีกระทรวง ทบวง กรม เป็นลักษณะของการจัดระเบียบราชการบริหารส่วนกลาง ส่วนราชการบริหารส่วนภูมิภาคจัดเป็นจังหวัด อำเภอ กิ่งอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จะมีเจ้าหน้าที่ของส่วนกลางเป็นตัวแทนของ กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ไปประจำในเขตการปกครองนั้น ๆ สำหรับราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ให้หลักการกระจายอำนาจ การปกครอง และการทำนุบำรุงท้องถิ่นให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไปดำเนินการเอง และมีการเลือกตั้งทั้งหมดหรือบางส่วน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล เป็นต้น

สำหรับเขตการปกครองของประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2529 ประเทศไทย มี 72 จังหวัด (ไม่รวมกรุงเทพมหานคร) 631 อำเภอ 83 กิ่งอำเภอ 6,483 ตำบล (ไม่รวมตำบลในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งมี 66 ตำบล และในเขตเทศบาล 155 ตำบล) มี 57,162 หมู่บ้าน (ไม่รวมในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมี 727 หมู่บ้าน)

จากสถิติทะเบียนท้องที่เมื่อปี พ.ศ. 2527 มีจำนวนตำบลในเขตเทศบาล 155 ตำบล ในเขตสุขาภิบาล 858 ตำบล มีสภาตำบล 6,015 แห่ง มีเทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 85 แห่ง เทศบาลตำบล 38 แห่ง และสุขาภิบาล 756 แห่ง

สำหรับกรุงเทพมหานครมีจำนวน 24 เขต แขวงในเขตรับใน 191 แขวง และ 727 หมู่บ้าน

ปัญหาที่น่าสนใจก็คือ ปัญหาข้าราชการฉ้อราษฎร์บังหลวง (Corruption) เป็นเรื่อง
ที่พบได้เสมอ ซึ่งปรากฏเป็นข่าวทางสื่อมวลชน ข้าราชการบางคนอาจจะแสวงหาผลประโยชน์
โดยการโกงเงินชาวบ้าน หรือหาเงินจากการใช้อิทธิพลต่าง ๆ นอกจากนี้ก็มีปัญหาเกี่ยวกับการ
ทำงานล่าช้าเสียเวลา เพราะต้องผ่านเป็นขั้นตอนมีหัวหน้าหน่วยงานหลายคน ถ้าประชาชนต้อง
ไปทำธุระตามสถานที่ราชการ อาจจะเสียเวลาทั้งวันกว่าจะเสร็จ บางครั้งก็ต้องรอเจ้าหน้าที่
เป็นชั่วโมง ๆ บางท่านกล่าวว่า การปฏิบัติระเบียบราชการแผ่นดินของรัฐบาล เป็นอุปสรรคต่อ
การพัฒนาประเทศ หรือระบอบประชาธิปไตย หมายความว่า ไม่ได้ทำให้การปฏิบัติงานด้านการ
พัฒนาเจริญก้าวหน้าไปรวดเร็วเลย ถ้าพิจารณากันให้ถ่องแท้แล้วจะเห็นว่าการพัฒนาคนหรือตัว
ข้าราชการเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด จะทำอย่างไรให้ข้าราชการมีจิตสำนึกในการทำงาน อุทิศตน
อุทิศเวลาให้กับราชการ ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรมไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวงประกอบกับ
ต้องพัฒนาระบบราชการที่เป็นอยู่ให้มีขั้นตอนในการทำงานลดลง ระเบียบต่าง ๆ ควรได้รับการ
ปรับปรุงไม่ให้เกิดการล่าช้าในการทำงาน ดังนั้นการพัฒนาตัวข้าราชการจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำ
เท่าที่สังเกตปัจจุบันนี้เห็นหน่วยงานต่าง ๆ พยายามที่จะพัฒนาจิตสำนึกของข้าราชการให้รับใช้สังคม
พัฒนาคุณธรรมต่าง ๆ พยายามใช้สื่อมวลชน ในการสื่อสารสร้าง ความเข้าใจระหว่างข้าราชการ-
การกับประชาชนให้มีทัศนคติที่ดีต่อกันถ้าทุกคนรู้จักหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ การพัฒนาประเทศก็จะ
เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นเรื่องสำคัญมาก อุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนา
ประเทศก็คือ การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นปัญหาใหญ่เปรียบเสมือนปลวกที่คอยกัดกินบ้านสามารถ
ทำให้บ้านเมืองทั้งหลังพังได้ฉับไฉน ประเทศชาติก็ฉับนั้น มีอาจจะเร่งรุดพัฒนาไปได้ ดังใจหมาย
ดังนั้น ไม่ว่าจะปกครองประเทศในรูปแบบใด หากประชาชนในชาติขาดคุณธรรมในเรื่องความ
ซื่อสัตย์สุจริตแล้ว การพัฒนาประเทศคงเป็นไปได้อย่าง

สถาบันพระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมไทยในปัจจุบัน ในอดีตสถาบันพระมหากษัตริย์ มีบทบาทที่แตกต่างจากบทบาทในปัจจุบันมาก เนื่องจากระบอบการปกครองที่แตกต่างกัน ในอดีตกาลฐานะของพระมหากษัตริย์มีหลักการอันเป็นลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

(ก) พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่ประจักษ์ต่อเมือง เป็นผู้นำออกรบในเวลาศึกสงคราม เป็นทั้งพ่อผู้ปกครอง เป็นทั้งตุลาการของราษฎรในเวลาปกติ ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเป็นไปอย่างสนิทสนม

(ข) พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นธรรมิกราช โดยการบำเพ็ญศกนิธราชธรรมพระมหากษัตริย์จึงกลายเป็นมหาสมบัติโดยประชาชน

(ค) พระมหากษัตริย์ เป็นปางสมมติของพระเจ้าเป็นเจ้าบนสวรรค์ จึงมีคำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า "สมมติเทพ"

(ง) พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะ เป็นเจ้าชีวิตและเจ้าแผ่นดิน

ในปัจจุบันบทบาทของพระมหากษัตริย์ ไม่ได้อยู่ในฐานะสมมติเทพ หรือเจ้าซึ่งอยู่เหนือชีวิตและความทุกข์ยากของคนทั้งปวงอย่างแต่ก่อน แต่มาเป็นพระมหากษัตริย์อันเป็นของปวงชน มีความใกล้ชิดกับราษฎร เพียงแค่เอื้อมถึงพระองค์ได้ และทรงร่วมทุกข์สุขเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของคนทั้งปวง และในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้นอำนาจของพระองค์ท่านแม้จะลดน้อยลง แต่พระบรมเดชานุภาพมิได้ลดน้อยลงไป แต่กลับมีบทบาทมากขึ้น ทั้งในด้านพิธีการด้านสังคม และการปกครอง ตลอดจนเป็นผู้เฝ้าในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร พระองค์ท่านมีแต่ "ให้" เช่น เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรตามที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแดนทุรกันดารเพียงไร และช่วยเหลือ หรือพระราชทานสิ่งของ แก่ผู้ที่ประสบความทุกข์ยากทั้งที่เป็นพลเรือน ทหาร และตำรวจ

เป็นต้น พระองค์ท่าน จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ และแม้พระองค์จะ "รับ" เช่น รับพระราชทานสิ่งของร่วมการกุศล ตามพระราชอัธยาศัย แต่รับเพื่อไปให้ เช่น พระราชทานแก่นักเรียนที่ขาดแคลน ราษฎรที่ยากจน สร้างโรงเรียน ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นกำลังสำคัญ ในการให้ชาวไทยมีกำลังใจ และมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการอยู่รอดและการรักษาเอกราชของไทย โดยเฉพาะในภาวะสังคมปัจจุบัน ที่ประสบภัยจากรอบทิศทั้งภายในและภายนอกประเทศ ด้วยเหตุนี้ พระองค์ท่านบำเพ็ญตบิรราชธรรมมาตลอด ในวโรกาสที่พระองค์ท่านมีพระชนมายุครบ 60 พรรษาเมื่อปี พ.ศ. 2530 เป็นปีที่ 42 ของการครองราชย์ชาวไทยทุกคน จึงพร้อมใจกันถวายราชสมัญญา "มหाराช" แต่พระองค์ท่าน "พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหाराช"

สถาบันศาสนา เป็นสถาบันที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมเป็นอย่างยิ่ง สถาบันนี้ยังเป็นสถาบันที่คอยควบคุมทางสังคม เพื่อให้สมาชิกได้กระทำพฤติกรรมที่สังคมได้คาดหวังไว้ ศาสนาหมายถึง "ระบบแห่งความเชื่อและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์สิทธิ์ อันมีผลทำให้ผู้ที่มีความเชื่อ และปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้ผูกพันเป็นชุมชนเดียวกัน" (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ม.ป.ป. : 102) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ศาสนาคือ "ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิด และความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็น หรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถืออันนั้น ๆ" กล่าวได้ว่า ศาสนาเป็นลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์ ศีลธรรมในเรื่องบุญบาป การกระทำตามคำสั่งสอน ในความเชื่อถือของศาสนานั้น ๆ หน้าที่ของสถาบันศาสนามีดังนี้

(ก) ทำหน้าที่ อบรมศีลธรรมและปลูกฝังค่านิยมให้แก่สมาชิกในสังคมบุคคลที่ทำหน้าที่ อบรมในสถาบันศาสนา คือ พระสงฆ์ นักบวช อิม่าม ศาสนาจารย์ ฯลฯ การอบรมศีลธรรม เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติให้เหมาะสมในสังคม เป็นการอบรมสิ่งที่ควรและไม่ควรให้แก่สมาชิกใน สังคมได้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขของสังคม

(ข) ทำหน้าที่ส่งเสริมศีลธรรมให้แก่สมาชิกในสังคม โดยมีบุคคลต่าง ๆ ในสถาบัน ศาสนาเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งเสริมจริยธรรม มีการทำตามประเพณีหรือพิธีกรรมบางอย่างในศาสนา นั้น ๆ

(ค) ทำหน้าที่สร้างศรัทธา และความหวังให้แก่สมาชิกในสังคม ศาสนา จะตอบข้อ สงสัยบางอย่างที่มนุษย์ไม่ทราบอนาคตเมื่อต้องตายจากโลกนี้ ตายแล้วไปไหน? เช่น การกล่าว ถึงความสุขสูงสุด คือ นิพพานในพระพุทธศาสนา การเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าของในทางคริสต์ศาสนา และ อิสลาม เป็นต้น

(ง) ทำหน้าที่สร้างความมีระเบียบเรียบร้อยในสังคม ได้แก่ความสามัคคี ขจัดปัญหา ความขัดแย้ง เพื่อต้องการให้สมาชิกในสังคม ได้ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมในแนว เดียวกัน ศาสนายังเป็นที่รวมจิตใจของสมาชิกให้มีความแน่นแฟ้นเพื่อความสงบสุขของสังคม

สำหรับประเทศไทย นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด ประมาณร้อยละ 95 ที่เหลืออีกร้อยละ 5 นับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาอิสลาม ประมาณร้อยละ 3 ส่วนมากได้แก่ประชาชนอาศัยอยู่ ใน 4 จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส สตูล และยะลา

ศาสนาทุกศาสนาต่างก็สอนให้บุคคลทำความดีละเว้นความชั่ว เป็นคนที่ไม่เบียดเบียนผู้ อื่นในสังคมด้วยกันทั้งนั้น แต่ละศาสนาก็จะมีข้อห้าม คือ ศีลมีข้อปฏิบัติ คือ ธรรม ถ้าเพียงแต่ มนุษย์ จะไม่เอาความเชื่อในศาสนา มาทำให้เกิดความแตกร้างกันในหมู่มนุษยชาติ มีบางท่าน

กล่าวว่าพุทธศาสนาทำให้ประเทศชาติไม่เจริญรุ่งเรืองเท่าที่ควร เนื่องจากสอนเรื่องความสันโดษ ทำให้คนเกียจคร้านเฉื่อยชาเป็นการตีความที่ไม่ถูกต้องนัก ความจริงแล้ว ความสันโดษในพุทธศาสนาหมายถึง ความพอใจในสิ่งที่ตนหามาได้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ให้มีความโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตนอยากร่ำรวยต้อไปโกงกิน หรือประพฤตินิหิตคิดมิชอบต่อราชการฉ้อราษฎร์บังหลวงเสียเลย สำหรับคฤหัสถ์ก็ไม่ได้สอนว่าให้มั่งน้อย มีแต่สอนว่าโลกเป็นกิเลส หากจะเอาอย่างพระ ท่านก็ต้องประกอบกิจการงานโดยธรรมด้วย ความขยันหมั่นเพียร เต็มเรี่ยวแรงได้ผลแค่ไหนพอใจแค่นั้นคงจะอยู่ในเกณฑ์มั่งน้อยได้ ไม่ใช่เห็นว่าแค่นี้ก็พอกินแล้วในขณะที่ยังมีเวลาและเรี่ยวแรงพอทำได้อีก นั่นเป็นความเกียจคร้านไม่ใช่มั่งน้อย ในพระไตรปิฎกเล่ม 11 หน้า 164 บอกถึงความเสื่อมแห่งโกศ 6 ประการ คือ เที้ยวกกลางคืน ตีมน้ำเมา ดุหมรสนพ การพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความเกียจคร้าน ธรรมหมวดนี้ท่านก็บ่งว่าความเกียจคร้านเป็นโทษ ส่วนธรรมที่บ่งถึง การหาโภคทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 21 หน้า 77 ที่ว่า "กรรมสมควร 4 ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาด้วยความขยันหมั่นเพียร สิ่งสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไทรมตัวประกอบในธรรมได้มาแล้วโดยธรรม ก็คือใช้เลี้ยงตน ๗๗ บัองกันอันตรายต่อทรัพย์ทำนุ 5 ประการ และยังทักษิณาอันมีผลในเบื้องบน" ดังนั้นพุทธศาสนาจึงไม่ได้สอน ให้คนเกียจคร้านเฉื่อยชาแต่อย่างใด ตรงกันข้ามท่านสอนให้มีความขยันหมั่นเพียร และธรรม 4 เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่กุลบุตร จากพระไตรปิฎกเล่า 23 หน้า 257 กล่าวว่า (1) อุฏฐานสัมปทา เลี้ยงชีวิตด้วยความหมั่นประกอบกิจการงาน (2) อารักขสัมปทา รักษาคุ้มครองโภคทรัพย์ที่ได้มาโดยธรรม (3) กัลยาณเมตตา สิ่งสนทนากับผู้ถือพร้อมด้วยศรัทธาศีล จาคะ ปัญญา (4) สมชีวิตตาเลี้ยงชีพพอเหมาะแก่ตน ไม่พุ่มพายนัก ไม่ฝืดเคืองนัก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า ให้เลี้ยงชีวิตด้วยความหมั่นประกอบกิจการงาน (ก.ช.ป. 2532 : 132-134)

นอกจากนี้พุทธศาสนายังสอนฆราวาสธรรมคือ ธรรมของผู้ครองเรือนได้แก่สังขะ ทมะ ขันติ จาคะ มีธรรมที่ทำให้เกิดความรักใคร่มีมนุษยสัมพันธ์ต่อกัน คือ สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตา ซึ่งหมายถึงการให้โดยไม่หวังผลตอบแทน (การบริจาค) การพูดจาไพเราะอ่อนหวานไม่เสียดสีกัน การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น (การสังคมสงเคราะห์) และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย (ไม่อวดหยิ่งอหังการ) ธรรมสำหรับผู้ใหญ่, ผู้บริหาร คือ พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งหมายถึง ความปรารถนาจะให้อื่นเป็นสุขนันทุภักดิ์ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับความสุข (ไม้อิจฉาริษยา) ความวางเฉยไม่ซ้ำเติมผู้อื่นเมื่อเขาได้รับความทุกข์ เมื่อมีพรหมวิหาร 4 แล้วต้องละอคติ 4 ด้วยจึงจะได้ชื่อว่า เป็น "ผู้ใหญ่" กล่าวคือ ไม่ลำเอียงเพราะความรัก (ฉันทาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะความโกรธ (โทสาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะความกลัว (ภยาคติ) และไม่ลำเอียงเพราะความหลง (โมหาคติ) ธรรมที่หยิบยกมากล่าวนี้หากประชาชนคนไทยพยายามประพฤติปฏิบัติเชื่อว่าทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวมีความสุข ความเจริญ มีผลต่อสังคมและการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามผู้ที่ทำหน้าที่ในสถาบันศาสนาควรสร้างศรัทธาให้เป็นที่รักและเคารพของคนทั่วไปไม่ใช่ทำตัวเป็นกาฝากของศาสนา จึงควรทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม สถาบันศาสนาก็จะช่วยจรรโลงสังคมสืบต่อไป

พุทธศาสนาสอนเรื่องความยุติธรรมของสังคมเรื่องการหลุดพ้นจากเรื่องส่วนตัว พบว่าหลักศีลห้าเป็นพื้นฐานทำให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม เป็นเรื่องของการประกันความยุติธรรมในเรื่องความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน รัฐในอุดมคติของพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการทำ-งานแบบประชาธิปไตย และในเรื่องของเศรษฐกิจก็เป็นแบบสังคมนิยมให้ทุกคนมีงานทำเศรษฐกิจของชาวพุทธมีรากฐานที่แตกต่างจากลัทธิวัตถุนิยมสมัยใหม่ เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

มิได้มองความเจริญในลักษณะของ การเพิ่มความต้องการ หรือการบริโภคให้มากที่สุด แต่ท่าน เชื่อในมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์กันทรัพย์สินทางวัตถุมิไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการยังชีพเท่านั้น คำสอนของพุทธศาสนา เป็นเรื่องของจิตใจมากกว่าด้านอื่น ๆ แต่ก็ไม่ได้บอกว่าต้องไม่เอาทั้งสองอย่าง เมื่อมองในแง่ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก อาจจะไม่ช่วยให้เกิดการพัฒนาในทางวัตถุ อย่างรวดเร็ว แต่ถ้ามองอีกแง่หนึ่งเห็นว่าพุทธศาสนาไม่ได้ถ่วงความเจริญ เป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจ ทำให้ทรัพยากรบุคคล มีสุขภาพจิตดี สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกนี้ได้ โดยไม่มีข้อขัดแย้งภายในจิตใจ ไม่เกิดความตึงเครียดจนเป็นโรคประสาท โรคจิตเพิ่มมากขึ้น การไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม สิ่งแวดล้อมได้ บางรายถึงกับทำลายชีวิตตนเอง จากการศึกษาในเรื่องพฤติกรรมของการฆ่าตัวตายของคนสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ การพยายามฆ่าตัวตายแต่ไม่สำเร็จ กับการฆ่าตัวตายแล้วตายสมดังใจ พบว่ากลุ่มผู้ที่พยายามฆ่าตัวตายเป็นหญิงมากกว่าชายประมาณ 2 เท่าและมีอายุเกินกว่า 30 ปี สาเหตุสำคัญของการฆ่าตัวตายก็คือ เรื่องของความรัก ความสูญเสีย รองลงมาก็คือ การไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ และมีบางส่วนที่เกิดจากการป่วยเป็นโรคทางจิตเวช สำหรับผู้ที่ฆ่าตัวตายสำเร็จสมปรารถนา พบว่าเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง (ประชากรและการพัฒนา 2530 : 2-3)

แนวโน้มอัตราการฆ่าตัวตายของประเทศไทยถ้าพิจารณาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2500 ถึงปี พ.ศ. 2528 แล้วพบว่า เมื่อ 30 ปีก่อนการฆ่าตัวตายคิดเป็นเพียงร้อยละ 0.3 ต่อสาเหตุการตายทั้งหมด และจากนั้นก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นร้อยละ 1.4 ในปี พ.ศ. 2527 และ 1.9 ในปี พ.ศ. 2528 แนวโน้มนี้เป็นสัญญาณเตือนว่า ควรให้ความร่วมมือต่อปัญหาการฆ่าตัวตาย และหาแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 กองสุขภาพจิต กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขมีแผนงานที่สำคัญ คือ การผสมผสาน

กิจกรรมทางด้านบริการทางสุขภาพจิตเข้าไปในระบบของการบริการสาธารณสุข ซึ่งปัจจุบัน เรื่องของสุขภาพจิตได้รับการรวมอยู่ในการสาธารณสุขมูลฐานแล้ว โดยการทำให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทุกระดับได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถ มีทัศนคติ และสามารถปฏิบัติงานทางด้านนี้ได้เป็นอย่างดี เป็นการพัฒนาดังแต่เจ้าหน้าที่ในระดับล่างขึ้นมา ซึ่งหมายความถึงเจ้าหน้าที่ของสถานอนามัยต่าง ๆ โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไปที่มีฝ่ายจิตเวชอยู่ นอกจากนั้นยังรวมไปถึงอาสาสมัครต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ผสส. หรือ อสม. ก็จะได้รับพัฒนาทั้งนี้ ก็โดยการฝึกอบรมหรือการสร้างแบบเรียนด้วยตนเอง เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพจิตนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการเสริมสร้างสุขภาพจิตนั้น ต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สถาบันศาสนาก็มีความสำคัญในแง่เป็นวิถีชีวิต เป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นสถาบันที่มีความสำคัญ ในยุคปัจจุบันของการพัฒนาประเทศ เป็นสถาบันทางด้านการศึกษาประดิษฐ์คิดค้น ผลงานทางวัตถุและเทคโนโลยีสมัยใหม่ อาจจะดัดแปลงมาจากสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติหรือไม่ใช่ธรรมชาติเพื่อนำผลผลิตมาสนองตอบตามความต้องการของสมาชิกในสังคม หน้าที่ของสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีดังนี้ คือ

(ก) ทำหน้าที่ประดิษฐ์คิดค้นผลิตผลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อนำมาสนองความต้องการทางร่างกาย และจิตใจให้แก่สมาชิกในสังคม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

(ข) ทำหน้าที่สร้างความสะดวกสบาย และมาตรฐานชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น อาคารสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพเอื้ออำนวยการศึกษาได้ผลดีขึ้น

(ค) ทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นด้านความคิดของสมาชิกในสังคมให้เกิดการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ อันเป็นคุณค่าแก่สถาบันทางสังคม

(ง) ทำหน้าที่เป็นเครื่องช่วยจรรโลง และส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่สังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่า สังคมใดมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสังคมนั้นก็ จะมีความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาตามที่สังคมต้องการ

จะเห็นว่าสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมี ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในด้าน การเกษตร การศึกษา การสาธารณสุข และช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการสื่อสารคมนาคม บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้แก่นักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย พนักงานวิจัย ผู้ใช้เทคโนโลยี ฯลฯ ส่วนสถานที่ ที่เป็นศูนย์กลางก็ได้แก่ อาคารของสถาบันวิทยาศาสตร์ ต่าง ๆ

ปัจจุบันมีแนวโน้มว่า สถาบันการศึกษา และสถาบันเทคโนโลยีเป็นแหล่งสำคัญในการ ฝึกคนให้มีลักษณะ เป็นผู้ชำนาญการมากขึ้นการฝึกให้เป็นผู้ชำนาญการในสาขาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สาขา แพทยศาสตร์อาจจะยังประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้ สำหรับสาขาแพทยศาสตร์นั้นการฝึกแพทย์ ให้มีความชำนาญเฉพาะทางนั้นอาจจะไม่เหมาะกับสภาพของสังคมไทย เพราะประเทศไทยเป็น ประเทศกำลังพัฒนาประชาชนมีความยากจนอยู่มากผู้ป่วยหนึ่งคนต้องใช้แพทย์เฉพาะทางหลายคน เป็นการให้ทรัพยากรที่ไม่ประหยัดสิ้นเปลืองงบประมาณ เพราะโรคที่เกิดขึ้นในบ้านเราส่วนใหญ่

เป็นโรคที่ไม่ซับซ้อนอะไรมากนัก การผลิตแพทย์หนึ่งคนที่มีความสามารถหลาย ๆ อย่างสามารถรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย "ได้ทั้งตัว" ก็จะประหยัดในการใช้บุคลากรและงบประมาณ แต่เนื่องจากการแพทย์ไทยในปัจจุบันเราเลียนแบบตะวันตกเราจึงดำเนินรอยตามตะวันตกไปเรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่สภาพเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน ซึ่งประเทศตะวันตกเริ่มมองเห็นปัญหาในการผลิตแพทย์ชำนาญเฉพาะทางบ้างแล้ว ในอนาคตประเทศไทยเราก็คงจะเผชิญปัญหาเช่นเดียวกับประเทศในตะวันตกในปัจจุบัน

นอกจากนี้ มีแนวโน้มว่า ในสังคมไทย มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากพอสมควรยกตัวอย่างเช่น กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ตั้งโครงการผสมพันธุ์ปลาบึก โดยหวังว่าเมื่อผสมพันธุ์ได้แล้วก็จะขยายนำไปเลี้ยงในแหล่งเพาะพันธุ์ปลาของไทยทั่วประเทศตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2524 ในที่สุดกรมประมงก็ประสบความสำเร็จในการผสมพันธุ์ปลาบึกเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 ความดีที่สมควรแก่การยกย่องในเรื่องนี้อยู่ที่บุคคลสองท่าน คือนาวาโทสว่าง เจริญผล อธิบดีกรมประมงและ นายเสน่ห์ ผลประสิทธิ์ ในปี พ.ศ. 2527 และ 2528 จากประสบการณ์และหลักวิชาการ นายเสน่ห์ ผลประสิทธิ์ และคณะสามารถเพาะพันธุ์ปลาบึกได้อย่างมากมาย และเลี้ยงจนมีความยาวได้ถึงขนาด 5-7 นิ้ว ราว ๆ 100,000 ตัว กรมประมง ได้นำขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระราชทานให้นำไปเพาะเลี้ยงตามอ่างเก็บน้ำหลายแห่ง เช่น เขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนสิรินธร เขื่อนวชิราลงกรณ์ เขื่อนจุฬาภรณ์ และ เขื่อนศรีนครินทร์ รวมทั้งแม่น้ำอีกหลายสาย เช่น แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำน่าน... เป็นต้น เมื่อนำปลาบึกไปปล่อยตามแหล่งน้ำต่าง ๆ แล้ว กรมประมงได้ติดตามดูผลที่เกิดขึ้นพบว่าเมื่อเดือนพฤศจิกายน

พ.ศ. 2528 มีชาวประมงจังหวัดอุบลราชธานีจับปลาบึกได้จากอ่างเก็บน้ำสิรินธร มีน้ำหนักมาก คือ 20.4 กิโลกรัม ซึ่งปลาเหล่านั้นเพิ่งถูกปล่อยลงไปในเขื่อน เมื่อ 11 เดือนก่อนถูกจับได้ เท่านั้น ความพยายามในการขยายพันธุ์ปลาบึก ออกไปในแหล่งน้ำทั่วประเทศยังมีอยู่ต่อไป กรมประมง เริ่มแจกจ่ายให้ชาวประมงนำลูกปลาบึกที่เพาะพันธุ์ได้ไปเลี้ยงตามแหล่งน้ำต่าง ๆ แล้ว 111 รายในเขต 27 จังหวัด มากถึง 8,444 ตัว (พัฒนา ทองบ่อ 2529 : 8-9)

ในหนังสือสถิติโลก ได้ยืนยันไว้ว่าปลาบึก คือปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลก และมีในลุ่มน้ำโขงเท่านั้น แต่ตอนนี้ไปปลาบึกซึ่งเคยแพร่พันธุ์ได้ยากกำลังจะสูญพันธุ์ไปจากแหล่งน้ำธรรมชาติแห่งนั้น กำลังจะกลายเป็นปลาอีกพันธุ์หนึ่ง ในแหล่งน้ำทั่วไปของไทย บรรดารุ่นลูก ๆ หลาน ๆ ของปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลกนี้ อาจจะเจริญเติบโตขึ้นในแหล่งน้ำ อันสมบูรณ์ด้วยอาหารของพวกมันอย่างมากมายทั่วท้องถิ่นไทย ก่อนที่จะกลายเป็นอาหารของมนุษย์คนไทยเช่นเดียวกับปลาอื่น ๆ ทั่วไปอีกนานแสนนาน

ในเรื่องเกี่ยวกับการพลังงาน จากการแถลงของ นายประจวบ ไชยสาส์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการพลังงาน กล่าวว่า "ผลงานที่กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการพลังงานภาคภูมิใจมากที่สุดก็คือ การศึกษาวิจัยการผลิตแอลกอฮอล์บริสุทธิ์จากมันสำปะหลัง และสามารถให้ผสมน้ำมันปิโตรเลียมได้ ทั้งนี้ได้ทดลองที่สถานีน้ำมัน 6 แห่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งการวิจัยนี้เป็นต้นแบบที่เอกชน สามารถนำไปลงทุนเป็นอุตสาหกรรมได้..."

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับการที่ประเทศไทย จะใช้แอลกอฮอล์จากมันสำปะหลังผสมน้ำมัน จะได้หรือไม่นั้นก็มิใช่ข้อจำกัดดังกล่าวของ ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต ที่ว่า

"แอลกอฮอล์สามารถนำไปผสมน้ำมันได้ และทำให้ค่าออกเทนสูงขึ้นได้จริง และมันสำปะหลังนั้นสามารถเอาไปทำแอลกอฮอล์ได้ แต่แอลกอฮอล์ไม่ว่าจะเป็น เมทิลแอลกอฮอล์ (แอลกอฮอล์ผสมสีกินเข้าไปทำให้ตาบอด และตายได้) หรือเอทิลแอลกอฮอล์ (เหล้า) มักชอบดูดน้ำ และปกติมีน้ำผสมอยู่การทำให้บริสุทธิ์โดยไม่มีน้ำเจือปนนั้นได้ แต่แพงมาก แอลกอฮอล์ที่มีน้ำผสมดูดอยู่ เมื่อผสมลงไปใช้น้ำเบนซินทั้ง ๆ ที่ทำให้ค่าออกเทนเพิ่มขึ้น จะทำให้แยกตัวออกเมื่อน้ำเข้าไปในคาบูเรเตอร์ และถูกฉีดเข้าไปในลูกสูบมักจะทำให้ร็วี่งกระตุก ๆ เพราะมีน้ำผสมอยู่ในน้ำมัน สำหรับประเทศไทยนี้ มีความชื้นในบรรยากาศสูงคงจะต้องหาวิธีกำจัดน้ำออกจากแอลกอฮอล์ด้วยราคาถูกลง หากคิดจะใช้แอลกอฮอล์แทนสารตะกั่วผสมลงไปน้ำมัน และต้องมีข้อจำกัดในเรื่องปริมาณการผสม รวมทั้งพิจารณาปัญหาการกัดกร่อนที่จะเกิดขึ้นด้วย..."

กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน เร่งดำเนินการทำโครงการ
 โชนงชิมูล โดยที่ นายประจวบ ไชยสาส์น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและ
 การพลังงานชี้แจงถึงความคิดเห็นในการดำเนินการตามโครงการโชนงชิมูล ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มี
 มติอนุมัติเงิน 18,000 บาท ให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพลังงาน จัดทำ
 โครงการดังกล่าว โดยการที่คณะรัฐมนตรีได้กำชับให้โครงการนั้นเสร็จสิ้น ภายในเวลา 3 ปี

ขั้นตอนในการดำเนินการในขั้นแรก คือ การสำรวจออกแบบโครงการซึ่งจะแล้วเสร็จประมาณกลางปีหน้า (2533) หลังจากนั้นจะดำเนินการใน 4 ขั้นตอน โดยขั้นตอนแรกได้แก่การปรับปรุงเขื่อนห้วยหลวง ขั้นตอนที่สองได้แก่การปรับปรุงหนองหานซึ่งเป็นต้นน้ำของเขื่อนลำปาง ขั้นตอนที่สามได้แก่ การเพิ่มสันเขื่อนลำปางให้สามารถรับน้ำได้มากขึ้น และขั้นที่สี่ได้แก่ การสร้างคลองเขื่อนระหว่างเขื่อนลำปางไปยังลำน้ำชี ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 ปีก คือปีกแรกมายังขอนแก่นและมหาสารคาม ปีกที่ 2 ลงลำน้ำมูลที่ จังหวัดยโสธร ส่วนขั้นสุดท้ายซึ่งเป็นขั้นสำคัญได้แก่ การยกลำน้ำชีข้ามไปยังลำน้ำมูล

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ กล่าวต่อไปว่าโครงการนี้ จะมีพื้นที่ได้รับประโยชน์ถึง 3 ล้านไร่ คิดเป็นเงินลงทุนประมาณไร่ละ 6 พันบาท ซึ่งนับว่าเป็นการลงทุนที่ดีและแนวความคิดที่จะนำน้ำโขงมาใช้ ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทยเท่านั้นที่ให้ความสนใจขณะนี้ทั่วโลกก็ให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ และการที่จะทำให้น้ำโขง มีค่าต่อการพัฒนาภาคอีสาน เป็นสิ่งที่รัฐบาลนี้คำนึงถึงและจะต้องทำให้เสร็จภายใน 3 ปีให้ได้ (ข่าววิทยาศาสตร์ 2532 : 79-80)

ในเรื่องเกี่ยวกับการแพทย์ด้านศัลยกรรม นายแพทย์วรวัดน์ ชุมสาย ณ อยุธยา แห่งภาควิชาศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้คิดค้นการใช้ชิปแทนไหมเย็บในการปิดแผลผ่าตัดได้ผลดีโดยไม่มีการอักเสบ ไม่มีรอยแผลเป็นจากการเย็บ ซึ่งชิปเป็นวัสดุที่สามารถผลิตได้ในประเทศมีราคาถูก เพื่อใช้แทนไหมเย็บซึ่งมีราคาแพงและต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ก็จะเป็นการประหยัดงบประมาณอย่างมากซึ่งการวิจัยนี้ได้ทดลองใช้กับผู้ป่วยที่มารักษาในโรงพยาบาลมหาราชนคร เชียงใหม่ ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2528 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2532) ได้ทดลองกับผู้ป่วยจำนวน 60 ราย แต่ก็มีข้อจำกัดคือแผลที่ใช้ชิปนี้จะต้องเป็นแผลผ่าตัด

ที่ตรง ไม่โค้งอยู่บริเวณที่ไม่มีการหักพับโค้งงอเสียดสีได้ง่าย หากอยู่ในบริเวณข้อพับ ข้อศอก ก็
จะใช้ไม่ได้ดี วิธีการนี้เป็นวิธีการดึงปากแผลให้ติดกันเองโดยธรรมชาติ โดยใช้ชีปช่วยดึงรั้งนั้น
เอง (ปริษา ทรัพย์สินโสภ 2532)

ปัญหาที่เกิดขึ้น กับผู้ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็คือความไม่เข้าใจในสิ่งใหม่ ๆ
อย่างถูกต้อง ผู้ที่มีการศึกษา มักรู้จักและใช้ได้อย่างถูกต้อง ส่วนชาวชนบทจะมีปัญหาในเรื่องนี้
มากตัวอย่างเช่น การต่อไฟฟ้าเข้าในหมู่บ้าน โดยที่ไม่มีการเตรียมประชาชนในเรื่องความ-
ปลอดภัยในการใช้ไฟฟ้า ปัญหาที่ตามมาก็คือ อุบัติภัยจากไฟฟ้าการดูแลซ่อมบำรุงเครื่องใช้ไฟฟ้า
ในเรื่องการทำถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้านก็เช่นเดียวกันชาวชนบทไม่ได้ตระหนักถึงความปลอดภัย
ในการใช้รถใช้ถนนอุบัติเหตุทางการจราจรในหมู่บ้านก็จะปรากฏเสมอ ๆ เห็นอยู่บ่อย ๆ ที่พบว่า
ชาวบ้านมักจะชอบนั่งเล่นบนไหล่ถนน หรือชอบถนนในยามค่ำคืน ประกอบกับการแต่งกายด้วย
เสื้อผ้าสีกลมกลืนกับความมืด มักจะเกิดการบาดเจ็บ เสียชีวิตจากการถูกรถยนต์เฉี่ยวชน ซึ่งมี
ปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ นอกจากนี้ก็พบว่าคนไทยขับขี่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ โดยเฉพาะชาว
ชนบทขับรถได้แต่ขับรถไม่เป็น กล่าวคือ ขับรถไม่ถูกกฎจราจรไม่คำนึงถึงความปลอดภัย อุบัติภัย
จากการจราจรจึงไม่พบแต่ในเมืองเท่านั้น ยังพบในหมู่บ้านหรือชนบทอีกด้วย

สถาบันนันทนาการ มีความสำคัญที่จะสนอง ความต้องการในแง่ความสนุกสนาน การ
พักผ่อนหย่อนใจให้แก่สมาชิกของสังคมมากกว่าแต่ก่อน มนุษย์โดยธรรมชาติต้องการกิน การนอน
หรือการพักผ่อน การพักผ่อนที่คนในสมัยก่อนนิยมกันได้แก่การเล่น ต่าง ๆ เมื่อมีพิธีกรรมทาง
ศาสนาการพุดคุย การกีฬาบางอย่างสำหรับเล่นเป็นกลุ่มเป็นคู่ทำให้สมาชิกได้รับความสนุกสนาน

จนได้มีการพัฒนาระเบียบวิธีทางปฏิบัติที่สมาชิกต้องการเป็นสถาบันนันทนาการ หน้าที่ของสถาบันนันทนาการ สรุปได้ดังนี้

(ก) ทำหน้าที่เกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจให้ความรื่นเริง ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน แก่สมาชิกในสังคม เช่น การกีฬา การละเล่น การพักผ่อน การท่องเที่ยว ภาพยนตร์ ฯลฯ

(ข) ทำหน้าที่เสริมสร้างพลานามัย ให้แก่สมาชิกเพื่อให้สมาชิก ในสังคมมีความสนุกสนานรื่นเริง และมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน

(ค) ทำหน้าที่เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในสังคมให้เกิดความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม ทั้งนี้เนื่องจาก นันทนาการช่วยให้เกิด ความร่วมมือกัน รู้จักแพ้ รู้จักชนะ และรู้จักให้อภัย

(ง) ทำหน้าที่ เป็นสื่อของความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสังคมต่อไป

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถาบันมีตั้งแต่เจ้าหน้าที่สนาม นักกีฬา ผู้ชม ศูนย์กลางของสถาบัน มีอยู่ในที่ต่าง ๆ เช่น โรงยิม สนามกีฬา โรงภาพยนตร์ โรงละคร ฯลฯ แบบแผนพฤติกรรมของสถาบันนันทนาการ มีดังนี้

(ก) นันทนาการ ประเภทต่าง ๆ ส่วนมากจะอยู่ ในเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งจะมีสนามกีฬา การละเล่น สนามมวย ประชาชนสามารถไปดูนันทนาการประเภทต่าง ๆ เหล่านั้นได้ ส่วนในชนบทพบได้ในโรงเรียนชนบท เช่น การเล่นฟุตบอล บาสเกตบอล ตะกร้อ แบดมินตัน เป็นต้น สถาบันการศึกษาในชนบทจึงมีส่วนอย่างมาก ที่จะเผยแพร่ระเบียบกติกาให้แก่นักเรียน เมื่อเขา

จะได้เข้าใจ เมื่อเวลามีส่วนร่วมหรือเล่น ก็จะได้เกิดความรู้สึก สำหรับพฤติกรรมที่มีต่อนันทนาการ ก็อาจจะแตกต่างกันไป เช่น กีฬามวย การพักผ่อน การเล่นยูโด ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน บางอย่างต้องการความแข็งแกร่ง บางอย่างต้องการความอ่อนโยน และบางอย่างต้องการสมาธิ ไม่ว่าพฤติกรรมจะเป็นแบบใด จุดมุ่งหมายที่พบก็คือ การพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้จิตใจผ่อนคลาย มีความเชื่อมั่นในตนเอง อารมณ์เยือกเย็น สุขุม มั่นคง มีความละเอียดอ่อนทางด้านสุนทรียภาพ

(ข) การชมนันทนาการ ผู้ที่ไปชมนันทนาการ ก็สามารถทำให้เกิด ความสนุกสนาน ร่าเริง เช่น การดูมวย การดูฟุตบอล วอลเลย์บอล การดูละคร การฟังดนตรี มีข้อสังเกตว่า บางครั้งการชมนันทนาการก่อให้เกิดการปะทะได้ง่าย เช่น มวย ฟุตบอล เมื่อไม่สบอารมณ์ ทั้งผู้เล่นและผู้ดูอาจจะก่อการวิวาทกันขึ้นในทำนอง กีฬานั่นแต่คนไม่แพ้ในเรื่องนี้คนไทยควรจะมีจิตสำนึก มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีน้ำใจในการชมนันทนาการ สมควรที่ชนรุ่นหลังจะได้พัฒนาจิตสำนึกในเรื่องให้มาก

(ค) การท่องเที่ยวและสถานเริงรมย์ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปนอกเขตชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อชมนันทนาการ หรือชมทิวทัศน์ต่าง ๆ เป็นการพักผ่อนทางอารมณ์อย่างหนึ่ง การท่องเที่ยวเป็นแบบแผนของพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่ชมนันทนาการ การเดินทางเป็นหมู่เป็นการผูกมิตรและความสัมพันธ์ต่อกันสถานเริงรมย์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ เป็นการนำรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่ประเทศ ถ้ามองในแง่ปัญหาสังคมก็อาจเกิดขึ้นเพราะ บาร์ ไนต์คลับ สถานดิสโก้เทก ซึ่งเป็นสถานเริงรมย์เหล่านี้ ปัญหาอื่น ๆ จะตามมาเช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

ปัญหาสถาบันนันทนาการในสังคมไทย ก็คือเรื่องมาตรฐานของนันทนาการ เช่น มาตรฐานการกีฬาของไทยเรายังด้อยอยู่มาก เนื่องจากงบประมาณมีจำกัด วินัยและสมรรถภาพ

ทางกายของตัวนักกีฬายังหย่อนอยู่ ผู้เล่นกีฬา และผู้ชมกีฬามีน้ำใจเป็นนักกีฬายังไม่เพียงพอ สถาบันการศึกษาควรช่วยฝึกหรือปลูกฝังค่านิยมต่าง ๆ ในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี สถาบันนั้นหนทางการเป็นสถาบันที่มีคุณค่า จะช่วยทำให้สมาชิกเคารพกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ อันเป็นแนวทางที่จะพัฒนาบุคลิกภาพส่วนบุคคล เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่ความสามัคคี และความสงบสุขของสังคมต่อไป

1.4.3 การจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม การจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม จะกล่าวถึง เฉพาะชนชั้นทางสังคม ซึ่งมักขึ้นอยู่กับอำนาจ (Power) ชื่อเสียงเกียรติยศ (Prestige) และความมั่งคั่ง (Wealth) การจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมไทย มิได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง เพราะมีปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ

- (ก) วงศ์ตระกูล เป็นสิ่งที่ได้โดยกำเนิด หรือเป็นสิ่งที่ได้มา โดยความสามารถ (คุณสมบัติ)
- (ข) ตำแหน่งทางการเมือง ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองสูง จะมีอำนาจและได้รับการยกย่อง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฯลฯ
- (ค) ตำแหน่งทางราชการ เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีเหรียญตราเช่น ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้ว่าราชการจังหวัด นายพล เป็นต้น
- (ง) อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งของรัฐและเอกชน ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง เช่น พ่อค้าคหบดี นักหนังสือพิมพ์ หัวหน้ากรมกร
- (จ) ความมั่งคั่ง ผู้ที่มีทรัพย์สินสมบัติเงินทองมาก มักจะได้รับการยกย่องในระดับสูง ความมั่งคั่งจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็วจึงและได้รับเกียรติในสังคม

(ฉ) ระดับการศึกษา ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงมักจะได้รับการยกย่องยิ่งศึกษาสูงเท่าใด ยิ่งจะได้รับการยกย่องมากขึ้นเท่านั้น แม้แต่การทำงานคนที่มีการศึกษาสูงย่อมได้ตำแหน่งหน้าที่ การงานดีกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ (สุนัตรา สุภาพ 2528 : 33)

(ช) อาชีพ ปกติคนที่มีอาชีพเป็นที่ยกย่องจะได้รับสถานภาพสูงในสังคม เช่น นักการเมือง นักการทูต ครูอาจารย์ นักกฎหมาย แพทย์ ทหารตำรวจ ฯลฯ ส่วนผู้ที่มีอาชีพแบบใช้แรงงานจะอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าเช่น อาชีพที่ต้องใช้แรงงาน ช่างฝีมือ ช่างทาสี กรรมกรแบกหาม เป็นต้น

การจัดลำดับช่วงชั้นในสังคมไทย อาจแบ่งได้เป็น 8 ชั้น ดังนี้ (สุนัตรา สุภาพ 2528 : 34 อ้างจาก นิพนธ์ คันธเลวี 2512)

(1) ชั้นสูงสุด (Supreme) มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถอยู่บนยอดสุด รองลงมามีเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง เช่น พระบรมวงศ์เธอ

(2) ชั้นสูง (Elite) ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี บุคคลชั้นรัฐมนตรีทั้งหลาย องคมนตรี และรัฐบุรุษผู้มีชื่อ

(3) ชั้นค่อนข้างสูง (Upper) ประกอบด้วยบุคคลชั้นปลัดกระทรวง นายพล อธิบดี อธิบดีการบดีของวิทยาลัย ผู้นำทางการค้าและเศรษฐกิจ

(4) ชั้นกลางสูง (Upper-middle) ประกอบด้วยปัญญาชนชั้นนำ ข้าราชการพิเศษ ผู้อำนวยการกองหรือสำนักงาน อาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ของสถาบันชั้นมหาวิทยาลัย ครูอาจารย์อื่นที่มีคุณวุฒิสูงและมีชื่อเสียง นักธุรกิจชั้นนำ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ นักเขียนมีชื่อ นักวิชาการ นายแพทย์ชั้นนำ

(5) ชั้นกลางธรรมดา (Middle) ประกอบด้วยข้าราชการชั้นเอกธรรมดา และชั้นโท พ่อค้า ปัญญาชนชั้นรอง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี และโทในประเทศ หรือจากต่างประเทศ ทนายความ นายแพทย์ นักธุรกิจชั้นรอง ครูอาจารย์ทั่วไป

(6) ชั้นกลางค่อนข้างต่ำ (Lower-middle) ประกอบด้วยข้าราชการชั้นตรี นักธุรกิจ บุคคลผู้ที่พอมือพอกิน การศึกษาไม่สูงนักราว ม.ศ. 5 หรือ ม. 6 หรืออย่างมากก็อาชีวศึกษาชั้นสูงหรืออนุปริญญา ช่างกลหรือช่างเครื่องยนต์

(7) ชั้นต่ำปานกลาง (Upper-lower) ได้แก่ เสมียน พนักงานอันดับต่ำในวงราชการองค์การอุตสาหกรรม ลูกจ้างชั้นสูง ช่างฝีมือ ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างทาสี

(8) ชั้นต่ำ (Lower-lower) ได้แก่ กรรมกรหาเข้ากินค่า ผู้ไม่มีฝีมือ (Unskilled labours) ที่ใช้แต่กำลัง ชวานาที่ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์บางอย่างในปริมาณน้อย พอกินพอใช้ในครอบครัว แม้ค้าหาบเร่หรือตามแผงลอย

การจัดลำดับช่วงชั้นในสังคมไทย ไม่ได้เป็นกฎตายตัวที่แน่นอน เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเปิด ทุกคนจึงสามารถที่จะเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น หรือถูกเลื่อนไปในทางต่ำลงได้

สรุป

สังคมไทยมี เอกลักษณ์เป็นของตนเองคือ มีระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างจากสังคมอื่น มีความเป็นเอกราชไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของใคร ประชาชนชาวไทยทั้งในเมืองและชนบทดำรงชีวิตประจำวันมีความสุขตามอัตภาพมีความเป็นปึกแผ่นก็ด้วยความสามัคคีของคนในชาติ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีรายได้ประชาชาติต่อคนต่อปียังไม่เป็นที่พอใจนัก แต่ถ้าทุกคนร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่ของตนเองอย่างดีที่สุด มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยันขันแข็ง ประหยัด และมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตนแล้ว เชื่อแน่ว่าประเทศไทยเราจะมี การพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง และในที่สุดคุณภาพชีวิตของคนไทยทั้งมวลอยู่ในสภาพที่น่าพอใจและเป็นปกติสุข

บรรณานุกรม

- ก.ช.ป. "เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก." **รัชมภิรมย์** 10 (กรกฎาคม 2532) : 132-134.
- นิพนธ์ คันธเสวี. "การพัฒนาคุณภาพกำลังคน (ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)." ใน **การพัฒนาคุณภาพกำลังคนในแนวทางการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่** หน้า 24-25 ทรงจิต พูลลาภ, บรรณากร. กรุงเทพมหานคร : เติงกุลการพิมพ์, ม.ป.ป.
- ประจวบ ไชยสาส์น. "รายการบันทึกเมืองไทย." **เสนอทางโทรทัศน์** ช่อง 9. 16 กรกฎาคม 2532.
- ปรีชา ทรัพย์โสภณ. "ชาวหมกมืองเข้า." **ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย.** 2 มิถุนายน 2532.
- พัฒนา ทองบ่อ. "การเดินทางอันยาวนานและอนาคตของปลาบึก...ราชาแห่งลุ่มแม่น้ำโขง." **เดลินิวส์เพื่อนักพัฒนา** (15-21 กันยายน 2529) : 8-9.
- มหิตล, มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. "ข้อมูลประชากรประเทศไทย 2530." **นครปฐม : โครงการเผยแพร่ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร,** 2530.
- _____. "ประชากรกลางปี 2530." **ประชากรและการพัฒนา** 7 (กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2530) : 6

- _____ . "การฆ่าตัวตายโรคร้ายที่นำกลัว." ประชากรและการพัฒนา 8 (ตุลาคม - พฤศจิกายน 2530) : 2-5.
- _____ . "สถิติที่น่าสนใจ." ประชากรและการพัฒนา 8 (ธันวาคม-มกราคม 2530-2531) : 6-7.
- _____ . "สถิติที่น่าสนใจ." ประชากรและการพัฒนา 8 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2531) : 7.
- _____ . "สถิติที่น่าสนใจ." ประชากรและการพัฒนา 9 (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2531) : 7.
- มนตรี ลินทวิชัย. "ฆาตกรรมเด็กในครอบครัว การพัฒนาความรุนแรงสู่ความมหัศจรรย์แห่งยุคสมัย." สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (22-28 มกราคม 2532) : 13-14.
- วรวัฒน์ ชุมสาย ณ อยุธยา. "รายการทำนิสจูเนียร์โปรดแมลง." เสนอทางโทรทัศน์ ช่อง 7 6 สิงหาคม 2532.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย : แนวทางวิจัยและนิเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, ม.ป.ป.
- ลีปพนนท์ เกตุทัต. "สารตะกั่วและการไม่ใช้สารตะกั่วในน้ำมันเบนซิน." วารสารวิทยาศาสตร์ 43 (มีนาคม-เมษายน 2532) : 110-111.

สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ. "ข่าววิทยาศาสตร์." วารสารวิทยาศาสตร์ 43 (มีนาคม-เมษายน 2532) : 79-80.

สวาท เสนาณรงค์. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2521.

สุนัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครัวยุคใหม่ : ศาสนา : ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2528.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 2 ความหมาย ความสำคัญ และรูปแบบของการพัฒนาชุมชน

หัวข้อที่

- 2.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน
- 2.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน
- 2.3 จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน
- 2.4 รูปแบบของการพัฒนาชุมชน
- 2.5 แนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

แนวคิด

1. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพมีความคิดมีความสามารถที่จะปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของตน
2. การพัฒนาชุมชน เป็นกลไกอันหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ มุ่งที่จะแก้ไขปัญหาสังคมยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นการพัฒนาชุมชนจะทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และอื่น ๆ

3. การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมีรูปแบบการพัฒนาแบบผสมหรือแบบมีแผนมีลักษณะ
กึ่งเสรีกึ่งบังคับ

วัตถุประสงค์

1. สามารถบอกถึงความหมายของการพัฒนาชุมชน ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน
2. สามารถบอกถึงรูปแบบต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชนได้

กิจกรรมการสอน

- การบรรยาย

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากการตอบคำถามในชั้นเรียน
2. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 2

ความหมาย ความสำคัญ และรูปแบบของการพัฒนาชุมชน

2.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community developmet) ประกอบด้วยคำว่า "พัฒนา" และ "ชุมชน" "พัฒนา" (Development) หมายถึงทำให้เจริญ หรือการเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น ส่วนคำว่า "ชุมชน" (Community) นั้นหมายถึงหมู่ชนที่รวมกันอยู่หนาแน่น ถ้าพิจารณาตามคำที่ดังกล่าว การพัฒนาชุมชน จึงหมายถึง การทำให้ชุมชนมี การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น แต่ความหมายทางวิชาการนั้นได้มีนักวิชาการ องค์การได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

การพัฒนาชุมชน "เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ขบวนการนี้ ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง" (มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์)

การพัฒนาชุมชน "เป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการร่วมกำลังของราษฎรเอง กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และประสมประสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติและเพื่อทำให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่." (องค์การสหประชาชาติ)

ยวัฒน์ วุฒิเมธี กล่าวว่า "การพัฒนาชุมชน ก็คือ พัฒนาคอนให้มีประสิทธิภาพเพื่อเอาไปใช้ในการพัฒนาวัตถุ" จากคำนิยามที่กล่าวมาพอจะสรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนได้ คือ

การพัฒนาชุมชน "เป็นการพัฒนาคอนให้มีประสิทธิภาพ มีความคิดมีความสามารถที่จะปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้ต้นแบบธรรม-นิยมประเพณีวัฒนธรรมและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของตน."

2.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน เป็นกลไกอันหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ มุ่งที่จะแก้ไขปัญหาสังคม ยกกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาคอนซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ามากให้มีประสิทธิภาพ สามารถพึ่งตนเองได้ สามารถรวมกลุ่มกัน ในการแก้ปัญหาของตนได้ ปัจจุบันมีความเชื่อว่า การพัฒนาชุมชนจะทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและอื่น ๆ

(ก) ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่ชุมชนชนบท ประสบอยู่ทั่ว ๆ ไปก็คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนประสบความยากจน การนำเอาการพัฒนาชุมชนมาใช้ จะทำให้เศรษฐกิจของชาวชนบทดีขึ้น กล่าวคือ ช่วยยกระดับการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น ช่วยแก้ปัญหาการว่างงาน ส่งเสริมให้ประชาชน รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ลดความไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างรายได้ของประชาชน ทำให้ประชาชน มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น และประเทศชาติมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ

(ข) ความสำคัญทางด้านสังคม ในชนบทประชาชนได้รับการศึกษาต่ำ ประกอบกับมีรายได้น้อย ตกอยู่ในวัฏจักรแห่งความชั่วร้าย (Vicious cycle) ทำให้ชาวชนบทมีสุขภาพอนามัยไม่ดีไปด้วย ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บที่สามารถป้องกันได้ ปัญหาการขาดสารอาหาร ปัญหาการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืช ยังคงพบได้ทั่วไปในชนบททำให้ประชาชนขาดคุณภาพ ด้านความคิดต่าง ๆ ยังยึดมั่นในเรื่องไสยศาสตร์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวชนบท มีคุณภาพชีวิตไม่ดี การนำเอาวิธีการพัฒนาชุมชน เข้าไปใช้ในชุมชนจะมีผลทำให้สภาพสังคม เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ทำให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ช่วยให้ประชาชนรู้จักป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ รักษาอนามัยของครอบครัวให้ดีขึ้น เป็นการลดความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคมให้บรรเทาเบาบางลง สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่สมาชิก ช่วยปรับปรุงชีวิตความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมให้ดีขึ้น ทำให้ประชาชนรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

(ค) ความสำคัญทางการเมืองการปกครอง ความยากจนเป็นเหตุให้ชาวชนบทไม่มีความมั่นใจในการเมือง การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง ประกอบกับการแทรกซึมบ่อนทำลายจากฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ การขาดการศึกษาความยากจน การถูกกดขี่จากสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการหลงเชื่อคำเกลี้ยกล่อม ชักชวนจากฝ่ายตรงข้ามได้ง่าย ปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จึงส่งผลทำให้ประเทศชาติ มีความยุ่งยากทางการเมืองการปกครอง การพัฒนาชุมชน จึงมีผลต่อการเมือง การปกครองของประเทศชาติคือ ก่อให้เกิดความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชนในชาติ ก่อให้เกิดความมั่นคงของประเทศชาติในที่สุด ทำให้ประชาชนเกิดความรักความเข้าใจในรัฐบาล และประเทศชาติของตนยิ่งขึ้นเป็นการขจัดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ระหว่างประชาชนกับประชาชน

และระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ทำให้ประชาชนหันมาสนใจ ที่จะปกครองตนเอง สนใจและเข้าใจ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เป็นการลดและป้องกันการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

2.3 จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายดังนี้คือ (สุเทพ เชาวลิต 2524 : 23 อ้างจาก นิรุติ ไชยกุล 2522 : 25-26)

- (ก) มุ่งที่จะ เปลี่ยนทัศนคติของประชาชน จากสภาพหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ล้าสมัย ให้หันมาสนใจ และทำความเข้าใจ กับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ และมีความคิดก้าวหน้าต่อไป
- (ข) มุ่งที่จะให้ประชาชน มีความสำนึก ในการที่ตนเป็นสมาชิก ของชุมชน รู้จักร่วมแรงร่วมใจกันแก้ปัญหาและความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเองและชุมชน
- (ค) มุ่งที่จะให้ประชาชน มีความรับผิดชอบ รู้จักรับผิดชอบ ในการทำกิจกรรม รับผิดชอบในการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชน และต่อประเทศชาติในที่สุด
- (ง) มุ่งที่จะให้ประชาชน รู้จักช่วยตนเอง มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่ม และปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะเข้าช่วยเหลือ เมื่อเกินขีดความสามารถของประชาชน ที่จะร่วมมือทำเองได้

2.4 รูปแบบของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน แต่ละประเทศจะพัฒนาไปในรูปแบบใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคมการเมืองการปกครอง และระบบเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ แบบของการพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ ดังนี้

(ก) การพัฒนาแบบเสรี (Free development) เป็นวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ด้วยวิธีการปล่อยให้การสร้างความเจริญ และความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศเป็นเรื่องของเอกชนที่จะต้องจัดทำกัน ภายใต้ระบบการแข่งขันโดยเสรีในเชิงเศรษฐกิจ (Free market system) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบนี้ จึงเป็นความเคลื่อนไหวของประชาชนโดยสมัครใจ ไม่มีการบังคับ และมักไม่มีแบบแผนพัฒนาที่แน่นอน ถ้าหากประชาชนประเทศใดขยันขันแข็ง และสามารถ สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจได้มากเพียงใด ประเทศชาติ ก็มีความเจริญด้วยเพียงนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบนี้ ปัจจุบันยังใช้กันอยู่ในค่ายเสรีประชาธิปไตย เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม เยอรมันตะวันตก เป็นต้น

(ข) การพัฒนาแบบบังคับ (Forced development) เป็นแบบการพัฒนาที่ตรงกันข้าม กับการพัฒนาแบบเสรี คือแทนที่จะปล่อยให้เป็นที่ ของเอกชนทำกันเองอย่างแบบเสรี รัฐบาลจะเป็นผู้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ให้มีโครงการและระยะเวลา ที่จะปฏิบัติตามแผนนั้นอย่างแน่นอนได้ ประเทศที่ใช้คือ สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน การพัฒนาแบบนี้ได้รับผลทางเศรษฐกิจคือ เจริญรวดเร็ว แต่รัฐบาลต้องมีภาระ ทั้งในด้านการวางแผน และการปฏิบัติตามโครงการพัฒนาอย่างมากมาย ทางด้านเอกชน ถูกลดรอนสิทธิและเสรีภาพใน

การประกอบอาชีพ หรืออาจจะถูกบังคับจำต้องร่วมโครงการนั้นด้วย ผู้ขัดขืนหรือหลีกเลี่ยง อาจได้รับโทษอย่างหนัก แต่ด้านรัฐบาลยังคงสามารถปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยสะดวก เพราะใช้วิธีแบบบังคับได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการลิดรอนสิทธิของประชาชนโดยตรง

(ค) การพัฒนาแบบผสมหรือแบบมีแผน (Planned development) การพัฒนาแบบนี้หมายถึง การพัฒนาที่มีแผนมีลักษณะแบบผสม คือมีการกำหนดปฏิบัติที่แน่นอนเฉพาะส่วนราชการ และหน่วยราชการงานของรัฐ แต่ทางเอกชนคงปล่อยให้ไปโดยแบบเสรี ตามความสมัครใจของเอกชนและชุมชนเอง ประเทศที่ใช้การพัฒนาแบบผสมหรือแบบมีแผนได้แก่ อินเดีย ไทย

สำหรับประเทศไทย มีการพัฒนาแบบผสมหรือมีแผน คือมีลักษณะกึ่งเสรีกึ่งบังคับเพราะเราต้องการ ให้การพัฒนาประเทศ มีโครงการ มีเป้าหมาย และมีกำหนดระยะเวลาปฏิบัติที่แน่นอน เพื่อการพัฒนาจะได้เป็นไปโดยรวดเร็วกว่าที่จะปล่อยให้ไปเป็นความเคลื่อนไหวของเอกชนแต่เพียงฝ่ายเดียวและค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่เดียวกันรัฐก็ต้องการที่จะรักษารูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งเคารพในสิทธิแห่งความเสมอภาค และเสรีภาพของประชาชนไว้ด้วย การพัฒนาชุมชนของไทยจึงเป็นแบบกึ่งเสรีกึ่งบังคับ คือบังคับในหน่วยงานที่เป็นส่วนของรัฐบาล หรือโครงการของรัฐบาล ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามโครงการ ซึ่งข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล จะต้องปฏิบัติตาม ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ และระเบียบปฏิบัติงานของทางราชการอย่างเคร่งครัด ส่วนเอกชนนั้นปล่อยอย่างเสรี

2.5 แนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

แนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน มีดังนี้ (สุเทพ เชาวลิต 2524 : 27 อ้างจาก ไพรัตน์ เดชะรินทร์ 2522 : 19-20)

- (ก) การแก้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนชนบท ในเรื่องของความยากจน ความไม่รู้และโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนปัญหาที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของการช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของประชาชน
- (ข) ประชาชนทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มากที่สุด และถือว่าการพัฒนาด้านจิตใจของราษฎรมีความสำคัญกว่าการพัฒนาด้านวัตถุ
- (ค) การพัฒนาชุมชนต้องใช้องค์การและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอันดับแรก เช่น ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มธรรมชาติทางสังคมเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชน
- (ง) การพัฒนาชุมชนต้องยึดหลักประชาธิปไตย เป็นแนวทางขั้นพื้นฐานในการพัฒนา เป็นความต้องการอันแท้จริง และความต้องการจำเป็นของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดทำแผนและโครงการพัฒนาชุมชน

สรุป

การพัฒนาชุมชน เป็นกลไกที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ มุ่งที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ สามารถพึ่งตนเองได้ สามารถรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหาของตนได้ ทั้งนี้แต่ละประเทศมีรูปแบบในการพัฒนาชุมชนที่ต่างกันไป สำหรับประเทศไทยก็มีรูปแบบในการพัฒนาชุมชนเป็นของตนเอง คือมีลักษณะกึ่งเสรีกึ่งบังคับ เป็นการพัฒนาแบบผสม หรือแบบมีแผน มีเป้าหมายและมีกำหนดระยะเวลาปฏิบัติที่แน่นอนในส่วนของภาครัฐ สำหรับภาคเอกชนก็ดำเนินการพัฒนาโดยเสรี

บรรณานุกรม

ณัฐพล ชันธิ์ไชย. "แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท."

การบริหารงานพัฒนาชนบท. จักรกฤษณ์ เจริญดีผดุงการ บรรณาธิการ,
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2527.

นิรุติ ไชยกุล. "การพัฒนาชุมชนกับความมั่นคงของชาติ." **คู่มือการพัฒนาชุมชน.**

ห.ส.น. ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2512 : 25-26 อ้างถึงใน สุเทพ เชาวลิต.

หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. "การพัฒนาชุมชนกับการสร้างงานในชนบท." **วารสารพัฒนา**

ชุมชน 18 (มกราคม 2522) : 19-20 อ้างถึงใน สุเทพ เชาวลิต.

หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. "หลักการพัฒนาชุมชน." **บรรยายที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 24**

มิถุนายน 2522.

สุเทพ เชาวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,

2524.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 3 ปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชน

หัวข้อที่

- 3.1 ปรัชญาในการพัฒนาชุมชน
- 3.2 แนวคิดของการพัฒนาชุมชน
- 3.3 จุดเน้นในแนวคิดของการพัฒนา
- 3.4 ภารกิจหน้าที่ของชุมชน สิ่งที่ควรคำนึงก่อนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน
(ความต้องการขั้นมูลฐานของชุมชน)

แนวคิด

1. ปรัชญาในการพัฒนาชุมชน เชื่อว่า บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญ มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และ อย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง และ มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งสามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้
2. แนวคิดขั้นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน มีหลายประการ เช่น การร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน การช่วยเหลือตนเอง ความคิดริเริ่มของชุมชน และ ความต้องการของชุมชน เป็นต้น

3. ความต้องการขั้นมูลฐานของชุมชน คือ บริการขั้นต้นสำหรับสมาชิกในชุมชน การ
จัดสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิกและชุมชนต้องจัดให้มีหน่วยการ
ปกครองท้องถิ่น ฯลฯ

วัตถุประสงค์

1. สามารถอธิบายปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชนได้
2. สามารถบอกถึงความต้องการขั้นมูลฐานของชุมชนได้

กิจกรรมการสอน

- การบรรยาย

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากการทดสอบย่อย
2. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 3

ปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชน

3.1 ปรัชญาในการพัฒนาชุมชน

หลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานของงานพัฒนาชุมชน พอสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน 2530 : 6)

(ก) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกันจึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมิเกียติในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง

(ข) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

(ค) บุคคลแต่ละคน ถ้าหากมีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

(ง) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังงานความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าพลังที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ได้รับการพัฒนา

(จ) การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้าน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3 ประการ คือ

ประการแรก การพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญเชื่อมั่นในตัวบุคคล ว่าเป็นทรัพยากร (Human resources) ที่มีความสำคัญที่สุด ในความสำเร็จ ของการดำเนินงานทั้งปวง และ

เชื่ออย่างแน่วแน่ ว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถ ที่จะพัฒนาตัวเองได้ ตามขีดความสามารถทาง
 กายภาพของตนหากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะให้ถูกทาง

ประการที่สอง การพัฒนาชุมชนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนา ต้องการความยุติธรรม
 ของสังคม (Social justice) ต้องการอยู่ในสังคม ด้วยความสุภาพสบายใจ (Social
 satisfaction) และ ต้องการอยู่ร่วมในสังคม ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย (Social
 acceptability)

ประการสุดท้าย ความไม่รู้ ความต้อติง และการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญ
ยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และ ความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการให้การศึกษา
เท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาส จะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคน ออกมาใช้ให้เป็น
ประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่ม และการ
ทำงานกับกลุ่ม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
จะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด

3.2 แนวคิดของการพัฒนาชุมชน

แนวคิดที่จะเสนอต่อไปนี้เป็นเพียงข้อคิดบางประการ ที่นักพัฒนาหลายท่านมีความเห็น
 ร่วมกันว่าเป็นแนวคิดขั้นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 9 ประการคือ

(ก) การร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน (Partnership in development)

แนวคิดนี้ เกิดจากความเชื่อที่ว่า การพัฒนาที่ได้ผลดีที่สุด และถาวรที่สุด นั้นควรจะเกิดขึ้นจาก
 พลังและขีดความสามารถของชุมชน ที่ได้ผนึกกำลังกันขึ้นมา ผสมผสานกับการสนับสนุน จากพลัง

ของการปกครองแห่งรัฐ การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้น นอกจากยากที่จะประสบกับความสำเร็จและผลงานไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังอาจนำไปสู่ การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนนี้ จึงประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Local participation) และ การสนับสนุนของรัฐ (Government contribution)

(ข) การช่วยเหลือตนเอง (Self-help) แนวคิดการช่วยเหลือตนเองนี้เป็นหลักการสากลไม่เพียงแต่งานพัฒนาชุมชน แต่รวมถึงงานสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ หรือแม้กระทั่งคำสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" ในระดับชุมชนหรือสังคม ก็เช่นเดียวกันที่จะต้องยึดหลักการช่วยตนเองเสียก่อน แล้วถึงจะให้ผู้อื่นมาช่วยได้

(ค) ความคิดริเริ่มของชุมชน (Local initiative) ความคิดริเริ่มที่มาจากภายนอกมักจะไม่ค่อยตรงกัน กับความต้องการและปัญหาของชุมชนและมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากประชาชน ชุมชนจะมีความคิดริเริ่มได้นั้นอาจจะมาจากแรงดลใจ การสนับสนุนจากภายนอกหรือชุมชนนั้นตระหนักถึงปัญหา และความต้องการที่เดือดร้อนอยู่จริง นักพัฒนาจะต้องช่วยเหลือด้วยวิธีให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้เขาจะได้ทราบความต้องการที่แท้จริงว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งก็จะสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และความต้องการตามความจำเป็นได้ การให้การศึกษาดังกล่าว นักพัฒนาจะต้องระวังอย่าให้มีการบังคับ หรือยึดเยียดความต้องการจากภายนอกไปให้ชุมชน ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องของขบวนการพัฒนาชุมชนก็คือ เริ่มจากสภาพความเป็นอยู่หรือความต้องการในขณะนั้นของชุมชน อย่างไรก็ตามจะต้องคำนึงถึงนโยบายและวัตถุประสงค์แห่งรัฐในการสนับสนุนความต้องการของชุมชน ดังนั้น การผสมผสานระหว่างความต้องการของชุมชนและความต้องการของรัฐเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

(ง) ความสมดุลในการพัฒนา (Balanced development) ในการพัฒนาความต้องการของชุมชนนั้น จะต้องระลึกรถึงขีดความสามารถของรัฐในการสนองตอบ รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์แห่งรัฐด้วย เพราะเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ความต้องการของประชาชนนั้นมีอยู่มากมาย เกินขอบเขตความสามารถของรัฐ ที่จะจัดหาทรัพยากรมาสนองตอบได้หมดจึงมีแนวคิดที่สำคัญยิ่งว่า ความต้องการของประชาชนนั้น จะต้องได้รับการนำทัศนะไปในทิศทาง ที่ความต้องการนั้นจะต้องได้รับการบำบัดด้วยพลังความสามารถของชุมชนเอง บวกกับขีดความสามารถของรัฐ

อีกทัศนะหนึ่งเกี่ยวกับแนวคิดของการพัฒนาที่สมดุลกันก็คือ จุดเน้นของงานพัฒนาชุมชนอยู่ที่ว่า การพัฒนาทั้งด้านรูปแบบและนามธรรมจะต้องได้สัดส่วนกันถึงแม้ว่าการพัฒนาชุมชนมุ่งพัฒนาตัวคน ให้มีทักษะศรัทธาและขีดความสามารถจะช่วยตัวเองได้ แต่การพัฒนาค้นกับสิ่งแวดล้อมเป็นของคู่กัน และ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าหากมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะ ก็จะทำให้เกิดผล การพัฒนาชนิดผิดรูปผิดร่าง ดังนั้น งานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม ควบคู่กันไปในอัตราที่ได้สัดส่วน

นักพัฒนาจึงจำเป็นต้องมองชุมชนเป็นระบบสังคมเสมือนเป็นสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาคนหนึ่ง และการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องให้ความสำคัญทุก ๆ กิจกรรมทุกด้านที่มีความเกี่ยวพันกับชีวิตมนุษย์ ตามแนวคิดนี้ขอบเขตของงานพัฒนาชุมชนจึงมีขอบเขตที่กว้างขวางผาดพิงไปถึงงานรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น ๆ ด้วยเช่น การศึกษา อนามัย เกษตร และการปรับปรุงทางด้านสังคม และเศรษฐกิจอื่น ๆ งานพัฒนาชุมชน มิได้มุ่งขจัดปัญหาของชุมชน ในเรื่องใด

เรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่มุ่งทำทุก ๆ ด้านพร้อมกันไป เพราะปัญหาเหล่านี้เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดการแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมิคำนึงถึงผลกระทบกระเทือนที่มีต่อปัญหาเรื่องอื่น จึงมิใช่เป็นการแก้ปัญหาที่รอบคอบ และนักพัฒนาจำเป็นจะต้องได้รับการฝึกอบรมอย่างดี ในเรื่องของการรวมกลุ่มประชาชนและการประสานงาน เพราะนักพัฒนาเองก็ไม่สามารถที่จะมีความพิเศษเฉพาะอย่าง ในทุกกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตชาวชนบทได้ นอกจากนี้ ถ้านักพัฒนาทำเป็นผู้รู้ทุกอย่างแล้ว ก็จะไปก้าวก่างานของเจ้าหน้าที่วิชาการอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว อันอาจจะนำไปสู่ความเข้าใจผิด และการขัดแย้งในบทบาทการทำงานได้ในที่สุด

(จ) การพัฒนาในแง่ของกรรมวิธี (Community development as a process)
 การพัฒนาชุมชนมองในแง่ของกรรมวิธีนั้น หมายถึง การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ และมีขั้นตอนโดยเฉพาะ กรรมวิธีพัฒนาชุมชนยังหมายถึงว่า กิจกรรมพัฒนาชุมชนนั้นเป็นเรื่องต่อเนื่องกันไป นั่นคือ เมื่อครบขั้นตอนของกรรมวิธีอันหนึ่งแล้ว ก็จะนำไปสู่การเริ่มต้นของกรรมวิธีในกิจกรรมอื่นต่อไป

ขั้นตอนของ กรรมวิธีพัฒนาชุมชนนั้น เริ่มต้นจากการศึกษา และสำรวจสภาพชุมชนที่นักพัฒนาจะไปทำงานด้วย ขั้นที่สอง ก็ได้แก่ การพิจารณาขีดความสามารถของชุมชนที่มีอยู่ ขั้นที่สาม นักพัฒนาจะต้องช่วยชุมชน ให้สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาความต้องการ ขั้นที่สี่ เป็นการวางแผนพัฒนา โดยยึดหลักข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษามา ขั้นที่ห้าก็จะเป็นการดำเนินการตามแผน โครงการหรือกิจกรรมพัฒนาขั้นต่อไป

ดังนั้น กรรมวิธีพัฒนาชุมชน จึงได้รับคำจำกัดความว่า เป็นความมุ่งมั่นอย่างมีแผนและอย่างมีระบบที่จะช่วยบุคคลให้บรรลุถึงทักษะและศรัทธา และขีดความสามารถที่จำเป็น เพื่อที่จะ

ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งนี้ตามแนวการปกครองระบอบประชาธิปไตย และตามความจำเป็นก่อนหลัง ซึ่งบุคคลได้เป็นผู้กำหนดขึ้นหลังจากที่เขาได้มีขีดความสามารถเพิ่มขึ้น

(ฉ) การพัฒนาในแง่ของวิธีการ (Community development as a method)

ในทัศนะนี้ การพัฒนาชุมชน จะมีความหมายไปในลักษณะ ที่เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใด อย่างหนึ่งโดยเฉพาะ (Means to an end) ตามที่ผู้นำวิธีการพัฒนาชุมชนมาใช้ในการกำหนดขึ้นมา เช่น การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยนั้น ก็เป็นวิธีการ หรือมาตรการอันหนึ่งของรัฐที่ขจัดความขัดแย้งระหว่างประชาชนต่อประชาชนและระหว่างประชาชนต่อรัฐ ส่งเสริมการครองชีพของชาวชนบท ส่งเสริมความสามารถในการทำงานร่วมกันและส่งเสริมให้ประชาชนมีความพึงพอใจและเชื่อมั่นในตนเอง ในแนวคิดนี้ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนจะมุ่งไปอยู่ที่ความสำเร็จของผลงานตามที่ได้กำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์ แต่ทั้งนี้ก็ต้องให้ เป็นไปตามขั้นตอนของกรรมวิธีพัฒนาชุมชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

(ช) การพัฒนาในแง่ของโครงการ (Community development as a

program) ในทัศนะนี้ การพัฒนาชุมชน ได้แก่ โครงการเฉพาะกิจกรรมต่าง ๆ ที่แยกออกมาจากการตีความหมายการพัฒนาชุมชน ว่าเป็นเครื่องมือ หรือวิธีการ เมื่อได้ยอมรับแล้วว่าการพัฒนาชุมชนจะเป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะนำไปสู่จุดหมายนั้นอีกชั้นหนึ่ง การดำเนินงานตามโครงการก็ต้องเป็นไปตามขั้นตอน วิธีการทำงานที่ได้รับการกำหนดขึ้นมาอย่างแน่นอนแล้ว จุดเน้นของโครงการพัฒนาชุมชนจึงอยู่ที่การบรรลุถึงความสำเร็จตามโครงการ เฉพาะกิจกรรมซึ่งสามารถวัดผลและรายงานเป็นข้อมูลตัวเลขได้ มากกว่าจะเน้นในเรื่องวิธีการทำงานและตัวคน เหมือนอย่างเช่น กรรมวิธีพัฒนาชุมชน

โครงการพัฒนาชุมชนจะปรากฏมาในรูปของแผนการพัฒนา เช่น แผนพัฒนา 5 ปี แผนพัฒนาประจำปี หรือแผนพัฒนาเฉพาะกิจกรรม งานพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จึงไปเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับความรู้เฉพาะอย่าง ที่ผูกพันกับชีวิตของบุคคล เช่น การเกษตร การสังคมสงเคราะห์ การอนามัย การอุตสาหกรรม และอื่น ๆ สำหรับการพัฒนาชุมชน ในประเทศไทยนั้นก็กำหนดโครงการหลักถึง 12 โครงการขึ้นเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายของกรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดไว้

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการ จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ ประการแรกจะต้องมีโครงการที่ได้รับการวางแผนอย่างดี ประการที่สองจะต้องมีการส่งเสริม การช่วยเหลือตนเอง ประการที่สามจะต้องมี การสนับสนุนทางด้านวิชาการ ตัวบุคคลและวัสดุ และประการสุดท้ายจะต้องมีการประสานของหน่วยราชการต่าง ๆ ในการช่วยเหลือชุมชน

(ข) การพัฒนาในแง่ของขบวนการ (Community development as a movement) ขบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเปรียบเสมือนเป็นการรณรงค์ หรือต่อสู้ของมวลชน เพื่อการปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ที่ประชาชนมีความไม่พอใจอย่างรุนแรงและเข้ามาร่วมในขบวนการนั้นด้วยมีแรงดลใจอย่างแรงกล้าที่อยากจะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนในทัศนะนี้จึงก่อปรด้วยอุดมการณ์และปรัชญา ซึ่งผู้เข้าร่วมในขบวนการ มีความเชื่อและศรัทธาอย่าง แน่วแน่ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

โครงการปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ของขบวนการพัฒนาชุมชนนั้น มิได้เป็นเพียงโครงการธรรมดา แต่มีแนวโน้มที่จะช่วยให้ผู้ที่มีความศรัทธาในขบวนการมองเห็นว่าสิ่งที่ตนไฝ-

ผันนั้นจะอุบัติขึ้น โดยการปฏิบัติงานตามโครงการนั้นอย่างแน่นอน ดังนั้น ประชาชนจะไม่มีทาง
 ลังเลใจและพร้อมที่จะเสียสละทุกอย่าง เพื่อให้อุดมการณ์ของตนสำเร็จผลขึ้นมา

ขบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกี่ยวพันกับความรู้สึกรักคิดและอารมณ์รุนแรงซึ่งบางครั้งก็มิได้
 ประกอบกับความคิดอย่างมีเหตุผลตรงไปตรงมา นักพัฒนาที่คร่ำคร่าในเรื่องขบวนการ จึงได้แก่
 บุคคลผู้ที่อยากเห็นการปฏิรูปในชนบท ของประเทศที่กำลังพัฒนา และต้องการอย่างแน่วแน่ ที่จะ
 ขจัดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม และต้องการให้มวลชนซึ่งอยู่ในฐานะที่อยู่ต่ำได้เป็นอิสระจาก
 วัฏจักรแห่งปัญหาของโรคภัยไข้เจ็บ ความไม่รู้ และความยากจน

(๗) ความต้องการของชุมชน (The concept of felt-needs) ปัญหาและ
 ความต้องการของชุมชน เป็นผลผลิตของวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ และ
 สภาพของสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอง ในขณะที่วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน กำลังมีการ
 เปลี่ยนแปลงความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ก็มีแนวโน้มที่จะแตกต่างจากเดิมไป ในชุมชนแบบ
 ดั้งเดิม ที่ไม่มีการติดต่อกับภายนอกมากนัก ความต้องการของชุมชนมักจะปรากฏออกมาในรูป
 ของการเน้นหนักในเรื่องการบริโภค แต่ในชุมชนที่ทันสมัยและมีการติดต่อกับสังคมภายนอกตลอด
 เวลานั้น ความต้องการของชุมชนจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการพัฒนา อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่า
 การพัฒนาชุมชนจะยึดถือแนวคิดความต้องการของชุมชนเป็นแนวทางในการดำเนินงาน แต่ก็มี
 ข้อแม้ว่าความต้องการของชุมชนนั้น จะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขบางประการ นั่นคือ แนวคิดนี้
 จะต้องมีความยืดหยุ่น และเคลื่อนไหวปรับตัว ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปด้วย

เงื่อนไขประการแรกที่สำคัญ ต้องพิจารณาอย่างยิ่งก็คือ ความต้องการที่แท้จริงของ
 ชุมชน อาจจะมีใช่เป็นแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับการคัดเลือกเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนก็ได้และ

ในทำนองเดียวกัน ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนอาจจะไม่เหมือนกับความต้องการที่แท้จริงของประเทศชาติ แต่อาจจะกลมกลืนกันได้เหมาะสมในบางโอกาส เช่น ในกรณีที่ผลผลิตของชุมชนเพิ่มขึ้นนั้น สิ่งนี้ก็จะเป็ปัจจัยนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตของประเทศชาติ ในทางกลับกัน ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนหนึ่งอาจจะขัดกันกับผลประโยชน์ของชุมชนอื่นเป็นส่วนรวมที่ใหญ่กว่าก็ได้ อย่างกรณีเช่น เมื่อชาวนากลุ่มหนึ่งต้องการน้ำใช้ในการเกษตรเพิ่มมากขึ้นนั้น ก็อาจจะนำไปสู่การลดระดับของผลิตผลทางการเกษตรของชุมชนอื่น ดังนั้นนโยบายที่พึงปรารถนาในการส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชนบทนั้น ควรจะให้ความสำคัญเป็นประการแรกแก่ความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเมื่อได้รับการปฏิบัติให้บรรลุถึงแล้ว จะเป็นการเพิ่มพูนผลประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม และในแนวนนี้ก็ยิ่งเป็นการเสริมสร้างให้เกิดความตระหนักแก่ทุกฝ่ายว่า ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและของประเทศนั้นมีความเกี่ยวโยงกันอย่างใกล้ชิด

อีกทัศนะหนึ่งในเรื่องความต้องการที่แท้จริง ซึ่งมีความหมายยิ่งก็คือ ความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ของแนวคิดนี้ ที่อาจช่วยให้กรรมวิธีการพัฒนา สามารถได้รับการดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้ ความต้องการของชุมชน ซึ่งมีมากมายนั้นก็มีความแตกต่างกันในแง่ของความสำคัญของมัน ที่จะก่อให้เกิดผลสืบเนื่องอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา หรือเป็นสื่อทำให้ความต้องการที่แท้จริงซึ่งเป็นหมันอยู่บางอย่างได้รับความสนใจขึ้นมา ความต้องการบางอย่าง เมื่อได้รับการบำบัดแล้วจะไม่มีผลสืบเนื่องในลักษณะดังกล่าวเลย แถมยังจะนำไปสู่การลดระดับความกระตือรือร้นที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย ในทางกลับกัน ก็มีปัญหาความต้องการบางอย่าง เมื่อได้รับการบำบัดแล้ว จะเปลี่ยนแปลงระดับความใฝ่ฝันและขีดความสามารถ ที่จะบรรลุถึงความปรารถนานั้น ๆ จนถึงขั้นที่ว่า ชุมชนจะไม่มีทางเหมือนเดิมอีกเป็นอันขาด วัตถุประสงค์ข้อนี้

จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนในการกำหนดความจำเป็นก่อนหลังของความต้อ-
การที่แท้จริงของชุมชน

ด้วยความเข้าใจที่ดีขึ้นในเรื่องแนวคิด เกี่ยวกับความต้องการที่แท้จริง แนวโน้มของ
การพัฒนาชุมชน ก็จะต้องเป็นการให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ในการช่วยนำทัศนะและนำทาง
ชุมชนและผู้นำของชุมชน ให้รู้จักค้นหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน นักพัฒนาจึงมีภาระหน้าที่
สำคัญเป็นอันดับแรกในการ ให้การศึกษาศูนย์ชุมชน ให้รู้จักค้นพบความต้องการที่แท้จริงของชุมชน นั่น
คือ ความต้องการอันเป็นยุทธศาสตร์ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนา แนวทางอันนี้จะต้องได้รับการปฏิบัติให้
ลุล่วงไปด้วยระมัดระวังยิ่ง ทั้งนี้ เพราะเราต้องหลีกเลี่ยงการบีบบังคับให้ชุมชนยอมรับแผนการ
กระจายภายนอก และการใช้วิธีการพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือ สำหรับปฏิบัติการกิจซึ่งได้รับการ
กำหนดจากเบื้องบน ตราบใดที่เรายังต้องการที่จะรักษาความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
ให้คงอยู่ตลอดไป

นักพัฒนาจากภายนอกชุมชน จะต้องมึหลักการที่มั่นคงก่อนที่จะวิจารณ์พฤติกรรมที่ล้าสมัย
หรือ โบราณของชาวชนบทเพราะการกระทำดังกล่าวแท้ที่จริงแล้วอาจจะเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม
โดยเฉพาะของชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่ง อย่างเช่น เทคนิควิธีการทำนาของชาวนาในประเทศแถบ
เขตร้อนของโลก นอกจากนั้น ก็ยังมีผลผลิตทางด้านจิตวิทยา ในทางริเริ่มกิจกรรมพัฒนาชุมชน
โดยการสนับสนุน ความปรารถนาของชุมชน ที่จะให้มีโครงการซึ่งมีความสำคัญ โดยเฉพาะแก่
ท้องถิ่น เพราะจะเป็นการสาธิตความเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติของแนวคิด การช่วยเหลือตนเอง
ดังนั้นเงื่อนไขที่จำเป็นก็คือว่า จะต้องมึแนวทางปฏิบัติที่ เสริมสร้าง ความเชื่อมั่น ซึ่งกันและกัน

ระหว่างชุมชน และนักพัฒนา แล้วจึงค่อย ๆ เคลื่อนไปสู่จุดที่ชุมชนมีขีดความสามารถที่จะกำหนด วัตถุประสงค์ที่อุปการะต่อกรรมวิธีการพัฒนา กรรมวิธีการให้ การศึกษาในลักษณะนี้ เป็นเรื่องที่จะต้องใช้เวลาาน และอาจจะทำให้อัตรา การเปลี่ยนแปลงช้าลงด้วย ณ จุดนี้เองที่จำเป็นจะต้องมีการชั่งน้ำหนักกันอย่างระมัดระวัง ระหว่างผลประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงที่มั่นคงแต่ใช้เวลาาน และผลงานของการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร่งรัด ซึ่งอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างผิวเผินและปราศจากความถาวร

3.3 จุดเน้นในแนวคิดของการพัฒนา

จากแนวคิด ที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงปรัชญาที่ยึดมั่นในความยุติธรรมของสังคม และความศรัทธาในคุณค่า และความสามารถของมนุษย์ที่มีความปรารถนาจะให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เสริมสร้าง มาตรฐานของการดำรงชีวิตให้สูงขึ้นบวกกับแนวคิด ของการทำงานในแนวทางประชาธิปไตย และการพัฒนาที่ได้ส่วนลัด ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม อันมีขอบเขตที่กว้างขวางนี้เอง ที่ทำให้การพัฒนาชุมชนได้รับการตีความหมาย และนำไปปฏิบัติ ในฐานะที่เป็นวิธีการอันหนึ่งในการพัฒนาประเทศอย่าง มีลักษณะและจุดเน้น แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาและสภาพทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศที่ยอมรับนำเอาวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๆ ที่มีความสลับซับซ้อนและมีความเห็นไปคนละแนวทางในทางปฏิบัติ แต่ก็พอจะจับจุดมุ่งและความหมายของการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นของประเทศใดได้ อย่างชัดเจน ว่ามีจุดเน้นที่เป็นสาระสำคัญไปในแนวทางเดียวกัน 3 ประการ ได้แก่การพัฒนา

① ทางการเมือง การพัฒนาสังคมและการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าทั้งสามประการนี้มี

ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน อย่างใกล้ชิดถึงขนาดที่ว่าพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจะมีผลกระทบ-
กระทบต่ออีกอย่างหนึ่งโดยตรง ส่วนที่ว่าในทั้งสามประการนั้น การเน้นอันใดอันหนึ่งมาน้อย
เพียงใดนั้น ย่อมจะได้รับการกำหนดโดยลักษณะและความรุนแรง หรือความเข้มข้นของปัญหาใน
การพัฒนาที่แต่ละประเทศนั้นเผชิญอยู่เป็นสำคัญ

(ก) การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาทางการเมือง (Political implications
of community development)

ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น ความแตกต่างในด้าน ความรู้สึกนึกคิดระหว่าง รัฐ และ
มวลชนชาวชนบทส่วนใหญ่มักจะเด่นชัด จนถึงกับทำให้เกิดช่องว่างและความไม่เข้าใจกัน อันจะ
นำไปสู่ความขัดแย้งได้ในที่สุด ความเห็นห่างระหว่างรัฐและประชาชนนี้ มีมูลเหตุมาจากความ
รู้สึกของประชาชนที่ถูกทอดทิ้งโดยทางฝ่ายปกครอง บวกกับทัศนะที่ว่า พวกเขาซึ่งเป็นมวลชน
ส่วนใหญ่ของประเทศนั้น มิได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศประชาชนจึงปราศจากความรู้สึกว่า
พวกเขานั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตแห่งชาติชาติความกระตือรือร้นที่จะร่วมมือในการพัฒนาประเทศ
และปล่อยให้รัฐเป็นผู้ทำให้อันฝ่ายเดียว ทัศนะที่ขัดแย้งกันนั้นนับว่าเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพและ
ความมั่นคงของรัฐอย่างยิ่ง เพราะสังคมใดที่มหาชนมีแต่ความเฉื่อยชา ปราศจากความรู้สึก
รับผิดชอบว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาติ สังคมนั้นก็ย่อมมีเอกลักษณ์ที่ไม่แตกต่างมากไปกว่าประชาชน
ของตนเท่าใดเลย

การพัฒนาชุมชน ซึ่งมีปัจจัยที่เป็นสาระสำคัญอยู่ที่ การผสมกันระหว่างความมีส่วนร่วม
ของประชาชนทั้งในด้าน ทัศนะ ศรัทธา ความคิดริเริ่มและทรัพยากรอื่น ๆ กับความสนับสนุน

ของรัฐต่อความพยายามของชุมชน จึงย่อมมีผลโดยตรง ต่อการพัฒนาทางการเมือง อย่างน้อยที่สุดที่คณะแนวรัฐเป็นผู้นำ และประชาชนเป็นฝ่ายรับทำเดียว จะถูกลบเลื่อนไปโดยทัศนะใหม่ที่มีมองการพัฒนา ไปในรูปของการร่วมมือกัน ระหว่างรัฐและชุมชน ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ความเปลี่ยนแปลงในท่าทีของประชาชนจากความรู้สึกเฉื่อยชา ไปสู่ความมีโอกาสดที่จะได้แสดงความคิดเห็นริเริ่ม และเข้าร่วมรับผิดชอบ ในการพัฒนาที่มีผลต่อการดำรงชีวิตประจำวันของพวกเขาเอง การเปลี่ยนแปลงทัศนะทั้งทางฝ่ายรัฐ และประชาชนในแนวนี้นี้ซึ่งฟังดูแล้วมักจะ ไม่สำคัญเท่าใดนัก แต่ก็มีคามหมายลึกซึ้งต่ออนาคต ของการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะด้วยความรับผิดชอบทีละเล็กละน้อยเหล่านี้ เมื่อได้รับการสะสมให้มิต่อเนื่องกันไปแล้ว ประชาชนจะเริ่มมีความรู้สึก ว่า อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่จะกำหนดโชคชะตาในอนาคตของพวกเขา นั้น แท้จริงแล้วก็อยู่ที่กำมือของพวกเขาตนเอง

ความเชื่อมั่นและความรู้สึกที่จะพึ่งตนเองที่เกิดขึ้นในหมู่มวลชน หลังจากที่ได้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาประเทศตามวิธีการพัฒนาชุมชนนี้เอง ที่จะเป็นพื้นฐานอันมั่นคงสำหรับการพัฒนาการเมืองในระดับชุมชนประเทศที่กำลังพัฒนา รวมทั้งประเทศไทยด้วย จึงมักนำเอาการพัฒนาชุมชนมาเป็นมาตรการ เพื่อให้มีการพัฒนาการเมือง จากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน หรือจากชนบทเข้าสู่ในเมือง โครงการพัฒนาชุมชนที่เน้นหนักทางการเมืองจึงมักจะปรากฏออกมาในรูปแบบ การเสริมสร้างสถาบันทางการเมืองในระดับท้องถิ่น อาทิเช่น เทศบาล สุขาภิบาล หรือกรมการพัฒนาชุมชนระดับต่าง ๆ เป็นต้น โครงสร้างทางการเมือง ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมา นี้จะเป็นแนวทางที่สำคัญที่ส่งผล ให้มีการพัฒนาระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป ดังจะเห็นได้จากความจริงที่หลายประเทศ ได้ตั้งจุดหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ที่การเสริมสร้างสถาบันการ

ปกครองตนเองของชุมชน เมื่อประชาชนมองเห็นว่ารัฐมิได้ทอดทิ้งพวกตน แต่พวกเขายังได้เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเมืองโดยตรง ด้วยความยินยอมพร้อมใจของรัฐ และด้วยความเต็มใจของพวกเขาเอง ความพยายามของรัฐที่จะระดมพลัง และทรัพยากรของชุมชนเพื่อการพัฒนาประเทศก็มีแนวโน้มที่บรรลุถึงความสำเร็จได้

นอกจากจะมีผลในทางบวกต่อการปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว การพัฒนาชุมชนยังส่งเสริมการปฏิรูปอำนาจ การปกครอง และการบริหารงานตามแนวทางการพัฒนาของรัฐด้วยอำนาจการปกครองของรัฐที่เน้นในเรื่องพระเดช จะได้รับการทดแทนด้วยอำนาจการพัฒนาในลักษณะการใช้พระคุณไปโดยปริยาย เพราะเมื่อประชาชนมีความคิดริเริ่ม และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของตนเอง ก็จักรู้จักสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองได้ดีขึ้น การปกครองโดยใช้อำนาจบังคับ ก็จะหมดความจำเป็นไปในที่สุด และการบริหารงานในทัศนะของการพัฒนาก็คงจะ ได้แก่ การหาวิธีการที่จะทำให้บริการของรัฐซึ่งมีอยู่ นานาประการนั้นให้อยู่ในมือของประชาชน และสามารถบำบัด ความไม่พึงพอใจของประชาชน ให้มากที่สุด แนวคิดประการหลัง นับว่าเป็นความจำเป็น ที่หลีกเลี่ยงมิได้ เพราะยังมีกิจกรรมพัฒนาและประชาชนมีความรู้และเจตียวจฉลาดมากขึ้นเท่าใดประชาชนก็จะตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตน และของรัฐมากขึ้นเท่านั้น นอกจากนั้น ความรู้สึกที่ว่ารัฐนั้นเป็นของอยู่ ก็โดยพวกเขาและเพื่อพวกเขาเอง และเขาควรจะได้เสียสละเพื่อจะได้รับการบริการอะไรบางอย่าง และมีขอบเขตแค่นั้น เป็นความรู้สึกสามัญในหมู่ประชาชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว

ดังนั้น ในแง่การเมืองแล้วจะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนมีพลัง หรืออำนาจที่จะเสริม-
สร้างความมั่นคงแห่งรัฐ ด้วยการเสริมสร้างพลังความมั่นคงให้แก่ชุมชน ในการครองตนตาม
ระบอบประชาธิปไตย อันเป็นองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของรัฐ อำนาจแห่งการพัฒนาจึงสามารถใช้
ทดแทนและผสมผสาน กับอำนาจการปกครองได้ ส่วนที่ว่าอำนาจการปกครองเป็นอำนาจสร้าง
ความมั่นคงแห่งรัฐนั้น เป็นความจริงที่ประจักษ์ชัดทั่วไป อันจะเห็นได้จากความคงอยู่แห่งรัฐที่
ยืนยงมาจนถึงปัจจุบัน ก็ด้วยกลวิธีในการใช้อำนาจการปกครองที่รัดกุมของรัฐ อย่างไรก็ตาม
ทัศนะใหม่ ของอำนาจการปกครองในยุคใหม่ก็มีแนวโน้มไปสู่จุดหมายที่ว่า การปกครองที่ดีที่สุดนั้น
ก็คือการปกครองที่ใช้อำนาจการปกครองน้อยที่สุด

(ข) การพัฒนาสังคมและการพัฒนาชุมชน (Social implications of
community development)

จุดเน้นของการพัฒนาชุมชน ในแง่ของการพัฒนาทางสังคม เป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญ
ของขบวนการตลอดมาซึ่งจะสังเกตได้ จากการประกาศยืนยันว่า แก่นแท้ของงานพัฒนาชุมชนนั้น
อยู่ที่ การพัฒนาคุณภาพของตัวคนเป็นสำคัญ แนวโน้มนี้บ่งได้ว่ามีมูลฐานมาจากความเชื่อสอง
ประการเกี่ยวกับการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ประการแรกได้แก่ความยึดมั่นในปรัชญา
ที่ว่า ระดับคุณภาพเกี่ยวกับทักษะและขีดความสามารถของบุคคลอันเป็นเรื่องของนามธรรมนั้นจะ
เป็นเงื่อนไข ซึ่งขาดมิได้ที่จะนำไปสู่ การพัฒนาทางด้านรูปธรรมอื่น ๆ หน่ออีกนัยหนึ่ง การพัฒนา
คุณภาพของตัวคน รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดทางด้านจิตใจและวัฒนธรรมนั้น มีความสำคัญ มากกว่า
การพัฒนาทางด้านวัตถุหรือคนนั้นเป็นเป้าหมายสุดท้าย (Ends) และโครงการพัฒนาทางด้าน
วัตถุนั้นเป็นเครื่องมือ (Means) ที่จะนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายดังกล่าว

แนวคิดนี้ได้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาชุมชน และเป็นการตีความหมาย การพัฒนาชุมชนขั้นสมบูรณ์แบบ (Classical community development) การพัฒนาชุมชน ตามแนวคิดนี้จึงให้ความสนใจ ในเรื่องนามธรรม ไปในทำนองที่ว่า วิธีการทำงานของประชาชนมีความสำคัญมากกว่าผลสำเร็จของการแก้ปัญหา (Process not a product) นอกจากนี้ ผลสำเร็จทางด้านวัตถุ ก็มิได้รับการยอมรับว่าเป็นมาตรการในการวัดผลการพัฒนาที่ถูกต้อง แต่ควรจะพิจารณาจาก การเปลี่ยนแปลงทัศนคติในตัวคน ซึ่งนักพัฒนาในแนวคิดนี้ ยืนยันว่าต้องใช้เวลานาน และก็ไม่สามารถหามาตรการใด ที่เหมาะสมสำหรับวัดคน ที่ได้รับการพัฒนาแล้วได้ ผลสืบเนื่องของความเชื่อดังกล่าว ได้ปรากฏออกมาในลักษณะที่ทำให้บุคคลหลายฝ่ายขาดความศรัทธาในพลังของขบวนการพัฒนาชุมชน เนื่องจากความโง่เขลาเพียงที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาทางจิตใจเพียงด้านเดียวจนบางครั้งทำให้มีผู้วิจารณ์ว่าการพัฒนาชุมชนดีแต่พูดแต่ไม่ลงมือทำ และเป็นงานที่มีการดำเนินงานแบบปราศจากจุดหมายปลายทาง ดังนั้นในระยะหลังนี้ เมื่อได้เริ่มมีความเสื่อมศรัทธาการพัฒนาชุมชนในชั้นอุดมคตินี้แล้ว ก็ได้มีนักพัฒนาจำนวนมากมีความเห็นร่วมกันว่า ความยึดหยุ่นในเรื่องจุดเน้นในเรื่องการพัฒนาตัวคนฝ่ายเดียวนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็น และแนวโน้มในเรื่องการเปลี่ยนแปลงจุดเน้นของการพัฒนาชุมชนนี้ จะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

มูลเหตุประการที่สอง ที่นำไปสู่การเน้นเรื่องการพัฒนาสังคม ในการพัฒนานั้นมาจากช่องว่างที่เกิดขึ้น เพราะความเร่งรัด ในเรื่องการพัฒนาทางวัตถุ ที่จำเป็นต้องให้มีขึ้นอย่างรวดเร็วเพื่อแก้ปัญหา ของการพัฒนาเศรษฐกิจ และความเชื่องช้า ในการปรับตัวของมนุษย์ ในด้านทัศนคติและขีดความสามารถให้ทันกับความก้าวหน้าทางวัตถุ แนวคิดนี้ก็เกิดจากความเชื่อที่ว่า

ปัญหาการพัฒนาประเทศนั้น จะสามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ ด้วยการเร่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและโครงการพัฒนาทางด้านรูปธรรมอื่น ๆ ที่จำเป็นเท่านั้นก็เป็นการเพียงพอแล้ว ส่วนด้านความรู้สึกนึกคิดและขีดความสามารถของคนที่จะรู้จักใช้และควบคุมสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญ ผู้ที่สนับสนุนแนวคิดนี้ลืมนึกถึงความจริงที่ว่า ความคงอยู่ของมนุษย์นั้น เป็นเอกภาพแห่งการดำรงชีวิต ที่ประกอบด้วยปัจจัย ทั้งทางด้านรูปธรรม และนามธรรมอันแบ่งแยกมิได้ คนเรานั้นไม่เพียงแต่จะต้องได้รับการบำบัดความต้องการด้วยบริการและสิ่งจำเป็นทางวัตถุต่าง ๆ แต่ยังต้องการโอกาส ที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม และในเรื่องทางด้านความรู้สึกนึกคิดอื่น ๆ ด้วย การเน้นหนักทางด้านรูปธรรมนี้ ได้นำไปสู่ลัทธิวัตถุนิยม ซึ่งเป็นที่วิจารณ์อย่างแพร่หลายในประเทศที่พัฒนาแล้ว และบางคนถึงกับกล่าวหาว่าความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางสิ่งแวดล้อมที่ทำให้มนุษย์ตามไม่ทัน และปราศจากความคิดคำนึง ในคุณค่าของมนุษย์นี้จะนำไปสู่ความเสื่อมในที่สุด

จากมูลเหตุสองประการดังกล่าว การพัฒนาชุมชนจึงได้มีความโน้มเอียง ในทางด้านการพัฒนาสังคมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ถือเป็นเรื่องก็ตามมาเอง หลังจากคนได้รับการพัฒนาแล้ว ขบวนการพัฒนาชุมชน จึงมุ่งให้ความสนใจ ในการเปลี่ยนทัศนคติและความประพฤติที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกันก็สร้างเสริมทัศนคติที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสริมสร้างทัศนคติให้ประชาชนยินดีและต้อนรับการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งก็หมายความว่า นักพัฒนาจะต้องพยายามให้มีการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชน ในการใช้ดุลพินิจตัดสินใจ ในกิจการพัฒนาต่าง ๆ ตามเป้าหมายที่ต้องการยอมรับ การเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะ

การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกชุมชน หรือพูดให้เฉพาะเจาะจงแล้ว การพัฒนาชุมชนไม่เพียงแต่จะเป็นความพยายาม ที่จะจัดให้มีความสมบูรณ์สุขทางด้านอาหาร เสื้อผ้า และที่อยู่อาศัย หรือบริการทางด้านอนามัย ในหมู่บ้านชนบท แต่เพียงด้านเดียว สิ่งที่สำคัญกว่า การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมอย่างรีบด่วน ก็ได้แก่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน รวมทั้งการปลูกฝังความปรารถนาที่จะให้การดำรงวิถีชีวิตของพวกเขานั้น มีมาตรฐานสูงขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชน เพื่อที่ว่าเขาเหล่านั้น จะได้เป็นผู้ควบคุมวิถีชีวิตและกำหนดวิถีครองตนของพวกเขาเอง

(ค) การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic implications of community development)

ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นชาวชนบทซึ่งเป็นแนวโน้มที่ตรงข้ามกันกับประเทศที่เจริญแล้ว เป็นที่น่าสังเกตต่อไปอีกว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างชุมชนในเมือง และในชนบทนั้นแตกต่างกันมาก ความแตกต่างดังกล่าวนี้ก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิด เรื่องช่องว่างระหว่างรัฐและประชาชนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในปัจจุบันชุมชนในเมืองที่ได้รับการพัฒนาจนถึงระดับที่ทัดเทียมกับอารยะประเทศทั้งหลาย แต่ชุมชนในชนบทก็ยังต้องต่อสู้อยู่กับปัญหาความแร้นแค้น ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ และการปราศจากเสียซึ่งเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ชาวเมืองได้รับอยู่ ในขณะที่เดียวกันประเทศที่กำลังพัฒนา ก็ยังเผชิญกับปัญหาการเพิ่ม ของประชากรอย่างรวดเร็วเกินกว่าการเพิ่มผลผลิตทางด้านเกษตรและอุตสาหกรรม ในแง่นี้มีปัญหาที่จะเร่งรัดพัฒนา เพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำต่ำสุดของเศรษฐกิจของประเทศจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่รีบด่วนยิ่ง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศนั้น เป็นภารกิจที่ใหญ่หลวง ลำพังแค่รัฐเองซึ่งมีทรัพยากร และขีดความสามารถอันจำกัดก็คงต้องใช้เวลานานมาก ประกอบกับแนวคิดแบบใหม่ที่ว่า มวลชนก็มีพลังและความสามารถที่จะช่วยตัวเอง โดยการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาการพัฒนาในระดับชุมชนบางอย่างได้ เมื่อรวมกันเข้าแล้ว ก็จะเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่รัฐ และข้อคิดอีกประการหนึ่งก็คือ ชาวชนบทนั้นส่วนใหญ่อยู่ในภาวะการว่างงานเป็นบางระยะ (Under-employment) นั่นคือมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักระหว่างฤดูการทำนาหนึ่ง ถึงอีกฤดูหนึ่งเป็นจำนวนมาก หรือพูดในแง่หลักการแล้ว ชาวชนบทยังมีขีดความสามารถและพลัง ที่ยังซ่อนเร้นอยู่พอที่จะรับผิดชอบทำงาน ในระดับที่สูงกว่าเท่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ได้ ดังนั้น ถ้าหากว่ามีโอกาสและมีการนำทักษะที่ถูกต้อง พลังของมหาชนส่วนใหญ่นี้จะแบ่งเบาภารกิจ ในการพัฒนาประเทศในระดับชุมชนไปได้อย่างมากทีเดียว จากแนวคิดนี้เมื่อนำไปประยุกต์ กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง ก็ยังผลให้เกิดการพัฒนา ทางด้านรูปธรรมหรือสิ่ง-แวดล้อมเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแต่เป็นโครงสร้างที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน อาทิเช่น ถนน บ่อน้ำ สะพาน สถานีอนามัย โรงเรียน หรือวัด เป็นต้น สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ได้ช่วยให้ชุมชนได้ก้าวออกไปสู่โลกภายนอก และความแห้งแล้งทุรกันดารอันเป็นเอกลักษณ์ของชนบทก็ได้เลือนหายไปทีละเล็กละน้อย สิ่งที่ตามมา ก็คือมาตรฐานการดำรงชีวิตของชาวชนบทที่สูงขึ้น ความสะดวกในเรื่องการคมนาคมและบริการต่าง ๆ ของรัฐที่ถึงมือประชาชนมากขึ้นนี้เอง ที่เป็นสาเหตุของการลดความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนในเมืองให้เห็นเด่นชัดลงไปมาก

นอกจากส่งเสริม การสร้างสาธารณสมบัติของชุมชนเพื่อ การพัฒนาเศรษฐกิจแล้วการพัฒนาชุมชนยังให้ความสนใจในเรื่อง การพัฒนาสถาบันเศรษฐกิจขั้นมูลฐานอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมชาวนาการพัฒนากลุ่มอาชีพรวมไปถึงสหกรณ์ขนาดต่าง ๆ มักจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษสถาบันเหล่านี้ได้เป็น เครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการสนับสนุนให้ชาวชนบท ได้รู้จักทำงานในด้านธุรกิจการเกษตรกันเป็นกลุ่ม ก่อให้เกิดพลังการต่อรองในเรื่องอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งตามลำพังแล้วชาวชนบทไม่มีทางที่จะควบคุมได้เลย เช่น เกี่ยวกับ การกู้ยืมสินเชื่อการเกษตรหรือการจัดหาตลาด เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันฐานะทางเศรษฐกิจของชาวชนบทก็ได้รับการพัฒนาได้สูงขึ้นด้วย

ถึงแม้จะให้ความสนใจการพัฒนาทางด้านรูปธรรมในลักษณะนี้แล้วก็ตาม แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ได้มีข้อวิจารณ์การพัฒนาชุมชนว่าเน้นในเรื่องการพัฒนาตัวคนมากเกินไป และให้ความสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจเป็น เรื่องอันดับรอง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น การยืนยันของนักพัฒนาหลายคนว่าผลทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะ เป็นรูปธรรมนั้นไม่ควรจะเป็นมาตรการอันแท้จริงในการวัดผลการพัฒนาชุมชน นับว่าเป็นอันตรายต่อความคงอยู่ของขบวนการพัฒนาชุมชนอย่างยิ่ง และความยึดมั่นในทัศนะนี้อย่างแน่นแฟ้น จึงเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมจุดอ่อน ของการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในข้อที่ว่าไม่สามารถให้ข้อโต้แย้งที่มีเหตุผลอย่างรัดกุมว่า การพัฒนาตัวคนหรือการพัฒนา ด้านนามธรรมนั้น ควรจะวัดผลกันได้อย่างไรแน่ประกอบกับปัญหาการเพิ่มของประชากร และความจำเป็นที่จะต้องเร่งเพิ่มผลผลิต ก็เลยยิ่งทำให้การพัฒนาชุมชน ได้รับการมองไปในทำนองที่ว่าทำงานไม่ได้ผล หรือได้ก็เชิงซ้ำไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามโครงการ ดังนั้นผู้บริหารโครงการพัฒนาชุมชน ซึ่งต่างก็มุ่งจะต้องแข่งขันกับ โครงการพัฒนาของหน่วยงานอื่น

เพราะมีทรัพยากรงบประมาณ ของประเทศอยู่อย่างจำกัด และยังได้รับพลังผลักดันจากนักการเมืองที่จะต้องแสดงผลงานที่เป็นขึ้นเป็นอัน จึงเริ่มมองเห็นว่า ความอยู่รอดของโครงการของพวกเขานั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ และเพื่อเป็นการปรับปรุงจุดมุ่งให้เป็นไปตามทัศนะดังกล่าว ก็ได้มีนักพัฒนาจำนวนมาก ที่เสนอแนะให้งานพัฒนาชุมชน บนความสนใจไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจของชนบทให้มากขึ้น ผู้ที่สนับสนุนความคิดดังกล่าวมีความเชื่อว่า หลักการพัฒนาชุมชนที่มุ่ง เสริมสร้างสถาบันสังคม และถ่ายทอดค่านิยมและทักษะแบบใหม่นั้นจะยังไม่สามารถมีผลโดยตรงต่อการเพิ่มผลผลิตอย่างเพียงพอ ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ยังมีความเห็นต่อไปว่า การเพิ่มผลผลิตนี้เอง ที่เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่จะสนับสนุนความปรารถนาที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น ๆ ในชุมชน

จากแนวคิด ที่ให้มีการประนีประนอมระหว่างจุดเน้นทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจนี้เองที่นำไปสู่การดำเนินงานพัฒนาชุมชนแบบมีความสมดุล (Balanced socio-economic development) ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมพร้อมกันไป ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และการพัฒนาเศรษฐกิจจึงได้รับความสนใจในโครงการการพัฒนาชุมชนมากขึ้นนักวางแผนการพัฒนาชุมชนในแนวนี้ จึงมีภารกิจที่จะต้องกำหนด อย่างเฉพาะเจาะจงประเภทของเป้าหมาย และข้อพิจารณาอื่น ๆ ทางเศรษฐกิจที่จะต้องบรรจุไว้ในโครงการพัฒนาชุมชนซึ่งจะต้องรวมถึงมาตรการที่ การพัฒนาชุมชนสามารถช่วยในการปรับปรุง และระดมทรัพยากรกำลังแรงงาน รวมทั้งการช่วยเหลือ ที่สามารถสร้างสรรค์สภาพต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นให้เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย ในด้านตัวคนนั้น การพัฒนาชุมชนก็ได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการฝึกอบรม และระดมทรัพยากรตัวมนุษย์ให้เข้ามาร่วมกลุ่มกันอย่างมีพลัง เพื่อวัตถุประสงค์ทางด้าน

พัฒนาการเศรษฐกิจ ความเกี่ยวพันของการพัฒนาชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิดในยุคปัจจุบันนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนในบางประเทศ ที่ถึงกับยกเลิกใช้คำว่า พัฒนาชุมชนและหันมาใช้คำว่าพัฒนาเศรษฐกิจ หรือการพัฒนาทรัพยากรของชุมชน (Community resource development) แทน

แนวโน้มในการเปลี่ยนชื่อเรียกจากคำว่า พัฒนาชุมชนที่มีความหมายอย่างคลุมเครือไปสู่คำว่า การพัฒนาทรัพยากรของชุมชน ซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจงขึ้นนี้ มิได้หมายความว่าปรัชญาและแนวคิดต้องเปลี่ยนไปด้วย ความจริงแล้วก็เป็น การเปลี่ยนแปลงเพียงแต่ชื่อ แต่หลักการยังคงเดิม เหมือนกับเหล่านิดเดิมในชาดแบบใหม่นั้นเอง เพราะการพัฒนาทรัพยากรของชุมชนนั้น ก็ยังคงสนใจในเรื่องปัญหาหรือความสนใจของชุมชน การตัดสินใจของชุมชนเอง โครงสร้างของชุมชน การพัฒนาที่สมดุลกันรวมทั้งการมองการพัฒนาออกไปในรูปที่เป็นขบวนการกรรมวิธี โครงการ และวิธีการด้วย อย่างไรก็ตามก็ ได้มีการปรับปรุง ทิศทางแห่งความสนใจ และความหนักเบาของจุดมุ่งบางประการ อันจะเห็นได้จากการที่ศาสตร์ว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรของชุมชนนั้น เน้นในเรื่องการใช้ทรัพยากรของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ หรือสมรรถภาพสูงขึ้นเพื่อที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์เฉพาะบางประการ และในเรื่องความพยายามที่จะปรับปรุงโอกาสทางเศรษฐกิจ และคุณภาพของการดำรงชีวิตเป็นพิเศษ ส่วนในด้านความหมายของการพัฒนาทรัพยากรของชุมชน ก็ยังยึดหลักการของการพัฒนาชุมชนไว้ ซึ่งได้มีการจำกัดความไว้ว่าเป็นกรรมวิธีที่สมาชิกของชุมชนสามารถบรรลุถึงการตกลงใจ และดำเนินการเป็นกลุ่ม เพื่อที่จะปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตของชุมชนให้สูงขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

3.4 ภาระหน้าที่ของชุมชนสิ่ง que ควรคำนึงก่อนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน (ความต้องการ พื้นฐานของชุมชน) (กรมการพัฒนาชุมชน 2528 : 12)

หน้าที่ของชุมชนในชนบทโดยทั่วไป ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนอยู่อย่างมีความสุขและ จรรโลงไว้ ซึ่งความเป็นชุมชนที่เจริญเติบโตได้นั้น ทุกชุมชนควรจะต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก และบริการสำหรับสมาชิกในชุมชนดังต่อไปนี้

(ก) บริการขั้นต้นสำหรับสมาชิกในชุมชน (Primary services) เมื่อสมาชิกใน ชุมชนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือการคลอดบุตร ก็ต้องอาศัยบริการอนามัย ได้แก่ สถานอนามัยหรือสถาน พยาบาล

โรงเรียนและสถาบันทางศาสนา เป็นแหล่งให้การศึกษา ทั้งในด้านการอ่านออกเขียน ได้และ เพื่อให้มีความรู้ในการประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองให้อยู่รอดได้ในชุมชน ส่วนความเชื่อถือ ในคำสั่งสอนทางศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนมาตรการ ความคุมความประพฤติให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

(ข) ชุมชนจะต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก การจัดให้มี สิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าว ย่อมแล้วแต่ประเภทของชุมชน และความเจริญของชุมชนเช่นจัด ให้มีถนนในหมู่บ้าน ตำบล จัดให้มีแหล่งน้ำใช้ น้ำดื่ม สถานพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งนี้ให้คำนึงถึง ความเหมาะสมแต่ละท้องถิ่นเช่น ทางภาคใต้ ร้านกาแฟก็อาจจะ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของ ชาวบ้านได้หลังจากการทำงานประจำวัน ส่วนทางภาคอื่น ๆ ก็อาจจะใช้ลานบ้านของเพื่อนบ้าน คนใดคนหนึ่ง เป็นที่นั่งคุยกันได้ หรือหากจะจัดให้มีการเล่นกีฬา ก็ไม่จำเป็นต้องจัดทำสนาม ฟุตบอลขึ้นมาใหม่ แต่อาจจะใช้สนามของโรงเรียนประชาบาลในหมู่บ้าน หรือลานวัดบางแห่งก็ อาจใช้เป็นสถานที่เล่นกีฬาพื้นเมืองในเวลาว่างได้

(ค) ชุมชนจะต้องจัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชน ที่จะตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน

หมู่บ้านชนบทของไทย สถาบันเก่าแก่ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และมีการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการ ทำหน้าที่เสมือนหนึ่ง สภาประชาชนในระดับหมู่บ้านยังไม่สมบูรณ์นัก ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปกรรมการหลายครั้ง และนอกจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว ยังมีกระทรวงอื่น ๆ ที่เข้าไปจัดให้มีรูปคณะกรรมการในระดับหมู่บ้านมากมายตามภารกิจหน้าที่ของส่วนราชการนั้น ๆ ซึ่งปรากฏว่า บางหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการประเภทต่าง ๆ กันถึง 20 คณะ เป็นการให้การตัดสินใจในกิจการของหมู่บ้านกระจายโดยบุคคลคณะต่าง ๆ กัน เรื่องนี้นับว่าเป็นจุดอ่อนที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันได้มีการปรับปรุง ให้มีคณะกรรมการชุดเดียว ทำหน้าที่ เป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจแทนมวลสมาชิก รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน และรับบริการที่รัฐให้มาในจุดรวมเดียวกัน คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ซึ่งคงจะทำให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่สมบูรณ์แบบได้ ความสงบสุขของชุมชนในทางสวัสดิภาพทรัพย์สินและร่างกาย ถ้ามองในชุมชนที่เจริญมาแล้วก็คือการจัดให้มีตำรวจเป็นผู้คุ้มครอง แต่ในหมู่บ้านผู้ให้การคุ้มครองในเรื่องเหล่านี้ อาจเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านนั่นเอง โดยการจัดให้มีเวรยาม คอยป้องกันโจรกรรมวัว ควาย และสัตว์ บางบ้าน ในปัจจุบันซึ่งมีการคุมคามทางการเมืองจัดให้มีอาสา รักษาดินแดน นอกจากจะเป็นการปกป้องรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านแล้ว ยังทำการต่อสู้ป้องกันการบุกรุกของบุคคลที่เข้าคุกคาม และก่อให้เกิดการปั่นป่วนในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าจะมีตำรวจตำบล ทำหน้าที่อยู่แล้ว แต่ฝ่ายป้องกันชาวบ้านก็มีประโยชน์ต่อชุมชน ส่วนจะทำให้ได้เพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของผู้นำในหมู่บ้าน

(ง) ชุมชนจะต้องมีภาระหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย จัดสวัสดิภาพของสมาชิกในชุมชน ความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน นอกจากจะจัดทำในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วยังหมายรวมถึงข้อกำหนดกฎหมายที่อาจจัดทำขึ้นเพื่อใช้ภายในชุมชน องค์การคุ้มกันสวัสดิภาพทางร่างกาย และทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน อาจจัดตั้งกองอาสาสมัครภายในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ เช่น ให้ผู้ที่เคยผ่านศึกสงคราม หรือผู้ปลดเกษียณอายุซึ่งอยู่ในชุมชนดำเนินการร่วมกับเยาวชนของชุมชน

(จ) ทุกชุมชนต้องมีภาระหน้าที่ ในการสร้างสรรค์ปลูกฝังคุณค่าของสมาชิก ภายในชุมชนให้เกิดความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชุมชนจะคงทนถาวรได้นานสมาชิกภายในชุมชนต้องมีความภูมิใจ และรู้จักคุณค่าของตนที่เกิดมาในชุมชนนั้น สิ่งแสดงถึงการเอาใจใส่ต่อคนทุกรุ่นทุกวัยที่อยู่ในชุมชนซึ่งจัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ อันจะเป็นการก่อให้เกิดทัศนคติที่ถูกต้องและศรัทธาตนเองมีต่อคนในชุมชน เช่น งานวันเด็ก วันแม่ วันครู ฯลฯ ตลอดจนพิธีการอื่น ๆ ล้วนเป็นการสร้างคุณค่าของชีวิต และเป็นการทำให้เห็นความสำคัญของคนวัยต่าง ๆ การกิจดังกล่าวนี้ว่าสำคัญมาก จะเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้ภารกิจหน้าที่อื่นทำได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะถ้าสมาชิกของชุมชนต่างมองไม่เห็นคุณค่าของชุมชนที่ตนอยู่และชุมชนเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญแล้วภารกิจอื่น ๆ ก็จะไม่เป็นผลตามไปด้วย

สรุป

ปรัชญาและแนวคิดของการพัฒนาชุมชน มีรากฐานมาจากความเชื่อและศรัทธาว่ามนุษย์มีพลังความสามารถที่จะสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ แม้ว่า จะอยู่ห่างไกลจากชุมชนในเมืองสักเพียงใด แม้พื้นฐานความรู้จะมีน้อยเพียงใดก็ตาม แต่บุคคลย่อมรู้ว่าตนมีความต้องการอะไร รู้วิธีที่จะสนองความต้องการจากธรรมชาติและประสบการณ์ที่ตกทอดมาแต่บรรพบุรุษ และจากการเรียนรู้ตามธรรมชาติด้วยตนเอง แม้วิธีสนองความต้องการ และแก้ปัญหา จะคล้ายสมัยในสายตาของคนภายนอก ซึ่งถือว่าตัวเองเป็นผู้เจริญแล้ว รู้มากแล้วก็ตาม แต่วิธีนั้น ๆ ก็สร้างความสุข ความพอใจแก่เขาได้

บรรณานุกรม

การพัฒนาชุมชน, กรม. การพัฒนาชุมชน หลักและวิธีปฏิบัติ. กรุงเทพฯ :

คณะทำงาน จัดทำเอกสารการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2530.

ยิวสัน วุฒิเมธี. "หลักการพัฒนาชุมชน." บรรยายที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 24

มิถุนายน 2522.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-6) กับการพัฒนาชนบท

หัวข้อที่

- 4.1 สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-5) กับการพัฒนาชนบท
- 4.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6
- 4.3 การพัฒนาชนบทแนวใหม่
- 4.4 โครงสร้างการบริหารการพัฒนาชนบทในปัจจุบัน

แนวคิด

1. ในการพัฒนาชนบท ผู้รับนโยบายคือเจ้าหน้าที่ของรัฐ กระทรวงต่าง ๆ ซึ่งมีพัฒนาการเป็นผู้ประสานงานในระดับตำบล
2. แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 มีความสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาโดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของคนเป็นหลัก การพัฒนาต้องริเริ่มและดำเนินการโดยประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

วัตถุประสงค์

1. สามารถออกถึงนโยบายของการพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 ได้
2. สามารถอธิบายถึงโครงสร้างการบริหารการพัฒนาชนบทในปัจจุบันได้

กิจกรรมการสอน

- การบรรยาย

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

- ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 4

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-6) กับการพัฒนาชนบท

4.1 สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-5) กับการพัฒนาชนบท

หลังจากที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้จัดตั้งสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งทางสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ดำเนินการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 สำเร็จเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2503 และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่าง พ.ศ. 2504-2509 จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งกำลังจะเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ไปแล้วทั้งสิ้น 5 ฉบับ ซึ่งพอจะสรุปใจความสำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทได้ดังนี้

แผนพัฒนาฯ ทั้ง 5 ฉบับได้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งที่จะขยายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นหลัก ในขณะที่การพัฒนาทางด้านอื่น ๆ เป็นประเด็นรองลงไป ปรัชญาและแนวความคิดพื้นฐานของแผนพัฒนาฯ ทั้ง 5 ฉบับ ได้รับอิทธิพลและแรงผลักดันมาจากธนาคารโลก และนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ที่ประเทศในโลกเสรีต้องปรับตัวให้เข้ากับโครงการแผนข้อที่ 4 (Point four program) ที่มียุทธศาสตร์การใช้ความช่วยเหลือต่างประเทศเป็นเครื่องมือในการแสวงหาและขยายเพื่อนในโลกลูกที่สาม เพื่อสกัดกั้นและหยุดยั้งการขยายตัวของอุดมการณ์สังคมนิยม นโยบายต่างประเทศของสหรัฐและบทบาทของธนาคารโลกต้องการให้ประเทศในโลกลูกที่สามที่แนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ การพัฒนาแบบตะวันตกนิยม

ประกอบด้วยผู้นำทางการเมือง และนักธุรกิจที่มีอิทธิพลในช่วงนั้น (ช่วงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี) ต้องการให้มีเศรษฐกิจการค้าแบบเสรีรวมทั้งต้องการให้เปิดประเทศด้าน เศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนให้กว้างขวางขึ้น ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกจึงเกิดขึ้น ภายใต้แนวคิดข้างต้น และแนวคิดดังกล่าวคงยังมีผลจนถึง การวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ใน ปัจจุบัน

จากการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบตะวันตกนิยม ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 (พ.ศ. 2504-2514) การดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ส่วนใหญ่จึงเป็นการลงทุนของรัฐในด้าน โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ และเน้นการลงทุนในภาค อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า ในระยะนี้รัฐบาลทหารได้เอื้ออำนวยต่อการมีบทบาทลงทุน ของต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐ ได้มีบทบาทอย่างมากทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง เนื่องจากเป็นช่วงของสงครามเวียดนาม ดังนั้นในระยะเวลาดังกล่าวตามแผนพัฒนาฯ ทั้งฉบับที่ 1 และ 2 จึงเปรียบเสมือนยุคทองของความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา

ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 อาจกล่าวได้ว่าสำเร็จตาม เป้าหมายทางด้านเศรษฐกิจ (เพียงครั้งเดียว) กล่าวคือ ความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ที่ดีคือ 8.1% ต่อปี สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 8.2% ต่อปี สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 แต่ในแง่ของการกระจายรายได้ยังเป็นธรรมนั้น แผนพัฒนาฯ ทั้ง 2 ฉบับประสบ ความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของกลุ่มคน โดยเฉพาะผู้อยู่ ในเขตชุมชนเมืองกับชนบท ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาสังคมและอื่น ๆ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก ถึงปัจจุบัน

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนในเมืองกับชนบท ประกอบกับสภาวะทางการเมือง โดยเฉพาะเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจต่อความเป็นธรรมในสังคมและได้บรรจุ "การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม" เข้าไปในวัตถุประสงค์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (2520-2524) รวมทั้งได้เริ่มการดำเนินโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ และขยายความเจริญสู่ส่วนภูมิภาคมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปรัชญาและแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนา ยังคงยึดติดกับยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบตะวันตกนิยม และเป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างเหนียวแน่น

ผลของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 และ 4 ยังคงเน้นไปในรูปเดิมเหมือนผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 กล่าวคือ ถึงแม้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น 6.2% ต่อปี (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3) และ 8% ต่อปี (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4) แต่ชาวชนบทยังคงยากจนและล้าหลัง ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างชุมชนเมืองกับชนบท ปรากฏเห็นอย่างเด่นชัด เนื่องจากในระหว่างที่ภาคอุตสาหกรรม มีอัตราการขยายตัวมากกว่า 8% ต่อปีภาคเกษตรกรรมกลับมีอัตราการขยายตัวเพียง 2.3% ต่อปีเท่านั้น นอกจากนี้ในช่วงเวลาการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 และ 4 ยังมีเหตุการณ์ผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมือง ทั้งในและนอกประเทศซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เช่น การมีวิกฤตการณ์ด้านน้ำมัน ในระหว่างปี 2514-2516 ซึ่งมีส่วนส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อในอัตราสูงถึง 15.5% (ปี 2515) และ 27.3% (ปี 2516) ตามลำดับหรือเหตุการณ์ผันผวนทางการเมือง (หลังจากสหรัฐอเมริกาแพ้สงครามเวียดนาม อุณหภูมิสังคมนิยมได้แพร่กระจายเข้ามามีบทบาทในการเมืองของประเทศอย่างจริงจัง) ทำให้งบประมาณด้านการทหารเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากยุคทองของความช่วยเหลือของสหรัฐสิ้นสุดลง เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้

ไม่ได้เป็นผลดีต่อการพัฒนาชนบทแต่ประการใด กลับเป็นผลซ้ำเติมให้ความเป็นอยู่ของชาวชนบท
เลวลงไปอีก เนื่องจากชาวชนบทมีขีดความสามารถ และมีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าคน
ในชุมชนเมือง

โดยสรุป แผนพัฒนาฯ ทั้ง 4 ฉบับ ล้วนเป็นผลมาจากแนวความคิดทางด้านการพัฒนา
บนพื้นฐานของ ทฤษฎีการพัฒนาแบบการสร้างทันสมัย (Modernization theory)
และการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ แนว นีโอคลาสสิก (Neo classical growth theory)
ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

- (ก) เน้นการขยายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราสูง
- (ข) เน้นบทบาทของรัฐในการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจเสรี
- (ค) เน้นการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ
- (ง) เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม
- (จ) เน้นบทบาทของรัฐในการลงทุน เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ
- (ฉ) เน้นให้รัฐแสวงหาทรัพยากรทางการเงินจากต่างประเทศ มาใช้ลงทุนใน

โครงการพัฒนา

แผนพัฒนาฯ ใน 4 ฉบับแรกได้เน้น 6 ประเด็นหลักข้างต้น ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จในแง่
ของอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปตามเป้าหมาย แต่ในแง่ของการกระจายรายได้ที่
เป็นธรรม และการพัฒนาสังคมนั้น อาจกล่าวได้ว่าประสบความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ดังนั้นใน
แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลได้ทบทวนแนวคิดและปรัชญาการพัฒนา
ใหม่ กอรปกับในระยะกลางทศวรรษ 1970 ได้มีข้อเขียน และทฤษฎีการพัฒนาในรูปแบบใหม่ ๆ

เช่น ทฤษฎีการเติบโตทางเศรษฐกิจกับความเสมอภาค (Growth and equality) แนวคิด การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated rural development) ฯลฯ ทฤษฎีและแนวคิด ต่าง ๆ เหล่านี้ นักวิชาการบางท่านได้ให้เหตุผลว่าเป็นการปรับทฤษฎีทางการพัฒนา เพื่อต้าน การปฏิวัติสังคมนิยมในประเทศในโลที่ 3 ซึ่งมีสาเหตุจากความกดดัน อันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเดิม

แนวคิด ด้านการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ก็ได้รับเอาอิทธิพลทางความคิดตาม แนวทฤษฎีที่เปลี่ยนไปด้วย ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้เริ่มมองปัญหาการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง ขึ้น มีการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารงานพัฒนาชนบท มีการกำหนดพื้นที่ชนบทยากจนตลอดจนมี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตัดสินใจ มีการกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เป็นต้น อย่างไรก็ตามถึงแม้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จะให้ความสำคัญต่อการเกษตรกรรม และ การพัฒนาชนบทมากขึ้น แต่ภาคอุตสาหกรรมและเป้าหมายความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจได้รับการ เน้นย้ำเหมือนแผนพัฒนาฯ ทุกฉบับที่ผ่านมา

ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ในด้านการพัฒนาชนบท อาจกล่าวได้ว่า ค่อนข้างประสบความสำเร็จพอสมควร แต่ก็ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยอัตรา เติบโตของการขยายตัวทางเศรษฐกิจส่วนรวม เพิ่มขึ้น 5.3% ต่อปี (แต่อัตราเฉลี่ยของการพัฒนา การเกษตรขยายตัวในอัตราเพียง 2.9% ต่อปี ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ 4.5% ต่อปี) แนว ทางการแก้ไขปัญหาในเขตชนบทยากจนมีแนวโน้มดีขึ้น พื้นที่ที่มีความยากจนหนาแน่นมีจำนวนลดลง นอกจากนี้รัฐยังได้ขยายและกระจายการบริการสังคมไปตามเขตภูมิภาคต่าง ๆ ตลอดจนมีการ

แผนิกำลิ่งกันของ 4 กระทรวงหลัก (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ)

4.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6

4.2.1 ทิศทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

จากผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 และ ข้อจำกัดที่ประเทศเผชิญอยู่ทั้งในปัจจุบันและความไม่แน่นอนในเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จึงมีทิศทางการพัฒนา ประกอบด้วย 2 เป้าหมาย 4 แนวทาง และ 10 แผนงานหลัก ดังนี้

เป้าหมาย 2 ประการ

(ก) กำหนดให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมเพิ่มสูงขึ้นให้ได้มากกว่า 5% โดยเฉลี่ยต่อปี โดยเน้นลักษณะทางการขยายตัวที่สนับสนุนการสร้างงาน การกระจายรายได้ และการรักษาคุณภาพทางเศรษฐกิจของประเทศให้มีโอกาสก้าวหน้าต่อไปอย่างมั่นคง

(ข) พัฒนาคุณภาพของคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคม ให้ก้าวหน้ามีความสงบสุขเกิดความเป็นธรรม สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวม พร้อม ๆ กับการสร้างไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ ค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

แนวทาง 4 ประการ

(ก) ดำเนินการพัฒนาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในสาขาที่สำคัญ ๆ ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ขณะเดียวกันก็จะต้องแสวงหาโอกาสใหม่ที่จะเสริมสร้างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ผลประโยชน์ถึงมือประชาชนกว้างขวางมากขึ้น แต่จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัด และการรักษาความมั่นคงทางการเงิน และการคลังของประเทศเป็นสำคัญ

(ข) เพิ่มประสิทธิภาพ ปรับปรุงคุณภาพการผลิต และลดต้นทุนการผลิต การตลาดและเทคโนโลยี ให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ดีขึ้น

(ค) ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนให้มีความรู้ความสามารถที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตอาชีพ และสังคมที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก และพิจารณาการพัฒนาสังคมให้ควบคู่ประสานสัมพันธ์ไปกับการอาชีพและการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในด้านการเสริมสร้างความมีระเบียบและเคารพกฎหมาย การพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมและจริยธรรม และการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐและส่งเสริมการประหยัดและการออม

(ง) ปรับบทบาทและองค์การผลิตการงานของภาครัฐบาลตลอดจนระเบียบคำสั่งและกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับแนวทางการพัฒนาโดยคำนึงถึง ขีดความสามารถ และฐานะการคลังของรัฐ และให้มีการแบ่งภาระการพัฒนาประเทศระหว่างรัฐบาลรัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน อย่างเหมาะสม ภายใต้หลักการผึกกำลังอย่างเป็นระบบและครบวงจร

แผนงานหลัก 10 แผน

- (1) แผนพัฒนาเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศ
- (2) แผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- (3) แผนพัฒนาชนบท

- (4) แผนพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ
- (5) แผนพัฒนาสังคม พัฒนาคุณภาพของคน พัฒนากำลังคนและแรงงาน
- (6) แผนพัฒนาระบบการผลิต การตลาด เทคโนโลยีและการสร้างงาน
- (7) แผนพัฒนาระบบบริการพื้นฐาน
- (8) แผนพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- (9) แผนพัฒนารัฐวิสาหกิจ
- (10) แผนปรับปรุงการบริหารและทบทวนบทบาทของรัฐในการพัฒนาประเทศ

4.2.2 สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

(ก) วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนในชนบทที่ด้อยโอกาสในทางเศรษฐกิจและสังคม ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น พร้อมทั้งปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

(ข) แนวทางการพัฒนา

(1) ยึดปัญหาในแต่ละพื้นที่เป็นหลัก โดยมุ่งแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ให้สอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงและความต้องการของประชาชน โดยกระจายอำนาจให้จังหวัดกำหนดพื้นที่เป้าหมายของตนเอง

(2) มุ่งยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกพื้นที่ คือ พื้นที่ล้าหลัง พื้นที่ปานกลาง พื้นที่ก้าวหน้า ให้ขยับขึ้นสู่ระดับดีขึ้นตามขั้นตอน โดยรัฐจะทุ่มเททรัพยากรในพื้นที่ล้าหลังและปานกลางเป็นหลัก แต่จะสนับสนุนภาคเอกชนมาลงทุนในพื้นที่ก้าวหน้ามากขึ้น

(3) เน้นการฝึกกำลังระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง และระหว่างรัฐกับเอกชนและประชาชนในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมการพัฒนาชีวิตและการส่งเสริมความสามารถทางด้าน การเพิ่มผลผลิตรายได้ และการมีงานทำ โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับท้องถิ่น

(4) สนับสนุนบทบาทขององค์กรประชาชนและประชาชนในการตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น

(ค). นโยบายรองรับ

(1) นโยบายหลักหรือนโยบายขั้นพื้นฐานเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ชนบท ได้แก่ กระจายที่ดิน นโยบายแหล่งน้ำ นโยบายทางด้านการผลิตและการตลาด การศึกษาและสาธารณสุข นโยบายทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม นโยบายทางด้านบทบาทของ กรอ. และนโยบายทางด้านการศึกษา

ทั้งนี้นโยบายดังกล่าว อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอุตสาหกรรม

(2) นโยบายที่สามารถแปลงเป็นแผนงานจะจัดเข้าไว้ในกรอบของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด อันได้แก่แผนงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอุตสาหกรรม

(๓) นโยบายสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคเอกชน อันได้แก่ โครงการของสภาตำบล (กสช.) โครงการกองทุนพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต (จปฐ.) และโครงการที่ดำเนินการโดยประชาชน หรือความร่วมมือขององค์กรเอกชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ

(ง) มาตรการ

ใช้ระบบการบริหารการพัฒนาชนบทที่มีเอกภาพ ภายใต้ระบบ กชช. เป็นหลักในการดำเนินงานโดย

(1) การสร้างเอกภาพในระบบการบริหาร โดยพยายามลดความหลากหลายขององค์กรบริหารงานที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เหลือน้อยที่สุด และให้มีองค์กรเดียว คือ คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)

(2) การปรับปรุงระบบและองค์กรประสานแผนฯ ได้แก่

- ปรับปรุงขั้นตอนการประสานงานแผนพัฒนาฯ ในทุกระดับ ให้เหมาะสม
- กระจายความรับผิดชอบการประสานแผนฯ ให้กระทรวง และจังหวัดเพิ่มขึ้น
- ประสานโครงการขององค์กรเอกชนโดยใช้องค์กร กชช. เป็นหลัก

แผนภูมิที่ 4-1
โครงสร้างการนิเทศาชนบทในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

ที่มา : การพัฒนาชุมชน, กรม, การพัฒนาชุมชนพหุและวิธปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ : นิพนธ์ ห.จ.ก. บางกอกบล็อก, 2530.) หน้า 91

(3) การปรับปรุงโครงสร้างองค์กรและเพิ่มประสิทธิภาพบุคลากร

ได้แก่

- ปรับปรุงโครงสร้างการแบ่งส่วนราชการของเจ้าหน้าที่วางแผนระดับกระทรวง
- กำหนดอำนาจและหน้าที่ของหน่วยแผนทุกระดับให้ชัดเจน
- ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในระบบ กชช. ทุกระดับ

(4) ใช้แผนพัฒนาจังหวัดเป็นกรอบในการดำเนินงาน โดยใช้แผนงานและโครงการของหน่วยงานรัฐบาล และแผนงานโครงการขององค์กรประชาชนอยู่ภายใต้กรอบของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด และให้องค์กรเอกชนใช้แผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัดเป็นหลักในการกำหนดโครงการดำเนินการ

พัฒนาระบบข้อมูลเพื่อการวางแผนการประสานแผนและการติดตามประเมินผลการพัฒนาชนบท โดย

- (1) ให้มีระบบข้อมูลกลางที่ใช้ร่วมกันในระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
- (2) เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารระบบข้อมูลในเรื่องของการกำหนดมาตรฐานข้อมูลหลักที่ใช้ร่วมกัน โดยให้กรมที่เกี่ยวข้องและทุกจังหวัดมีศูนย์ประมวลข้อมูล
- (3) ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ข้อมูลให้แก่องค์กรทุกระดับ

ลักษณะของแผนพัฒนาจังหวัดในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

(1) แผนพัฒนาจังหวัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง แผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด สำหรับการพัฒนาในพื้นที่นอกเขตเทศบาล และสุขาภิบาล ซึ่งดำเนินการภายใต้ระบบ กชช.

ส่วนที่สอง แผนพัฒนาเมืองระดับจังหวัด สำหรับพื้นที่ในเขตเทศบาล และสุขาภิบาล ซึ่งจะดำเนินการภายใต้ระบบการบริหารการพัฒนาเมือง ที่จะจัดขึ้นใหม่ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

สำหรับการพัฒนาชนบทภายใต้ระบบ กชช. ที่เคยใช้ชื่อว่าแผนพัฒนาจังหวัดต่อไป จะเรียกว่า แผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด ตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นไป

(2) โครงสร้างของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด แบ่งหมวดออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ คือ

- หมวดโครงการของภาครัฐบาล ประกอบด้วยโครงการของ 5 กระทรวง คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงอุตสาหกรรม

- หมวดโครงการขององค์กรประชาชนและภาคเอกชน ประกอบด้วยโครงการของสภาตำบล เช่น โครงการสร้างงานในชนบทและโครงการองค์กรเอกชน

4.2.3 ประเด็นสำคัญของแผนพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

ประการแรก ในเรื่องของวัตถุประสงค์นั้น การพัฒนาชนบทเป็นมาตรการสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนในชนบทที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น พร้อมทั้งปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

ประการที่สอง ในเรื่องของแนวทางการพัฒนาฯ ประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

(1) ดำเนินการพัฒนาชนบทอย่างต่อเนื่อง โดยยึดปัญหาในพื้นที่เป็นเป้าหมายเพื่อการพัฒนาต่อไป เพื่อแก้ปัญหาในส่วนที่เหลือจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ให้เสร็จทั้งนี้ในการวางแผนและการติดตามประเมินผลนั้น ส่วนราชการต่าง ๆ จะใช้ข้อมูลที่เป็นส่วนกลางร่วมกัน ซึ่งเป็นระบบข้อมูลที่ได้พัฒนาให้สมบูรณ์แล้ว

(2) เพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการแก้ปัญหาในชนบท โดยขยายพื้นที่การพัฒนากลับไปนอกเขตพื้นที่ที่ยากจน ให้ครอบคลุมในเขตปานกลาง และเขตก้าวหน้าทั่วประเทศ โดยเน้นเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ การผลิตและการตลาด ครัววงจร ตลอดจนการกระจายเทคโนโลยี ทั้งนี้การกำหนดมาตรการจะต้องตรงกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ จะต้องลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน พร้อมทั้งให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานหลักนั้น ๆ ไปพร้อมกันด้วย

(3) ปรับปรุงกลไกทางการบริหารการพัฒนาชนบทให้มีการผนึกกำลังทุกฝ่ายเป็นระบบครบวงจรยิ่งขึ้น โดยปรับปรุงระบบการบริหารการพัฒนาชนบทให้มีเอกภาพภายใต้ระบบ กชช. สนับสนุนบทบาทของ กรอ. เน้นบทบาท กรอ. ภาคและ กรอ. จังหวัดในการพัฒนา

ชนบท สนับสนุนโครงการของประชาชนและองค์กรประชาชน เช่น โครงการของสภาตำบล (กสช.) โครงการกองทุนพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต (จปฐ.) ตลอดจนโครงการที่ดำเนินการโดยประชาชนหรือความร่วมมือขององค์กรเอกชน

4.2.4 แนวทางในการปฏิบัติตามแผนพัฒนาชนบท

เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชนบท ทั้ง 3 แนวทางดังกล่าว จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(ก) การกำหนดขอบเขตของแผนพัฒนาจังหวัดให้ชัดเจน เนื่องจากในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 แผนพัฒนาฯ จังหวัดครอบคลุมเฉพาะโครงการพัฒนาชุมชนเท่านั้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงของการพัฒนาที่จะต้องดำเนินการทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จึงควรขยายขอบเขตของแผนพัฒนาจังหวัดให้ครอบคลุมโครงการพัฒนาทุกพื้นที่ในจังหวัด ทั้งนี้ภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดมี 2 แผนย่อยคือ

(1) แผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด สำหรับการพัฒนาในพื้นที่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล โดยให้ดำเนินการภายใต้ระบบ กชช.

(2) แผนพัฒนาเมืองระดับจังหวัด สำหรับการพัฒนาในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล ให้ดำเนินการภายใต้ระบบการบริหารการพัฒนาเมืองที่จะจัดการวางรูปแบบขึ้นใหม่ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

ดังนั้น การพัฒนาชนบทภายใต้ระบบ กชช. ที่เคยใช้ชื่อว่า "แผนพัฒนาจังหวัด" ต่อไปจะต้องเรียกว่า "แผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด" ทั้งนี้ตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นไป

(ข) การปรับปรุงโครงสร้างของแผนพัฒนาจังหวัดในส่วนของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดเอกภาพในการบริหารงานพัฒนาชนบทภายใต้ระบบ กชช. มากขึ้นกว่าในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ซึ่งแผนพัฒนาจังหวัดแบ่งออกเป็น 8 หมวดคือ หมวดการพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน หมวดการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคง หมวดการพัฒนาแหล่งน้ำ หมวดโครงการ กชช. และอีก 4 หมวดโครงการของ 4 กระทรวงหลัก จึงควรรวมโครงการทั้ง 8 หมวดให้เหลือเพียง 2 หมวดคือ หมวดโครงการภาครัฐบาล ซึ่งครอบคลุมโครงการของกระทรวงต่าง ๆ และหมวดโครงการขององค์กรประชาชน ซึ่งหมายถึงโครงการของสภาตำบล (กชช.) รวมทั้งแผนความร่วมมือขององค์กรเอกชนด้วย

(ค) การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงแบบบัญชีโครงการในระบบ กชช. เพื่อให้สอดคล้องกับการปรับปรุงโครงสร้างของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัดที่มุ่งให้เกิดเอกภาพในการบริหารงาน จึงควรเปลี่ยนแปลงการใช้แบบบัญชีโครงการในการวางแผนเพื่อเสนอขอโครงการ ซึ่งแต่เดิมต้องใช้หลายแบบอันได้แก่ แบบ กชช. แบบ พน. และ แบบ กชช. ให้เหลือเพียงแบบเดียวกับแบบ กชช. ในขณะเดียวกันก็ปรับปรุงแบบ กชช. 1-3 ให้ลดน้อยลงเหลือเท่าที่จำเป็น

(ง) การพิจารณากำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาชนบทในระยะต่อไป ยังจำเป็นที่จะต้องยึดพื้นที่เป็นหลัก จึงควรมอบหมายให้จังหวัดเป็นผู้กำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท โดยแบ่งเป็นเขตก้าวหน้า ปานกลาง และล้าหลัง ทั้งนี้ส่วนกลางจะสนับสนุนในการกำหนดหลักเกณฑ์โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค.) และความจำเป็นพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (จปฐ.) เป็นตัวชี้วัด

(จ) การกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการพัฒนาชนบท เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาชนบท สามารถรองรับขอบเขตงานที่ขยายเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม จึงควรมีหน่วยงานรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นกล่าวคือ

(1) กระทรวงหลัก หมายถึง กระทรวงที่มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ระดับตำบลและหมู่บ้านและสามารถเสนอโครงการเข้าในรอบของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข

(2) กระทรวงร่วม หมายถึง กระทรวงที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ระดับตำบลและหมู่บ้าน แต่สามารถเสนอโครงการเข้าในรอบของแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัดได้ เช่น กระทรวงอุตสาหกรรม

(3) องค์กรเอกชน หมายถึง หน่วยงานต่าง ๆ ในภาคเอกชนเช่น มูลนิธิ สมาคม บริษัท ห้างร้าน ฯลฯ ที่สามารถสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินการพัฒนาชนบท

(ฉ) การจัดสรรงบประมาณ เนื่องจากในการพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จะไม่มีการกำหนดงบประมาณไว้เป็นกรณีพิเศษเหมือน เช่น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จึงควรที่แต่ละกระทรวงจะได้กำหนดลำดับความสำคัญของแผนงาน และโครงการของตนเอง ให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยึดมั่นที่เป็นหลักโดยความรับผิดชอบดูแลของคณะอนุกรรมการแผนและโครงการ เพื่อที่ กชช. จะได้ให้ความสนับสนุนในการดำเนินงาน และสำนักงบประมาณจะพิจารณาจัดสรรงบประมาณให้ตามแผนงานและโครงการของแต่ละกระทรวงที่ได้รับอนุมัติจาก กชช. แล้วต่อไป

(ช) การประสานงาน เนื่องจากในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 การบริหารงานพัฒนาชนบทนับว่าเป็นเรื่องใหม่ ดังนั้น บทบาทของศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (ศปช.) ในช่วงที่ผ่านมาจึงเน้นหนักในเรื่องของการประสานแผนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติคือ ประสานกับกระทรวงและประสานกับจังหวัด แต่สำหรับในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ขอบเขตของการพัฒนาชนบทได้ขยายกว้างขึ้น จึงควรมอบหมายให้หน่วยงานวางแผนระดับกระทรวงทำหน้าที่ประสานกับจังหวัดในการจัดทำแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัดโดยตรง โดยให้ ศปช. ทำหน้าที่ในเรื่องของการประสานงานในระดับนโยบายเท่านั้น

4.3 การพัฒนาชนบทแนวใหม่

4.3.1 เหตุผลและความจำเป็นในการกำหนดแนวทางใหม่

ผลการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา ถ้าจะพิจารณาในแง่ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจส่วนรวมแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า ประสบผลที่ค่อนข้างน่าพอใจ ซึ่งอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น 7.8% ปี แต่ถ้ามองกันทุกด้านโดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนา ข้อเท็จจริงจะชี้ให้เห็นชัดว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างขาดความสมดุลจนยังผลให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในฐานะรายได้ ซึ่งนับวันจะแตกต่างกันออกไปทุกที

4.3.2 สาเหตุ

- (ก) การพัฒนาในอดีตมักจะมองชนบทว่าสำคัญเป็นอันดับรอง
- (ข) มุ่งหมายให้ความเจริญส่วนรวมเป็นอันดับแรก
- (ค) การจัดสรรทรัพยากร มักจะนำจากส่วนที่เหลือจากด้านอื่นจัดสรรให้

ชนบท

- (ง) ทำงานในรูปของการสงเคราะห์ หยิบยื่นให้แก่ชาวชนบท
- (จ) ที่ดินแหล่งน้ำป่าไม้ ที่เคยให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ชนบท ถูกทำลาย

ทรุดโทรมลง

(ฉ) มุ่งเน้นให้ขยายการก่อสร้าง เช่น การไฟฟ้า ชลประทาน ซึ่งมีได้ช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานของประชาชนที่ยากจนในชนบท

(ช) คนยากจนในชนบทยังคงต้องเผชิญหน้าอยู่กับโรคภัยไข้เจ็บ ความไม่รู้ จึงต้องตกเป็นฝ่ายคอยรับผลประโยชน์ ที่คอยหยิบยื่นให้ตลอดมา

- (ซ) หน่วยงานของรัฐต่างคนต่างก็ทำโครงการ/กิจกรรมของตน ขาด

ความเป็นเอกภาพ

ถ้าหากว่าการพัฒนายังคงเป็นไปในรูปเดิม ก็ไม่มั่นใจว่า การพัฒนาชนบทของประเทศจะเป็นไปได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากกว่าในอดีต ปัญหาความยากจน ความไม่รู้ และโรคภัยไข้เจ็บ ยังคงเป็นปัญหาที่แอบแฝงอยู่ท่ามกลางความสับสนของแนวคิดการพัฒนาชนบท สถานการณ์เช่นนี้จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาชนบทที่ผ่านมา ขาดแนวคิด และทิศทางที่แน่นอนในขั้นพื้นฐาน จึงต้องมีแนวคิดใหม่ที่ถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ในการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลได้กำหนดให้การพัฒนาชนบทเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในชนบท แต่การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ปรากฏว่าผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของการพัฒนามักจะไปตกอยู่กับประชาชนในเขตเมือง ซึ่งก้าวหน้าในด้านการพัฒนาไปมากแล้ว

ส่วนในเขตชนบทนั้น ถึงแม้ว่าจะมีบางส่วนได้มีการพัฒนาไปจนถึงขั้นที่เรียกว่าเป็นเขตชนบทก้าวหน้า เช่น เขตเกษตรชลประทาน หรือเขตปลูกพืชเศรษฐกิจได้ผลดี แต่ในขณะเดียวกันก็ยิ่งปรากฏว่า ยังมีพื้นที่ชนบทยากจนนับได้จำนวน 10 ล้านคน ที่ยังไม่ได้รับประโยชน์หรือได้รับประโยชน์แต่น้อยมาก ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525-2529) จึงได้กำหนดเป้าหมายหลักที่จะพัฒนาให้ถึงตัวประชาชนในเขตชนบทยากจนโดยตรงจำนวนประมาณ 10 ล้านคน ตั้งแต่ พ.ศ. 2525-2529 โดยใช้นโยบายหลักการเจตนารมณ์ การพัฒนาชนบทแนวใหม่ ดังนี้

4.3.3 หลักการสำคัญของแผนพัฒนาชนบทยากจน มีดังนี้

- (ก) ให้ความสำคัญแก่ พื้นที่ชนบทที่ยากจนหนาแน่น เป็นหลัก
- (ข) พัฒนาฐานะประชาชน พออยู่พอกิน และได้รับการบริการเบื้องต้นเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยโดยทั่วถึง
- (ค) ให้ประชาชนเข้ามาช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นตามลำดับ
- (ง) แก้ปัญหาที่ประชาชนเผชิญอยู่ด้วย วิธีการง่าย ๆ ที่ทำได้เอง และลงทุนน้อย
- (จ) ให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหามาของตนเองให้มากที่สุด

4.3.4 เจตนารมณ์ของการพัฒนาชนบทแนวใหม่

การพัฒนาชนบทแนวใหม่ เป็นกระบวนการ (Process) ของความพยายามที่จะปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตของชาวชนบทให้ดีขึ้น และสามารถช่วยตนเองได้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชนบทร่วมกัน การพัฒนาชนบทแนวใหม่จึงได้กำหนดเจตนารมณ์สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

- (ก) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และการเลือกโครงการของรัฐที่ตอบสนองความต้องการสำหรับการแก้ไขปัญหามันหมู่บ้านของตนเอง
- (ข) ให้องค์การและเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมมือกันดำเนินงานให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นที่ยังไม่สามารถดำเนินการด้วยตนเองได้ และเน้นความสำคัญในการช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในชนบทยากจนให้มากที่สุด
- (ค) ให้ 4 กระทรวงหลัก ผนึกกำลังทำงานร่วมกันกับประชาชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ผลของโครงการถึงมือประชาชนอย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพตลอดจนลดความซ้ำซ้อนสูญเสียเปล่าในการปฏิบัติงานของรัฐ

4.3.5 หลักการและแนวทางปฏิบัติ

เพื่อให้เกิดผลสมตามเจตนารมณ์ของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ

(กษช.) ได้กำหนดหลักการเป็นแนวทางปฏิบัติ รวม 10 ประการ คือ

(ก) กระทรวงหลักทั้ง 4 กำหนดกรอบนโยบายและงาน เงินงบประมาณ และเทคนิคในการพัฒนาชนบท จากส่วนกลางให้แก่แต่ละจังหวัดทราบอย่างชัดเจน

(ข) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน อปท. เป็นผู้เสนอปัญหาให้แก่สภาตำบลกำหนดความต้องการโครงการของรัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น โดยการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก (คปต.)

(ค) จังหวัดเป็นจุดประสานงานระหว่างองค์กรท้องถิ่นกับกรอบนโยบาย 4 กระทรวงหลัก ในรูปของแผนงานซึ่งจังหวัดได้จัดทำเป็นประจำทุกปี โดยมีคณะกรรมการพัฒนา อำเภอในด้านการจัดลำดับความสำคัญ และการพิจารณาด้านวิชาการ

(ง) 4 กระทรวงหลัก พิจารณาและตอบแผนพัฒนาจังหวัดล่วงหน้าก่อนสิ้นปี งบประมาณ

(จ) กำหนดพื้นที่โครงการต่าง ๆ ให้ทุกระดับดำเนินการเสร็จสิ้นก่อนสิ้นปี งบประมาณ

(ฉ) ให้แผนงานทุกระดับจากส่วนกลาง จังหวัด อำเภอ และตำบล เกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นระบบเดียวกัน

(ช) ควบคุมการใช้งบประมาณ และให้จังหวัดบริหารงบประมาณตามข้อ 5 ที่จังหวัดและกระทรวงได้ตกลงกันไปแล้ว

(ซ) ให้เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก ประสานงานกันทุกระดับอย่างใกล้ชิด เพื่อสนับสนุนแผนพัฒนาตำบลของสภาตำบลอย่างจริงจัง

(ฌ) สนับสนุนบทบาทและภารกิจของสภาตำบลในการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาอย่างต่อเนื่องเมื่อโครงการสิ้นสุดลง

(ญ) สนับสนุนให้เกิดระบบข้อมูล การติดตามและประเมินผลในทุกระดับ

4.3.6 การดำเนินงาน

แผนการดำเนินงานพัฒนาชนบทยากจนทั้ง 32 โครงการ เป็นแผนงานที่เพิ่มเติมจากแผนงานพัฒนาชนบทอื่น ๆ ที่รัฐบาลมีอยู่แล้ว การดำเนินมิใช่เป็นโครงการ ลักษณะ "สงเคราะห์ให้เปล่า" แต่ "ร่วมมือ" กับรัฐบาลแก้ไขปัญหาและสภาพความเป็นอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง

การดำเนินการโครงการพัฒนาชนบทยากจนแต่ละโครงการ มีดังนี้

- (ก) ดำเนินการตามความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน
- (ข) ประชาชนต้องเข้าร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน
- (ค) ไม่กระตุ้นหรือทำให้ประชาชนเสี่ยงต่อการลงทุนมาก แต่ให้ใช้วิธีการ

แก้ปัญหาแบบง่าย ๆ และใช้ทุนน้อย และประชาชนทำได้ด้วยตนเอง

- (ง) ช่วยลดรายจ่ายความทุกข์ไปกับการเพิ่มรายได้ของประชาชน
- (จ) โครงการแล้วเสร็จ ประชาชนต้องช่วยกันดูแลรักษา หรือดำเนินการ

ต่อไป

4.3.7 พื้นที่เป้าหมาย และเป้าหมายในการพัฒนาชนบท

แผนพัฒนาชนบทยากจนได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ

- เป้าหมายพื้นที่ยากจน
- เป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม
- เป้าหมายวงเงิน

(ก) พื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาชนบท

แผนพัฒนาชนบทยากจน เน้นแผนงานที่ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายรวมทั้ง
สิ้น 12,555 หมู่บ้าน 286 อำเภอและ 38 จังหวัดทั่วประเทศ โดยมีจังหวัดในภาคเหนือ 16
จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 17 จังหวัด และภาคใต้ 5 จังหวัด

จัดสรรงบประมาณ และโครงการลงในพื้นที่เป้าหมายเป็นลำดับสูงสุด

(ข) เป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม

เป้าหมายทางเศรษฐกิจ

- อัตราเพิ่มผลผลิตการเกษตรเฉลี่ยร้อยละ 2.0/ปี

เป้าหมายทางสังคม

- โครงสร้างของระบบสาธารณสุขมูลฐาน บริการทางการแพทย์

ภายใน 2 ปี

- จัดให้มีหนังสือประกอบการเรียนภายใน 2 ปี

- ให้บริการทางโภชนาการแก่เด็กและผู้หญิง 2.2 ล้านคน

- ให้บริการน้ำดื่มที่สะอาดแก่ประชาชนในชนบท 3 ล้านคน

- ให้บริการทางกฎหมายโดยตรงแก่เกษตรกรยากจน 5,000 คน

(ค) เป้าหมายวงเงิน (2525-2529)

- ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 8,593.38 ล้านบาท จากงบประมาณแผ่นดิน
7,193.38 ล้านบาท เงินกู้ต่างประเทศ 1,400 ล้านบาท

- งบประมาณเพิ่มเติม เป็นงบรายจ่ายสำหรับแผนงานประจำปีเงิน
4,998.30 ล้านบาท

4.3.8 แผนงานหลักในการแก้ปัญหาความยากจน

เพื่อให้การพัฒนาชนบทยากจน ได้เป็นไปตามนโยบายหลักการและเป้าหมาย และตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย จึงได้กำหนดแผนงานหลักที่สำคัญไว้ 4 แผนงาน คือ

- แผนงานสร้างงานในชนบท
- แผนงานกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน
- แผนงานบริการขั้นพื้นฐาน
- แผนงานการผลิต

(ก) แผนงานสร้างงานในชนบท

(1) หลักการสำคัญ

- กระจายรายได้แก่ประชาชนในเขตชนบทยากจน
- ให้ชาวบ้านมีงานทำหลังฤดูเก็บเกี่ยว
- พัฒนาองค์กรท้องถิ่นให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

(2) เป้าหมาย

- จ้างแรงงาน ประชาชนหลังฤดูว่างงานการเกษตร 3

ล้านคน

(3) นโยบาย/แนวทาง/โครงการ/กิจกรรม

- ให้มีโครงการสร้างงานในชนบทในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 5
- เพิ่มรายได้ โดยฉับพลัน

- จัดสรรเงินเพื่อการสร้างงานในชนบทเป็นประจำทุกปี
- ปรับเปลี่ยนมาตรการระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีให้

สอดคล้องกับแนวทางการสร้างงานในชนบท

(ข) แผนงานกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน

(1) หลักการสำคัญ

- แก้ปัญหาความอดอยากขาดแคลนอาหารหลัก เช่น ปลา
- ลดอัตราการตายของสัตว์จากโรคระบาด
- ขาดแคลนเครื่องมือการเกษตรและต้องเช่าในอัตราสูง
- สร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
- เน้นการรวมกลุ่มชาวบ้านและให้การศึกษากลุ่มให้เข้มแข็งขึ้น

(2) เป้าหมาย

- เน้น 5,000 หมู่บ้าน
- ครอบคลุมประชาชน ไม่ต่ำกว่า 1 ล้านคน

(3) นโยบาย/แนวทาง/โครงการ

- จัดสร้างทำนบปลา และปรับปรุงแหล่งน้ำในหมู่บ้าน
- ก่อสร้างแหล่งน้ำในหมู่บ้าน เช่น สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ
- ป้องกันโรคระบาดของสัตว์ขนาดเล็กในหมู่บ้าน

เบ็ด ไม้

ฝายน้ำล้น

การผลิต

- จัดหาโคกระบือให้ชาวบ้านยากจน เช่าซื้อ หรือยืมเพื่อ
- บูรณะปรับปรุงซ่อมแซมแหล่งน้ำขนาดเล็ก
- พัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและธนาคารข้าว
- ส่งเสริมอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน และพัฒนาอาชีพ

อื่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำ

(ค) แผนงานบริการขั้นพื้นฐาน

(1) หลักการสำคัญ

- มุ่งที่จัดบริการสาธารณะที่จำเป็นซึ่งชาวบ้านในชนบท

ยากจนประสบอยู่

(2) เป้าหมาย

- ให้บริการพื้นฐานด้านสังคม เช่น การป้องกันรักษาโรคภัย

ใช้เงิน

- ให้บริการโภชนาการ และน้ำสะอาดแก่ประชาชนใน

หมู่บ้าน 5,000 หมู่บ้าน

- ให้บริการด้านกฎหมายแก่ประชาชนยากจน 5,000 คน

(3) นโยบาย/แนวทาง/โครงการ

- สร้างโรงพยาบาลขนาด 10 เตียง ปีละ 22 อำเภอ
- สร้างศูนย์การแพทย์และอนามัยประจำอำเภอ-กิ่งอำเภอ

- คัดเลือกประชาชนเข้าอบรม ผลส. อสม. ให้มีความรู้

ด้านสาธารณสุขมูลฐาน

- เฝ้าระวังการขาดโปรตีนและกำลังงานของเด็กวัย 0-5 ปี
- ให้ความรู้ทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน
- ผลิตหนังสือเสริมประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่น
- จัดตั้งประปาขนาดเล็ก และสร้างถังเก็บน้ำฝน ตุ่มน้ำ
- ฝึกอบรมสภาตำบลและช่างสุขภัณฑ์หมู่บ้าน

(ง) แผนงานการผลิต

(1) หลักการสำคัญ

- มุ่งที่จะเพิ่มผลผลิตโดยใช้เทคนิคต้นทุนต่ำ ซึ่งสามารถทำ

ได้เอง

- ให้สามารถถ่ายทอดการแพร่กระจายความรู้แก่ผู้อื่น

(2) เป้าหมาย

- เพิ่มผลผลิตการเกษตรในเขตยากจน
- พัฒนาดินเค็ม ที่นาสูง และดินเสื่อมคุณภาพให้สูงขึ้น
- ใช้ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับการเพิ่มอาหารด้าน

โภชนาการ

(3) นโยบาย/แนวทาง/โภชนาการ

ผลิตอาหารที่มีคุณค่า โภชนาการสูงเพียงพอแก่ท้องถิ่น มุ่งไปสู่

กลุ่มเด็กและหญิงมีครรภ์

- วิจัยหาพันธุ์ข้าวไร้น้ำหนักใหม่ให้ผลผลิตสูง
- ปรับปรุงวิธีการผลิตข้าว และเผยแพร่เมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกร
- ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านที่ช่วยตนเองได้
- อบรมสาริตการทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสดแก่เกษตรกรและ

เจ้าหน้าที่ระดับพื้นที่

- จัดตั้งศูนย์พัฒนาดินเค็มเพื่อค้นหาทดลองพืชทนเค็มและ

ป้องกันการแพร่กระจายของดินเค็ม

ตารางที่ 4.1 แสดงการเปรียบเทียบ

ระหว่างการพัฒนาชนบทแนวเดิมกับแนวใหม่

ลำดับเรื่อง	แนวคิด	ระบบ กชช. (แนวใหม่)
1. การเลือกพื้นที่	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่ได้กำหนดการร่วมมือในการคัดเลือกพื้นที่ 2. การคัดเลือกพื้นที่ไม่สอดคล้องซึ่งกันและกัน 3. บทบาทขององค์กรประชาชนไม่ค่อยชัดเจน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เจ้าหน้าที่ "ส่วนกลาง" กับ "ส่วนท้องถิ่น" (ตำบล อำเภอ จังหวัด) คัดเลือกพื้นที่โครงการร่วมกัน (ตามแบบ กชช. 3, 4, 5 และ 7) 2. ประชาชนเลือก โครงการหรือกิจกรรมของรัฐที่เหมาะสมกับปัญหาสภาพท้องถิ่น (ตามแบบ กชช. 1)
2. เวลาปฏิบัติงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเลือกพื้นที่ไม่กำหนดเวลา 2. มีความล่าช้าในการทำงาน 3. โครงการที่เกี่ยวข้องไม่สามารถประสานกันได้ 4. ต่างหน่วยงานต่างไม่รู้ซึ่งกันและกัน 5. ทำให้การพัฒนาขาด "พลัง" 6. การประสานงานล่าช้าและไม่เป็นระบบ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้เลือกพื้นที่เสร็จสิ้นก่อนเริ่มปีงบประมาณใหม่ 2. เตรียมพื้นที่ และการติดต่อกับประชาชนก่อนเริ่มปฏิบัติโครงการ ทำให้มีความพร้อมที่จะรองรับโครงการได้มากขึ้น 3. ประสานโครงการที่สัมพันธ์กันในพื้นที่เดียวกันได้ดียิ่งขึ้น 4. เริ่มปฏิบัติการโครงการได้เร็วขึ้น

ที่มา : คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน แผนปฏิบัติการ
 พัฒนาชนบท, 2525. อ้างถึงใน การพัฒนาชุมชน, กรม การพัฒนาชุมชนหลักและวิธปฏิบัติ,
 (กรุงเทพฯ : นิมนท์ ห.จ.ก. บางกอกบล็อก, 2530.) หน้า 99

ลำดับเรื่อง	ระบบเดิม	ระบบ กชช. (แนวใหม่)
3. การบริหารเงิน งบประมาณ	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรมฯ เป็นผู้เปลี่ยนพื้นที่ 2. เบิกจ่ายเงินไปใช้ที่ไหนก็ได้ เพราะไม่มีแผนแน่นอน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ยึดพื้นที่ที่ได้ตกลงตามแผนปฏิบัติเป็นหลักในการ เบิกจ่ายงบประมาณ 2. การเปลี่ยนแปลงพื้นที่จะทำได้ต้องปรึกษาหารือกับจังหวัดก่อน
4. รูปแบบของการ ประสานงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่มีใครทราบได้ทุกระดับทุกฝ่าย 2. โครงการวิจัยในอดีตจำนวนมากที่พยายามแยกจ่ายโครงการของรัฐว่าทำที่ใดบ้าง แต่ที่ผ่านมามีต้องล้มเหลวเพราะไม่มีใครทราบ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐบาล กระทรวง กรม จังหวัด อำเภอ ตำบล ประชาชนและหมู่บ้านทราบกิจกรรมล่วงหน้าของรัฐบาลประเภทใด ทำที่ไหน เพื่อสนองกิจกรรมอะไร งบประมาณไปใช้ที่ไหน จำนวนเท่าไร 2. ช่วยในการประชาสัมพันธ์การเตรียมงานและการวางแผนงาน ทำให้รัฐบาล มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
5. การติดตามและ ประเมินผล	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทำได้เป็นเฉพาะรายโครงการเท่านั้น 2. ไม่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของรัฐ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำหนดพื้นที่แน่นอน 2. เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งระบบ "ติดตามและประเมินผล" ที่มีประสิทธิภาพขึ้นทุกระดับ 3. เอกชนภายนอก นักวิชาการผู้สนใจทั่วไป ติดตามประเมินผลงานของรัฐได้ เพราะทราบสถานที่ที่แน่นอน

ลำดับเรื่อง	ระบบเดิม	ระบบ กชช. (แนวใหม่)
6. ระบบ "การมีส่วนรวม"	1. ต่างฝ่ายต่างไม่ทราบข้อมูลซึ่งกันและกัน 2. ไม่มีการประสานงานสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ต่อกัน 3. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนที่แน่นอน	1. เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่วิชาการกับเจ้าหน้าที่ในสนาม (ตำบลและอำเภอ) สัมพันธ์ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 2. สะสมให้เกิดการรวมพลังและวิธีการที่จะตัดสินใจ มีเหตุผลมากยิ่งขึ้น สามารถช่วยประชาชนอย่างเป็นระบบ
7. ระบบ "ข้อมูล"	1. ขาดข้อมูล ต่างคนต่างทำ 2. ไม่มีแผนงานร่วมกัน 3. การประสานทำได้ยากทุกระดับ	1. มีข้อมูล ที่ทุกฝ่ายใช้ร่วมกัน ณ ข้อมูล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2. มีการประสานงานอย่างกว้างขวาง สม่ำเสมอ

4.4 โครงสร้างการบริหารการพัฒนาชนบทในปัจจุบัน

4.4.1 รูปแบบปัจจุบัน

เพื่อให้การบริหารการพัฒนาชนบทตามแผนปฏิบัติการพัฒนาชนบทตามแผนปฏิบัติการพัฒนาชนบท พ.ศ. 2525-2529 บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและหลักการที่กำหนดไว้ และประสานกับการพัฒนาชนบทรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ก่อนการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 โดยให้มีความขัดแย้งทางการบริหารน้อยที่สุด และสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วทันกับระยะเวลาตามแผนปฏิบัติการฯ ยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงให้จัดระบบการบริหารการพัฒนาชนบทเสียใหม่ โดยมีหลักการที่สำคัญดังนี้

(ก) ยึดหลักการประสานงานและเอกภาพในการบริหารการพัฒนาชนบท โดยการปรับปรุงและใช้ประโยชน์จากองค์กรที่มีอยู่เดิมให้มากที่สุด กับให้มีคณะกรรมการเกี่ยวกับนโยบายพัฒนาชนบทระดับชาติเพียงคณะเดียว

(ข) มีความสอดคล้องกับแนวทางการยึดพื้นที่เป็นหลักในการพัฒนาชนบทซึ่งแบ่งพื้นที่ชนบทออกเป็นสองพื้นที่ คือ พื้นที่ชนบทยากจนหรือพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท และพื้นที่ชนบททั่วไป

(ค) ส่งเสริมให้ประชาชนชนบทได้มีส่วนแก้ปัญหาของตนให้มากที่สุดและสามารถช่วยเหลือกันเองให้มากขึ้นตามลำดับ

ส่วนในด้านการจัดองค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการจัดระบบการบริหารการพัฒนาชนบทข้างต้นนั้น รัฐบาลได้จัดองค์กรใหม่ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน มีสาระสำคัญตามที่ได้แสดงไว้ในแผนภูมิที่ 2 ดังนี้

(ก) ในระดับชาติ นอกจากคณะกรรมการกำกับนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคณะกรรมการสร้างงานในชนบท (กสช.) ได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ขึ้นแทน ส่วนคณะกรรมการชุดอื่น ๆ ได้ยุบเลิกไป

(ข) ในระดับจังหวัด ให้มีเพียงคณะกรรมการสร้างงานชนบทในระดับจังหวัด (กสจ.) และคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) ที่จัดตั้งขึ้นใหม่เท่านั้น โดยมีคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับจังหวัด (อกช.) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือ กพจ. ในการดำเนินการพัฒนาชนบทตามแผนปฏิบัติการพัฒนาชนบทแห่งชาติ

(ค) ในระดับอำเภอ ได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.) ขึ้นใหม่ โดยให้ยกเลิกคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับอำเภอ (กพช.อ.) และคณะกรรมการบริหารและประสานงานพัฒนาอำเภอ (กพอ.)

(ง) ในระดับตำบลและหมู่บ้าน ให้ยกเลิกคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับตำบล (กพช.ต.) และยึดสภาตำบลตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 เป็นหลักในการพัฒนาชนบทระดับตำบลและได้จัดตั้งคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.) เป็นผู้ช่วยเหลือการปฏิบัติงานของสภาตำบลส่วนในระดับหมู่บ้าน ให้ใช้คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) และคณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ที่มีอยู่เดิม

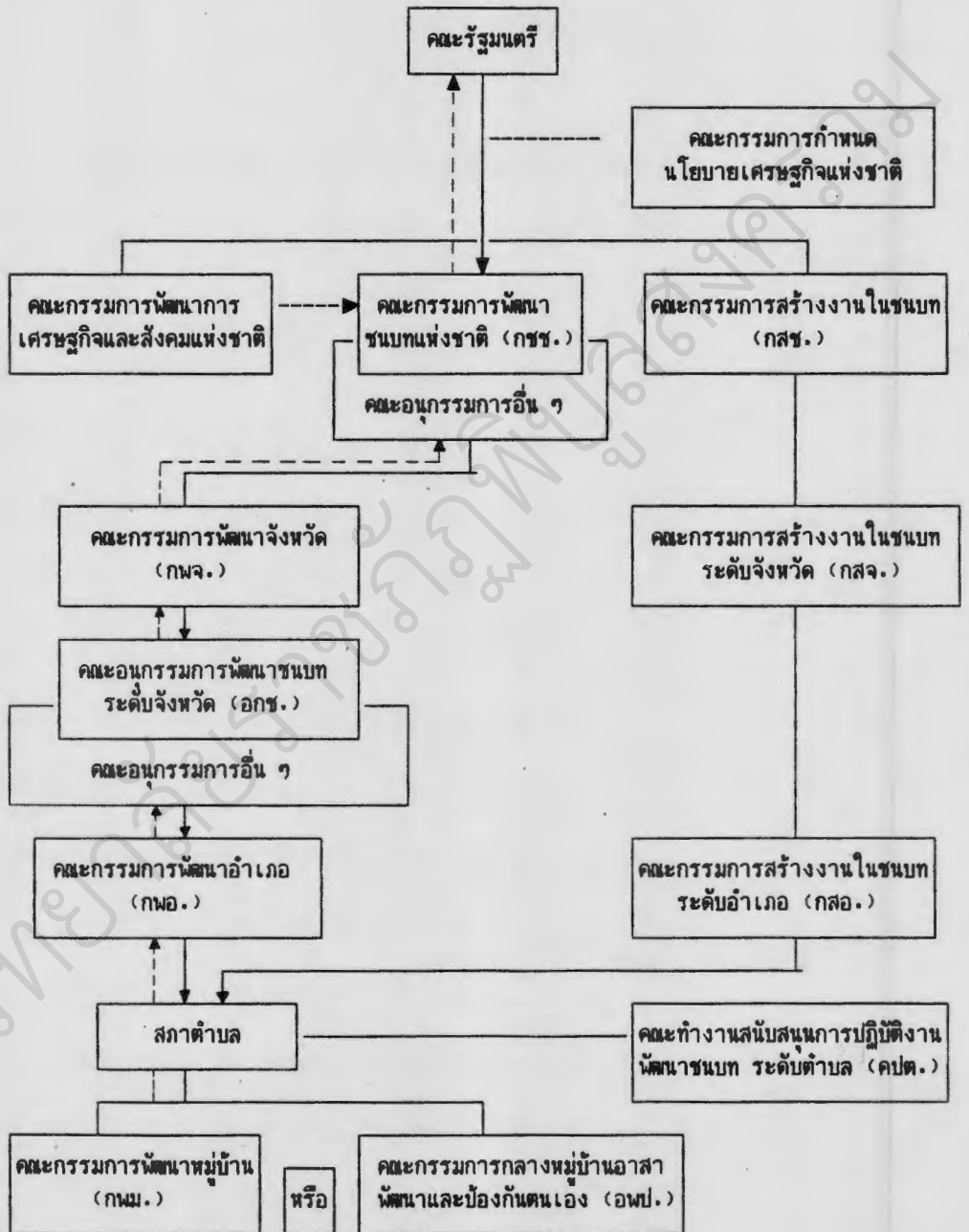
4.4.2 องค์การบริหารการพัฒนาชนบท

สำหรับองค์กรและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทระดับต่าง ๆ นั้น มีดังนี้

(ก) คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ หรือ กชช. เป็นคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับชาติ ประกอบด้วย

- (1) นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ
- (2) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นรองประธานกรรมการ
- (3) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานกรรมการ
- (4) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข เป็นรองประธานกรรมการ
- (5) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นรองประธานกรรมการ
- (6) รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นรองประธานกรรมการ
- (7) ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นกรรมการ
- (8) ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นกรรมการ
- (9) ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นกรรมการ
- (10) ปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นกรรมการ
- (11) ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นกรรมการ
- (12) ปลัดกระทรวงพาณิชย์ เป็นกรรมการ
- (13) เลขาธิการทหาร เป็นกรรมการ

แผนภูมิที่ 4.2
โครงสร้างการจัดระบบบริหารการพัฒนาชนบทในปัจจุบัน

----- = ทางเดินของข่าวสารเพื่อการวางแผนและโครงการพัฒนาชนบท
 _____ = ทางเดินของการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนและโครงการพัฒนาชนบท

ที่มา : การพัฒนาชุมชน, กรม, การพัฒนาชุมชนและวิธีปฏิบัติ. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ ห.จ.ก. บางกอกบล๊อค, 2530.) หน้า 102

- (14) ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ เป็นกรรมการ
- (15) เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.)
เป็นกรรมการ
- (16) เลขาธิการคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ เป็นกรรมการ
- (17) เลขาธิการนายกรัฐมนตรี เป็นกรรมการ
- (18) เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ (สศช.) เป็นกรรมการและเลขานุการ

ให้มีศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติเป็นหน่วยงานภายใน สศช. ทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการของ กชช.

กชช. มีหน้าที่ดังนี้

- (1) กำหนดแนวนโยบายพัฒนาชนบท โดยแยกเป็นแนวนโยบายสำหรับพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบทและพื้นที่ชนบททั่วไป สำหรับเป็นแนวทางการบริหารการพัฒนาชนบทของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง
- (2) เสนอพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบท เพื่อให้คณะรัฐมนตรีกำหนด
- (3) กำหนดบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบทและประสานการดำเนินงานของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจดังกล่าว ตลอดจนให้ความเห็นชอบในการขยายเขตพื้นที่ปฏิบัติงานพัฒนาชนบทของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ
- (4) กำหนดแผนงาน โครงการ และเป้าหมาย ให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการให้สอดคล้องกับแนวนโยบายพัฒนาชนบทและแผนงานพัฒนาชนบทยากจน

(5) พิจารณาเสถียรภาพเงินเพื่อดำเนินการตามแนวนโยบายพัฒนาชนบทและแผนงานพัฒนาชนบทยากจนให้คณะรัฐมนตรีสั่งรวมไว้ในวงเงินงบประมาณ ของแต่ละส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจในการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี รวมทั้งพิจารณาเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีในการขอกู้เงินและขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เพื่อดำเนินการตามระเบียบว่าด้วยการบริหารการพัฒนาชนบท พ.ศ. 2524

(6) กำหนดแนวทางและวิธีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแนวนโยบายพัฒนาชนบทและแผนงานพัฒนาชนบทยากจน

(7) กำกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัด

(8) ดำเนินการอื่นใด เพื่อให้การพัฒนาชนบทบรรลุเป้าหมายตามแนวนโยบายพัฒนาชนบทและแผนพัฒนาชนบทยากจนหรือตามที่คณะรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีมอบหมาย

สำหรับอำนาจของ กชช. นั้น มีดังนี้ คือ

(1) ออกระเบียบประกาศและคำสั่งเพื่อปฏิบัติการตามระเบียบว่าด้วยการบริหารการพัฒนาชนบท พ.ศ. 2524

(2) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติหน้าที่ของ กชช. ตามที่เห็นสมควร

(3) ติดต่อกับส่วนราชการ องค์การของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ เพื่อขอคำชี้แจงเกี่ยวกับข้อเท็จจริงรายงาน สถิติและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการได้ตามความจำเป็น

(ข) คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดหรือ กพจ. เป็นคณะกรรมการพัฒนาระดับ

จังหวัด ประกอบด้วย

- (1) ผู้ว่าราชการจังหวัด ประธานกรรมการ
- (2) รองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นรองประธานกรรมการ
- (3) ประธานสภาจังหวัด เป็นกรรมการ
- (4) นายกเทศมนตรีทุกเทศบาลในจังหวัด เป็นกรรมการ
- (5) นายอำเภอท้องที่ เป็นกรรมการ
- (6) หัวหน้าส่วนราชการจังหวัดซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควรแต่งตั้ง
ไม่เกิน 7 คน เป็นกรรมการ
- (7) ผู้แทนส่วนราชการในจังหวัดซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควรแต่งตั้ง
ไม่เกิน 7 คน เป็นกรรมการ
- (8) หัวหน้าสำนักงานจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

สำนักงานจังหวัดปฏิบัติหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของ กพจ.

กพจ. มีหน้าที่ ดังนี้

- (1) พิจารณาวางแผนเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดให้สอดคล้องกับแผน
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแนวนโยบายพัฒนาชนบท ซึ่ง กชช. กำหนด
- (2) ทบทวนแผนงานและโครงการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ
จังหวัดและพิจารณาข้อเสนอเกี่ยวกับการทบทวนแผนงานและโครงการพัฒนาชนบทของ อกช.

เพื่อเสนอความเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัดในการเสนอของบประมาณรายจ่ายประจำปีของจังหวัด ตามระเบียบว่าด้วยการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีของสำนักงานประมาณ

(3) จัดทำแผนปฏิบัติงานบริหารงบประมาณประจำปีของจังหวัด ตาม ระเบียบของสำนักงานประมาณ

(4) กำกับ ควบคุม และให้คำแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่แก่หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องในจังหวัด เพื่อให้เกิดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

(5) ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของจังหวัดและแผนปฏิบัติการบริหารงบประมาณประจำปีของจังหวัด ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน จังหวัด

(6) ดำเนินการอื่นใดตามที่ กชช. มอบหมาย

ส่วนอำนาจของ กพจ. นั้น มีดังนี้

(1) แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติหน้าที่ของ กพจ. ตามที่เห็นสมควร

(2) ติดต่อกับส่วนราชการ องค์กรของรัฐ และรัฐวิสาหกิจภายในจังหวัด เพื่อขอคำชี้แจงเกี่ยวกับข้อเท็จจริงรายงานสถิติและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประกอบการพิจารณาของ กพจ. ได้ตามความจำเป็น

(ค) คณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับจังหวัดหรือ อกช. ในแต่ละจังหวัดมี อกช. เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลืองานในด้านการพัฒนาชนบทของจังหวัด แก่ กพจ. ประกอบด้วย

- (1) ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานอนุกรรมการ
- (2) รองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นรองประธานอนุกรรมการ
- (3) หัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดสังกัดกระทรวงมหาดไทย
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กระทรวงศึกษาธิการและ
กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควร
แต่งตั้งไม่เกินกระทรวงละ 2 คน เป็นอนุกรรมการ
- (4) พัฒนาการจังหวัด เป็นอนุกรรมการ
- (5) เจ้าหน้าที่ฝ่ายช่าง ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควรแต่งตั้ง
ไม่เกิน 2 คน เป็นอนุกรรมการ
- (6) ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสาขา
ประจำจังหวัด เป็นอนุกรรมการ
- (7) หัวหน้าสำนักงานจังหวัด เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ

อกช. มีหน้าที่ดังนี้

- (1) วิเคราะห์และประสานงานโครงการพัฒนาชนบทที่ กพอ. เสนอเพื่อ
เสนอให้ กพจ. พิจารณาดำเนินการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดต่อไป
- (2) ทบทวนแผนงานและโครงการพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมของจังหวัดและเสนอให้ กพจ. พิจารณา เพื่อเสนอความเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัดในการ
เสนอของบประมาณรายจ่ายประจำปีของจังหวัด

(3) จัดทำแผนปฏิบัติงานบริหารงบประมาณเพื่อการพัฒนาชนบทของจังหวัด
เสนอ กพจ. พิจารณาให้ความเห็นชอบ

(4) กำกับ ติดตามผล และให้คำแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่แก่หน่วยงานที่
เกี่ยวข้องในจังหวัด เพื่อให้เกิดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

(5) ดำเนินการอื่นใด ตามที่ทางราชการหรือ กพจ. มอบหมาย

ส่วนอำนาจของ อกช. นั้น มีดังต่อไปนี้

(1) แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติหน้าที่ของ อกช. ได้ตาม
ความเห็นสมควร

(2) ติดต่อกับส่วนราชการองค์การของรัฐและรัฐวิสาหกิจภายในจังหวัด
เพื่อขอคำชี้แจงเกี่ยวกับข้อเท็จจริงรายงานสถิติและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประกอบการพิจารณาของ
อกช. ได้ตามความจำเป็น

(ง) คณะกรรมการพัฒนาอำเภอหรือ กพอ. ในระดับอำเภอมี กพอ.

ประกอบด้วย

(1) นายอำเภอท้องที่เป็นประธานกรรมการ

(2) หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอสังกัดกระทรวงมหาดไทย
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ และ
กระทรวงสาธารณสุข เป็นกรรมการ

(3) ปลัดอำเภอซึ่งนายอำเภอเห็นสมควรแต่งตั้งไม่เกิน 3 คน
เป็นกรรมการ

- (4) เจ้าหน้าที่สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทประจำจังหวัด ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้ง 1 คน เป็นกรรมการ
- (5) ข้าราชการประจำอำเภอหรือราษฎรผู้ทรงคุณวุฒิในอำเภอนั้น ซึ่งนายอำเภอเห็นสมควรแต่งตั้งไม่เกิน 2 คนเป็นกรรมการ
- (6) พัฒนาการอำเภอ เป็นกรรมการ
- (7) ปลัดอำเภอ เป็นกรรมการและเลขาธิการ

กพอ. มีหน้าที่ดังนี้

- (1) กำหนดพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนหนาแน่น
- (2) วิเคราะห์และประสานโครงการพัฒนาชนบทที่สภาตำบลเสนอและจัดทำ

โครงการพัฒนาชนบท ส่วนที่เป็นความต้องการระดับอำเภอ เสนอ อกช. เพื่อวิเคราะห์และประสานงานโครงการก่อนนำเสนอให้ กพอ. พิจารณาวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดต่อไป

(3) เสนอความเห็นเกี่ยวกับการเสนองบประมาณรายจ่าย เพื่อการพัฒนาชนบทประจำปีในเขตอำเภอให้ อกช. พิจารณา ทบทวนแผนงานและโครงการพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัด และเสนอความเห็นให้ กพอ. ดำเนินการต่อไป

(4) กำกับ ติดตามผล และให้คำแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในอำเภอ เพื่อให้การประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

(5) ดำเนินการอื่นใดตามที่ทางราชการ กพอ. และ อกช. มอบหมาย

(จ) คณะกรรมการสภาตำบล (กสต.)

- ประธาน กำนัน ท้องที่
- กรรมการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ แพทย์ประจำตำบล
- เลขานุการ ครู ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งสภาตำบลเห็นชอบ
- ที่ปรึกษา พัฒนาการ/ปลัดอำเภอ ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้ง

มีหน้าที่

- (1) พิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่คณะกรรมการหมู่บ้านเสนอ
- (2) จัดทำโครงการหรือคัดเลือกโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใน

แต่ละหมู่บ้าน

- (3) จัดทำแผนพัฒนาตำบล ร่วมกับ คปต.
- (4) ให้ความร่วมมือ ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินการ

พัฒนาในตำบล

- (5) ดูแลรักษา สาธารณสมบัติที่เกิดขึ้นจากโครงการต่าง ๆ
- (6) การชักชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น
- (จ) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

จัดตั้งขึ้นโดยอำนาจตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457

มาตรา 28 ตรี โดยอาศัยข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2526 ให้มีคณะกรรมการหมู่บ้าน กม. เป็นองค์กรเดียวในการบริหารงานระดับหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยฝ่าย 8 ฝ่ายโดยได้กำหนดอำนาจหน้าที่และบทที่ว่าด้วยการดำรงตำแหน่ง

(1) กรรมการโดยตำแหน่ง

- ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้น 1 คน เป็นประธาน
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง เป็นรองประธาน

(2) กรรมการโดยการเลือกตั้ง

- ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ดำเนินการเลือกกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิไม่น้อยกว่า 2 คนแต่ควรจะมี 5-9 คน ซึ่งอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี และให้เลือกเลขานุการ 1 คน จากผู้ทรงคุณวุฒิ

(ข) คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบลหรือ คปต.

ให้ทุกสภาตำบลมี คปต. เป็นผู้ช่วยเหลือเกี่ยวกับงานพัฒนาชนบทระดับ

ตำบล

คปต. ประกอบด้วย

- (1) กำนันท้องที่ เป็นหัวหน้าคณะทำงาน
- (2) เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลหรืออาสาสมัครเกษตรตำบล 1 คน

(กรณี ไม่มีเกษตรตำบล) เป็นผู้ทำงาน (ผู้แทนกระทรวงการเกษตร)

(3) สาธารณสุขประจำตำบล หากไม่มีให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอหรือผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอทำหน้าที่ในตำบลนั้น เว้นแต่ตำบลนั้นมีโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข ให้เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลซึ่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลนั้นแต่งตั้ง 1 คน เป็นผู้ทำงาน (ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข)

- (4) ครูที่ประจำอยู่ในตำบล 1 คน เป็นผู้ทำงาน (ผู้แทนกระทรวงศึกษา-
ธิการ)
- (5) ราษฎรที่มีความรู้ด้านช่าง 1 คน เป็นผู้ทำงาน
- (6) พัฒนาการประจำตำบล เป็นผู้ทำงานและเลขานุการ (ผู้แทนกระทรวง
มหาดไทย).
- (7) ราษฎรผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน เป็นผู้ทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

คปต. มีหน้าที่ดังนี้

- (1) ให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและอุปกรณ์ที่จำเป็น ในการดำเนิน
การตามโครงการที่สภาตำบลเป็นผู้ดำเนินการ หรือได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการ
- (2) ช่วยเหลือสภาตำบลในการตรวจสอบความเป็นไปได้ของ โครงการทั้ง
ในด้านเทคนิคและค่าใช้จ่ายของโครงการ
- (3) ดำเนินการอื่นใดตามที่ทางราชการและสภาตำบลมอบหมาย

บางประเด็นซึ่งแสดงถึงความสอดคล้องระหว่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 กับ
หลักการและแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน

- (1) การพัฒนาโดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของคนเป็นหลัก
เป็นหลักการทั่วไปในการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความ
ต้องการของคนในชุมชน โดยเฉพาะความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic human needs) กรม
การพัฒนาชุมชนใช้หลักการนี้ในการพิจารณาแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่นกันและให้พิจารณาจัดลำดับ

ความสำคัญก่อนหลังของปัญหานั้นด้วย แต่สิ่งที่นักพัฒนาชุมชนทำในเรื่องนี้ส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาข้อเดือดร้อนของชุมชน กิจกรรมและโครงการส่วนใหญ่จึงเป็นการแก้ไขเรื่องสิ่งแวดล้อม เช่น ถนน สะพาน และแหล่งน้ำในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 และ 6 ก็ได้เห็นถึงความสำคัญของหลักการนี้ จึงได้กำหนดให้ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) 8 ประการ เป็นเครื่องหมายวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการของคนในชุมชน

(2) การพัฒนาต้องริเริ่มและดำเนินการโดยประชาชน

ปรัชญาการพัฒนาของกรมการพัฒนาชุมชนเน้นมีความเชื่อในศักยภาพของคน ว่าคนเรานั้นสามารถคิดแก้ปัญหาและทำกิจกรรมการพัฒนาได้ด้วยตนเองจึงได้สนับสนุนให้คนในชุมชนรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น ตามวัย เพศ และกิจกรรมการพัฒนา เพื่อให้เป็นแกนนำในการริเริ่มและดำเนินงานด้านการพัฒนาในปัจจุบัน การจัดตั้งกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาไม่เป็นประเด็นที่สำคัญนัก โดยโครงการต่าง ๆ อาจเริ่มจากผู้สนใจจะทดลองทำกิจกรรมใหม่ ๆ ซึ่งสืบเนื่องจากการกระตุ้นแนะนำ หรือเร่งเร้าจากภายนอกแล้วจึงขยายผลให้กว้างขวางภายหลังก็ได้

ก่อนการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 หน่วยงานของรัฐบาลส่วนใหญ่จะเป็นผู้กำหนดโครงการพัฒนาต่าง ๆ ลงสู่ชนบทโดยไม่ให้ความสนใจต่อความคิดริเริ่มของคนในชนบทแต่ประการใด ซึ่งหลังจากมีการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 แล้วจึงเห็นความสำคัญของความคิดริเริ่มจากประชาชน มีการสนับสนุนให้มีการพัฒนา โดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก และเริ่มเน้นความร่วมมือของประชาชนในรูปการรวมกลุ่มให้เข้มแข็ง ตลอดจนสนับสนุนบทบาทขององค์กรประชาชน และประชาชนในการริเริ่มและตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง

(3) การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ เป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 และถือเป็นสาระสำคัญของการพัฒนาชนบทแนวใหม่เพราะแต่เดิมแนวคิดในด้านการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อน ๆ เป็นแนวคิดที่มีหลักการพัฒนาแบบ "สงเคราะห์ประชาชน" ซึ่งเมื่อรัฐบาลถอนตัวออกมาแล้ว ชาวชนบทก็กลับสู่สภาพยากจนและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เช่นเดิม

แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ เป็นหลักการที่กรมการพัฒนารัฐบาลยึดถือมาตลอด ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นอาจแยกเป็น การร่วมคิด ร่วมวางแผนร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษา กรมการพัฒนารัฐบาลยึดหลักการนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวชนบทเรียนรู้การช่วยเหลือตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต

(4) การพัฒนาต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และความพร้อมของชุมชน

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ได้เริ่มการพัฒนาชนบท โดยคำนึงถึงความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ว่าอะไรคือปัญหาอันแท้จริงที่ตนเองเผชิญอยู่ ความต้องการของคนในชนบทจึงเป็นความต้องการที่มุ่งตามรอยพื้นที่ที่เจริญแล้ว เช่น ถนน ไฟฟ้า การชลประทาน เป็นต้น แต่ผลจากการดำเนินงานแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ชาวชนบทต้องการ ไม่ได้ช่วยให้ชาวชนบทสามารถมีรายได้เพิ่มขึ้น หรือมีผลผลิตเพิ่มขึ้นดังที่คิดเสมอไป ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จึงได้ปรับแนวทางใหม่ เป็นการพัฒนาต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และความพร้อมของชุมชน โดยเป็นเทคนิคที่ประชาชนทำได้เองและมีการลงทุนต่ำ

ในหลักการของกรมการพัฒนารัฐบาลนั้น นอกจากการพัฒนาต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชนแล้ว ยังเน้นเรื่องการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิด

ประโยชน์อีกด้วย การเตรียมชุมชนให้พร้อมนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญ งานพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่จึงมุ่งพัฒนาคนวัยต่าง ๆ โดยการกระตุ้น เร่งเร้า และชี้แนะ ดังนั้นงานของกรมการพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งจึงมุ่งเรื่องการฝึกอบรม การให้การศึกษาชุมชน และการพัฒนาทักษะเพื่อส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

(5) การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนทางด้านโครงสร้าง

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งในเรื่องโครงสร้างการบริหารงานพัฒนาชนบทนั้นคือโครงสร้างของการตัดสินใจที่เป็นระบบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องการกระจายอำนาจและการตัดสินใจ โดยให้องค์กรทุกระดับได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบตามขีดความสามารถและความเหมาะสม เป็นความพยายามประการหนึ่งของกรมการพัฒนาชุมชน ที่พยายามปรับโครงสร้างในด้านนี้ ซึ่งเริ่มจากการใช้ข้อมูลจากการสำรวจ การรู้จักการวางแผน ร่วมกันโดยหน่วยงานต่าง ๆ และการผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการในระดับต่าง ๆ ที่มีเพียงชุดเดียว กรมการพัฒนาชุมชนได้ดำเนินการด้านนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 โดยมีการสำรวจและการวางแผนโดยสภาตำบล มีคณะกรรมการระดับอำเภอ จังหวัด และระดับชาติ และมุ่งหวังให้กระทรวงต่าง ๆ ประสานแผนงานและโครงการ โดยกรมการพัฒนาชุมชน เป็นผู้ประสานแผนงานในระดับชาติ และพัฒนากรเป็นผู้ประสานงานในระดับตำบล และถึงแม้การดำเนินงานจะไม่บรรลุเป้าหมาย เพราะขาดการยอมรับจากทุกฝ่าย แต่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 และ 6 ก็ได้ตอบสนองเจตนารมณ์ของกรมการพัฒนาชุมชน โดยจัดตั้งศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติขึ้นในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งได้ปรับโครงสร้างการบริหารงานพัฒนาชนบทซึ่งเป็นโครงสร้างตามแนวทางเดิมของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้เพียรพยายามดำเนินการมาเกือบ 30 ปี

สรุป

ในการพัฒนาชนบท จำเป็นต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การพัฒนาอนามัยในชุมชน จะได้ผลสมความมุ่งหมายควรที่จะมุ่งพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของคนเป็นหลัก ทั้งนี้โครงการใด ๆ ควรริเริ่มและดำเนินการโดยประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และความพร้อมของชุมชน โดยที่มีการประสานแผนงานโครงการในระดับชาติ และพัฒนากรเป็นผู้ประสานงานในระดับตำบล

บรรณานุกรม

การพัฒนาชุมชน, กรม. การพัฒนาชุมชนหลักและวิธีปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : คณะทำงาน

จัดทำเอกสารการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2530.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 5 วิธีการพัฒนาชุมชน

หัวข้อที่

- 5.1 การให้การศึกษาแก่ชุมชน
- 5.2 การจัดระเบียบชุมชน
- 5.3 แผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล
- 5.4 ข้อมูล กชช.2 ค และตัวชี้วัดการพัฒนาหมู่บ้าน
- 5.5 อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
- 5.6 การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่
- 5.7 องค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

แนวคิด

1. วิธีการพัฒนาชุมชนที่สำคัญก็คือการให้การศึกษาแก่ชุมชนและการจัดระเบียบชุมชน
2. ในการพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อที่จะทราบว่า เป็นการพัฒนาระดับใด ก็มีตัวชี้วัดการพัฒนาหมู่บ้าน 5 ตัว คือ
 - ① โครงสร้างพื้นฐาน
 - ② การประกอบอาชีพผลิต และรายได้
 - ③ สาธารณสุขและอนามัย
 - ④ น้ำเพื่อการยังชีพ
 - ⑤ ความรู้และการศึกษาโดยอาศัยข้อมูล กชช. 2 ค
3. อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมีเป้าหมายอยู่ 4 ประการคือ การที่ประชาชนมีการกินดีอยู่ดี สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีการศึกษาสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง และมีคุณธรรมรู้จักรักษาศิล วัฒนธรรม ไม่

เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และ ช่วยเหลือเจือจานซึ่งกันและกัน

วัตถุประสงค์

1. สามารถบอกถึงวิธีการพัฒนาชุมชนที่สำคัญได้
2. สามารถบอกถึงตัวชี้วัดการพัฒนาหมู่บ้านได้
3. สามารถอธิบายถึงอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

กิจกรรมการสอน

- การบรรยาย

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากการรายงาน
2. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 5

วิธีการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาจะให้ได้ผลบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้ นั้น นักพัฒนาจำเป็นจะต้องมีวิธีการพัฒนาที่ถูกต้อง โดยยึดปรัชญา แนวคิด หลักการในการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนจะต้องพัฒนาทั้งคน และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป การดำเนินการพัฒนาจะได้ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีวิธีการใหญ่อยู่ 2 ประการ ได้แก่ การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Community education) และ การจัดระเบียบชุมชน (Community organization)

5.1 การให้การศึกษาแก่ชุมชน

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา ซึ่งสิ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Attitude) และการปฏิบัติเพิ่มพูนทักษะ (Practice and skill) ความรู้เป็นตัวนำในการเปลี่ยนแปลง ทักษะ และเพิ่มพูนทักษะ ทักษะเป็นตัวทำให้บุคคลเกิดความสนใจที่จะค้นหาความรู้และทักษะหรือขบยั้งพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง และทักษะก็ย่อมทำให้เกิดความรู้ใหม่ได้รวดเร็วและช่วยให้ทักษะเปลี่ยนแปลงไปสู่ทัศนคติที่ถูกต้อง ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงจะต้องเปลี่ยนทั้งสองอย่างควบคู่กันไป ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดการศึกษาจะไม่บรรลุเป้าหมาย

ในการให้การศึกษาแก่ประชาชน จะต้องนึกถึงกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะได้ผลดีเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

- (ก) จะต้องมีการกระตุ้นเร้าใจให้ประชาชนเกิดความปรารถนาที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ
- (ข) สิ่งที่จะเรียนรู้จะต้องตรงกับความต้องการ ความปรารถนาและความสนใจของประชาชน

(ค) ความรู้ที่ให้กับประชาชน ควรตรงกับสติปัญญา วัย เพศ ระดับการศึกษาอาชีพ และรายได้ สถานภาพทางสังคม และภูมิหลังของประชาชน ทั้งนี้เพราะบุคคลย่อมมีความสามารถและความสนใจแตกต่างกัน การรวมกลุ่มจึงควรคำนึงถึงเรื่องเหล่านี้ด้วย

(ง) การเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by doing) เพราะเป็นวิธีที่ประชาชนจะรู้จักพึ่งตนเอง ค้นหาปัญหาด้วยตนเองและแก้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง

(จ) การเรียนรู้ที่ดี ควรเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete) ไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม (Abstract) เพื่อให้ประชาชนมองเห็นของจริงและเข้าใจได้ง่ายก่อนเพื่อจะได้เป็นพื้นฐานความรู้ที่จะไปเรียนในสิ่งที่จะมองไม่เห็นและเข้าใจยากขึ้นได้

(ฉ) การเรียนรู้ควรเริ่มจากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยากตามลำดับ ประชาชนจะได้ค่อย ๆ เรียนรู้เพิ่มขึ้น ทำให้การเรียนต่อเนื่อง ประชาชนก็จะสามารถเรียนรู้สิ่งยาก ๆ ได้

(ช) การจัดเนื้อหา ควรจัดให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของประชาชนและจัดลำดับตามหลักการเรียนรู้ว่าผู้เรียนควรจะเรียนรู้อะไรก่อนหลัง

(ซ) การเรียนรู้ควรใช้สื่อทัศนูปกรณ์ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ วัสดุทัศนียภาพ ตลอดจนการใช้สื่ออื่น ๆ เช่น การสาริต หนังสือเอกสาร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้

5.1.1 การเตรียมตัวของนักพัฒนาโดยทั่วไป นักพัฒนาในฐานะที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ควรจะเตรียมตัวดังต่อไปนี้

(ก) มีความรู้ นักพัฒนาจะต้องมีความรู้อย่างเพียงพอในเรื่องที่จะพูดคุยกับประชาชน การเตรียมตัวล่วงหน้าจะช่วยให้มีความมั่นใจสามารถให้การศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี

(ข) มีบุคลิกภาพที่ดี บุคลิกภาพของนักพัฒนา มีความสำคัญมาก เช่น ท่วงที วาจา อารมณ์ การแต่งกาย ฯลฯ ทั้งนี้เพราะจะทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาดึงดูดใจช่วยให้ประชาชนเกิดความสนใจ อยากจะขอคำแนะนำหรือร่วมงานด้วย นักพัฒนาจึงควรพยายามฝึกฝนให้มีบุคลิกภาพที่ดี โดยการเลียนแบบผู้ที่มีบุคลิกภาพดีและเหมาะสม

(ค) มีมนุษยสัมพันธ์ ในการติดต่อกับผู้อื่น นักพัฒนาจะต้องยึดหลักมนุษยสัมพันธ์ จิตวิทยา เช่น คำนึงถึงความต้องการของคน ความสนใจของคนในวัยต่าง ๆ การยกย่องให้เกียรติ เป็นต้น

5.1.2 วิธีการให้การศึกษา นักพัฒนาจะต้องทราบวิธีการทางการศึกษา ซึ่งสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความสนใจ ความต้องการ โอกาส สถานการณ์แวดล้อม และความสามารถของผู้เรียน ซึ่งมีวิธีการทางการศึกษา 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(ก) การให้การศึกษาเป็นรายบุคคล ได้แก่ การเยี่ยมบ้าน (Home visit) การติดต่อเป็นการส่วนตัวทางจดหมายหรือทางโทรศัพท์ เพื่อประโยชน์ในการให้คำแนะนำและการแก้ปัญหา

(ข) การให้การศึกษาเป็นรายกลุ่ม ได้แก่ การประชุม การอภิปราย การสาธิต นิทรรศการ ทักษะศึกษา เป็นต้น

(ค) การให้การศึกษาผ่านทางสื่อสารมวลชน (Mass media) เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์

ในการให้การศึกษาแก่ประชาชนนั้นนักพัฒนาควรใช้เครื่องมือสื่อสารที่คนจนใช้ให้มากที่สุด เพื่อที่จะให้การเรียนรู้ผ่านประสาททั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง

5.2 การจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชน คือวิธีการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชน เพื่อให้ได้แก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนนั้น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิด ความเจริญก้าวหน้า อันจะนำความสะอาดสงบสุขและความผาสุกมาสู่สมาชิกในชุมชน

จุดมุ่งหมายของการจัดระเบียบชุมชนมี 2 ประการคือ การสร้างบูรณภาพ (Integration) ให้เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคม (คือการทำให้ชุมชนมีความครบถ้วนบริบูรณ์) และ การช่วยให้ชุมชนแก้ปัญหาของตนเอง

5.2.1 หลักการของการจัดระเบียบชุมชน หลักการในการจัดระเบียบชุมชนมีดังนี้

(ก) คำนึงถึงความต้องการของประชาชน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จาก การที่ประชาชนเรียกร้องให้แก้ไขความเดือดร้อน ความไม่พอใจต่อสถานการณ์นั้นและพยายามแก้ไขอยู่แต่ยังไม่สำเร็จ

(ข) การมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมและเป็นไปโดยสมัครใจ ไม่มีการบังคับ ยกเว้นเรื่องที่สำคัญที่สุด เช่น การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ การส่งเสริมสุขภาพอนามัย และสวัสดิภาพของคนที่ยังตนเองไม่ได้

(ค) ความยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย การวางแผน การตัดสินใจและการทำงานควรกระทำร่วมกัน จะก่อให้เกิดการดำเนินงานไปด้วยดีและประสบความสำเร็จ

(ง) การจัดระเบียบชุมชนที่ดีต้องมีจุดหมาย การจัดการและวิธีดำเนินงานเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

(จ) การจัดระเบียบชุมชนที่ดี ควรใช้ทรัพยากรในสังคมมาสนองความต้องการของประชาชน โดยอาจจะสร้างหน่วยงานบริการสังคมต่าง ๆ หรือสร้างโครงการใหม่ ๆ หรือปรับปรุงโครงการเก่าให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเพิ่มขึ้น

(ฉ) การจัดระเบียบชุมชนที่ดี ควรให้มีผู้นำชุมชน หรือผู้นำท้องถิ่นร่วมด้วย

(ช) การจัดระเบียบชุมชนที่ดี ควรหาทางนำชื่อเสียง (Goodwill) ที่มีอยู่และที่ยังไม่ได้นำมาใช้มาทำประโยชน์ขึ้น ตัวอย่างเช่น บางโครงการมีชื่อเสียงประชาชนนิยมเลื่อมใส การใช้ประโยชน์อาจทำได้โดยการเชิญสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) หน่วยงาน และผู้นำท้องถิ่นช่วยในการประชาสัมพันธ์ คนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงยอมเป็นที่เชื่อถือของคนในชุมชน เมื่อพูดอะไรหรือนำอะไรคนอื่น ๆ ก็ย่อมปฏิบัติตาม โดยการสนับสนุนทางการเงิน กำลังกายและความคิด ซึ่งจะช่วยให้โครงการสำเร็จได้ด้วยดี

(ซ) การจัดระเบียบชุมชนที่ดี ควรหาทางสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งรวมทั้งศักดิ์ศรี ให้แก่ ตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยโครงการ เมื่อโครงการสำเร็จควรยกย่องชมเชยโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง เช่น ออกข่าวทางสื่อสารมวลชน เป็นต้น

(ณ) การจัดระเบียบชุมชนที่ดีควรมุ่งถึงการป้องกันเป็นสำคัญ ทุกโครงการควรคำนึงถึงการป้องกันไว้ย่อมจะดีกว่าต้องมาแก้ไขในภายหลัง จึงต้องวางแผนให้รอบคอบก่อนลงมือปฏิบัติตามโครงการ

5.2.2 กลวิธีในการจัดระเบียบชุมชน กลวิธี (Strategy) เป็นแบบวิธีดำเนินงานที่จะทำให้การจัดระเบียบชุมชนได้บรรลุวัตถุประสงค์เร็วที่สุด ดีที่สุด และมีประสิทธิภาพที่ดี แต่ละชุมชนย่อมมีกลวิธีที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมกับปัญหาและลักษณะของประชากรที่ได้รับบริการและที่มาร่วมงานจัดระเบียบชุมชน กลวิธีอาจแบ่งได้เป็นหลายประการดังนี้ (สุเทพ เชาวลิต อัจฉาภยญา วงศ์ไชย 2524 : 54-55)

(ก) กลวิธีการขัดแย้ง (Conflict strategy) กลวิธีนี้จะแสดงออกซึ่งความไม่พอใจ เช่น การเดินขบวน การต่อสู้ด้วยวาจา การแสดงออกซึ่งมาตรการที่เฉียบขาดที่จะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์

(ข) กลวิธีแบบเผชิญหน้า (Confrontation strategy) วิธีนี้เป็นการเผชิญหน้าเพื่อแสดงถึงปัญหา ไม่รุนแรง เป็นเพียงเพื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงหรือการระบายความในใจของทั้งสองฝ่ายเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน แต่วิธีนี้หากควบคุมไม่ได้ก็จะทำให้ความขัดแย้งมีมากขึ้นก็ได้

(ค) กลวิธีแบบแข่งขัน (Competition strategy) วิธีนี้เป็นการกระตุ้นให้มีการแข่งขัน ซึ่งดีชิงเด่นกันในทางที่ดี แต่ต้องระวังไม่ให้เกิดการแข่งขันกันในทางลบ ซึ่งจะเป็นโทษต่อการจัดระเบียบชุมชน

(ง) กลวิธีแบบต่อรอง (Bargaining strategy) กลวิธีนี้ใช้เพื่อต่อรองให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น หรือในบางกรณีอาจให้ประชาชนดำเนินโครงการแบบทดลอง (Pilot project) ให้เป็นที่พอใจและเห็นด้วยก่อนจึงค่อยร่วมกิจกรรมอย่างเป็นทางการ

(จ) กลวิธีแบบต่อรองแลกเปลี่ยน (Negotiation strategy) เป็นวิธีการต่อรองแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างนักพัฒนา กับประชาชน เพื่อประโยชน์ในการจัดระเบียบชุมชน ตัวอย่างเช่น ประชาชนขอประชุมบ่อยครั้ง นักพัฒนาก็อาจจะต่อรองแลกเปลี่ยนคือประชุมบ่อยครั้งก็ได้แต่ขอให้ยืดเวลาการประชุมให้มากขึ้นเพื่อจะได้พิจารณาแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เพียงพอ

(ฉ) กลวิธีแบบประนีประนอม (Compromise strategy) กลวิธีนี้ใช้เมื่อทั้งสองฝ่ายเกิดข้อขัดแย้ง นักพัฒนาต้องขจัดข้อขัดแย้งโดยการประนีประนอมให้แต่ละฝ่ายพอใจในข้อเสนอของตน เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายได้

(ช) กลวิธีแบบรณรงค์ (Campaign strategy) กลวิธีนี้ใช้เมื่อมีพลังชุมชนเพียงพอที่จะร่วมกันรณรงค์กับปัญหา โดยที่ทุกคนต้องเข้าใจในปัญหาร่วมกัน ร่วมกันรณรงค์กับปัญหาแบบ "ทุกคนช่วยกันทุกคน" มีการกระทำพร้อม ๆ กันก็จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างทันทีทันใด

(ซ) กลวิธีแบบร่วมมือร่วมใจ (Collaborative strategy) กลวิธีนี้ถือว่าเป็นกลวิธีที่ดีที่สุด ทุกฝ่ายเข้าใจร่วมกัน และยินดีในการกระทำร่วมกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

นักพัฒนาจะใช้กลวิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยและความเหมาะสมของชุมชนแต่ละแห่ง ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

- (ก) ความพร้อมของทรัพยากร (Resources) เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ในชุมชน
- (ข) การต่อต้านความเปลี่ยนแปลง (Resistance to change) จะต้องการวิธีที่มีการต่อต้านจากประชาชนให้น้อยที่สุดและใช้ได้ผล
- (ค) ประเภทของคนในชุมชน ความแตกต่างของคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น บุคลิกภาพ เศรษฐกิจสังคม ความเชื่อ ทศนคติ ฯลฯ ย่อมเป็นตัวชี้ให้นักพัฒนาทราบว่าในการใช้กลวิธีนั้นย่อมแตกต่างกันไป
- (ง) ความสลับซับซ้อนของปัญหา การเลือกกลวิธีย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาด้วย

5.3 แผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล

สำหรับการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย เป็นการพัฒนาตามแผน ซึ่งบรรจุลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย มีบทบาทและหน้าที่โดยตรงในการพัฒนาตามแผนงานที่กำหนดไว้ซึ่งแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล มีโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอนามัย พอดีจะยกมาเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

(ก) แผนงานพัฒนาเด็ก

- โครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

- โครงการฝึกอบรมแม่บ้านด้านอาหารโภชนาการและการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเด็กและการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกวิธี รู้จักประกอบอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ การทำอาหารเสริมสำหรับเด็ก โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งการป้องกันโรคที่เกิดจากการขาดสารอาหาร

(ข) แผนงานพัฒนาเยาวชน

- โครงการด้านการป้องกันการติดยาเสพติด (ดำเนินการร่วมกับ ป.ป.ส.)

- พัฒนากีฬาเยาวชนนอกโรงเรียน (ดำเนินการร่วมกับ ก.ก.ท.)

(ค) แผนงานพัฒนาสตรี

- โครงการฝึกอบรมสตรีครอบครัวพัฒนา เป็นการปูพื้นฐานความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหา การปรับปรุงและพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของสตรี และสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านสุขภาพอนามัย การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน อาหาร-โภชนาการ การศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอาชีพ เป็นต้น ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะเป็นสตรีจากครอบครัวต่าง ๆ ครอบครัวละ 1 คนอบรมรุ่นละประมาณ 30 คน

(ง) แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม

- โครงการจัดหาน้ำสะอาด ดำเนินการส่งเสริมให้หมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำสะอาดจัดทำภาชนะกักเก็บน้ำฝนประเภทตุ่มซีเมนต์หรือถังเก็บน้ำฝนขึ้นในรูปท่อนของกลุ่ม (กองทุน)

- โครงการส่งเสริมการทำนุ้หมักตามแนวพระราชดำริ เป็นกิจกรรมที่ทำต่อ เนื่องจากการรักษาความสะอาดบ้านเรือน และชุมชนด้วยการกำจัดขยะมูลฝอยในรูปนุ้หมัก แล้วนำไปใช้ในการทำสวนหรือทำนา

- โครงการส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมในการจัดหาน้ำสะอาด มุ่งให้สตรีซึ่งมีบทบาทสำคัญในการใช้น้ำบาดาล เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผนการใช้ และดูแลรักษาเครื่องสูบน้ำบาดาล แบบมือโยก โดยดำเนินการร่วมกับกรมโยธาธิการ และกรมทรัพยากรธรณี

- โครงการพัฒนาจิตใจและสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองและชุมชน เป็นการจัดกิจกรรมพัฒนาวัตถุ เพื่อไปสู่การพัฒนาจิตใจให้เกิดสุขนิสัย ความร่วมมือร่วมใจ ความเสียสละ ความสามัคคีของคนในชุมชน ฯลฯ

(จ) แผนงานพัฒนาจิตใจ มีมาตรการและแนวทางในการพัฒนาจิตใจ

(1) การปลูกฝังแนวความคิดในด้านศาสนา หลักศีลธรรม และคุณธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับ การสนับสนุนให้ประกอบกรรมดี และละเว้นความชั่วและอบายมุขทั้งปวง เช่น หลักเบญจศีล-เบญจธรรม พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 หิริโอตตตัปปะ ฯลฯ

(2) การส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม ได้แก่ การสนับสนุนให้เยาวชนแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณ ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว การสนับสนุนให้จัดนิทรรศการวัฒนธรรมท้องถิ่น ฯลฯ

(3) การเผยแพร่แนวความคิด ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาได้แก่ คุณธรรม 4 ประการ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการนโยบาย

ของรัฐบุรุษและอดีตนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เรื่อง การประหยัด นิยมไทย
 วินัยของชาติ และความสะอาดของบ้านเมือง และแนวทางปฏิบัติเพื่อปลูกฝังและส่งเสริม
 วัฒนธรรมและวินัยของชาติ อันได้แก่ การรักษาความสะอาด การตรงต่อเวลา การเคารพ
 กฎจราจร และการเคารพธงชาติ

(ฉ) แผนงานพัฒนาองค์กร

- โครงการฝึกอบรมกรรมการหมู่บ้าน (กม.)
- โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการสภาตำบล (กสต.)
- โครงการฝึกอบรม/สัมมนาคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติกรพัฒนา

ชนบทระดับตำบล (คปต.)

- โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการพัฒนาเด็ก (กพด.)
- โครงการฝึกอบรมกรรมการบริหารกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ
- โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการบริหารกลุ่มเยาวชน
- โครงการจัดตั้งและพัฒนาคณะกรรมการเยาวชนระดับหมู่บ้าน

(กยม.) คณะกรรมการเยาวชนระดับตำบล (กยต.)

- โครงการฝึกอบรม/ปฐมนิเทศอาสาพัฒนา (อช.) และผู้นำ

อาสาพัฒนาชนบท (ผู้นำ อช.)

- โครงการฝึกอบรมคณะกรรมการกลุ่มสตรี
- โครงการจัดตั้งและพัฒนาคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน

(กพสม.) คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล (กพสต.)

5.4 ข้อมูล กชช.2 ค. และตัวชี้วัดการพัฒนารวมหมู่บ้าน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525-2529) การพัฒนาชนบท เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในแผนนี้ และจัดให้มีระบบการบริหารการพัฒนาชนบทแนวใหม่จึงได้จัดรูปแบบการบริหารโดยใช้แผนเป็นแกนนำเพื่อให้เกิดระบบการทำงานระบบร่วมมือกันระหว่างสาขา (Intersectoral) ในทุกระดับของการพัฒนาชนบทและเชื่อมโยงองค์การการพัฒนาในระดับต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องกัน โดยกำหนดให้มีระบบข้อมูลพื้นฐานให้เป็นเอกภาพ คือมีระบบข้อมูลที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นฐานในการตัดสินใจที่ทุกหน่วยงานตั้งแต่ส่วนกลาง จังหวัด อำเภอ และตำบล สามารถใช้และประสานร่วมกันในการจัดทำแผนพัฒนาชนบท ด้วยเหตุนี้ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (คปช.) จึงได้จัดทำแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2 ค.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้าน และปี พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นช่วงแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 คปช. ได้ขอความร่วมมือกรมการพัฒนาชุมชน จัดเก็บข้อมูล กชช.2 ค. ในพื้นที่หมู่บ้านยากจนจำนวน 12,586 หมู่บ้าน ต่อมาในปี พ.ศ.2527 คณะอนุกรรมการแผนพัฒนาระดับภูมิภาคและท้องถิ่นมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเก็บข้อมูล กชช.2 ค. ในพื้นที่ยากจน 12,586 หมู่บ้าน และพื้นที่ปกตินอกเหนือจากพื้นที่ยากจนอีก 42,246 หมู่บ้าน รวมทั้งหมด 54,832 หมู่บ้านทั่วประเทศ โดยมีหัวหน้ากรในฐานะคณะทำงาน และเลขานุการ คปต. ร่วมกับ คปต. เป็นผู้สำรวจจัดเก็บข้อมูล กชช.2 ค. ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือเปรียบเทียบความก้าวหน้าของการพัฒนาหมู่บ้านในแต่ละปี และใช้สำหรับค้นหาปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหา ถ้าการค้นหาปัญหาโดยไม่มี

ข้อมูลชี้วัดที่ชัดเจน หรือกำหนดปัญหาตามความนึกคิด ตามปัญหาของหมู่บ้านอื่น ก็จะทำให้การวางแผนผิดพลาดไปจากสภาพเท็จจริงของหมู่บ้าน ฉะนั้นในการที่ ศปช. จัดทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2 ค.) ขึ้น จะทำให้หน่วยงาน 4 กระทรวงหลัก ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาชนบท ได้มีและใช้ระบบข้อมูลเดียวกันในการวางแผนพัฒนาชนบท

แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2 ค.) ประกอบด้วยข้อมูล 3 หมวดใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

- (1) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและโครงสร้างพื้นฐานภายในหมู่บ้านรวม 10 ประเภท
- (2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ รวม 8 ประเภท
- (3) ปัจจัยทางด้านสังคม รวม 10 ประเภท

จากข้อมูลทั้ง 3 หมวดใน กชช.2 ค. ได้นำมาพิจารณาเป็นฐานในการสร้างตัวชี้วัดหรือดัชนี (Indicator) ร่วมกับเกณฑ์การสร้างระบบดัชนีการพัฒนาหมู่บ้านดังนี้

- (1) กำหนดตัวชี้วัดหรือดัชนี เป็นเครื่องมือวัดสภาพการพัฒนาหมู่บ้าน 5 ตัวคือ
 - (ก) โครงสร้างพื้นฐาน (ข) การประกอบอาชีพผลผลิตและรายได้ (ค) สาธารณสุขและอนามัย
 - (ง) น้ำเพื่อการยังชีพ (จ) ความรู้และการศึกษา
- (2) ตัวชี้วัดแต่ละตัวจะประกอบด้วยตัวชี้วัดย่อยหลาย ๆ ตัวที่บ่งบอกสภาพของหมู่บ้านในแต่ละตัวชี้วัดนั้น

ในภาพรวมข้อมูล กชช.2 ค. มีตัวชี้วัดใหญ่อยู่ 5 ตัว และตัวชี้วัดย่อย 34 ตัวดังนี้
ตัวชี้วัดที่ 1 โครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วยตัวชี้วัดย่อย 10 ตัว คือ

- (1) การตั้งถิ่นฐานและการมีเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- (2) การมีไฟฟ้าใช้
- (3) ความสะดวกในการคมนาคม
- (4) การมีโรงสีหรือร้านค้า
- (5) สภาพความคงทนของบ้าน
- (6) แหล่งไม้ใช้สอย
- (7) การประกอบอาชีพและการมีงานทำ
- (8) สัตว์ใช้งาน
- (9) อัตราค่าจ้าง
- (10) กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ตัวชี้วัดที่ 2 การประกอบอาชีพผลผลิตและรายได้ ประกอบด้วยตัวชี้วัดย่อย 8 ตัว คือ

- (1) ผลผลิตจากการทำนา
- (2) ผลผลิตจากการทำไร่
- (3) การประกอบอาชีพอื่น ๆ
- (4) การตายของไถพื้นบ้าน
- (5) การอพยพหางานทำ
- (6) การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร
- (7) แหล่งสินเชื่อทางการเกษตร
- (8) การทำการเกษตรฤดูแล้ง

ตัวชี้วัดที่ 3 สาธารณสุขและการอนามัย ประกอบด้วยตัวชี้วัดย่อย 10 ตัว คือ

- (1) บริการสาธารณสุขในหมู่บ้าน
- (2) บริการสาธารณสุขในตำบล
- (3) สุขลักษณะในบ้าน
- (4) สุขภาพและอนามัย
- (5) การรักษายาบาล
- (6) การตายของเด็กแรกเกิดถึง 1 ปี
- (7) การตายของเด็กอายุ 1-5 ปี
- (8) การฉีดวัคซีนในเด็ก
- (9) การวางแผนครอบครัว
- (10) ความรู้ในการให้ยา

ตัวชี้วัดที่ 4 แหล่งน้ำ ประกอบด้วยตัวชี้วัดย่อย 2 ตัว คือ

- (1) แหล่งน้ำและการมีน้ำใช้
- (2) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

ตัวชี้วัดที่ 5 ความรู้และการศึกษา ประกอบด้วยตัวชี้วัดย่อย 4 ตัว คือ

- (1) ระดับการศึกษาของประชาชน
- (2) การให้ความรู้จากรัฐ
- (3) สถานที่ให้ความรู้ในหมู่บ้าน
- (4) สถานที่ให้ความรู้ในตำบล

เกณฑ์การให้คะแนน ให้แต่ละตัวชี้วัดย่อยมีคะแนน 1 ถึง 3 คะแนน ดังนี้

*** (3 คะแนน) หมายถึง สภาพหมู่บ้านในเรื่องนั้น ๆ มีระดับการพัฒนาอยู่ในเกณฑ์สูง

** (2 คะแนน) หมายถึง สภาพหมู่บ้านในเรื่องนั้น ๆ มีระดับการพัฒนาอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย (ปานกลาง)

* (1 คะแนน) หมายถึง สภาพหมู่บ้านในเรื่องนั้น ๆ มีระดับการพัฒนาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ สมควรต้องพิจารณาปรับปรุง

จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ในการให้คะแนนข้อมูลแต่ละตัวชี้วัดใหญ่ในแต่ละตัวน้ำหนักคะแนนไม่เท่ากัน กล่าวคือ

- (1) โครงสร้างพื้นฐานมีตัวชี้วัดย่อย 10 ตัว คะแนนรวมตามเกณฑ์การให้คะแนนต่ำสุดที่ได้คือ 10 คะแนนสูงสุดคือ 30 คะแนน ฉะนั้นคะแนนเฉลี่ยจะได้จากคะแนนรวมของตัวชี้วัดย่อยทั้งหมดหารด้วยจำนวนตัวชี้วัดย่อย
- (2) การประกอบอาชีพ ผลผลิตรายได้มีตัวชี้วัดย่อย 7 ตัวคะแนนรวมตามเกณฑ์การให้คะแนนต่ำสุดที่ได้คือ 7 คะแนน สูงสุดคือ 21 คะแนน คะแนนเฉลี่ยหาได้เช่นเดียวกับข้อ 1
- (3) สาธารณสุขและการอนามัย มีตัวชี้วัดย่อย 10 ตัวการให้คะแนนเหมือนข้อ 1
- (4) น้ำเพื่อการยังชีพ มีตัวชี้วัดย่อย 2 ตัว คะแนนรวมตามเกณฑ์การให้คะแนนต่ำสุดที่ได้คือ 2 คะแนนสูงสุดคือ 6 คะแนน คะแนนเฉลี่ยหาได้เช่นเดียวกับข้อ 1
- (5) ความรู้และการศึกษา มีตัวชี้วัดย่อย 4 ตัว คะแนนรวมตามเกณฑ์การให้คะแนนต่ำสุดที่ได้คือ 4 คะแนนสูงสุดคือ 12 คะแนนคะแนนเฉลี่ยหาได้เช่นเดียวกับข้อ 1

จากนั้นได้ใช้คะแนนเฉลี่ยมากำหนดเป็นเกณฑ์การวัดสภาพหมู่บ้านในภาพรวมตามตัวชี้วัดใหญ่ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 2.51-3.00 คะแนน แสดงว่าระดับการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ดี

คะแนนเฉลี่ย 1.76-2.50 คะแนน แสดงว่าระดับการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย

(ปานกลาง)

คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.75 คะแนน แสดงว่าระดับการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

สมควรพิจารณาปรับปรุง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านสามารถใช้เป็นหลักเกณฑ์การแบ่งระดับการพัฒนาของหมู่บ้านแบ่งเป็น 3 ระดับ

(1) หมู่บ้านก้าวหน้า หมายถึง หมู่บ้านที่มีผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัด 3 ตัวในเรื่องการมีไฟฟ้าใช้ สภาพความคงทนของบ้าน และสุขลักษณะในบ้าน แต่ละตัวได้ 3 คะแนน ทั้ง 3 ตัว หมู่บ้านที่อยู่ในประเภทนี้จัดอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการดำเนินการพัฒนาปกติ

(2) หมู่บ้านปานกลาง หมายถึง หมู่บ้านที่มีกลุ่มปัญหาตามผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้าน หนึ่งถึงสามกลุ่มปัญหา (แต่ละกลุ่มปัญหาต้องมีอย่างน้อยหนึ่งปัญหาหลักที่ได้ 1 คะแนนหรือ *) หมู่บ้านที่อยู่ในประเภทนี้จัดอยู่ในพื้นที่เร่งรัดการพัฒนาเป็นอันดับรอง

(3) หมู่บ้านล้าหลัง หมายถึง หมู่บ้านที่มีกลุ่มปัญหาตามผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้าน สี่ถึงห้ากลุ่มปัญหา (แต่ละกลุ่มปัญหาต้องมีอย่างน้อยหนึ่งปัญหาหลักที่ได้ 1 คะแนนหรือ *) หมู่บ้านที่อยู่ในประเภทนี้จัดอยู่ในพื้นที่เร่งรัดการพัฒนาเป็นอันดับแรก

5.5 อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

5.5.1 ความเป็นมาของอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ได้รับแนวคิดพื้นฐานมาจากพระบรมราช-
ปรีชาที่ปรากฏอยู่ในพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า "เราจะ
ครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"

คำว่า "แผ่นดินธรรม" ก็เกิดจากข้อความในพระปฐมบรมราชโองการตอน
แรกที่ว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม" ในกรณีนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรานั้น
ได้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรมตลอดมา คือโดยราชธรรมและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทศพิธราชธรรม
พระองค์ได้ทรงปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทุกประการเสมอมา

สำหรับพระราชปรีชาที่ปรากฏอยู่ในวรรคสองของพระปฐมบรมราชโองการ
ที่ว่า "เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" นั้น ก็บ่งชี้ว่าพระองค์ท่านมีพระราชปรีชาที่จะ
ให้มหาชนชาวไทยมีความสุข มีความสงบร่มเย็นมีความก้าวหน้า สิ่งนี้คือ พระราชปรีชาของ
พระองค์ที่จะสร้างแผ่นดินทองให้เกิดขึ้นในประเทศ

5.5.2 เป้าหมาย

เป้าหมายของอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมีอยู่ 4 ประการคือ

(ก) ประชาชนมีการกินอยู่ที่ดี สามารถช่วยตัวเองได้

(ข) ประชาชนมีการศึกษา มีความรู้ มีปัญญา มีความสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพให้มีรายได้ที่แน่นอน ลดการเสี่ยง ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มปริมาณการผลิต เพิ่มคุณภาพการผลิต

(ค) ประชาชนมีสุขภาพอนามัยแข็งแรง

(ง) ประชาชนมีคุณธรรม รู้จักรักษาศิล รักษารธรรม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือเจือจานซึ่งกันและกัน

5.5.3 จุดเน้นของอุดมการณ์

อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง มีจุดเน้นที่สำคัญ 4 ประการคือ

(ก) เป็นการปฏิบัติตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินตามรอยพระยุคลบาท และเป็นการถวายราชสักการะในมหามงคลสมัย ด้วยการปฏิบัติบูชา เพื่อช่วยสร้างสรรค์แผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

(ข) เน้นการพัฒนาแบบดุลยภาพ คือให้มีการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน อย่างสมดุลและผสมผสานกัน คือ การพัฒนาทางจิตใจ การพัฒนาทางสังคม และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยถือการพัฒนาจิตใจเป็นรากฐานที่สำคัญ และเริ่มจากการพัฒนาตนเองก่อน

(ค) ประชาชนมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเฉพาะการพัฒนาหมู่บ้าน จะต้องอาศัยผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้าน ทั้งผู้นำธรรมชาติ และผู้นำแบบจัดตั้ง

(ง) เน้นการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน เช่น การประสานงานระหว่าง 4 กระทรวงหลัก การประสานงานระหว่างหน่วยราชการองค์การเอกชนและสถาบันทางศาสนา การประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนแม่หน่วยงานต่าง ๆ หรือจังหวัดต่าง ๆ จะดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามโครงการต่าง ๆ อยู่แล้ว

5.5.4 วิธีการและขั้นตอนของการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

(ก) ประชุมชี้แจงให้ข้าราชการทุกระดับมีความเข้าใจในอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง รวมทั้งประเพณีปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน

(ข) ประชุมชี้แจงให้ประชาชนในระดับหมู่บ้านและชุมชน มีความเข้าใจในอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองและชักชวนให้เข้าร่วมการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามแนวทางอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองด้วยความสมัครใจ

(ค) สนับสนุนและเสริมสร้างบทบาทขององค์กรประชาชน ซึ่งได้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านและสภาตำบลให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาจิตใจสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านและชุมชน

(ง) ส่งเสริมให้สถาบันทางศาสนามีบทบาทยิ่งขึ้นในการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านจิตใจ

(จ) ส่งเสริมให้องค์การเอกชนมีบทบาทยิ่งขึ้นในการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน โดยให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทั้งในด้านวิชาการ บุคลากร เงินและวัสดุอุปกรณ์

5.5.5 การดำเนินงานตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

การพัฒนาแผ่นดินไทย ให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง จะต้องสร้างคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยใช้การพัฒนาจิตใจผสมผสานกับการพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจเน้นความสำคัญของหมู่บ้านเป็นพิเศษ เพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองประกอบด้วยการพัฒนาที่สำคัญ ๆ ดังนี้

(ก) การพัฒนาสุขภาพอนามัย มีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

การประชาสัมพันธ์ เน้นการประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ เพื่อส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจให้แก่ประชาชนและสื่อมวลชนต่าง ๆ ควรจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย

(1) ผู้ที่ให้ความรู้ในหมู่บ้านควรจะเป็น พระ ครู แพทย์ อสม.

คปต.

(2) มีการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อเป็นการ

ขยายงานด้านนี้

การบริหารจัดการ

(1) ควรมอบอำนาจให้ส่วนภูมิภาคมีการตัดสินใจวางแผนจัดองค์กรควบคุมกำกับทำให้มากขึ้น โดยส่วนกลางเป็นเพียงผู้มอบนโยบายและหลักการเท่านั้น เพื่อความเป็นเอกภาพของส่วนภูมิภาค และลดอุปสรรค เนื่องจากการยึดถือต้นสังกัดของข้าราชการให้หันกลับมาในรูปแบบความรับผิดชอบร่วมกันต่อโครงการของจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน

(2) เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก ควรมีการประสานงานกันในการปฏิบัติงานกันอย่างใกล้ชิด และควรมีการประสานแผนระดับ คปต. กรรมการทุกกรรมการที่ตั้งขึ้นควรรให้อยู่ใต้ระบบ กชช.

(3) ในด้านภาคเอกชน ควรให้มีการผสมผสานการทำงานของการภาคเอกชนให้มากขึ้น

การอบรมและเผยแพร่ความรู้

(1) การอบรมของ 4 กระทรวงหลัก ควรมีการประสานกันในระดับจังหวัดและดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน โดยสอดแทรกเรื่องสุขภาพอนามัยทุกครั้งและสอดแทรกอุปกรณ์ที่ใช้ในการอบรมควรรให้เข้าใจง่าย

(2) ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัยบางเรื่อง เช่น โรคหัวใจ โรคติดต่อ ข้ออักเสบ ฯลฯ ควรปรับวิธีการเผยแพร่ความรู้ให้สามารถเข้าใจและปฏิบัติตัวได้ง่ายขึ้น

(3) การฝึกอบรมและการศึกษาของชาติทุกระดับ ควรมีหลักสูตรที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย โดยเน้นสุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐาน

ในหลักสูตรทางด้านสาธารณสุข ควรมีนโยบายในการรับผู้เข้ารับการศึกษา โดยเน้นการคัดเลือกผู้มีภูมิฐานะในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยไม่จำเป็นต้องเน้นหนักในเรื่องการแข่งขันในระดับความรู้ แต่ควรเป็นผู้ที่รักและมีอุดมการณ์ในการที่จะกลับไปทำงานในชนบท

(ข) การพัฒนาการศึกษามีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

การพัฒนาการศึกษาในด้านจิตใจ

(1) ในหลักสูตรการเรียนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบันมีเพียงพออยู่แล้ว แต่เนื่องจากอิทธิพลสิ่งแวดล้อมยังมีอยู่มาก เช่น ด้านครอบครัว

สังคมและชุมชน จึงควรเน้นหนักในกระบวนการสอนของครูว่าเพียงพอหรือไม่ ควรมีการปรับปรุง โดยเฉพาะในภาคปฏิบัติครูควรเป็นตัวอย่างในแนวทางปฏิบัติแก่นักเรียน การสร้างคุณภาพจึงควรเน้นที่กระบวนการปลูกฝังจริยธรรม การจัดโครงการกิจกรรมที่ดีจึงควรสอดแทรกในทุกสาขาวิชา

(2) ผู้ปกครองและชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจด้วย

(3) การสร้างบรรยากาศของโรงเรียนให้มีระเบียบรวมทั้ง

การสร้างคุณธรรมในโรงเรียน

(4) การให้คะแนนเกี่ยวกับวิชาศีลธรรม ทั้งในโรงเรียน

และที่บ้าน ซึ่งเป็นคะแนนพฤติกรรมของเด็กมีส่วนให้เด็กสามารถปรับปรุงตนเอง

(5) ให้บ้าน โรงเรียน วัด มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนา

เด็ก

(6) การปรับปรุงการศึกษานอกระบบแก่นักเรียนในชนบทให้

มีการศึกษาได้กว้างขวางขึ้น

(7) การจัดโครงการผสมผสานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การพัฒนาการศึกษาในด้านสังคม

(1) ผู้เห็นแก่ตัวมักไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่มีศีลธรรม

ในชนบทมักตามตัวอย่างจากในเมือง จึงต้องแก้ด้วยการให้ความรู้ด้านคุณธรรม

(2) ปัจจุบันแผนการศึกษาเน้นไปในด้านลักษณะสังคม

อุตสาหกรรม ศีลธรรมลดลง ความเห็นแก่ตัวมีมากขึ้น ควรแก้ด้วยวิธีธรรมปฏิบัติ สมาธิ ภาวนา

(3) การบริการของรัฐหรืออื่น ๆ ให้มากเกินไปทำให้เกิด การขาดความรับผิดชอบ ขาดการช่วยตนเองการแก้ไขต้องให้การฝึกอบรม เปลี่ยนค่านิยมในการหาประโยชน์เพื่อตนเอง ให้รู้จักรักผู้อื่น การแก้ไขพฤติกรรมของคนเห็นแก่ตัว ต้องแก้ที่ ค่านิยมเป็นอันดับแรก

(4) การขาดความรู้สึกรักหรือสำนึกในแผ่นดิน ต้องอบรมให้ เด็กรู้จักการรักชาติ รักแผ่นดิน ต้องเน้นให้เห็นว่าสถาบันของชาติมีการปกครองอย่างไร โดย สอดแทรกวิชาความรู้ในวิชาการต่าง ๆ เน้นในด้านความนิยมในระบอบประชาธิปไตยเน้นด้าน จริยธรรมควบคู่กันไป

(5) เยาวชนในระดับอุดมศึกษา หรือมหาวิทยาลัย ปัจจุบัน การศึกษาด้านจริยธรรมยังไม่ต่อเนื่อง เท่าที่มีอยู่เป็นไปในรูปแบบของกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น ชมรมพุทธศาสตร์ ซึ่งมีไม่มากนัก เห็นสมควรส่งเสริมให้มากขึ้น

(6) การลด ละอบายมุข โดยเฉพาะบุหรี่ เหล้า ยังคงแก้ไข ยาก เพราะยังคงมีอยู่ ปัญหาจึงมีอยู่ว่าจะช่วยแก้ได้อย่างไร

(7) ควรจัดโครงการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มากขึ้น เพื่อช่วยในการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

การพัฒนาเศรษฐกิจ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจของหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองนั้นจะ ต้องพัฒนาจิตใจของชาวบ้านให้มีคุณธรรม เช่น ขยันหมั่นเพียร ละอบายมุข ไม่โกง เป็นต้น ผลจากการมีคุณธรรมมีหลายประการ อาทิ ทำให้มีการรวมกลุ่มและความริเริ่มเสียสละต่อกัน

ไม่เอารัตเอาเปรียบกันก่อนประโยชน์ร่วมกัน อยู่ดีกินดี การแก้ไขปัญห เศรษฐกิจของหมู่บ้านมี
แนวทางดังนี้

การผลิต (ผลิตอะไร)

อยู่ให้ดีขึ้น

- (1) ผลิตสิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีวิตเพื่อยกระดับความเป็น
- (2) ผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด
- (3) ผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นนั้น

ใครทำ

- (1) กลุ่มแรงงานเพื่อการเกษตร
- (2) เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก รวมทั้งกระทรวงพาณิชย์

และกระทรวงอุตสาหกรรม

วิธีการ

- (1) ใช้เทคนิคและวิชาการใหม่ที่เหมาะสม
- (2) เปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต
 - รวมกลุ่มชาวบ้าน
 - ไม่ทำตามความเคยชิน
 - ช่างนอกฤดูเก็บเกี่ยวทำงานอื่นแทน
 - ให้อาชีพเสริม

การตลาด

- (1) ร่วมกันขายและมีการบริหารกลุ่มทางการตลาด
- (2) อบรมการขาย โดยใช้วิทยากรที่มีความรู้จริง
- (3) 4 กระทรวงหลัก รวมทั้งกระทรวงพาณิชย์และ

กระทรวงอุตสาหกรรม สนับสนุนให้กลุ่มชาวบ้านเชื่อมโยงกับระบบตลาดและจัดตลาดนัด

- (4) มีหลักประกันตามสมควร เกี่ยวกับราคา
- (5) ขยายระบบสหกรณ์เข้ามาเชื่อมโยงกับกลุ่มของชาวบ้าน

โดยไม่ชักช้า

การบริหารงานเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

ครอบครัว ให้รู้ปัญหาของตนเองและจัดระบบเศรษฐกิจของ

ตัวเองในด้านรายได้ การใช้จ่าย การบริโภคและการขยายให้เหมาะสมแก่ฐานะ

กลุ่ม รวมกลุ่มกันดูปัญหาของกลุ่ม และจัดระบบแก้ปัญหาของ

กลุ่ม เช่น การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์

วิธีการ ให้มีการอบรม

การเปลี่ยนพฤติกรรม

ครอบครัว - ชยัน

- ประหยัด

- อดทน

- มีระเบียบวินัย

- หน่วยงาน - ต้องประสานกัน
- วางแม่บทหลักให้ชัดเจน
- วิธีการ - ให้การศึกษา
- สร้างสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ สนับสนุนพฤติกรรม
ของคน
- ให้การอบรม โดยให้ศาสนจักรชักจูง ชักนำ
- ใช้หลัก "บ ว ร" (บ้าน วัด โรงเรียน)

(ค) การพัฒนาจิตใจ แนวทางการพัฒนาจิตใจเพื่อสร้างแผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง มีดังนี้

ให้หน่วยงานของรัฐทุกหน่วยงาน รวมทั้งจังหวัดจัดทำแผน
ดำเนินงานในการพัฒนาจิตใจให้สอดคล้องและรองรับนโยบาย เป้าหมายแนวทางและมาตรการ
ที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาจิตใจและตามนโยบายของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการประจำ
หน่วยงาน และประจำจังหวัดเพื่อรับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจ

(1) ให้เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการ
พัฒนาจิตใจแก่ข้าราชการและประชาชนทั่วประเทศให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นรีบด่วน
ในการที่จะต้องดำเนินการพัฒนาจิตใจให้มีความสำนึกว่าทุกคนมีหน้าที่ในการพัฒนาจิตใจ โดย
การพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว และร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน สังคมเพื่อสร้างสรรค์แผ่นดิน
ไทยให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

(2) พัฒนาผู้นำกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ผู้นำกลุ่มเป้าหมายได้ไปทำการเปลี่ยนแปลงแก่กลุ่มเป้าหมายของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มข้าราชการ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันครอบครัว

(3) ปลูกฝังและเสริมสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งเป็นอุดมการณ์ชาติและอุดมการณ์ชีวิตและคุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาทในบรรดาข้าราชการและประชาชนทั่วประเทศ รวมทั้งเยาวชนทุกระดับอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีการร่วมมือและประสานงานกันทุกฝ่ายทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน

(4) การพัฒนาจิตใจจะต้องอาศัยศาสนธรรมเป็นหลัก และอยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปกรรม และวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของไทย โดยให้ผู้นำศาสนาแต่ละศาสนาดำเนินการพัฒนาศาสนิกของตน ให้เป็นศาสนิกชนที่ดี เพื่อให้มีความเข้าใจและเลื่อมใสอย่างมีเหตุผลในคำสอนที่ถูกต้อง อย่างแท้จริงของศาสนาที่ตนนับถือ โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาจิตใจสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐบาล และนำไปเป็นหลักปฏิบัติจนเป็นปกตินิสัยในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าแก่ตนเองและสังคม

(5) เน้นการเสริมสร้างระเบียบวินัยเป็นพิเศษ เช่น การเคารพกฎหมาย และกฎจราจร การรักษาความสะอาด การตรงต่อเวลา การแสดงความเคารพธงชาติ ฯลฯ ให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนโดยดำเนินการอย่างจริงจัง ต่อเนื่องและมีมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างได้ผล

(6) ส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันทางศาสนามีบทบาทในการพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเฉพาะในการพัฒนาจิตใจอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น พัฒนาศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางและเป็นที่พักของชุมชน ปรับปรุงวิธีการเผยแพร่ศาสนา-

ธรรมให้เหมาะสมชวนให้สนใจง่ายแก่การเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต และสังคมถวายความรู้และส่งเสริมพระวิทยากรให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่ศาสนธรรมและการพัฒนาจิตใจ โดยให้มีจำนวนเพียงพออย่างทั่วถึง ในทุกท้องที่ของประเทศ โดยเฉพาะในชนบท

5.6 การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

แนวทางการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่ หรือการพัฒนาแผนผสมผสานเป็นแนวทางการพัฒนาแนวใหม่ที่พัฒนามาจากการแสวงหา ค้นคว้า วิจัย ตลอดจนการสัมมนาแล้วสร้างรูปแบบและอุดมการณ์ที่เน้นการพัฒนาคน การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่ เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากนักวิชาการผสมผสานกับแนวทางการปฏิบัติของนักพัฒนาสังคมสาขาและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน รวมทั้งประสบการณ์การพัฒนาของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ผู้เสนอแนวคิดนี้ อย่างเป็นระบบและกระบวนการเป็นครั้งแรกคือ ศาสตราจารย์ ดร.นิพนธ์ คันธเสวี ในนามของศูนย์ประสานงานการพัฒนาสังคม (ศพศ.) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยนักปฏิบัติ นักพัฒนาและนักวิชาการ ได้มีโอกาสประชุมปรึกษาหารือและสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมพลังกันแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาสังคมและชุมชนสืบต่อจากการประชุมสัมมนาดังกล่าว นำโดย พลโทประหัตต์ รอดโพธิ์ทอง เป็นประธานศูนย์การประสานงานการพัฒนาสังคมคนแรก แนวทางการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่มี นโยบาย หลักการ วิธีการ ยุทธศาสตร์และกระบวนการดังนี้

5.6.1 นโยบายหลักของการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

เป็นการพัฒนาคน ทางความคิด จิตใจ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสมแก่ การพัฒนาที่จะทำให้สังคมไทยมีความสงบสันติสุข โดยทั่วกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อที่จะ ได้สร้างสรรค์คุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์และสมดุลให้ชีวิตและสังคม มีโอกาสในการได้รับผลแห่งการ พัฒนาตามรูปแบบการพัฒนาของการผสมผสานอย่างครบวงจรด้วยการให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาสังคมประเทศอย่างต่อเนื่องที่เริ่มต้นด้วยการพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว พัฒนา องค์กรหรือหน่วยงาน และพัฒนาชุมชนสังคมส่วนรวมตามลำดับ อันเป็นการสร้างสรรค์วิถีชีวิตแบบ ประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงประเทศชาติ และสร้างความ มั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทำแผ่นดินไทยให้เป็น "แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง"

5.6.2 หลักการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

- (ก) สร้างสรรค์คุณภาพชีวิตอย่างสมบูรณ์และสมดุลตามธรรมชาติ
- (ข) ผสมผสานระหว่างการพัฒนาด้านจิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ โดยถือว่าจิตใจเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้านอื่น ๆ และจิตใจใหม่ย่อมทำให้ชีวิตของบุคคลและ สังคมใหม่ด้วย
- (ค) สรรค์สร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเริ่มจากบุคคล ครอบครั้ว และอาคาร หน่วยงาน หรือหมู่บ้าน ขึ้นไปด้วยการกระทำ

(ง) ขำรงเอกลักษณ์ของชาติไทยด้วยการจรรโลง ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

(จ) เริ่มพัฒนาจากบุคคลทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม ความคิดและจิตใจ โดยยึดคุณธรรม 3 ประการหลักคือ ความซื่ออย่างฉลาดปราศจากอบายมุข (วิริเยน ทุกขมจฺเจติ) - การพึ่งตนเองด้วยศักดิ์ศรีและมีวินัย (อตุตทาหิ อตุตฺตโน นาโถ) การร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เห็นความทุกข์ยากของเพื่อนบ้านเป็นภารกิจที่จะต้องช่วยกันแก้ไข (สามัคคี สามัคคตโป สฺโซ) โดยอาศัยหลักไตรสิกขา คือ ศีล (สะอาด) สมาธิ (สงบ) และปัญญา (สว่าง) เปิดใจกว้างพร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไม่เป็น "กบในกะลำน้ำชา ล้นถ้วย ป่วยแล้วไม่รักษา"

(ข) การช่วยเหลือจากภายนอกจะให้แก่ส่วนรวมเป็นหมู่บ้าน หรือชุมชน ส่วนครอบครัวและบุคคลต้องมีความพร้อมทางจิตใจ มีความตั้งใจมั่น ซื่ออย่างฉลาด พึ่งตนเอง และร่วมมือร่วมใจกับส่วนรวม

(ค) ให้ประชาชนทุกคนมีจิตสำนึกในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์รับผิดชอบ ต่อตนเองต่อครอบครัว ต่อองค์กรหรือชุมชนที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความมั่นใจว่า ต้องทำได้

(ด) ทุกคนในองค์กรหรือชุมชนมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ในกระบวนการพัฒนาอย่างครบวงจรและต่อเนื่อง

(ฉ) พลังความสำเร็จอยู่ที่การลงมือปฏิบัติและดำเนินการตามขั้นตอนจาก กิจกรรมที่ง่าย ๆ ใกล้ตัว ขยายสู่กิจกรรมที่ยากขึ้น และจะขยายสู่คนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ชิดเรา ออกไป

5.6.3 วิธีการของการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

(ก) จัดการฝึกอบรมบุคคลในกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำ ข้าราชการพนักงาน รัฐวิสาหกิจ พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำสถาบัน และหน่วยงานเอกชน ผู้นำชุมชนทุกอาชีพ ผู้นำสตรี ผู้นำเยาวชนทั้งในและนอกโรงเรียน ฯลฯ โดยใช้หลักสูตรการพัฒนาคิดใจตามแนว การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

(ข) จัดหลักสูตรอบรมผู้นำชุมชนชีวิตใหม่ โดยเน้นหนักเรื่องการพัฒนา คุณธรรมและหลักการทำงาน 3 ประการคือ ชัยชนะอย่างฉลาดปราศจากอบายมุข หนึ่งตนเอง ด้วยศักดิ์ศรีมีวินัย ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน เห็นความทุกข์ยากของเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงาน เป็นภารกิจที่จะต้องช่วยแก้ไข

(ค) จัดการฝึกอบรมโดยให้บุคคลเป้าหมายทุกกลุ่มได้รับการฝึกอบรม พร้อม ๆ กันด้วยการจัดเป็นรุ่น ๆ ในทุกระดับ คือ ระดับอำเภอ ระดับจังหวัดก่อน ต่อไปจัดใน ระดับตำบลและหมู่บ้านหรือในองค์การหรือหน่วยงาน

(ง) กระบวนการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่เป็นกระบวนการที่สร้างสรรค์ชีวิตที่ดี กว่าเก่า โดยให้การฝึกอบรมปลูกจิตสำนึกให้เกิดการพัฒนาตนเอง ที่จะต้องปฏิบัติจิตใจให้มี ความคิดจิตใจใหม่มีทัศนคติ ค่านิยมใหม่ ที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด สมถะ สู่การพัฒนา สังคมสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจ อันเป็นพื้นฐานของคุณภาพชีวิตที่สงบสุข และมีอิสระ เสรีภาพ

5.6.4 ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่ ได้ยึดเอาคำกล่าวต่อไปนี้เป็นแนวคิดประกอบเป็นหลักการและวิธีการผสมผสานเป็นกระบวนการของการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่ คือ

“จะปลูกพืชต้องเตรียมดิน จะกินต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ จะพัฒนาใคร เขาต้องพัฒนาตัวเราก่อน ผ่อนปรนสู่การพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อม น้อมนำสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตคือเป้าหมายสูงสุด”

การพัฒนาคนนั้นคือพัฒนาองค์ประกอบของตนที่ต้องพัฒนาทั้งทางด้านกายความคิดและจิตใจ ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยลงมือปฏิบัติธรรมทั้งทางกาย วาจา และใจ ภายใต้การนำของปรียัติธรรมให้เกิดผล ปฏิเวธธรรมนั้นเป็นเพียงแยกแยะให้เห็นองค์ประกอบเท่านั้น แท้จริงแล้วองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวเคลื่อนไหวสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว ยามใดที่มีการพัฒนากายจะมีองค์ประกอบความคิดและจิตใจอยู่ด้วย ขณะที่มศีล ก็จะมีสมาธิ มีสติ และมีปัญญาอยู่ด้วย ทำนองเดียวกันกับการมีปฏิบัติธรรมก็ย่อมมีปรียัติธรรมและปฏิเวธธรรมเช่นเดียวกัน โดยไม่แยกจากกัน นอกจากการผสมผสานในหลักดังกล่าวแล้วยังผสมผสานในหลักการดังต่อไปนี้คือ

หลัก จ.ส.ศ. การพัฒนาจะสำเร็จบรรลุเป้าหมายสมบูรณ์นั้นจะเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตใจของบุคคลแต่ละคน แล้วพัฒนาสังคม คือการน้อมนำกลุ่มพัฒนาองค์กรหรือพัฒนาชุมชนให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รู้จักการเสียสละ รู้หน้าที่ รู้ความรับผิดชอบ รวมทั้งการมีค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมที่ดีงาม จึงจะบรรลุสู่ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือการพัฒนางาน พัฒนาอาชีพ การทำงานอย่างมี

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่จะสนองตอบต่อความต้องการของบุคคล ของหน่วยงานและของชุมชนหรือสังคมได้อย่างน้อยที่สุดก็บรรลุความจำเป็นพื้นฐาน (Basic minimum need) ตัวชี้วัดของการพัฒนาจิตใจในขณะฝึกอบรมก็คือ การลดละเลิกอบายมุข การสร้างสรรค์วิถีปฏิบัติที่ดีงามและค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสม ประหยัด เรียบง่าย และสมถะ

หลักการผสมงานผสานใจ "การสร้างคนก่อนสร้างงาน คือรากฐานของการพัฒนา" โดยทั่วไปในหน่วยงานในองค์กรต่าง ๆ ที่มีการฝึกอบรมและพัฒนาคนนั้น มักจะเน้นที่การพัฒนางาน เองงานเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการแต่ยุทธศาสตร์ของการผสมผสานใจจะเริ่มต้นที่พัฒนาคนเป็นมรรค เป็นเหตุเป็นตัวแปรอิสระ (วิธีการ) ส่วนการพัฒนางานเป็นผลเป็นตัวแปรตาม (เป้าหมาย) ถ้าต้องการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพซึ่งถือว่าเป้าหมายเป็นผล ต้องเริ่มต้นที่ต้นเหตุคือการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ จิตสำนึก แล้วการงานจะเป็นผลเจริญงอกงามเอง

หลักพลังธรรมชาติภายในตน ยุทธศาสตร์ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการเปลี่ยนพฤติกรรมสู่ชีวิตใหม่ คือการใช้ครอบครัว เป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะครอบครัวคือสถาบันหลักและสถาบันเบื้องต้นของสังคม การสร้างสรรค์ให้ครอบครัวมีความรัก ความอบอุ่น มั่นคง เป็นปึกแผ่น ก็โดยทุกคนต้องทำหน้าที่ในครอบครัว ให้เหมาะสมกับการเป็นลูกที่ดี เป็นพ่อ-แม่ที่ดี เป็นบ้านเป็นครอบครัวที่มีความรักความอบอุ่น หากใครยังพัฒนาตนเองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเพื่อคนที่เรารักที่สุดในครอบครัวยังไม่ได้ แล้วเราจะทำเพื่อคนอื่นได้อย่างไร

5.6.5 หลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนา

(ก) หลักสูตรฝึกอบรมผู้นำชุมชนชีวิตใหม่เป็นหลักสูตรพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจที่สมบูรณ์แบบ มุ่งให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรม ใช้เวลา 3-5 วัน

(ข) หลักสูตรเสริมเป็นหลักสูตรที่เสริมการพัฒนาคุณธรรมหรือจิตใจเข้าไปในการฝึกอบรมหรือสัมมนาวิชาการด้านอื่นที่ไม่มีรายการในตอนเช้าและตอนกลางวัน ฐานการพัฒนาด้านความรู้และความคิด ด้วยการพัฒนาคุณธรรมหรือจิตใจในตอนเช้าสายเย็นถึงกลางคืน ส่วนตอนกลางวันอาจเป็นการฝึกอบรมวิชาอื่น ๆ ส่วนระยะเวลานั้นขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง

5.6.6 กิจกรรมสัมพันธ์และพิธีกรรมเพื่อการสรรค์สร้างอุดมการณ์การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่

กิจกรรมต่าง ๆ ในขณะอยู่ร่วมกันจะอยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย ชยัน ประหยัด พึ่งตนเองและร่วมมือร่วมใจกัน โดยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติในกิจกรรมและพิธีกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม ความคิด จิตใจ และจิตสำนึกอุดมการณ์ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น

(ก) การแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ร่วมกันศึกษาร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันรับผิดชอบในผลงานของกลุ่มย่อย บนพื้นฐานความรู้สึกและจิตสำนึกอันเดียวกัน

(ข) การร่วมมือกันทำงานภายในกลุ่มหรือแข่งขันกันทำงานในระหว่างกลุ่ม

(ค) การประกวดคำขวัญ คำคม คำประทับใจ และเพลงเพื่อการพัฒนา

ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวพลังความคิด ถ่ายทอดออกมาเป็นสื่อความเข้าใจเร้าอารมณ์

(ง) การร่วมสร้างความดีสำหรับเพื่อนร่วมอุดมการณ์

(จ) การพิจารณาคุณค่าของชีวิตของการเรียน ของประสบการณ์ของการทำงานของความสำเร็จ ของความล้มเหลว รวมทั้งการพิจารณาจากหยาดเหงื่อแรงงานของเพื่อนสมาชิกร่วมสังคมที่ทำให้เราได้รับการบริการและการบริโภคตั้งที่เป็นอยู่

(ฉ) การวิเคราะห์บุคคลและสังคมที่พึงปรารถนาจากกรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่างความสำเร็จ

(ช) กิจกรรม บริหารกาย บริหารจิต บริหารงานและกิจกรรมนันทนาการ

(ซ) การมองโลกในแง่ดี (เขามีส่วนเลวบ้างช่างหัวเขา จงเลือกเอาส่วนดีเขามีอยู่)

(ฌ) พิธีกรรมเพื่อกระตุ้นเร้าและปลุกสร้างอุดมการณ์ การจุดเทียนแห่งปัญญา เทียนแห่งการพัฒนา

(ญ) กิจกรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นอำนาจภายในตนเอง การยอมรับตนเอง การยอมรับผู้อื่น การยอมรับคำนิยม และการยอมรับสังคม

(ฎ) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อสร้างความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี การอำนวยความสะดวกการบริหารงาน การสั่งการ และการทำงานร่วมกันเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

(ฎ) กิจกรรมและเกม สํารวจและรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รู้จักสังคม รู้จักระบบกติกา ค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการรู้จักกติกา ลดมานะ ว่าเป็นผู้รู้แล้ว เคยปฏิบัติมาแล้วเป็น "น้ําชาล้นถ้วย ป่วยแล้วไม่รักษา"

ทั้งอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง และการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่ต่างก็มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ในอันที่จะพัฒนาคนให้มีลักษณะพึงประสงค์เป็นการพัฒนาจิตใจและพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการดำเนินงานของภาครัฐและภาคเอกชน

5.7 องค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

ประเทศไทยมีการพัฒนาแบบกึ่งเสรีกึ่งบังคับ คือบังคับให้ทำในหน่วยงานของรัฐ อันมีกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ดำเนินงานตามนโยบายของรัฐส่วนองค์การพัฒนาในส่วนองเอกชนก็กระทำได้โดยเสรี ซึ่งพอจะรวบรวมรายชื่อองค์การพัฒนาเอกชนไทยต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ทราบ และอาจประสานความร่วมมือกันได้ มีดังนี้

1. กลุ่มชุมชนสัมพันธ์	92 สุขุมวิท 71 ซอยพาณิชย์กุล พระโขนง กทม.
10110 โทร. 392-3705
2. กลุ่มนักพัฒนาภาคอีสาน	14 หมู่บ้านเบญจนิเวศน์ อ. พล จ.ขอนแก่น
40120 หรือตู้ ปณ. 1 อ. พล จ.ขอนแก่น 40120
โทร. (043) 414-530
3. กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.)	495/44 ซอยอยู่อ่อมลิน จรัญสนิทวงศ์ 40 กทม.
10700

4. กลุ่มพลังผู้บริโภคแห่งประเทศไทย ตู้ ปณ. 7-76 บางกอกน้อย กทม. 10700
5. กลุ่มเพื่อนร่วมงาน 12/15 ถนนคอนแวนต์ สีลม กทม. 10500
โทร. 235-0129
6. กลุ่มเพื่อนหญิง 49 ถนนพระอาทิตย์ กทม. 10200
โทร. 282-0575
7. กลุ่มเภสัชกรชุมชน เภสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทย 40 สุขุมวิท
38 กทม. 10110
โทร. 391-6243, 391-8556
8. กลุ่มเยาวชนเพื่อผู้บริโภค 27 สาทรใต้ ยานนาวา กทม. 10120
(ชั่วคราว) โทร. 286-5971-3
9. กลุ่มศิลปวัฒนธรรมเพื่อเยาวชน
"มายา" 30/2 ซอยอินทามระ 21 ถนนสุทธิสาร กทม.
10400
โทร. 279-4239
10. กลุ่มศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม อาคารสถาบัน 1 จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย กทม. 10500
โทร. 252-7051-3
โทรเลขย่อ CUSRI
11. กลุ่มศึกษาปัญหา 125/3 ซอยน้อมจิตต์ ถนนนเรศ บางรัก กทม.
10500
โทร. 235-9807

12. กลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการ
ศึกษาไทย (กปท.) 10 ซอยอรรมณณมิต ถนนดินแดง ญาไท กทม.
10400
โทร. 245-4366
13. กลุ่มศึกษาปัญหาสล้ม 92 สุขุมวิท 71 ซอยพานิชกุล กทม. 10110
โทร. 392-3705
14. กลุ่มศึกษาเพื่อการพัฒนาชนบท
(กศ.พช.) อาคารสถาบัน 1 ชั้น 4 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กทม. 10500
โทร. 251-4481
15. กลุ่มสังคมศาสตร์สาธารณสุข ภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์
รามาริบัติ ถนนพระราม 6 กทม. 10400
โทร. 281-7110
16. กลุ่มสาธารณสุขเพื่อชุมชน โรงพยาบาลเลิดสิน ถนนสีลม บางรัก กทม.
10500
โทร. 235-0330 ต่อ 58
17. กลุ่มสาธารณสุขเพื่อชุมชน โรงเรียนทันตภิบาล อ.เมือง จ.ขอนแก่น
จ. ขอนแก่น 4000
18. กลุ่มสาธารณสุขมูลฐานอำเภอ โรงพยาบาลชุมชนชุมพวง อ.ชุมพวง
ชุมพวง จ.นครราชสีมา 30270
19. กลุ่มสาธารณสุขมูลฐานอำเภอ โรงพยาบาลชุมชนประทาย อ.ประทาย
ประทาย จ. นครราชสีมา 30180

20. กลุ่มสาธารณสุขมูลฐานอำเภอ
ลำปลายมาศ จ. บุรีรัมย์
โรงพยาบาลชุมชนลำปลายมาศ อ.ลำปลายมาศ
จ. บุรีรัมย์
21. กลุ่มสาธารณสุขมูลฐาน อำเภอ
สูงเนิน จ. นครราชสีมา
โรงพยาบาลชุมชนสูงเนิน อ. สูงเนิน
จ. นครราชสีมา 30170
22. กลุ่มสื่อของประชาชน
49 ถนนพระอาทิตย์ ชนະสงคราม กทม. 10200
โทร. 282-9133
23. กลุ่มอาสาสมัครเพื่อผู้บริโภค
(กอบ.)
495/44 ซอยอยู่อ้อมลิน จรัสสินทวงศ์ 40
บางกอกน้อย กทม. 10700
24. คณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์- คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย
การเอกชนเพื่อการพัฒนา ธรรมศาสตร์ กทม. 10200
โทร. 223-6995 (อ. เฉลิมศรี)
25. คณะกรรมการประสานงานองค์การ
เอกชนเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน
132/44 ซอยอรพิน ถนนพระราม 6 กทม.
10400
โทร. 279-1905
26. คณะกรรมการเผยแพร่และ
ส่งเสริมงานพัฒนา
232/9 ถนนนเรศ บางรัก กทม. 10500
โทร. 233-3073
27. คณะกรรมการยุติธรรมและสันติ
แห่งประเทศไทย
ตู้ ป.ณ. 4-67 สามเสนใน กทม. 10400
โทร. 277-7848
โทรเลขย่อ แอ็คชั่นไทย กรุงเทพฯ
เทเล็กซ์ 82164 B.V.T.THAI

28. คณะกรรมการศาสนาเพื่อ
การพัฒนา (ศพพ.) 4753/5 ซอยวัดทองนพคุณ คลองสาน กทม.
10600
โทร. 466-9445
29. คณะกรรมการศาสนาเพื่อการ
พัฒนา (ศพพ.) สุรินทร์ 15/6 ถนนจิตรารบำรุง อ.เมือง จ.สุรินทร์
ตูป.ณ. 26 สุรินทร์ 32000
30. โครงการช่วยเหลือเด็กสากล 200/9 ถนนศรีจันทร์ ซอยอนามัย อ.เมือง
จ. ขอนแก่น 40000 ตูป.ณ. 42 ขอนแก่น
โทร. (043) 237-840
31. โครงการปฏิรูปการเกษตรและ
พัฒนาชนบท 292/13 ซอยสวรรคคีวิถี 16 ถนนสวรรคคีวิถี
อ.เมือง จ.นครสวรรค์ ตูป.ณ. 70 นครสวรรค์
60000
โทร. (056) 214601
32. โครงการประสานความร่วมมือ
พัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ 47 หมู่บ้านพหลโยธินกอล์ฟ พหลโยธิน บางเขน
กทม. 10900
โทร. 511-5162, 511-0567
33. โครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อ
ชุมชน 47 หมู่บ้านพหลโยธินกอล์ฟ ถนนพหลโยธิน
บางเขน กทม. 10900
โทร. 511-5162, 511-0567
34. โครงการพัฒนาชนบทแควกระบมสี่ด บ้านยางแดง หมู่ 6 ต.คู้ยายหมี อ.สนามชัยเขต
จ.ฉะเชิงเทรา 24160

35. โครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน
หนองน้อย จ. ชัยนาท 235/1 หมู่ 5 ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.ชัยนาท
17000
36. โครงการพัฒนาชุมชนร่วมกันในเมือง
โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม อาคารสถาบัน 1
ชั้น 4 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กทม. 10500
โทร. 251-4481
37. โครงการพัฒนาชุมชนประมง
ปากบางนาทับ จ.สงขลา ศูนย์พัฒนาโครงการพัฒนาชุมชนประมงปากบางนา
ทับ หมู่ 2 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา 90130
38. โครงการพัฒนาหมู่บ้านชายแดน
จ. สุรินทร์ 17 หมู่บ้านพหลโยธินกอล์ฟ ถนนพหลโยธิน
บางเขน กทม. 10900
ต.ป.ณ. 2 อ.เมือง จ. สุรินทร์ 32000
โทร. 511-0567(กรุงเทพฯ) (045)511-907
(สุรินทร์)
39. โครงการนิเทศวิทยุชุมชน
แห่งประเทศไทย (ออนไลน์) 2508-10 ซอยแสนสุข ถนนประชาสงเคราะห์
ห้วยขวาง กทม. 10310
โทร. 277-5052-3
โทรเลขย่อ ACTION THAI
เทเล็กซ์ 82164 B.V.T. THATT : CCTD
40. โครงการสาธารณสุขและพัฒนา
ชุมชนราชินีไศล โรงพยาบาลชุมชนราชินีไศล อ.ราชินีไศล
จ. ศรีสะเกษ

41. โครงการสมุนไพรมุ่งเพื่อการพึ่งตนเอง 8/23 ซอยบ้านช่างหล่อ ถนนพรานนก
บางกอกน้อย กทม. 10700
โทร. 411-3774
42. โครงการหมู่บ้านสหกรณ์นักเรียน โรงเรียนประชาสงเคราะห์วิทยา นิคม
สร้างตนเอง อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
43. โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม สถาบันวิจัยสังคม อาคารสถาบัน 1 ชั้น 4
(คอส.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กทม. 10500
ตู่ป.ณ. กลาง 2840 กทม. 10501
โทร. 251-4481
44. ชุมชนสหกรณ์เครดิตยูเนียน 56/2 หมู่ 3 ถนนรามคำแหง ต.สะพานสูง
แห่งประเทศไทย จำกัด (ช.ส.ค.) อ.บางกะปิ กทม. 10240
โทร. 377-5231, 377-6781
โทรเลขย่อ คุณท์ไทย
เทเล็กซ์ 84592
45. ชมรมทันตสาธารณสุข 230 สุขุมวิท กทม. 10110
46. ชมรมนักพัฒนา 8/23 ซอยบ้านช่างหล่อ ถนนพรานนก กทม.
10700
โทร. 411-3774
47. ชมรมบัณฑิตอาสาสมัคร เลขที่ 1 ปากซอยเทพประทีป ถนนอำนาจ
สงคราม อ.ดุสิต กทม. 10300

48. ชมรมพัฒนาเสวนา ศูนย์การศึกษาเอกโรงเรียน จ.นครราชสีมา
อ.เมือง จ.นครราชสีมา
โทร. (044) 243350
49. ชมรมแพทย์ชนบท โรงพยาบาลชุมชนพล อ.พล จ.ขอนแก่น
(2526-2527)
50. ชมรมผู้บริโภคนแห่งสยาม 254 ถนนลี้พลาไชย (ห้าแยก)
กทม. 10110 โทร. 221-5749
51. นีระยานุเคราะห์มูลนิธิในพระ อุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี 187 ถนนสารจรใต้ ยานนาวา กทม. 10120
โทร. 286-0326
52. มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม 47 หมู่บ้านพหลโยธินกอล์ฟ ถนนพหลโยธิน
บางเขน กทม. 10900
โทร. 511-5162, 511-0567 ต่อมูลนิธิฯ
53. มูลนิธิโกมล คีมทอง 8/23 ซอยบ้านช่างหล่อ ถนนพรวนนก
กทม. 10700
โทร. 411-3774
54. มูลนิธิฉะเชิงเทราเพื่อการพัฒนา บ้านห้วยน้ำใส ต.ห้วยน้ำใส อ.สนามชัยเขต
จ. ฉะเชิงเทรา
55. มูลนิธิเด็ก 1492 ถนนเจริญนคร แขวงบางลำพูล่าง
เขตคลองสาน กทม. 10600
โทร. 4660018, 4660301

56. มุลินริเด็กอ่อนในสลัม 160/425 โรงเรียนชุมชนหมู่บ้านพัฒนา
คลองเตยลี้ค 12 พระโขนง กทม. 10110
โทร. 392-0589
57. มุลินริดวงประทีป ลี้ค 12 สลัมคลองเตย แขวงคลองเตย
พระโขนง กทม. 10110
โทร. 3913919, 390-0880
58. มุลินริคอนบอสโก โรงเรียนอาชีวคณบอสโก 1643/3 ถนนเพชรบุรี-
ตัดใหม่ กทม. 10310
โทร. 252-8618, 251-7447
59. มุลินริไทย-เยอรมันเพื่อการพัฒนา 436/8 ถนนพหลโยธิน ซอย 12 สามเสนใน
พญาไท กทม. 10400
โทร. 279-2821
60. มุลินริบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย 64 ฝายน้ำล้น อ.เมือง จ.ชัยนาท ตู๊ป.ณ. 20
ในพระบรมราชูปถัมภ์ 10700
โทร. (056) 411-220
61. มุลินริเพื่อการพัฒนาเด็ก 502/296 หมู่บ้านอยู่เจริญ ถนนอโศก-ดินแดง
กทม. 10310
โทร. 245-7307
62. มุลินริปริดิช เนามัน สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ภาคเหนือ ถนนสุเทพ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000 ตู๊ป.ณ. 72 แม่ปิง
โทร. (053) 222-480, 222-490 ต่อ 34

63. มูลนิธิฟรีดริช อีแบรท 364 ตึกไทยเซ็นทรัล ชั้น 4 ถนนศรีอยุธยา
พญาไท กทม. 10400
โทร. 245-4317-8
64. มูลนิธิเมตตาศึกษา จ.เชียงใหม่ 103 ถนนพระปกเกล้า ต.พระสิงห์ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ 50000
โทร. (053) 221-783
65. มูลนิธิมิตรมวลเด็กแห่งประเทศไทย 125/7 ซอยร่วมฤดี ถนนเพลินจิต ปทุมวัน กทม.
10500 โทร. 252-7620
66. มูลนิธิศุภนิมิตรแห่งประเทศไทย 120 อาคารเกษมกิจ ถนนสีลม กทม. 10500
โทร. 233-2862-3
เทเล็กซ์ WVT TH 82196
67. มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท(ศพช.) วัดป่าดาราภิรมย์ ต.ริมใต้ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
68. มูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจน 123 ชั้น 5 อาคารลUNA สุขุมวิท ซอย 7 กทม.
ซี.ซี.เอฟ ในประเทศไทย 10110 ตู๊ป.ณ. 11-1062
โทร. 251-5586, 252-5028
69. มูลนิธิส่งเสริมทรวงพยาบาลมนุษย 12 รongเมือง ซอย 2 กทม. 10500
โทร. 214-4898
70. มูลนิธิสวิตา 21/53 ซอยท่านผู้หญิงพหลฯ ถนนงามวงศ์วาน
บางเขน กทม. 10900 โทร. 579-2480-1
เทเล็กซ์ C/O SIEW TH 87373

71. มุลินธิแห่งสภาคริสตจักรใน
ประเทศไทย 14 ถนนประมวญ กทม. 10500
โทร. 234-7991, 235-5086, 234-2300
โทรเลขย่อ คริสตสภา
72. มุลินธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ 1 ถนนวิภาวดีรังสิต บางเขน กทม. 10900
โทร. 279-7980 ต่อ 107
73. มุลินธิหนองขาหย่างเพื่อการพัฒน
ชนบทอุทัยธานี สำนักปฏิบัติการ ศูนย์ฝึกอาชีพเยาวชนแบบผสมผสาน
อ. หนองขาหย่าง จ. อุทัยธานี
74. มุลินธิหมอชาวบ้าน 132/14 ซอยอรพิน ถนนพระราม 6 แขวง
สามเสนใน กทม. 10400
โทร. 279-1950
75. มุลินธิอารมภ์ พงศ์พงษ์ 372 ถนนบำรุงเมือง ป้อมปราบ กทม. 10100
โทร. 223-1360, 223-9949 ต่อ 175
76. ศูนย์สังคมพัฒนาอัครสังฆมณฑล
กรุงเทพฯ 215 โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ ดิกรักษาการุญ
ขึ้น 3 สารพัดี เขตยานนาวา กทม. 10120
โทร. 233-5619
77. ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑล จันทบุรี 439 หมู่ 2 ต. สระแก้ว จ. ปราจีนบุรี 25170
78. ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑล เชียงใหม่ 225 ถนนเจริญประเทศ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
50000
โทร. 236-087 ต่อศูนย์ฯ
โทรเลขย่อ ศูนย์ฯ เชียงใหม่

79. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาอักษรสังฆมณฑล
ท่าแร่-หนองแสง 41 หมู่ที่ 3 ตึกศูนย์คาทอลิก ต.ท่าแร่ อ.เมือง
จ.สกลนคร 47230
โทร. (042) 711-336
80. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาสังฆมณฑล
นครราชสีมา สำนักพระสังฆราช 387 ถนนสุรนารี อ.เมือง
จ.นครราชสีมา 30000
โทร. (044) 241-840
81. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาสังฆมณฑล
นครสวรรค์ วัดคาทอลิก หมู่บ้านพระฤทธิย์ ต.โรงช้าง
อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี 16120
82. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาสังฆมณฑลราชบุรี วัดคาทอลิกบางนกแขวก อ.บางคนที
จ.สมุทรสงคราม 75120
โทร. (032) 377-515
83. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาสังฆมณฑล
สุราษฎร์ธานี สำนักพระสังฆราช 317 ถนนตลาดใหม่ อ.เมือง
จ.สุราษฎร์ธานี 84000
โทร. (077) 276-061, 276-572
84. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาสังฆมณฑลอุดรธานี โบสถ์พระมารดานิจจานุเคราะห์ ถนนนิตโย
อ.เมือง จ.อุดรธานี 41000 ตู้ป.ณ. 103
อ.เมือง โทร. (042) 223228
โทรเลขย่อ CATH UDORN
85. ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาสังฆมณฑล
อุบลราชธานี 398 ถนนชยางกูร อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
34000 โทร. (045) 254-984

86. ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคคล 3757/15 สุขุมวิท 40 พระโขนง กทม. 10110
โทร. 392-7981
87. ศูนย์อาสาสมัครที่ญี่ปุ่น 67 ถนนสาทรใต้ กทม. 10120
โทร. 286-4857
88. สำนักงานไทยเพื่อการพัฒนา ตู๊ป.ณ. 213 เชียงใหม่ 50000
โทร. (053) 236-755
89. สำนักงานอาสาสมัครเพื่อขอ 48 ซอยอารี 1 ถนนพหลโยธิน กทม. 10400
ความช่วยเหลือทางวิชาการ โทร. 278-1826
90. สภาแคทอลิกแห่งประเทศไทย 2508-10 ซอยแสนสุข ถนนประชาสงเคราะห์
เพื่อการพัฒนา ห้วยขวาง กทม. 10400
โทร. 277-5052, 277-0226
โทรเลขย่อ "แอ็ดชั่นไทย" กรุงเทพฯ
91. สภาพัฒนาวัฒนธรรมแห่งเอเชีย 232/9 ถนนนเรศ สีพระยา กทม. 10500
โทร. 233-3073
92. สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ตึกมหิตล ถนนราชวิถี ญาไท กทม. 10400
ในพระบรมราชูปถัมภ์ โทร. 281-9964, 281-9941, 281-9950
93. สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ บ้านมนังคศิลา ถนนหลานหลวง กทม. 10300
โทร. 281-0206, 281-0081

94. สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร สุขุมวิท 23 พระโขนง กทม.
 10110 โทร. 391-9214, 391-1039
 ต่อ 178
95. สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม 125/3 ซอยน้อมจิต ถนนแเรศ อ.บางรัก กทม.
 10500
 โทร. 235-9806
96. สมาคมร่วมกันสร้าง 12 ซอยอรณาสค์ ถนนสุขุมวิท 49 คลองตัน
 พระโขนง กทม. 10110
 โทร. 377-6209
97. สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่ง 5/1-2 ถนนพญาไท กทม. 10400
 ประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ โทร. 245-3599, 245-0242, 245-0641
 โทรเลขย่อ บำเพ็ญ
98. สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน 8 สุขุมวิท 12 กทม. 10110
 โทร. 251-0402-3
 โทรเลขย่อ COMBAT Bangkok
99. สมาคมวางแผนครอบครัวแห่ง 8 ซอยใต้ดี ถนนวิภาวดีรังสิต บางเขน กทม.
 ประเทศไทย 10900
 โทร. 579-0084-6

100. สมาคมไว.เอ็ม.ซี.เอ.กรุงเทพฯ 27 ถนนสาทรใต้ ยานนาวา กทม. 10120
โทร. 286-5971-3
101. สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ.เชียงใหม่ 2/4 ถนนเม็งรายรัศมี สันติธรรม ต.ช้างเผือก
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000
โทร. (053) 221819-20, 222366
โทรเลขย่อ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ชม.
102. สมาคมศูนย์กลางเทวา 2 ซอยแสนสุข ถนนประชาสงเคราะห์ ห้วยขวาง
กทม. 10310
โทร. 277-9109, 277-0108
103. สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย 356/10 ถนนศรีอยุธยา ญาไท กทม. 10400
ในพระบรมราชูปถัมภ์ โทร. 245-2733
104. สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี สมาคมไทยอเมริกัน 962 ถนนกรุงเกษม กทม.
10100
โทร. 281-7693
105. สมาคมสตรีอุดมศึกษา 55 สุขุมวิท 38 กทม. 10110
แห่งประเทศไทย โทร. 391-1618
106. สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน 446 ซอยเกียรติชัย ถนนอโศก-ดินแดง กทม.
10310

107. โสสะมูลนิธิแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

139/4 ถนนเกษร ราชประสงค์ กทม. 10500
หมู่บ้านเด็กโสสะแห่งประเทศไทย 383 หมู่ 2
ถนนสุขุมวิท ต.บางปู้ใหม่ อ.เมือง จ.สมุทร
ปราการ 10280
โทร. 252-6525, 252-7534 (กรุงเทพ)
395-0559 (หมู่บ้านบางปู)

108. สหทัยมูลนิธิ

66 สุขุมวิท ซอย 1 ต.คลองเตย อ.พระโขนง
กทม. 10110
โทร. 252-5209, 252-5213, 252-8876
โทรเลขย่อ HOLTHAI

109. หน่วยอาสาสมัครแคนาดา

17 หมู่บ้านพหลโยธินกอล์ฟ ถนนพหลโยธิน
บางเขน กทม. 10900
โทร. 511-0567
โทรเลขย่อ TRANSDOMUM

110. องค์การกองทุนช่วยเหลือเด็ก

44/4 ซอย 1 ต.คลองเตย อ.พระโขนง
กทม. 10110
โทร. 391-0589
โทรเลขย่อ SAVINFANA BANGKOK

111. องค์การเซฟเดอะซิลเดรน
อเมริกา 37 ซอย 1 สุขุมวิท กทม. 10110
โทร. 252-5757, 252-5531, นครสวรรค์
(055) 251-350
112. องค์การแตร้เดซอม 28 ซอยศูนย์วิจัย 1 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่
กทม. 10310
โทร. 314-2751
113. องค์การอนุเคราะห์เด็กนอร์เว 69 ซอย 61 สุขุมวิท กทม. 10110
โทร. 392-9068
114. ศูนย์ประสานงานการพัฒนา 582/18-22 ซอยเอกมัย สุขุมวิท 63 กทม.
สังคม (คณส.) และชมรม 10110
นักพัฒนาสังคมแห่งประเทศไทย

หมายเหตุ คัดย่อมาจาก "ทำเนียบองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย" ฉบับเต็ม 2527 ซึ่งจัดพิมพ์
โดย โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม หนึ่งในที่อยู่ของบางองค์การได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง
ฉะนั้นที่อยู่ของบางองค์การในที่นี้จึงเป็นที่อยู่เก่า หากมีปัญหาอาจสอบถามได้ที่ โครงการ
อาสาสมัครเพื่อสังคม. (คอส.)

สรุป

วิธีการพัฒนาชุมชนมีวิธีการใหญ่ ๆ อยู่ 2 ประการคือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน และจัดระเบียบชุมชน ซึ่งกลวิธีในการให้การศึกษาและการจัดระเบียบชุมชนนั้น มีกลวิธีหลายอย่างสุดแต่แต่ว่านักพัฒนาจะรู้จักเลือกใช้ให้เกิดผลสมความมุ่งหมายให้มากที่สุด องค์การในการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมีทั้งองค์การของรัฐและองค์การของเอกชน ซึ่งทั้งสองภาคต่างก็มีเป้าหมายอันเดียวกันคือการพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- การพัฒนาชุมชน, กรม. **การพัฒนาชุมชนหลักและวิธีปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : คณะทำงาน
จัดทำเอกสารการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2530.
- คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์เผยแพร่ผลงานพัฒนาเอกชน. "รายชื่อองค์กรพัฒนาเอกชน
(โดยสังเขป)." **นิตยาสังคม หนังสือรวบรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมของ
องค์กรพัฒนาเอกชน**. คมสัน หุตะแพทย์ บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ :
ม.ป.ท., 2527.
- ทรงจิต พูลลาภ. "การพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่." ใน **การพัฒนาคุณภาพกำลังคนในแนว
ทางการพัฒนาชุมชนชีวิตใหม่**, หน้า 13-23 ทรงจิต พูลลาภ บรรณากร.
กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ม.ป.ป.
- สุเทพ เชาวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
2524.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 6 เทคนิคการเข้าถึงประชาชน

หัวข้อที่

- 6.1 การมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน
- 6.2 การสร้างความศรัทธา
- 6.3 การสร้างความพอใจ
- 6.4 การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
- 6.5 การมีความเข้าใจในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี
- 6.6 การเข้าถึงประชาชนโดยอาศัยผู้นำท้องถิ่น

แนวคิด

1. ในการเข้าถึงประชาชน เพื่อให้การพัฒนานามัยชุมชนมีความราบรื่น จำเป็นต้องสร้างความศรัทธา สร้างความพอใจและมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน
2. ในการพัฒนานามัยชุมชน จะได้รับความร่วมมือจากชุมชนหรือไม่ จำเป็นต้องเข้าใจในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และอาศัยผู้นำท้องถิ่นในการประสานงาน

วัตถุประสงค์

1. สามารถบอกถึงเทคนิคการเข้าถึงประชาชนต่าง ๆ ได้
2. สามารถอธิบายถึงมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานว่ามีผลต่อการพัฒนาชุมชน

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การอภิปราย

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

- ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 6

เทคนิคการเข้าถึงประชาชน

งานพัฒนาอนามัยชุมชนเป็นงานที่ละเอียดอ่อน เพราะเป็นงานที่นักพัฒนาจะต้องออกไปทำงานร่วมกับประชาชน นักพัฒนาจะต้องหาหนทางให้ได้มาซึ่งความเห็นชอบและความร่วมมือของประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยของประชาชน ซึ่งหมายถึงการให้ประชาชนเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude) เปลี่ยนสุขนิสัย (Health habit) และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ความสำเร็จของการพัฒนาอนามัยชุมชนนั้น มีเป้าหมายปลายทางอยู่ที่คน หลักการสำคัญจึงอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงท่าที ความรู้สึก และความต้องการของประชาชนให้เกิดความสนใจใน การที่จะอยู่ดีกินดี ให้รู้จักปรับปรุงตัวเอง และให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาอนามัยชุมชนจึงเป็นโครงการของประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชน

ความสำเร็จดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนากับประชาชน และการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับรัฐบาล เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ถ้า นักพัฒนาสามารถสร้างสัมพันธภาพอันดีกับประชาชนได้ดีเพียงไรก็เท่ากับเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนได้ดีเพียงนั้นด้วย การเข้าถึงประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในการปฏิบัติงานพัฒนาอนามัยชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

เทคนิคการเข้าถึงประชาชนมีแนวปฏิบัติดังนี้

6.1 การมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน

ในการทำงานพัฒนาอนามัยชุมชนการสร้างมนุษยสัมพันธ์ (Human relationship) กับผู้ร่วมงานและรักษาสภาพบรรยากาศในการทำงานให้ดีขึ้น ไม่มีเรื่องต้องลำบากใจ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงานนี้หมายความรวมกิจกรรมทุกอย่างที่บุคคลอื่นจะแสดงตอบ ไม่ว่าจะเป็นการคบค้าสมาคมกับผู้อื่นหรือเป็นการเสนอแนะการทำงาน นักพัฒนาจะต้องเข้าใจว่าใคร เป็นบุคคลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ต้องรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความกระตือรือร้นที่จะยอมรับความรับผิดชอบดังกล่าว

ความหมายของมนุษยสัมพันธ์

มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง สภาพความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างราบรื่น หรือทำงานด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และทุกฝ่ายได้รับความพึงพอใจในทุก ๆ ด้าน (นิพนธ์ คันธเสวี 2528 : 1)

การที่เราจะมีทักษะเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ได้อย่างลึกซึ้งนั้น ควรจะได้ทำความเข้าใจในปัจจัยต่าง ๆ อย่างกว้าง 4 ประการคือ

- การเข้าใจตัวเอง
- การเข้าใจผู้อื่น
- การเข้าใจสังคม

- การเข้าใจหลักการและวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันตามความหมายของ มนุษย์สัมพันธ์

(ก) การเข้าใจตัวเอง หมายถึง เข้าใจว่าตัวเองมีลักษณะอย่างไร มีความสามารถแค่ไหน มีพลังซ่อนเร้นแค่ไหน ที่สำคัญ คือมีลักษณะนิสัยที่เป็นอุปสรรคต่อการติดต่อกับผู้อื่นหรือไม่ เช่น การมองคนในแง่ร้าย มองโลกในแง่ร้าย ไม่หวังดีต่อใคร ขี้ริษยา เป็นคนเอาแต่ใจตัวเอง ไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ ใจแคบ ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กลัวเสียเปรียบ คิดเล็กคิดน้อยใครจะทำอะไรมักจะซักถามก่อน ว่าเราจะได้อะไร ไม่คำนึงถึงผู้อื่นหรือส่วนรวม อะไรที่ไม่เป็นไปดังใจตัวเองก็จะโกรธ งอนหงุดหงิด เป็นคนหุบเบา เชื่อคนง่าย อ่อนไหวไม่หนักแน่น ไม่มีคุณธรรม พยายามหาทางเอาตัวรอดและปฏิเสธความผิดของตัวเอง โยนความผิดไปให้คนอื่น ทั้ง ๆ ที่เป็นความผิดของตัวเอง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่มีความกตัญญูทเวทีย ฯลฯ ลักษณะเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการมีมนุษย์สัมพันธ์กับผู้อื่น

นอกจากนี้ในการแสดงออก ก็เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะนิสัยที่ไม่พึงปรารถนา เช่น การพูดจาไม่มีสัมมาคารวะ กระโชกโฮกฮาก ไม่เม่นวาล สำเนียงเสียงพูดก็เปล่งออกมาฟังแล้วรู้สึกระคายหู ทำให้ผู้อื่นไม่อยากจะพูดคุยด้วย คำพูดที่ไม่หางเสียง ฟังดูห้วน บางทีก็แสดงว่าผู้พูดไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนหรือขัดเกลามาดีเพียงพอ คนที่มีนิสัยการพูดที่ไม่ทำให้ผู้ได้ยินได้ฟังพอใจ ควรจะรีบแก้ไข การพูดที่แสดงความอวดดี ดุถูกเหยียดหยาม ยกตนข่มท่านมักจะออกมาจากจิตใจที่อิจฉา หรือมีปมด้อย การเป็นคนปากไม่มีหุรูด คือมีอะไรในใจอดไม่ได้ที่จะพูดไม่รู้จักกาลเทศะ เก็บความลับไม่ได้ ทำให้คนโกรธกัน ชอบสอดรู้สอดเห็น เมื่อรู้อะไรก็ต้องคาบไปพูดต่อ อยากจะแสดงว่าตัวเองรู้เรื่องอะไรมา จึงทำให้กลายเป็นคนพูดจาส่อเสียด

เข้าอยู่ที่ไหนวงแตกที่นั่น เพราะพูดมากจนคนโกรธกันไปหมด เป็นคนไม่มีสัจจะ พูดเกินความจริง ไม่รักษาคำพูด ไม่จริงใจปากบอกว่ารักครอบครัว รักหมู่คณะ รักสถาบัน รักชาติ แต่จริง ๆ แล้ว เขาก็รักตัวเองมากกว่า กิริยาท่าทางที่แข็งกระด้าง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นอุปสรรคในการสร้าง มนุษย์สัมพันธ์ อาจเป็นเพราะมีจิตใจที่แข็งกระด้าง อาวดดี ถือตัว หลงตัวเอง หรือเป็นเพราะ ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแต่เล็ก ๆ

เราจึงต้องสำรวจตัวเอง เพื่อจะแก้ไขสิ่งเหล่านี้เสียก่อน ถึงจะค่อยสร้างความสัมพันธ์ กับผู้อื่นต่อไปได้ สิ่งสำคัญคือความจริงใจ จริงจังด้วยความหวังดี สิ่ง que แสดงออกมาไม่ว่าจะเป็น วาจาคำพูด หรือกิริยาท่าทาง ก็มักจะเป็นสิ่งสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิด คนที่มีใจถ่อมสุภาพก็ ย่อมแสดงความถ่อมตัว สุภาพเรียบร้อยออกทุกอิริยาบถ

(ข) การเข้าใจผู้อื่น เมื่อเราเข้าใจตนเองแล้วก็ย่อมที่จะเข้าใจผู้อื่นได้ โดยง่าย รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือเอาตนเป็นที่เปรียบ (อัตตาทนัง อุปมัง กเร) ต้องเข้าใจ ว่าคนเรามีความแตกต่างกัน ทุกคนมีปัญหาด้วยกันทั้งนั้น จะแตกต่างกันก็ตรงที่ว่า ใครมีมากใคร มีน้อย

ในการเข้าใจผู้อื่นหรือติดต่อกับผู้อื่น จึงควรใช้หลักธรรมในทางพุทธศาสนา ก็คือ สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ 1 นอกจากนี้ธรรมะที่เน้นการแสดงออก ที่จะช่วยสร้างมนุษย์สัมพันธ์กับคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ หรือ กลุ่มการเมือง ได้แก่ อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย

(1) ฉันทะ หมายถึงความพึงพอใจในสิ่งที่เราทำอยู่ คือ เราควรจะทำงาน รักเพื่อนร่วมงาน รักชื่อเสียงของหมู่คณะหรือสถาบัน ถ้าเราทำงานเราก็จะเอาใจจดจ่อกับงาน ธรรมะข้อนี้ทำให้เราเป็นคนเอาจริงเอาจัง ไม่เป็นคนหยิบหย่อง ฉาบฉวย ผิวเผิน ทำอะไร ที่ชอบที่รักก็ย่อมจะทำให้เป็นผลสำเร็จ

(2) **วีริยะ** หมายถึงความเพียรพยายาม ชยัน อดทนบากบั่นจนถึงที่สุด หรือจนประสบความสำเร็จ ใคร ๆ ก็ชอบคนชยัน และคนที่ไม่ท้อถอยไม่เลิกล้มความตั้งใจง่าย ๆ เพราะคนชยัน คนมีความเพียรพยายามสามารถช่วยผู้อื่นช่วยหมู่คณะให้ทำงานสำเร็จ อย่างน้อยก็เป็นกำลังใจแก่ผู้อื่น

(3) **จิตตะ** คือมีความตั้งใจฝักใฝ่อย่างจริงจังกับสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงาน ถ้ามีจิตตะเราก็จะเป็นคนที่เอาการเอางาน การเรียนก็ได้ผลดีการงานก็มีความสำเร็จก้าวหน้า ส่วนมากจิตตะจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีฉันทะเป็นตัวนำทางด้านใจรัก ความคิดจิตใจก็มุ่งจดจ่อเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและจริงจังก็จะตามมา คนที่เอาการเอางานก็ย่อมชอบยอมรักในสิ่งที่เขาทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในหมู่เพื่อนฝูง ผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

(4) **วิมังสา** คือความสุขุมรอบคอบพิจารณาพิจารณาสิ่งที่ทำอยู่ด้วยปัญญา อันทำให้การประพฤติการแสดงออกของคนเรามีข้อบกพร่องและความขัดแย้งน้อย ถ้าเป็นการพูดก็พูดด้วยถ้อยคำสำเนียงที่ถูกต้องเหมาะสม ถ้าเป็นการกระทำก็กระทำด้วยความเหมาะสม ตลอดทั้งกิริยาท่าทางทุกอิริยาบถ การที่จะมีวิมังสาได้ก็จะต้องมีสติสัมปชัญญะ สติจะทำให้เกิดปัญญา แต่ปัญญาก็ทำให้คนเรามีสติ เพราะเมื่อรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรถูกอะไรผิด อะไรดีอะไรชอบ และอะไรเหมาะสมไม่เหมาะสมก็ย่อมมีความยับยั้งชั่งใจ และตัดสินใจแสดงออกได้อย่างถูกต้อง เรียกว่ามีความสุขุมรอบคอบ เป็นการแสดงออกโดยกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม ถูกต้องเหมาะสม การเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีก็เกิดขึ้น

อิทธิบาท 4 นี้เป็นธรรมชาติที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในการทำงานรวมทั้งการศึกษาเล่าเรียนและการประกอบอาชีพ

(ค) การเข้าใจสังคม หมายถึงการเข้าใจแบบแผนการดำเนินชีวิตชนบทรอบนิยม ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งลักษณะสังคมไทยในชนบทนั้นได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 โครงสร้างของสังคมย่อมสะท้อนถึงลักษณะของคน นับตั้งแต่ความเชื่อถือ ทศคติของสมาชิกของสังคม และลักษณะครอบครัว ลักษณะของครอบครัวคือรูปแบบของความสัมพันธ์ของสมาชิกของครอบครัว ที่แสดงออกในการตอบสนองความต้องการต่าง ๆ อันแบ่งได้เป็น 5 ประการใหญ่ ๆ คือ (นิพนธ์ คันธเสวี 2528 : 20-21)

(1) ความอยู่รอดพื้นฐาน คือ การได้กิน ได้แต่งหน่ม ได้อยู่อาศัย และได้รับการพยาบาลรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งรวมแล้วเรียกว่า เศรษฐกิจ

(2) การเรียนรู้และเตรียมตัวเพื่อการดำรงชีพในสังคม อันจะต้องมีการสั่งสอนฝึกฝนอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับชีวิต โลก และการประกอบอาชีพ รวมกันแล้วเรียกว่า การศึกษา

(3) การสร้างความสงบเรียบร้อยและปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน โดยการควบคุมดูแลพฤติกรรมของตนเองทั้งทางกายและทางอารมณ์ จัดระเบียบในหมู่คณะและวินัยในกลุ่ม รวมแล้วเรียกว่า การปกครอง

(4) การสร้างความมั่นคงทางจิตใจและการวางพื้นฐานของการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน โดยมีการปลูกฝังความเชื่อถือศรัทธาและการปฏิบัติตาม รวมเรียกว่า ศาสนา

(5) การสร้างสรรค์สุขภาพให้แข็งแรง สมบูรณ์ทางร่างกายและทางอารมณ์ ให้สดชื่นแจ่มใส มีความรักใคร่ สามัคคี เช่น ด้านดนตรี และกีฬา เรียกว่า การอนามัยและนันทนาการ เมื่อคนเรารวมกลุ่มกันเป็นชุมชน และสังคมใหญ่ขึ้นก็กลายเป็นสถาบันทางสังคม และมีคน มีหน่วยงานรับผิดชอบ แต่ละคนจะมีฐานะทางสังคมและมีบทบาทในความสัมพันธ์กับผู้อื่น

ในชุมชนและสังคมมากขึ้น เนื่องจากจะต้องมีการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบของ ความคิดเห็น ประสพ-
 การณ์ การประสานงาน และความร่วมมือกันและกัน กลายเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตในโลกปัจจุบัน
 ซึ่งถ้าเราเข้าใจสังคมแล้ว เราก็สามารถที่จะมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้

(ง) การเข้าใจหลักการและวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันและความหมายของ
 มนุษย์สัมพันธ์

เราจะเข้าใจหลักการของวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันนั้น เราน่าจะ
 เข้าใจแนวความคิดอันเป็นรากฐานของมนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน ซึ่งมีอยู่ 4 ประการคือ

- (1) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual interests)
- (2) ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual differences)
- (3) การจูงใจ (Motivation)
- (4) ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ (Human dignity)

(1) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน (การประสานประโยชน์) มนุษย์จะทำงาน
 ด้วยกันได้ดีต่อเมื่อมีผลประโยชน์ร่วมกัน ถ้าขาดผลประโยชน์ร่วมกันหรืออีกนัยหนึ่งผลประโยชน์
 ขัดกัน ความพยายามที่จะให้คนทั้งหลายทำงานด้วยกัน หรือจะหาความร่วมมือกันก็ย่อมจะสัมฤทธิ์
 ผลไม่ได้ ในสังคมปัจจุบัน การประสานประโยชน์ร่วมกันเป็นผลของระบบการทำงานและของ
 เทคโนโลยีกล่าวคือ คนเราในปัจจุบันเห็นว่า การที่เราจะได้สิ่งทั้งหลายที่เราต้องการนั้น เรา
 จะต้องร่วมกันทำและเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ เราแต่ละคนจะทำอะไรโดยลำพังคนเดียวไม่ได้
 เช่น การแสดงละคร จะต้องมีคนงานหรือตัวแสดงประกอบทุกคนจะต้องทำในบทบาทหน้าที่เฉพาะ
 ของตน จึงจะออกมาเป็นเรื่องราว ตามความต้องการของผู้ชม

(2) ความแตกต่างระหว่างบุคคล คนเราในโลกนี้มีความแตกต่างกัน ลายนิ้วมือของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกันแม้แต่คู่แข่งก็ยังมีลายนิ้วมือที่แตกต่างกัน ในส่วนจิตใจและความคิดมนุษย์ยังมีความแตกต่างกัน ระบบการทำงานจะต้องเริ่มจากบุคคลแต่ละบุคคล บุคคลเป็นหน่วยของความรู้สึกของการตัดสินใจและการกระทำ บุคคลเป็นตัวที่กำหนดความพึงพอใจ และเป็นตัวที่จะถูกกระตุ้นหรือจูงใจให้รู้สึกให้คิดและทำ กลุ่มคนเป็นผลของการรวมกันของบุคคลและจะมีอยู่เพื่อบุคคล ตัวเขาและผู้อื่นในกลุ่ม เมื่อมีกลุ่มเกิดขึ้นแล้ว กลุ่มนั้นก็จะเป็นผู้ควบคุมการดำเนินชีวิตของเขาอีกต่อหนึ่ง แต่เขาเป็นผู้รับผิดชอบและทำการตัดสินใจ ไม่ใช่กลุ่มเป็นตัวกระทำ กลุ่มจะไม่มีคามหมายอะไรเลย ถ้าบุคคลในกลุ่มไม่แสดงบทบาท ฉะนั้นถ้าทุกคนในกลุ่มคอยให้กลุ่มทำอะไรลงไป การกระทำจะไม่มีวันเกิดขึ้นได้ บุคคลหนึ่งบุคคลใดในกลุ่มนั้นต่างหากที่จะต้องทำและรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น มนุษย์สัมพันธ์ในแนวคิดนี้จึงถือว่าบุคคลแต่ละคนในกลุ่มมีความพิเศษและมีความสำคัญในตัวเอง ที่จะต้องได้รับความเอาใจใส่โดยเสมอหน้า

(3) การจูงใจ คนเราทำงานด้วยกันต้องมีการกระตุ้นชักจูงหรือสนับสนุนการจูงใจเป็นสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดความอยากจะทำ การที่บุคคลจะทำงานใด ๆ นั้นเขาจะต้องตระหนักถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดจากการกระทำนั้นในลักษณะของการตอบสนองต่อความต้องการ ความอยากได้หรือความปรารถนาของเขาเองมิใช่ความต้องการที่ผู้อื่นพยายามหยิบยื่นหรือคิดว่าเขาควรจะได้ เขาควรจะมี เขาจะทำได้ บางที่เขาเห็นว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่เขาจะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ การจูงใจในการทำงาน อาจเป็นไปในรูป การเลื่อนตำแหน่งฐานะ การชมเชย ให้กำลังใจหรือการให้เกียรติและความภาคภูมิใจ

(4) ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นี้เป็นเรื่องของความเชื่อศรัทธาที่ว่า มนุษย์คือสิ่งที่ประเสริฐ มนุษย์มีจิตวิญญาณที่มีคุณค่ากว่าสิ่งใด ๆ ถ้าคนเรา

มีความเชื่อศรัทธาว่า มนุษย์มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน เราก็ย่อมจะคบค้าสมาคมหรือมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้ มนุษย์สัมพันธ์ย่อมเกิดขึ้นหรือพัฒนาขึ้นได้กับคนทุกประเภท แต่ถ้าผู้ใดไม่มีความเชื่อศรัทธาดังนี้ ก็เป็นการยากที่เขาจะเข้ากับคนอื่นที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างไปจากตัวเขา โดยเฉพาะบุคคลที่ "ต่ำ" กว่าเขา เขาจะรู้สึกรังเกียจเดียดฉันท์ ดุหมั่นเหยียดหยามหรือเอาใจใส่ไม่พอเพียงและไม่ยอมรับข้อคิดความเห็นใด ๆ จากคนที่เขาคิดว่าไม่ใช่คนเหมือนกับเขา ในกรณีเช่นนี้มนุษย์สัมพันธ์ก็ไม่เกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้การยอมรับในเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าการที่เราจะมีมนุษย์สัมพันธ์ในการทำงานนั้นจำเป็นจะต้องเข้าใจตัวเอง เข้าใจผู้อื่น เข้าใจสังคม เข้าใจหลักการและวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันตามความหมายของมนุษย์สัมพันธ์ หากนักพัฒนาจะใช้หลักการมนุษย์สัมพันธ์ดังกล่าวไปใช้ในการเข้าถึงประชาชน ก็ย่อมจะทำให้งานบรรลุตามที่ตนต้องการได้

6.2 การสร้างความศรัทธา

การทำงานใด ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากผู้อื่นแล้ว นักพัฒนาต้องสามารถสร้างความศรัทธาให้เกิดในตัวเองให้ได้ การที่จะได้รับความศรัทธาจากประชาชน นักพัฒนาควรปฏิบัติดังนี้

(ก) ให้นึกอยู่เสมอว่าไม่มีชุมชนใดในโลกที่สมบูรณ์ สังคมย่อมไม่มีวันอึดตัวเพราะภาวะของสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีปัญหาที่นักพัฒนา ต้องแก้ไขอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้จะเป็นแรงจูงใจให้นักพัฒนาหาช่องทางที่จะให้ชุมชนในหมู่บ้านเจริญก้าวหน้าต่อไปได้

- (ข) ต้องมีความเชื่อว่าประชาชนมีความสามารถ มีทักษะในงานอาชีพของตนเอง เป็นอย่างดี เมื่อนำมาร่วมกันก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในภาวะที่เหมาะสม
- (ค) การกระทำทุกอย่างต้องมีสาเหตุเสมอ ในกรณีที่ประชาชนเฉยเมยไม่ร่วมมือ ต้องมีสาเหตุซึ่งนักพัฒนาต้องค้นหาให้พบ และคิดแก้ไขปัญหาลักษณะนี้มีเหตุผล
- (ง) ในการวางแผนงานโครงการใดก็ตาม ๆ ต้องให้เวลากับประชาชนสำหรับการ นึกคิด ไม่ควรใจร้อน พยายามทำให้เป็นปกติ
- (จ) การรับสิ่งใหม่ ๆ ประชาชนเขาอาจจะไม่ศรัทธา หรือไม่ยอมรับก็ได้ไม่ควรไป บังคับเขา หรือคิดเอาเองว่าเขาจะต้องทำในสิ่งที่เราอยากให้เขาทำ ทั้งนี้เพราะในหมู่บ้าน มีวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความเชื่อต่าง ๆ มากมายที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอนามัยชุมชน นักพัฒนา จำเป็นต้องอดทน เป็นตัวอย่างให้ประชาชนทดลองทำทดลองใช้จนประชาชนเห็นว่าดีจึงจะเริ่ม โครงการได้
- (ฉ) ในการพัฒนาอนามัยชุมชนนั้น มีช่องทางอยู่เสมอ ถ้าเพียงแต่นักพัฒนาจะใช้ ความพยายาม ระลึกอยู่เสมอว่าตนเองเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง

6.3 การสร้างความพอใจ

นักพัฒนาต้องทำความเข้าใจในงานนั้น ๆ ให้เกิดแก่ประชาชนให้จงได้ โดยการเพิ่มความพอใจ หลีกเลี่ยงการลดความพอใจ หลีกเลี่ยงวิธีการที่จะกระทบต่อกรรมวิธีที่ประชาชน ปฏิบัติดั้งเดิมนักพัฒนาจะต้องไม่ตำหนิติเตียนใคร ถือว่าทุกคนดีทั้งนั้น แต่ถ้ามีอะไรที่คิดว่าควร บอกแนะนำให้เขาทราบ เขาก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนไปเองโดยเราไม่ต้องไปบังคับ เช่น การสร้าง

ลุ่มลาดน้ำ เราก็ต้องพยายามอธิบายชี้ประโยชน์ในการมีส่วนร่วมใช้ หรือมีข้อแตกต่างระหว่างลุ่ม
หลุมกับลุ่มลาดน้ำ เป็นต้น

6.4 การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

การพัฒนาอนามัยชุมชน จะต้องเข้าถึงหรือชักจูงประชาชน ให้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นงาน
นั้นจึงจะสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมาย ในการวางโครงการทำงานบางทีจะต้องมีกำหนดระยะเวลาของ
การดำเนินงานว่าอะไรควรทำก่อนทำหลัง เพราะฉะนั้นการเริ่มทำกิจกรรมบางทีต้องให้การ
ศึกษาแก่ประชาชนก่อน หรืออาจจะต้องกระตุ้นเร่งเร้ากันก่อน

6.5 การมีความเข้าใจในวัฒนธรรมชนบทธรรมเนียมประเพณี

โครงการพัฒนาอนามัยชุมชนจะสำเร็จได้นั้น การมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรม
ของชุมชนที่ตนรับผิดชอบดำเนินงาน จะเป็นกุญแจสำคัญที่จะเข้าถึงประชาชน

การวางแผนโครงการทำงานจะต้องไม่ขัดกับวัฒนธรรมของชุมชนนั้น และจะต้องให้
เหมาะสมกับวัฒนธรรมของชุมชนนั้นด้วย โครงการใดที่สร้างขึ้นเพื่อทำลายวัฒนธรรมชุมชน
นอกจากจะไม่สำเร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะถูกเกลียดชังด้วย

การเปลี่ยนแปลงจึงเริ่มด้วยให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งไม่มีแผนการสอนที่ตายตัว
ต้องยืดหยุ่นเพื่อปรับให้เข้ากับสถานการณ์ของชุมชนแต่ละแห่ง

6.6 การเข้าถึงประชาชนโดยอาศัยผู้นำท้องถิ่น

ผู้นำท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาอนามัยชุมชน ทั้งนี้เพราะผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนงานบริหารงาน การจัดสรรเงินตามโครงการพัฒนาชนบท ถ้าหากผู้นำท้องถิ่นมีความสามารถรับผิดชอบต่องานต่าง ๆ ที่มีส่วนปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของชุมชน โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชน และกลุ่มคนของเขา ความเจริญของท้องถิ่นและความมั่นคงของประเทศ ก็จะตามมา เป็นการแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบจากรัฐบาลด้วย

สรุป

เทคนิคการเข้าถึงประชาชน ควรคำนึงถึงการมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การอาศัยผู้นำท้องถิ่น การเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น จะช่วยให้การพัฒนาอนามัยชุมชนดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น

บรรณานุกรม

นิพนธ์ คันทรเสวี. มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
ไอเดียไนโตร, 2528.

สุเทพ ชาวลิต. หลักการนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอเดียไนโตร,
2524.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 7 ค่านิยมในสังคมไทย

หัวข้อที่

- 7.1 ค่านิยมในชนบท
- 7.2 ค่านิยมในเมือง
- 7.3 ค่านิยมที่ควรยกย่อง
- 7.4 ค่านิยมที่ควรแก้ไข
- 7.5 ค่านิยมที่ควรยึดถือปฏิบัติ

แนวคิด

1. คนไทยมีค่านิยมรวม ๆ คือค่านิยมรักสนุก ค่านิยมความฟุ้งเฟ้อ ค่านิยมความมั่งคั่งสำหรับในชนบทมีค่านิยมเด่น ๆ คือ ค่านิยมการทำบุญ ค่านิยมรักพี่น้อง และ ค่านิยมความกตัญญูรู้คุณ ส่วนค่านิยมในเมืองมีค่านิยมตะวันตกนิยมค่านิยมความเห็นแก่ตัว และค่านิยมการตรงต่อเวลา
2. ค่านิยมที่ควรยกย่อง ได้แก่ ค่านิยมรักพระมหากษัตริย์ นับถือศาสนา ความเป็นไทย นิยมของไทย ชื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ และการรักของส่วนรวม

3. ค่านิยมที่ควรแก้ไข ได้แก่ ความเห็นแก่เงิน การขาดระเบียบวินัย การใช้อำนาจในทางที่ผิด นิยมของใช้จากต่างประเทศชอบความนุ่มเฟี้ยวและชอบสอดรู้สอดเห็น เห็นใครดีกว่าไม่ได้ (อิจฉาริชยา)
4. ค่านิยมที่ควรยึดถือปฏิบัติ ได้แก่ การพึ่งตนเอง การประหยัด และการออม การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา ปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ และความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
5. ค่านิยมมีความสำคัญต่อการจัดระเบียบสังคม เป็นเครื่องชี้และแสดงลักษณะความประพฤติของคนในสังคม เป็นสิ่งที่คอยควบคุมพฤติกรรม ทำให้ประเทศชาติพัฒนาหรือขัดขวางการพัฒนาได้ ถ้ามีค่านิยมที่ไม่ส่งเสริมต่อการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์

1. บอกถึงค่านิยมในสังคมไทย ทั้งค่านิยมในชนบทและค่านิยมในเมืองได้
2. สามารถอธิบายถึงค่านิยมที่ควรแก้ไข และค่านิยมที่ควรยึดถือปฏิบัติ

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การอภิปราย

สื่อการเรียน**เอกสารคำสอน****การประเมินผล**

1. ประเมินผลจากการอภิปรายกลุ่ม
2. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 7

ค่านิยมในสังคมไทย

การพัฒนาอนามัยชุมชน จำเป็นที่จะต้องไปเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของประชาชนให้สอดคล้องกับลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์ พัฒนาครอบครัวให้มีความรัก ความอบอุ่นแล้วพัฒนาหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ พัฒนาชุมชนและสังคมเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ค่านิยมทางสังคม (Social values) มีความสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคมในด้านที่สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติตามที่ตนปรารถนา เป็นเครื่องชี้และแสดงลักษณะความประพฤติของคนในสังคม สมาชิกของสังคมจะมีลักษณะค่านิยมคล้าย ๆ กัน ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้สังคมจัดระเบียบและอยู่ร่วมกัน ค่านิยมจึงหมายถึง สิ่งที่คนสนใจ แสวงหา ปรารถนาจะได้จะเป็น เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ และเป็นสิ่งที่คอยควบคุมพฤติกรรม ซึ่งเป็นการจัดระเบียบทางสังคมตามที่สังคมยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องในภาวะการณ์ต่าง ๆ

7.1 ค่านิยมในชนบท

ค่านิยมในชนบทพอจะรวบรวมได้ดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ม.ป.ป. : 124-127)

(ก) ค่านิยมการศึกษา ในชนบทชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานของตนให้เรียนหนังสือสูงขึ้นเพื่อที่จะมีอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่อาชีพทำนา เพราะคิดว่าอาชีพทำนานั้นลำบากตรากตรำกลางแจ้งสู้ทำงานในที่ร่มหรือในตัวอาคารไม่ได้ หากคนไม่มีฐานะก็ให้บุตรหลานบวชเรียนเพื่อจะได้

รับการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งในเรื่องส่งบุตรหลานบวชนั้นหากจะคิดยกฐานะบุตรหลานของตนให้มีการศึกษาสูงขึ้น ให้คำสอนของศาสนาช่วยกล่อมเกลาจิตใจเป็นคนดีขึ้นก็เป็นค่านิยมที่ไม่ผิดอะไร แต่ถ้าคิดส่งบุตรหลานบวชเพื่อหวังสบายให้ชาวบ้านเลี้ยงไม่ต้องทำมาหากินอะไร มีข้าวกิน มีบ้านอยู่อะไรทำนองนั้น คงจะไม่ดีแน่ เพราะเท่ากับอาศัยศาสนาในการยังชีพให้เกิดความโลภสะสม โดยไม่ได้ส่งเข้าบวชเรียนเพื่อกล่อมเกลาจิตใจ ซึ่งผู้เขียนเคยได้ยินบางท่าน กล่าวว่า "อยากให้ลูกบวชเป็นเณร สบายจะตายบ้านไม่ต้องเช่าข้าวไม่ต้องซื้อ เงินก็มีคนเอามาให้..." สำหรับความคิดดังกล่าวผู้เขียนไม่สนับสนุน

- (ข) ค่านิยมการเป็นเจ้าของคน เรื่องนี้สัมพันธ์กับค่านิยมการศึกษาเพราะเมื่อได้รับการศึกษาสูงก็คงได้งานดีและเป็นเจ้าของคน
- (ค) ค่านิยมความมั่งคั่ง เป็นค่านิยมที่พบได้ในหลายสังคม คนที่มีฐานะดีในหมู่บ้านจะได้รับความนับถือยกย่องในฐานะที่มีความซื่อสัตย์ซื่อสัตย์ ทำมาหากิน เก็บหอมรอมริบจนมีทรัพย์สิน
- (ง) ค่านิยมการทำบุญ ชาวชนบทจะมีการทำบุญตามประเพณี ชีวิตประจำวันผูกพันกับศาสนา
- (จ) ค่านิยมรักสนุก คนไทยเป็นคนที่รักสนุก ชอบสนุกในงานต่าง ๆ มักจะมีการรื่นเริงสนุกสนานร่วมกัน
- (ฉ) ค่านิยมเรื่องศักดิ์สิทธิ์ การเชื่อถือโชคลาง ของขลัง ดุฤกษ์ยาม
- (ช) ค่านิยมรักพี่น้อง พี่น้องกันเมื่ออะไรต้องช่วยเหลือกัน
- (ซ) ค่านิยมความกตัญญูรู้คุณ ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ลักษณะนี้ยังมีอยู่ในชนบท

7-2 ค่านิยมในเมือง

(ก) ค่านิยมความเชื่อเหตุและผล เนื่องจากระดับการศึกษา อาชีพ ทำให้ชาวเมืองมีค่านิยมที่เชื่ออะไรด้วยเหตุและผลมากกว่า ที่จะเชื่อด้วยความมกมาย หรือถือโชคลาง

(ข) ค่านิยมการตรงต่อเวลา การประกอบอาชีพในเมืองซึ่งเป็นอาชีพในสำนักงาน อาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม ต้องทำงานตรงต่อเวลา ทำให้ชาวเมืองต้องตื่นเช้าไปทำงาน ซึ่งแตกต่างจากสังคมเกษตรกรรมที่มีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลามากกว่า

(ค) ค่านิยมตะวันตกนิยม นิยมสินค้าที่ทำจากนอกประเทศ นิยมคนที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ นิยมแฟชั่นตะวันตก กิริยาท่าทางต่าง ๆ ก็พยายามเลียนแบบตะวันตก

(ง) ค่านิยมความพุ่มเฟิยการจัดงานต่าง ๆ มักจะเชิญแขกมามากมายเพื่อให้แลดูมีเกียรติ ซึ่งเป็นความพุ่มเฟิยมาก

(จ) ค่านิยมการเคร่งครัดในระบบราชการ ระบบราชการเป็นระบบที่มีความเคร่งครัดมาก ทำอะไรต้องเป็นขั้นตอนและข้ามขั้นไม่ได้ ระบบราชการเป็นระบบที่ผูกพันกับสังคมชนบทและสังคมเมืองมาก เป็นระบบที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป เพราะเป็นระบบที่รัฐบาลใช้ในการควบคุมสังคม

(ฉ) ค่านิยมความเห็นแก่ตัว ชาวเมืองมักจะต่างคนต่างอยู่ไม่รู้จักกัน อยู่บ้านติดกันยังไม่รู้จักกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคมเมือง ดูเหมือนว่าจะน้อยกว่า ในสังคมชนบท ชาวเมืองมีความเห็นแก่ตัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมเมืองเป็นสังคมที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน ปัญหาเศรษฐกิจมีมาก ค่าครองชีพสูง จึงทำให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การช่วยเหลือกัน การมีน้ำใจต่อกันลดน้อยลงก็อาจเป็นไปได้

ค่านิยมทั่ว ๆ ไปมีทั้งดีและไม่ดี แล้วแต่ทัศนคติของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคนตามโอกาสหรือวาระต่าง ๆ หากสิ่งใดที่เราเห็นว่าไม่ดีเราก็ควรหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติ สิ่งใดที่เห็นว่าดีเป็นประโยชน์แก่สังคม เราก็ควรจะปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น

7.3 ค่านิยมที่ควรยกย่อง

(ก) รักพระมหากษัตริย์ เป็นค่านิยมที่ควรยกย่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่ในฐานะสมมติเทพ พระองค์ท่านเป็นกำลังสำคัญในการให้ชาวไทย มีกำลังใจและมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการอยู่รอด และการรักษาเอกราชของไทย โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ที่ประสบภัยจากรอบทิศทั้งภายในและภายนอกประเทศ

(ข) นับถือศาสนา เป็นสิ่งที่เราควรระวังอย่างสูงสุด เพราะเป็นแหล่งที่สั่งสอนคนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีคำสอนอย่างลึกซึ้ง สอนคนให้มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ไม่เบียดเบียนกัน เป็นการสอนคนให้ยึดมั่นและปฏิบัติในสิ่งที่ดีมีศีลธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ชาวไทยส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ แต่มีข้อสังเกตว่าในเมืองคนจะไปวัดหรือทำบุญตักบาตรน้อยมาก นอกจากในวันสำคัญ ๆ ของชาติหรือศาสนา ผู้คนจึงจะไปทำบุญตักบาตร ทั้งในวัดและนอกวัดมากขึ้น จึงเป็นการเคารพนับถือในรูปของคำพูดมากกว่าการปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากคนในชนบทที่ผู้มีจิตศรัทธาไปวัดมากกว่าคนในเมือง เป็นการแสดงออกถึงการยึดมั่น เลื่อมใสทั้งในด้านคำพูดและการปฏิบัติ วัดจึงยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ พบปะญาติมิตรเพื่อนฝูง ฯลฯ ของชาวชนบท

(ค) ความเป็นไท คนไทยเป็นพวกรักอิสระไม่ขึ้นกับใคร ความเป็นอิสระเสรีภาพไม่ยอมตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด โดยดูได้จากประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ไทยพยายามคงความเป็นไทตลอดมาเวลาด้วยวิธีการต่าง ๆ พื้นฐานอันนี้จึงทำให้ชาวไทย มีวิถีชีวิตแบบเสรีแบบไทย ๆ และความเป็นไทนี้มีอิทธิพลต่อการอยู่รอดของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้คนไทยเกิดการรวมตัวกัน เมื่อคิดว่ามีศัตรูมาคุกคามสวัสดิภาพของประเทศเรา (สุนทรภู่ สภา 2528: 8).

(ง) การยกย่องผู้ที่ทำความดีมีอุดมการณ์ ความดีเป็นเครื่องค้ำจุนโลก ความมีอุดมการณ์ช่วยจรรโลงสังคม เราควรส่งเสริมยกย่องผู้ที่ทำความดีมีอุดมการณ์เพื่อสังคม เพื่อชาติบ้านเมือง เพื่อเขาจะได้มีกำลังใจทำดีต่อไป ตัวอย่างในอดีตมีมากมายวีรบุรุษ วีรสตรีของไทยแต่โบราณจนถึงปัจจุบันเช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปิยมหาราช ท้าวสุรนารี ท้าวเทพกษัตรีฯ ท้าวศรีสุนทร วีรชนชาวบ้านบางระจัน ฯลฯ เมื่อเราเห็นว่าใครทำดี เราควรจะไปเยี่ยงอย่างรู้จักนำแบบอย่างที่ดีมาปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันหากมีใครกล่าวให้ร้ายผู้ที่ทำความดีไม่ว่าจะโดยวิธีใด ผู้ที่มีใจเป็นธรรมควรจะช่วยปกป้อง เพื่อให้ผู้ที่ทำความดีได้มีกำลังใจที่จะทำความดีต่อไป ไม่ให้คนชั่วได้มีโอกาสทำให้คนดีเสียหาย

(จ) ความซื่อสัตย์สุจริต คือเป็นคนดีไม่คดโกงไม่หลอกลวง ไม่เห็นแก่ได้ ไม่อยากได้ในสิ่งที่ไม่ใช่ของเรา หรือไม่ประพฤติผิดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ไม่ทุจริตในการสอบ ทำผิดยอมรับว่าผิด เป็นต้น

(ฉ) มีความรับผิดชอบ คือรู้จักหน้าที่ที่ตนต้องกระทำหรือปฏิบัติ ไม่นึกถึงแค่สิทธิอันพึงมีพึงได้เพียงอย่างเดียว ความรับผิดชอบจึงเป็นการกระทำตามสถานะภาพ (ตำแหน่ง) ของบุคคล

เช่น มีสถานภาพเป็นครู มีความรับผิดชอบในการสอนนักเรียน ให้มีความรู้และดูแลนักเรียนให้ดีที่สุด มีสถานภาพเป็นบุคลากรทางการแพทย์การสาธารณสุข ก็ควรมีความรับผิดชอบต่อการให้บริการทางด้านสุขภาพ การรักษายาบาล การส่งเสริมสุขภาพของประชาชนให้ดีที่สุด เป็นต้น

(ข) นิยมของไทย ไม่เห็นของต่างประเทศดีกว่าของเราต้องนึกเสมอว่าหากเรา นิยมของนอกเท่ากับทำให้นิสัยให้กับประเทศชาติ และเป็นการดูถูกของในชาติของตน ว่าดีสู้ของชาติอื่นไม่ได้ เราควรยึดหลักไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ และควรส่งเสริมของที่ทำในประเทศ-ไทย ดังเพลงของคาราบาวที่ว่า "เมตอินไทยแลนด์" ให้มีความภูมิใจว่าของ "เมตอินไทยแลนด์" นั้นมีคุณภาพดีไม่แพ้ "ของนอก" หรือดีกว่า "ของนอก" เสียอีก ซึ่งในเรื่องนี้มีข้อสังเกตว่า การนิยมไทยนั้นมีแนวโน้มดีขึ้น

(ข) เคารพผู้อาวุโส ผู้อาวุโสหมายถึงผู้มีตำแหน่งสูง ผู้ที่มีประสบการณ์มีความรอบรู้ อย่างไม่รู้แก่ตามผู้อาวุโสก็ควรจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม มีศีล 5 ประจําใจ รู้จักครองตน ครองคน ครองงาน จึงจะทำให้ผู้อ่อนอาวุโสกว่าเคารพนับถือ อย่างสนิทใจ

(ฅ) ความกตัญญูกตเวทิต การรู้คุณท่านสนองคุณท่านเป็นคุณธรรมที่ควรจะมีในทุกคน เช่น รู้จักบุญคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณทั้งหลาย อย่างไรก็ตามการสนองคุณท่านนั้น ควรจะสนองคุณในทางที่ชอบที่ควร ไม่ใช่สนองคุณในทางที่ผิด เช่น ให้ทุจริตประพฤติมิชอบเพื่อสนองคุณท่าน ก็เป็นการตอบแทนที่ไม่ถูกต้อง ควรจะตอบแทนบุญคุณในทางที่ถูกทำนองคลองธรรมเท่านั้น

(ฉ) การรักของส่วนรวม การช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติ เป็นความจำเป็นพื้นฐานข้อหนึ่งที่คนไทยทุกคนควรปฏิบัติ ต้องมีจิตสำนึกว่าของส่วนรวมก็เหมือนกับของส่วนตน ในแง่การ

วางแผนการบำรุงรักษา การเป็นหูเป็นตาช่วยกันดูแลสมบัติของชาติไม่ใช่ถือว่า "ไม่ใช่ของเรา" จะทำอย่างไรก็ได้ เช่น เอาขยะมูลฝอยไปทิ้งไว้ข้างถนนหน้าบ้านคนอื่น การทำลายหลอดไฟฟ้า रिमถนน การขโมยชิ้นส่วนเสาไฟฟ้าแรงสูง การลักลอบนำโบราณวัตถุไปขายชาวต่างประเทศ การทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง การทำลายป้ายคำเตือนที่ปักไว้ข้างทางหลวง เป็นต้น

7.4 ค่านิยมที่ควรแก้ไข

ค่านิยมบางอย่างอาจจะเป็นอุปสรรคต่อบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาประเทศ ค่านิยมที่ควรแก้ไขมีดังต่อไปนี้ คือ

(ก) ความเห็นแก่เงิน จริงอยู่ที่เงินนั้นทำให้คนเรามีอำนาจเนื่องจากความมั่งคั่ง ร่ำรวย แต่ถ้าเราบ้าเรื่องเงินเรื่องวัตถุ (materialism) มากกว่าเรื่องอื่น ๆ ทุกคนก็จะพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนให้มั่นคงไม่ว่าวิธีใดก็ตาม ถ้าทำดีไม่ได้ก็จะออกในรูปทำชั่ว เช่น ปล้นการหลอกลวงหญิงสาวเป็นโสเภณี การหลอกลวงแรงงานไปทำงานต่างประเทศ การหลบเลี่ยงหนีภาษี พ่อค้าที่ฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้าข้าราชการที่ใช้ตำแหน่งหน้าที่ในทางทุจริตเพื่อให้ได้เงินมาสร้างฐานะของตน การเห็นแก่เงินนี้ทำให้สังคมยุ่งเหยิง เงินแม้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตแต่ก็ไม่ใช่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสุขภาพบางครั้งเงินก็ไม่อาจซื้อสุขภาพได้ เศรษฐีที่มีเงินเป็นล้านต้องต่อสู้กับโรคร้าย เช่น มะเร็ง ความมั่งคั่งไม่อาจหยุดยั้งการลุกลามของโรคร้ายและความตายไปได้ ดังนั้นอย่ามองเงินเป็นเกียรติ ค่านิยมที่ว่า "มีเงินเขาก็นับเป็นน้อง มีทองเขาก็นับเป็นพี่" นั้นควรแก้ไข จงนึกเสมอว่าคุณค่าของบุคคลอยู่ที่

คุณความดีของเขา ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับเงินที่เขามีอยู่อย่าให้เงินมาเปลี่ยนแปลงเราทั้งในด้านศีลธรรม และอุดมการณ์ของเรา เช่นการเลือกตั้งอย่าให้ผู้มาซื้อเสียงไม่ว่าจะเป็นรูปสิ่งของหรือเงินทอง เราควรมาช่วยกันยึดถือในเกียรติว่าสำคัญกว่าเงิน ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสิ่งที่ควรยึดถือ

(ข) การใช้อำนาจในทางที่ผิด อำนาจนี้มีได้มีเฉพาะในหมู่ข้าราชการ ทหารตำรวจ และพลเรือน แต่มีบุคคลที่มีใช้ข้าราชการ เช่น พ่อค้า คหบดี ซึ่งมีอำนาจเพราะเงิน ส่วนข้าราชการก็มีอำนาจขึ้นอยู่กับชั้นและตำแหน่ง ตำแหน่งสูง ๆ จะมีอำนาจมาก คนกลัวเกรงมาก อำนาจสามารถบันดาลให้มีทรัพย์สินเงินทอง บริวาร ตำแหน่ง ฯลฯ ด้วยเหตุดังกล่าว สังคมมักจะให้การยกย่องผู้มีอำนาจ คนไม่มีอำนาจคนก็ไม่เกรงใจ อำนาจจึงเป็นสิ่งที่คนจำนวนไม่น้อยใฝ่หา และอยากมีอำนาจเหมือนคนอื่น การใช้อำนาจในทางที่ผิดทำให้สังคมยุ่งเหยิง บั่นป่วน คนตีลูกกลั่นแกล้ง เนื่องจากไปขัดผลประโยชน์กับผู้มีอำนาจ ดังนั้นเราควรจะยกย่องผู้ที่มีเมตตาบารมี หมายถึง ผู้ที่มีกำลังใจในทางที่ชอบมากกว่า ผู้ที่มีกำลังใจในทางที่ไม่ชอบเต็มไปด้วยความหลงใหลศรัทธาบรรดาคักดี อำนาจเงิน กระทบการต่าง ๆ กตัญญู ช่มเหง ผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

(ค) การขาดระเบียบวินัย ไม่ชอบทำอะไรตามกฎเกณฑ์ กติกา เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ชอบทำอะไรเพื่อความพอใจของตัวเอง เช่น การเลี้ยงบุฟเฟต์ ผู้ที่ตักอาหารก่อนก็จะตักอาหารจนล้นจานแล้วกินไม่หมด โดยไม่คำนึงว่าผู้มาที่หลังจะมีกินหรือไม่ การขาดระเบียบวินัยอีกอันหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการเสียหายแก่ส่วนรวมอย่างมาก ก็คือ การขับรถที่ไม่เคารพกฎจราจร มีป้ายห้ามเลี้ยวก็จะเลี้ยว ฝ่าไฟแดง แชนงซ้ายปาดหน้า รถใหญ่ขับรถเบียดรถเล็ก จนแทบตกถนน เวลาเลี้ยวไม่ให้สัญญาณ วินัยในเรื่องการจราจรทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ หากขาดวินัยเสียแล้ว อุบัติภัยก็เกิดได้เสมอ ดังเป็นข่าวอยู่บ่อย ๆ บางครั้งเราจะพบว่า ผู้ขับขี่ยานยนต์มี

แอลกอฮอล์แล้วทำให้เกิดความเสียหายเกิดอุบัติเหตุทางการจราจร มีการบาดเจ็บ ล้มตาย กันเป็นจำนวนมาก

(ง) นิยมของใช้จากต่างประเทศ เราควรจะใช้ของไทยและชิ้นส่วนของเราในชื่อแบบไทย ๆ ไม่ควรนิยมนามชื่อต่างประเทศหรือชื่อของที่มาจากต่างประเทศ เพราะประเทศเรายังจนอยู่แล้ว เราไม่ควรจะเป็นหนี้สินมากกว่าที่เป็นอยู่ จากรายงานของทางโทรทัศน์ช่อง 7 กล่าวว่าคนไทยมีหนี้สินติดตัวตั้งแต่เกิด คนละ 12,000 บาทซึ่งไม่น้อยเลย การนิยมของไทยจะทำให้เงินทองหมุนเวียนอยู่ในประเทศ ไม่รั่วไหลไปสู่ต่างประเทศ เกี่ยวกับเรื่องนี้ผู้เขียนพบว่าบรรดาเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่วางขายทั่วไปในท้องตลาดในราคาถูก โดยเฉพาะไปจำหน่ายตามชนบท มักจะพิมพ์ลวดลายต่าง ๆ นานาที่มีสีสันสะดุดตา มีข้อความต่าง ๆ เป็นภาษาต่างประเทศบางครั้งใช้ข้อความที่ไม่สมควรขัดต่อวัฒนธรรมไทยซึ่งผู้ซื้อที่มีการศึกษาน้อยไม่ลึกซึ้งในภาษาไม่ทราบความหมายที่แท้จริง ที่เป็นเช่นนี้มาจากค่านิยมที่ชอบใช้ของต่างประเทศ ดังนั้นผู้ผลิตในประเทศจึงเอาใจผู้ซื้อด้วยการพิมพ์ข้อความ ใช้ถ้อยคำที่มองดูว่าเป็นภาษาต่างประเทศ เข้าไว้ก่อน โดยไม่ได้พิจารณาว่ารูปภาพ หรือข้อความนั้นขัดต่อวัฒนธรรมไทยหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่าควรแก้ไขเรื่องนี้ ถ้าเราไม่ซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่พิมพ์ลวดลายสีสันข้อความที่เป็นภาษาต่างประเทศ ผู้ผลิตก็จะเลิกผลิตเอง

(จ) รักความสนุกสนาน ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมือง หรือสังคมชนบท จะเห็นความสนุกสนานแฝงในกิจกรรมต่าง ๆ เสมอ ทั้งในยามว่างหรือยามทำงาน ก่อให้เกิดการทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน การไม่ให้ความสำคัญกับงานที่ทำมาก ทำไปเพื่อความสนุก ไม่เอาจริงเอาจังกับงาน ชอบลงทุนในงานที่สนุกมากกว่างานที่เป็นรากฐาน ความสนุกสนานหากใช้ถูก

ทางถูกเวลา ถูกสถานการณ์จะเป็นของดี แต่ดูเหมือนว่าคนไทยรักสนุกสนานมากเกินไป จนกระทั่งบางครั้งทำให้ขาดความตั้งใจ และจริงจังต่อการปฏิบัติงาน

ในเรื่องที่คนไทยรักความสนุกสนานนี้เองอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การมั่วสุมเล่นสิ่งเสพติด บางท่านกล่าวว่าที่เยาวชนทดลองเล่นสิ่งเสพติดทั้งหลายเช่น เหล้า บุหรี่ ภัยยา กัญชา กินเนอร์ และเฮโรอีน นั้น เพียงเพื่อความสนุกที่มีอยู่ในจิตใจ นอกจากนั้นพฤติกรรมการกินบางอย่างก็อาจมาจากความสนุก ความเอร็ดอร่อยติดใจในรสชาติ เช่น การกินของดิบ หรือของดิบ ๆ สุก ๆ กินอาหารประเภทลาบดิบ ซึ่งเป็นปัญหาสุขภาพของคนไทย ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาโรคพยาธิใบไม้ในตับ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเกิดจากการกินปลาน้ำจืดที่ไม่สุก โรคพยาธิใบไม้ในปอด ซึ่งเกิดจากการกินบุดูบ

(ฉ) ชอบความนุ่มเหนียว ความนุ่มเหนียวเป็นบ่อเกิดของความยากแค้น โดยเฉพาะผู้ที่ยากจน ส่วนผู้ที่มั่งมีหรือชนชั้นกลาง ความนุ่มเหนียวเท่ากับเป็นการใช้จ่ายเงินในทางที่ไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

(ช) ชอบการเสี่ยงโชค "การเสี่ยงโชค" คือความอยากรวยแต่ไม่อยากทำงานเป็นการลงทุนน้อยอยากได้เงินมาก (หวังน้ำบ่อหน้า) เช่น ซื้อลอตเตอรี่ แทงหวยใต้ดิน เล่นการพนัน หรือส่งชิ้นส่วนไปจับฉลากรางวัล บางคนถึงกับเอาทองรูปพรรณไปขายเพียงเพื่อเอาไปแทงหวย ผลก็คือทองคำก็เสียไปเงินก็ไม่ได้เพราะแทงไม่ถูก

(ซ) ชอบของแจกหรือของแถม บางคนอยากซื้อของเพียงเพื่ออยากได้ของแถม ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ต้องการของสิ่งนั้น เป็นการใช้จ่ายเงินที่ได้ผลไม่คุ้มค่า

(๘) ชอบสอดรู้สอดเห็น เห็นใครดีกว่าไม่ได้ (อิจฉาริษยา) ถ้าใครดีกว่าก็จะไม่พอใจไม่มีมุทิตาจิต (คือไม่พลอยยินดีในลาภ ยศ สรรเสริญ ของผู้อื่น) ไม่ใจกว้าง ไม่อยากให้ใครเด่นดังหรือดีกว่า ผลก็คือตนเองต้องเป็นทุกข์ เนื่องจากมีความอิจฉาริษยาเป็นที่ตั้ง ไม่เป็นอันทำงาน หรือทำได้ไม่เต็มที่ คอยสอดรู้สอดเห็นเรื่องส่วนตัวของคนอื่น เอาจำแน่งนินทาว่าร้ายหาทางตำหนิ ไม่อยากให้เขาได้ดี เป็นการใช้เวลาโดยเปล่าประโยชน์ เราควรพิจารณาตนเอง หมั่นทบทวนการกระทำของตนเองว่าทำตามบทบาทหน้าที่ดีแล้วหรือยัง ดีกว่าจะมานั่งคอยจับผิดผู้อื่น หากทางทำลายผู้อื่นด้วยการนินทาว่าร้าย ดังคำกล่าวที่ว่า "จงสนใจจริยาของตนเองมากกว่าสนใจจริยาของผู้อื่น"

ค่านิยมที่ควรแก้ไขที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ประชาชนชาวไทยทั้งหลายควรจะช่วยกันแก้ไขไม่ควรนำไปปฏิบัติ โดยควรจะสร้างค่านิยมที่ดีงาม เพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองแก่ชาติบ้านเมืองของเราต่อไป

7.5 ค่านิยมที่ควรยึดถือปฏิบัติ

เมื่อ พ.ศ. 2525 คณะกรรมการวัฒนธรรมได้บัญญัติค่านิยม 5 ประการที่เห็นว่าคนไทยทั้งหลายโดยเฉพาะเด็กนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติควรปฏิบัติ คือ

- การพึ่งตนเอง การขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ
- การประหยัดและการออม
- การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย

- การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
- ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

(ก) การพึ่งตนเอง การขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ "การพึ่งตนเอง" เป็นพื้นฐานของการพัฒนา การรู้จักช่วยตนเองไม่คิดพึ่งพาผู้อื่นตลอดเวลา จะเป็นบุคคลที่ไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรค ต่อความยากลำบาก ทำให้เกิด "การขยันหมั่นเพียร" มีมานะอดทน สามารถฟันฝ่าอุปสรรคที่ขวางกั้น อันเป็นบ่อเกิดของความสำเร็จ หรือปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเท่ากับสร้างคนให้มีความรับผิดชอบ คือรู้จักหน้าที่ที่ตนต้องกระทำต้องปฏิบัติไม่นึกถึงแต่สิทธิเพียงอย่างเดียว ความรับผิดชอบ รวมถึงการเคารพกฎเกณฑ์ มีใจเป็นนักกีฬากล้ารับผิดชอบ เช่น หากตนทำอะไรผิดก็กล้ารับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้พลาดไป ไม่โทษผู้อื่น และพยายามปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวให้ดีขึ้น

(ข) การประหยัดและการออม "การประหยัด" คือการรู้จักใช้จ่ายในทางที่ถูกที่ควร การประหยัดเป็นการสอนคนให้มีความละเอียดรอบคอบ มีระเบียบวินัยมีความระมัดระวัง เช่น กินอาหารไม่หมดก็รู้จักอุ่นเก็บไว้ได้ในมือต่อไป น้ำที่ใช้ซักผ้าแทนที่จะทิ้งเสียเปล่า ๆ ก็นำไปรดต้นไม้ เป็นต้น การประหยัดจึงเป็นการรู้จักใช้เงินและสิ่งของให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การประหยัดจึงช่วยให้รู้จักวางแผนในการใช้เงินและสิ่งของให้คุ้มค่าและเหมาะสม ซึ่งเท่ากับเป็น "การออม" คือรู้จักถนอม สงวน เก็บงำ เพื่อจะได้มีโอกาสเก็บสะสมให้มามากขึ้น หรือสามารถสร้างหลักฐานให้มั่นคงต่อไปในวันข้างหน้า เช่น ถ้าเราไม่มีบ้านก็ต้องพยายามเก็บเงินเพื่อสามารถจะใช้เงินสร้างบ้านหรือซื้อบ้านจะได้มีบ้านเป็นของตัวเอง ไม่ต้องเช่าหรืออาศัยใครอยู่ตลอดไป การประหยัดและการออมจึงเป็นผลดีแก่ตนเองและครอบครัวและชาติในที่สุด

(ค) การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย "การมีระเบียบวินัย" ได้แก่การรู้จักทำตามกฎเกณฑ์ ไม่ฝ่าฝืนไม่เห็นแก่ความสบายเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลักจนขาดระเบียบ เช่น ทิ้งสิ่งของลงบนท้องถนนเพราะชี้เกียจนำไปใส่ตะกร้า ข้ามถนนในทางที่ไม่ใช่ทางข้ามเพราะไม่อยากเดินไกล จอดรถในทางที่เขาห้ามจอด เลี้ยวรถในทางที่เขาห้ามเลี้ยว เป็นต้น ระเบียบวินัยจึงสร้างคนให้มีความประพฤติปฏิบัติ ไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมต้องการซึ่งกฎเกณฑ์นี้ในสังคมไทยใหญ่ เรียกว่า "กฎหมาย" ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับในสังคมที่มีคนอยู่เป็นจำนวนมาก และมาจากที่ต่าง ๆ กัน การประพฤติปฏิบัติจึงอาจจะแตกต่างกันได้ซึ่งยากต่อการควบคุม กฎหมายจึงเป็นแนวทางให้คนปฏิบัติตาม หากใครฝ่าฝืนก็ต้องได้รับโทษ เช่น การลักขโมย การรบกวนพวктиกัน การติดยาเสพติด เป็นต้น เราทุกคนจึงควรเคารพกฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ฝ่าฝืน ทุกคนในสังคมก็จะอยู่อย่างปกติสุข

(ง) การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา ทุกศาสนาสอนคนให้มีเมตตากรุณาต่อกัน และมีการกระทำที่ดีในรูปต่าง ๆ ให้มีทัศนคติที่ดี มีจิตใจที่งดงาม พฤติกรรมที่ประกอบด้วยคุณธรรมสุจริตทั้งกายวาจาและใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธสอนให้บุคคลละเว้น ความชั่ว ประพฤติดี ทำให้ใจบริสุทธิ์ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ให้หลักการของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงและความแตกดับแห่งสังขาร ซึ่งช่วยให้คนเราเกิดความเข้าใจเรื่องของชีวิต การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของแต่ละบุคคลแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

(จ) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ "ชาติ" หมายถึงกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และความเป็นมาในประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน ชาติจึงเป็นสมบัติของส่วนรวม เราจึงต้องรักและยกย่องเทิดทูน เพราะความเสื่อมสลายของชาติ หมายถึง ความเสื่อมสลายของ

คนไทยทุกคน ความเจริญก้าวหน้าของชาติ หมายถึงความเจริญก้าวหน้าของทุกคน "ศาสน์" เป็นสถาบันที่บุคคลควรระอย่างสูงสุด เพราะเป็นสถาบันที่สอนคนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะในสังคมไทยนี้ เปิดโอกาสให้คนไทยเลือกนับถือศาสนาได้ตามความศรัทธาของตน มิได้มีความรังเกียจเดียดฉันท์ และพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต่างก็เป็นองค์อุปถัมภ์หรือศาสนูปถัมภกแก่ทุกศาสนาในประเทศไทย ศาสนิกชนของทุกศาสนาจึงสามารถประกอบพิธีกรรมตามลัทธิความเชื่อของตนได้อย่างอิสระเสรี และทุกศาสนาก็มีหน้าที่สร้างความสามัคคีในสังคม สอนให้คนทำความดี มีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี ไม่เบียดเบียนกัน เป็นการสอนให้คนยึดมั่นในสิ่งที่ดีมีศีลธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ศาสนาทุกศาสนาในสังคมไทย จึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยเท่าเทียมกัน "กษัตริย์" หมายถึง แบบแผนการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นสถาบันที่ทำให้คนไทยมีกำลังใจและมีที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้ชาติอยู่รอด ดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้ โดยเฉพาะในภาวะสังคมปัจจุบันที่ประสบภัยจากรอบทิศทั้งภายในและภายนอกประเทศ สถาบันนี้มีความห่วงใยในความปลอดภัยของประชาชนตามท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นเมิ่งขวัญและที่รักเคารพเทิดทูนของคนทั้งชาติ ฉะนั้นเราจึงควรจะรักเคารพยกย่องเทิดทูนสถาบันนี้ตลอดไป เพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

นอกจากจะมีค่านิยมที่ควรปฏิบัติแล้วคุณธรรม 4 ประการก็เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติด้วยเช่นกัน

คุณธรรม 4 ประการ

- (1) การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
- (2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น

(3) การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤตีสว่างความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

(4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

สรุป

หากประชาชนคนไทยทุกคนปฏิบัติตนด้วยคุณธรรม 4 ประการ และมีค่านิยม 5 ประการ ตลอดจนแก้ไขค่านิยมบางอย่าง เชื่อแน่ว่าในการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาประเทศ จะช่วยทำให้บรรลุผลสำเร็จได้

บรรณานุกรม

- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย : แนวทางวิจัยและนิเทศา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แพรวศึกษา, ม.ป.ป.
- สุนัตรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครั้ว : ศาสนา : ประเพณี.
พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2528.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 8 ทศนคติกับการรักงูใจ

หัวข้อที่

- 8.1 ทศนคติกับการพัฒนาประเทศ
- 8.2 การเปลี่ยนแปลงทศนคติกับการยอมรับนวัตกรรม
- 8.3 พฤติกรรมการร่วมมือ

แนวคิด

1. คนเราต้องมีทศนคติต่อสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การมีทศนคติที่ดีต่อการทำงานมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศ
2. คนเราจะมีการเปลี่ยนแปลงทศนคติเพื่อที่จะยอมรับนวัตกรรมได้นั้น มีขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทศนคติ 5 ขั้น คือ ขั้นตั้งใจรับทราบ ขั้นความเข้าใจเนื้อหา ขั้นการยอมรับ ขั้นการเก็บจำ และขั้นการกระทำ
3. องค์ประกอบของพฤติกรรมการร่วมมือ ประกอบด้วย พฤติกรรมที่มุ่งสู่เป้าประสงค์เหมือนกัน รางวัลแก่ผู้ร่วมปฏิบัติงานทุกคน การแบ่งงานกันทำอย่างเสมอภาค การประสานงานและมีการประสานทางสังคม

วัตถุประสงค์

1. สามารถอธิบายถึงทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาชุมชนได้
2. สามารถบอกถึงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้
3. สามารถอธิบายถึงองค์ประกอบของพฤติกรรมความร่วมมือได้

กิจกรรมการสอน

- การบรรยาย

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากความสนใจของผู้เรียน
2. ประเมินผลจากการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน
3. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 8

ทัศนคติกับการชักจูงใจ

8.1 ทัศนคติกับการพัฒนาประเทศ

ในทางจิตวิทยาพบว่าทัศนคติมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานย่อมมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ นักพัฒนาจะต้องไปพัฒนาทัศนคติของประชาชน เพื่อให้มีทัศนคติต่อสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมจะได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การพัฒนาชุมชนจำเป็นจะต้องพัฒนาทัศนคติของกลุ่ม ความสัมพันธ์ในกลุ่ม หรือการทำงานตามนโยบายของประเทศ เช่น นโยบายเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวก็เกี่ยวข้องกับทัศนคติอย่างมาก จะต้องทำให้ประชาชนเกิดทัศนคติที่ดีเสียก่อนเพื่อการมีคุณภาพชีวิต ประชาชนจึงจะยอมรับการวางแผนครอบครัวด้วยความสมัครใจ และยอมปฏิบัติตามอย่างถาวร การรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักใช้ส้วมที่ถูกลักษณะ เพื่อการป้องกันโรคพยาธิและโรคระบบทางเดินอาหารก็จำเป็นที่จะต้องชักจูงให้ประชาชน เห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมใช้ ความสะดวกสบายในการใช้ส้วม ทัศนคติจึงมีความสัมพันธ์ในด้านการพัฒนาประเทศ

8.1.1 ความหมายและองค์ประกอบของทัศนคติ

ทัศนคติหมายถึงความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในเชิงประเมินค่าว่าให้คุณหรือโทษ

องค์ประกอบของทัศนคติประกอบด้วย 3 ส่วน คือ (1) ความรู้ในเรื่อง ประเมินค่าว่ามีคุณหรือโทษของสิ่งนั้น (2) ความรู้สึกในด้านชอบ ไม่ชอบของสิ่งนั้น (3) ความพร้อมที่จะกระทำ เป็นการส่งเสริม เมินเฉยหรือทำลาย

หลักการเปลี่ยนทัศนคติ จะต้องเปลี่ยนองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งใน บางครั้งสาเหตุภายนอกก็มีความสำคัญ เช่น อิทธิพลของกลุ่ม ในระบบเผด็จการ ทัศนคติจะไม่มี ความหมายเลย แต่ระบบเสรีนิยม ลักษณะภายในมีความสำคัญโดยเฉพาะในเรื่องทัศนคติ นัก จิตวิทยาถือว่า การปลูกฝังทัศนคติที่เหมาะสมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ในการเปลี่ยนทัศนคติส่วนใหญ่ จะเปลี่ยนความรู้ในเชิงประเมินค่าซึ่งจะสร้างความรู้สึกเกิดขึ้นตามมาเป็นขั้นตอน

8.1.2 ประโยชน์ของทัศนคติ

ทัศนคติจะช่วยนำความต้องการทางสังคม 3 ประการคือ

(ก) ความต้องการความสนับสนุน (Social support) เป็นแรงจูงใจ ใฝ่สัมพันธ์อยากให้คนอื่นเป็นพวกเดียวกันกับตน และสนับสนุนตน

(ข) ความต้องการรู้ความจริง (Social reality) ออกมาในรูปของ ความอยากรู้อยากเห็น ศึกษาหาประสบการณ์ของสิ่งแวดล้อม หรืออาจจะหาความจริงในขณะนั้น ใ้รู้สาเหตุของปัญหาเพื่อที่จะสามารถตอบคำถามหรือสงสัยได้ เช่น ทัศนคติต่อการตัดไม้ทำลาย ป่าว่า ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม

(ค) ความต้องการเอกลักษณ์ (Social identity) มีลักษณะพิเศษกว่าคนอื่นอย่างไร คนเราต้องการเอกลักษณ์เมื่ออายุประมาณ 15-19 ปี

8.1.3 หน้าที่ของทัศนคติ ทัศนคติมีหน้าที่ดังนี้

(ก) ช่วยให้ได้สิ่งที่บุคคลต้องการ ในสิ่งที่บุคคลปรารถนา เช่น แก้วแหวน เงินทอง ถ้าเป็นนักพัฒนา ย่อมมีทัศนคติที่ดีต่อคนที่ช่วยให้ตนประสบความสำเร็จในงานพัฒนา

(ข) ช่วยป้องกันตนเองจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนเราไม่ต้องการที่จะมีความรู้สึกต่ำต้อยเลย ทัศนคติจึงช่วยทำให้คลายความวิตกกังวลได้ คือรู้สึกว่าคุณอื่นเลวกว่าตน ตรงกันกับความต้องการเอกลักษณ์ และต้องการความสนับสนุน

(ค) ช่วยแสดงตน คือแสดงให้เห็นว่าเป็นใคร มีลักษณะความคิดจิตใจเป็นอย่างไร เป็นเรื่องความต้องการเอกลักษณ์และความสนับสนุน ทัศนคติช่วยแสดงตนเป็นประตู่ที่จะเปิดไปสู่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จะได้มีพวกพ้องยอมรับเป็นพวก ถ้าสร้างทัศนคติเหมือนคนอื่น

(ง) ช่วยให้เกิดความรู้ความสามารถอธิบาย รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นความจริงคือช่วยให้อธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้

ในการที่จะชักจูงใจให้คนอื่น ๆ เห็นดีหรือชอบในแนวที่เหมาะสม บางทีก็บอกตรง ๆ ไม่ได้ อาจจะใช้สารสื่อชักจูง โดยอ้างอิงถึงความต้องการความสนับสนุน ความต้องการรู้ความจริง หรือความต้องการเอกลักษณ์ แต่การชักจูงนั้นต้องเป็นความจริง ไม่ใช่บิดเบือนมิฉะนั้นจะผิดจรรยาบรรณ การที่นักพัฒนาจะไปเปลี่ยนทัศนคติประชาชนต้องหาเหตุผลต่าง ๆ ในการชักจูง ซึ่งเหตุผลนั้นจะต้องให้ผู้รับรู้สึกคล้อยตามโดยที่สามารถบำบัดความต้องการทางสังคม 3 ประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

8.2 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติกับการยอมรับพฤติกรรม

8.2.1 ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ทัศนคติจะเปลี่ยนไปได้จะต้องรับทราบสภาพภายนอกคือมีสิ่งมาเร้า มีการสื่อสารเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง เพื่อจุดประสงค์บางประการซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

(ก) **ขั้นตั้งใจรับทราบ (Attention)** ที่เกี่ยวกับสิ่งเร้าอันนั้น ผู้รับจะต้องหยุดสนใจเรื่องอื่นมาสนใจเรื่องนั้น สื่อสารอาจจะเป็นภาพ เสียงตามลม การที่จะก่อให้เกิดความสนใจรับทราบก็คือ ต้องเรียกร้องความสนใจ ตรึงความสนใจ เพื่อที่จะแจ้งข้อความให้จบสิ้น ซึ่งจะต้องรู้จักธรรมชาติของมนุษย์ เช่น กลุ่มวัยรุ่น วัยชรา ชาวนา ต้องจัดหาสิ่งเร้าให้เหมาะสม โดยพิจารณาผู้ชักจูงว่าเป็นคนประเภทไหน วิธีการนำเสนอสารสื่อคงต้องทำอย่างไรจึงจะให้ผู้รับหยุดนิ่ง สนใจ ตัวอย่างเช่น เชิญดารารายานยนต์ โทรทัศน์ ไปพูดในชนบท เป็นต้น

(ข) **ขั้นความเข้าใจในเนื้อหา (Comprehension)** จะต้องเกิดขึ้นเป็นขั้นแรกเสียก่อน การเข้าใจเนื้อหาขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้รับ เนื้อหา ลักษณะของผู้รับและความสนใจของผู้รับ ส่วนใหญ่จะเข้าใจเนื้อหาได้ต้องเข้าใจสารสื่อที่นำเสนอก่อน ถ้าเริ่มต้นด้วยการชู้กรรโชก ผู้รับอาจจะปิดประตูในการเข้าใจเนื้อหา หรือเข้าใจบิดเบือน ดังนั้นการเข้าใจเนื้อหาจึงอยู่ที่การเสนอสารสื่อ

(ค) **ขั้นการยอมรับ (Adaptance)** การที่ผู้รับจะยอมรับตามที่ผู้ชักจูงเสนอได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างได้แก่ ลักษณะของผู้ชักจูงว่าเป็นคนที่มีลักษณะน่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ น่าเลื่อมใสศรัทธาเพียงใด ลักษณะของการจูงใจ โดยการเอาเหยื่อเข้าล่อ ถ้าผู้รับยอมรับจะได้

ในสิ่งที่ต้องการ เช่น ทำให้ได้รับชื่อเสียง มีหน้ามีตา เป็นที่ยอมรับของคนอื่น ซึ่งจะต้องสำรวจความต้องการของผู้รับก่อนว่าต้องการอะไร แล้วค่อยโยงไปกับสิ่งที่จะชักจูง

(ง) ขั้นการเก็บจำ (Retention) เนื้อหาที่เสนอไว้่นั้นมีการลืมได้จะต้องไปกระตุ้นซ้ำ โฆษณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ นอกจากจะลืมเนื้อหาได้ ลักษณะของผู้ชักจูงก็ถูกลืมได้เช่นกัน

(จ) ขั้นการกระทำ (Action) พยายามใช้กลุ่มให้เกิดความคล้อยตาม ใช้กลุ่มเป็นแรงผลักดัน จึงขึ้นอยู่กับอิทธิพลของกลุ่ม

ส่วนใหญ่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติใช้เพียง 3 ขั้นแรกเท่านั้น

8.2.2 กระบวนการทางจิตในการยอมรับนวัตกรรม นวัตกรรมหมายถึงสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งจะต้องชี้แจงให้เขาเข้าใจและยอมรับ ถ้าเป็นเรื่องใหม่เอี่ยมก็เป็นการปลุกฝังทัศนคติ ในการยอมรับนวัตกรรมมีกระบวนการทางจิต 5 ขั้นตอน ดังนี้

- (ก) ขั้นตระหนัก (Awareness) ขั้นนี้รับรู้แต่ยังไม่รู้ข้อมูลที่ชัดเจน
- (ข) ขั้นสนใจ (Interest) ขั้นนี้เป็นการค้นหาสิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติม
- (ค) ขั้นประเมิน (Evaluation) ขั้นไตร่ตรองหาเหตุผลว่ามีคุณหรือโทษ
- (ง) ขั้นทดลอง (Trial) ขั้นทดลองทำแต่น้อยไปก่อนหากได้ผลดีก็ทำต่อไป
- (จ) ขั้นยอมรับถาวร (Adoption) เป็นการนำไปปฏิบัติอย่างสมบูรณ์และถาวร

8.2.3 ประเภทของผู้ยอมรับนวัตกรรม มีอยู่ด้วยกัน 5 ประเภทคือ

- (ก) ผู้บุกเบิก (Innovation) พวกนี้ชอบที่จะมีความกล้าเสี่ยงมาก กระหายที่จะทดลองสิ่งใหม่ ๆ ที่ได้รับมาสามารถกล้าสูญเสียได้ มีความกล้าได้กล้าเสียไม่

ต้องการชักจูงใจมาก เพราะชอบทำสิ่งแปลกใหม่อยู่แล้ว พวกนี้จึงอยู่ในขั้นแคร์ทราบเท่านั้น ก็พอแล้ว

(ข) ผู้นำในการยอมรับ คนที่ยอมรับคือมีลักษณะเป็นผู้นำอยู่แล้วในสังคมของผู้รับเอง เป็นตัวแทนให้แก่คนอื่น เช่น ผู้นำทางการเกษตร

(ค) ผู้ยอมรับส่วนใหญ่ พวกนี้จะเป็นผู้ยอมรับส่วนใหญ่ควรจะชักจูงพอ ๆ กับประเภทที่ 2 บางส่วนเป็นการยอมตามผู้นำทำตามตัวอย่าง พวกนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่ม ถ้าเป็นผู้ตามก็พยายามใช้วิจารณ์ญาณพอสมควร มีความวิตกกังวลไม่สูงนัก

(ง) ผู้ยอมรับเข้าส่วนใหญ่ พวกนี้ที่ยอมรับเพราะมีแรงกดดันจากกลุ่ม ที่ไม่ยอมรับตอนแรกเพราะมีความลังเลสงสัย บางที่ยอมรับเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เพราะแรงกดดันของกลุ่ม ปทัสถานของกลุ่ม จึงทำให้เกิดการยอมรับ

(จ) พวกรีงท้าย เป็นพวกอนุรักษ์นิยม ไม่ยอมรับของแปลกใหม่ ยึดมั่นประเพณีดั้งเดิม ไม่สนใจโลกภายนอก มีความวิตกกังวลสูง ไม่ยอมรับผู้บุกเบิก ไม่ยอมรับผู้นำ ไม่ยอมรับพัฒนาการตอนหลังยอมรับโดยไม่ทราบเหตุผลที่แน่นอน

ถ้าวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีการยอมรับของพวกรีงท้ายเกิดขึ้น เนื่องจากการตั้งเครียดของจิตใจไม่เกิดจากการตั้งใจรับรู้ยู่จิตใต้สำนึก ชั้นตระหนักชั้นสนใจไม่รุ่มาขึ้นประเมินหรือชั้นการกระทำเลย การตั้งเครียดของจิตใจเนื่องมาจากมีความบีบคั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นความตั้งเครียดในจิตใจอาจทำให้เกิดภาวะผิดปกติในการยอมรับได้ ดังนั้นผู้รับจะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อลดความตั้งเครียดทางจิตใจลง ในสถานการณ์ตั้งเครียดคนเราจะยอมรับการชักจูงใจได้ง่ายกว่าสถานการณ์ปกติ

8.2.4 สถานการณ์ในการชักจูงให้เปลี่ยนทัศนคติ มีหลายสถานการณ์ที่ใช้ในการชักจูงทัศนคติดังนี้

(ก) การพูดแนะซ้ำซาก วิธีการนี้เข้าไปใกล้การสะกดจิต เป็นการเน้นสิ่งที่ต้องการชักจูงโดยการพูดซ้ำซาก จะไม่มีการอธิบายเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น

(ข) การใช้สารชักจูง วิธีการนี้ใช้สารเป็นสื่อ ไม่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างผู้ที่ชักจูงและผู้ที่ถูกชักจูง ตัวอย่างเช่น การเขียนสารพิมพ์อัตโนมัติ ให้คนอื่น ๆ อ่านมาก ๆ เนื้อหาของสารเหมือนกันส่งไปยังคนหลาย ๆ ลักษณะได้ผลดีพอสมควร

การพูดแนะซ้ำซากและการใช้สารชักจูง เป็นวิธีการที่เหมาะสม โดยไม่ต้องเอากลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง เหมาะกับผู้บุกเบิกและผู้นำในการยอมรับ

(ค) สถานการณ์เคลื่อนย้ายตาม โดยการใช้อ้างอิงจากคนอื่น เช่น พ่อแม่สั่งสอนลูก โดยเอาลูกบ้านอื่นมาอ้างอิงว่าทำอย่างนั้น คือใช้กลุ่มอ้างอิง สถานการณ์เคลื่อนย้ายตามจะเกิดจากอิทธิพลของสื่อมวลชนมากที่สุด เหมาะกับผู้ยอมรับส่วนใหญ่

(ง) การอภิปรายในกลุ่ม ให้ผู้อื่นมาประชุมเป็นกลุ่ม มีผู้นำมีความสามารถมีหน้ามำที่ จะทำดีในการยอมรับก่อนคนอื่น เช่นการยอมรับการใช้ส้วมซึม อิทธิพลนี้จะเป็นอิทธิพลของกลุ่ม เนื้อหาของสารลักษณะของผู้ชักจูงเอง จะมีการพูดชี้แจงแสดงคุณโทษของสิ่งนั้น มีการแก้ข้อขัดข้องใจได้จากการซักถามอภิปรายกัน เหมาะกับผู้ยอมรับจำนวนมากและพวกครึ่งท้าย

(จ) การปลุกฝังความเชื่อ เป็นวิธีการที่ใช้วิธีการอื่น ๆ ใน 4 วิธีที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมารวมกัน การเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน เช่นการล้างสมอง ทำได้โดยใช้วิธีการทั้ง 4 วิธี มีการกักขังไม่ให้รู้จักโลกภายนอก มีการพูดแนะซ้ำซาก การทรมานต่าง ๆ การหลบหลีกการลงโทษเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้เหมือนกัน หรืออาจจะสร้างบุคคลที่หยุด

การลงโทษ ซึ่งผู้รับจะถือว่าเป็นพ่อพระ การหยุดลงโทษเป็นแรงเสริมอย่างหนึ่งคือเป็น Negative reinforcement

8.2.5 สาเหตุและปัจจัยในการเปลี่ยนทัศนคติ

(ก) แหล่งของสาร หรือที่มาของสิ่งเร้า จะมีอิทธิพลในการชักจูงมากน้อยเพียงใดดูลักษณะ อำนาจ ความน่าดึงดูดใจและความน่าเชื่อถือ

(ข) สารสื่อ ควรจะมีลักษณะอย่างไร เป็นสารชู้ สารชู้ให้กลัว เป็นสารด้านเดียวหรือสองด้าน คือให้ความรู้ทั้งประโยชน์, โทษ ทั้งสองอย่างเป็นสารสองด้าน แต่ถ้าเป็นสารด้านเดียวใช้ในรายการศึกษาต่ำ เช่น บอกด้านดีด้านเดียว เป็นต้น

(ค) ช่องทางการสื่อสาร สารนี้จะไปยังบุคคลได้โดยวิธีการใด เช่น การอ่าน การฟัง การพูดชักจูงซึ่ง ๆ หน้าโดยตรง (face-to-face)

(ง) สิ่งกีดขวางจะถึงตัวบุคคล คือการเลือกรับทราบ เป็นสิ่งกีดขวางของการยอมรับของบุคคล

(จ) ลักษณะของผู้รับ อยู่ที่ระดับสติปัญญา ระดับการศึกษา บุคลิกภาพ และแรงจูงใจ

(ฉ) สภาพแวดล้อม มีอิทธิพลมาก เช่น สภาพคลุมเครือมากหรือน้อย

(ช) ปลายทางเปลี่ยนทัศนคติอย่างถาวรและเปลี่ยนการกระทำ

8.2.6 ลักษณะของผู้ชักจูง กระบวนการทางจิตใจในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

มี 3 ประเภท คือ

(ก) การยอมตาม (Compliance) จะเกิดจากผู้ซึ่งงุมมีอำนาจพระเดช หรือพระคุณหรือทั้งสองอย่าง เช่น ในอดีตมีการสั่งให้เลิกกินหมากจากผู้มีอำนาจ ซึ่งการสั่งจะต้องตรวจตราถ้าใครทำตามให้รางวัล ใครไม่ปฏิบัติตามก็ลงโทษควบคุมไปด้วย จึงจะเกิดการยอมตามลักษณะการบังคับจะทำให้เกิดพฤติกรรมต่อไปเรื่อย ๆ นานเข้าอาจเกิดเป็นนิสัยเคยชิน เมื่อเลิกควบคุมแล้วก็ยังทำพฤติกรรมนั้นต่อไป ตัวอย่างเช่น หญิงบาทเลียมเปลือยอก แต่ถูกบังคับให้ใส่เสื้อก็เลยยอมรับการใส่เสื้อ เป็นต้น

(ข) การเทียบเคียง (Identification) ขึ้นอยู่กับผู้รับที่จะเทียบเคียง เนื่องจากชอบลักษณะของคน ๆ หนึ่งที่เป็นผู้ซึ่งงุมทำให้เกิดความรักใคร่ ความพอใจในตัวผู้ซึ่งงุม เมื่อเกิดความพอใจก็ยอมรับลักษณะของผู้ซึ่งงุมมาปฏิบัติ การเทียบเคียงเกิดขึ้นได้โดยที่ผู้รับไม่รู้สึกลัว หรือจงใจรับเอาลักษณะนั้น ๆ มา ตัวอย่างเช่น บิดามารดาเป็นที่รักใคร่ของเด็ก เด็กก็ต้องการทำตัวให้เหมือนกันกับผู้เลี้ยงดูคือบิดามารดา ส่วนใหญ่การรับเอาลักษณะใด ๆ มาเป็นการรับอย่างไม่จงใจ รับเอาทั้งส่วนดีส่วนไม่ดีมา ความคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้รับและผู้ซึ่งงุม แต่ก็มีผู้แย้งว่าไม่เกี่ยวข้องกันในเรื่องความสัมพันธ์ เพราะยอมรับลักษณะนั้นมาแล้วก็ย่อมจะทำพฤติกรรมนั้นต่อไป ผู้ที่น่าดึงดูดใจจะมีลักษณะมีความคล้ายคลึง ความคุ้นเคยและความชอบพอ ผู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึง เราจะรู้สึกคุ้นเคยก็จะเกิดความชอบพอตามมา

(ค) การยอมรับเป็นส่วนตน (Internalization) เป็นการเปลี่ยนทัศนคติตามผู้ซึ่งงุมที่มีลักษณะน่าเชื่อถือที่พ้องกับค่านิยม ความเชื่อถือดั้งเดิมผู้รับคนที่มีลักษณะน่าเชื่อถือคือผู้รับยอมรับว่าผู้ซึ่งงุมพูดแต่ความจริง มีลักษณะถูกต้องเสมอ ผู้ที่น่าเชื่อถือจะมีลักษณะผู้ชำนาญการ ผู้นำสังคมจะเป็นลักษณะที่จูงใจผู้รับให้ยอมรับได้ง่าย เพราะเคยนิสฺฐมาแล้วว่า

ถูกต้องมาก่อน ทำให้ผู้รับยอมรับเชื่อตามง่าย ๆ หรืออาจจะเกิดความเคยชินก็ได้ ถ้าคล้อยตามแล้วจะได้รางวัลลักษณะของผู้ที่น่าเชื่อถือก็มีหลายลักษณะ ปรากฏเขาว่าไว้ซึ่งการพิจารณาใน 3 ประเด็นคือ ความฉลาด คุณลักษณะ และจิตบริสุทธิ์ ความฉลาดเกี่ยวข้องกับสติปัญญาถูกต้องเป็นจริงแค่ไหน มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลเพียงใด คุณลักษณะ คือมีความคงที่หรือไม่ เช่น เป็นคนที่หลุกลึก หรือเป็นคนมีชื่อเสียง จิตบริสุทธิ์คือว่า ผู้ชักจูงมีความตั้งใจดีต่อผู้รับหรือไม่ การชักจูงนั้นเพื่อผลประโยชน์ต่อตัวผู้ชักจูงเองหรือของกลุ่ม ในเรื่องความฉลาด คุณลักษณะ และจิตบริสุทธิ์ เป็นเรื่องในสมัยโบราณ นักจิตวิทยาสมัยใหม่ คิดว่าน่าจะศึกษาลักษณะ 2 ประการคือ ความชำนาญการและความน่าไว้วางใจ ลักษณะทั้งสองอย่างอาจจะไม่สอดคล้องกันก็ได้ เช่นมีความชำนาญการแต่ไม่น่าไว้วางใจ ก็อาจทำให้ความน่าเชื่อถือลดน้อยลงไป

ความชำนาญการมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น อายุ ตำแหน่งทางสังคมและความคล้ายคลึงกับผู้รับ คนที่มีอายุมากดูเหมือนจะมีความชำนาญการมากกว่าคนที่มีอายุน้อย ความชำนาญการเล็กน้อยต่างกันจึงดูได้จากอายุ ส่วนตำแหน่งทางสังคม เช่น ตำแหน่งบริหารกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู อาจารย์ แพทย์ พยาบาล พวกนี้เป็นตำแหน่งทางสังคม ถ้ากล่าวสิ่งใดก็มีคนเชื่อถือได้ง่าย ความคล้ายคลึงกับผู้รับกลายเป็นผู้ชำนาญการได้ ตัวอย่างเช่น เกษตรตำบลเป็นลูกเกษตรกรเก่ามาก่อน จะได้รับความเชื่อถือจากผู้รับเพราะเคยมีความรู้ทางด้านเกษตรกรรมมาก่อน ลักษณะคล้ายคลึงกับผู้รับจึงทำให้ผู้รับเชื่อถือมากขึ้น

ความน่าไว้วางใจ พิจารณาจากการที่ผู้ชักจูงจะได้ประโยชน์ในเรื่องนั้น ๆ หรือไม่ ถ้าได้ประโยชน์ก็ไม่น่าไว้วางใจ แต่ถ้าผู้ชักจูงไม่ได้รับประโยชน์ ผู้รับจะไว้วางใจปานกลาง ถ้าผู้ชักจูงเสียประโยชน์จะได้รับความไว้วางใจมาก ถ้าผู้ชักจูงมีลักษณะน่าไว้วางใจมากก็จะเปลี่ยนทัศนคติได้มาก ถ้าผู้ชักจูงมีลักษณะน่าไว้วางใจน้อยก็จะเปลี่ยนทัศนคติผู้รับได้น้อย

จากการศึกษาพบว่าลักษณะผู้ที่สามารถชักจูงมีทั้งลักษณะน่าดึงดูดใจและน่าเชื่อถือ ส่วนใหญ่มีอำนาจอยู่ด้วย เป็นลักษณะที่ปนกันไป เช่น บิตามารดาที่มีทั้งสามลักษณะคือ น่าดึงดูดใจ น่าเชื่อถือ และมีอำนาจ ในการวิจัยวัยรุ่น เด็กฐานะปานกลางจะมีทัศนคติต่อพ่อแม่ในทางดีมากกว่าเด็กที่มีฐานะต่ำ เด็กที่มีฐานะต่ำจะมีทัศนคติที่ติดต่อกันมากกว่าเพราะยึดถือครูแทนพ่อแม่ ในทางจิตวิทยาลักษณะผู้นำนาญการและมีความน่าไว้วางใจจะมีอิทธิพลในการชักจูงมากกว่าความน่าดึงดูดใจ แต่ในทางสังคมวิทยาคนเราจะเชื่อถือคนที่มีความคล้ายคลึงกับตนมากกว่า ความผู้นำนาญการความน่าไว้วางใจทั้งสองลักษณะยังไม่พอ ถ้าเพิ่มความน่าดึงดูดใจเข้าไปด้วยจะยิ่งเพิ่มในการชักจูง อาสาสมัครสาธารณสุขมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้รับ ถ้าเพิ่มความผู้นำนาญการและน่าไว้วางใจ โดยที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในเรื่องความรู้ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขจัดอบรมให้ และประกอบด้วยคนที่มีความตั้งใจจริง เสียสละน่าไว้วางใจ ชาวบ้านก็จะให้ความเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาของ รัชนิพร ภูกร ในเรื่องทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เมื่อปี พ.ศ. 2523 พบว่า ลักษณะส่วนตัวของ อสม. มีอิทธิพลอย่างมากต่อความเชื่อถือของชาวบ้าน เช่น เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม และอื่น ๆ ดังนั้นการที่กระทรวงสาธารณสุขดำเนินการจัดตั้งผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และ อสม. ขึ้นในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน จึงเป็นกลวิธีที่เหมาะสมอย่างยิ่ง

8.2.7 ลักษณะของสารสื่อ : สารขู่ ลักษณะของสารสื่อมีความสำคัญมากใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตั้งใจรับทราบ ขั้นความเข้าใจเนื้อหา และขั้นการยอมรับ ดังนั้น ลักษณะของสารสื่อจึงมีอิทธิพลใน 3 ขั้นตอนดังกล่าว ในการวิเคราะห์ลักษณะของสารสื่อ สามารถวิเคราะห์ได้หลายด้านคือ

(ก) วิธีการเสนอสารสื่อ (Style) มีเนื้อหาต่าง ๆ กันแตกต่างกันไป อาจมีเนื้อหาตลกขบขันหรือเคร่งเครียด

(ข) ลักษณะโครงสร้าง (Structure) ที่เอามาใส่มากหรือน้อยในการ ชักจูงใจควรเสนอสารทั้งด้านบวก และด้านลบ หรือจะเสนอสารด้านเดียว คือด้านบวกหรือด้านลบอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะเสนอโดยไม่ปิดบัง ให้พิจารณาลักษณะของผู้รับ เกี่ยวกับสติปัญญาทัศนคติเดิมของผู้รับ ถ้าผู้รับมีสติปัญญาไม่ดี ควรเสนอสารด้านเดียว เช่นด้านบวกด้านเดียวจะ ได้ไม่สับสน ถ้าผู้รับมีสติปัญญาดีควรเสนอสารทั้งสองด้าน คือทั้งด้านบวกและด้านลบ จะทำให้ ผู้ชักจูง มีลักษณะน่าเชื่อถือเพราะมีเหตุผล ถ้าหากทราบทัศนคติเดิมของผู้รับว่าดีอยู่แล้ว ควรใช้ สารด้านเดียวชักจูงให้ทำอย่างที่ต้องการ ถ้าผู้รับมีทัศนคติที่ขัดแย้งควรใช้สารสองด้าน

ลำดับการเสนอสารก็มีความสำคัญ ควรที่จะเสนอสารด้านแรก หรือเสนอสาร ด้านหลัง และเนื้อหาจะเน้นคุณและโทษอย่างไร กล่าวคือ

(ก) การเสนอสารด้านแรก มีทฤษฎีสนับสนุน คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎี การรับรู้ซึ่งเชื่อว่าสารด้านหลังไม่สู้จะมีอิทธิพลเหมือนสารด้านแรก การรับรู้สารด้านแรกจะเป็น เกราะการรับรู้สารด้านหลังต่อไป เรื่องที่เสนอก่อนไม่มีอะไรมารบกวน แต่การเสนอทีหลังใน เรื่องเดียวกัน สารด้านแรกจะขัดขวางรบกวนสารด้านหลัง

(ข) การเสนอสารด้านหลัง มีทฤษฎีสนับสนุนคือ ทฤษฎีการลืม ซึ่งเชื่อว่า สารที่เสนอไปแล้วทิ้งช่วงเวลาไปทำให้ลืมได้ ส่วนการเสนอสารด้านหลังใช้เวลาสั้นไม่ค่อยลืม เพราะเวลาน้อยกว่า สิ่งที่ลืมน้อยกว่าจึงมีอิทธิพลมากกว่า

ในการชักจูงพบว่าขึ้นอยู่กับสาเหตุอื่น ๆ ด้วย เช่น ความแตกต่างของลักษณะของผู้ชักจูง ถ้าผู้ชักจูงคนหนึ่งมีลักษณะน่าเชื่อถือมากกว่าอีกคนหนึ่ง การเสนอสารด้านแรกจะมีอิทธิพลมากกว่าสารด้านหลัง แต่ถ้าผู้ชักจูงมีลักษณะน่าเชื่อถือเท่า ๆ กันทั้งสองคน ผู้ชักจูงคนหลังจะมีอิทธิพลมากเพราะระยะเวลาสั้นกว่า

(ค) เนื้อหา (Content) เนื้อหามีคหหรือโทษ จะเน้นถึงสารช้คือ ถ้าไม่ปฏิบัติจะเกิดโทษอย่างไร มีผู้ศึกษาว่าสารช้กับสารปลอมมีอิทธิพลพอ ๆ กัน สารช้ทำให้เกิดความกลัว ความวิตกกังวล การใช้สารช้จะช้มากหรือน้อยจึงจะได้ผลดีที่สุด บางทีขึ้นอยู่กับประเด็นของเรื่อง เช่น เรื่องของพันธ์ใช้การช้ปานกลาง ส่วนเรื่องมะเร็งการช้มากจะได้ผลการกระทำอาจจะไม่ขึ้นอยู่กับปริมาณการช้เพียงอย่างเดียว บางครั้งพบว่าช้มากได้ผลน้อย ช้ช้น้อยได้ผลมาก ซึ่งในเรื่องนี้ค่อนข้างจะลำบากในการวัด

ทฤษฎีของการช้หรือทำให้วิตกกังวล มีหลายทฤษฎีคือ

(ก) ทฤษฎีความกลัวเป็นแรงผลักดัน กล่าวว่สิ่งเร้าคือ การรับรู้ที่เป็นอันตรายอาจจะมีในอนาคต จะทำให้มีการตอบสนองทางอารมณ์ โดยการกระตุ้นให้มีการกระทำบางอย่างเพื่อลดความตึงเครียด มีการช้มกระทำเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสม ต้องมีการปรับตัวได้

(ข) ทฤษฎีคู้ชานของการตอบสนอง กล่าวว่การแก้ปัญหาการลดความกลัวเป็นพฤติกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกัน เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้น คนเรามีการตอบสนองได้ต่าง ๆ กัน เช่น ทางอารมณ์ ทางทัศนคติ ทางการปรับตัว ขึ้นอยู่กับผู้รับว่เป็นคนประเภทใด จะเลือกทางกระทำอย่างไร ถ้าใช้วิธีการแก้ปัญหาซึ่งได้ผลจะใช้วิธีการแก้ปัญหาเดิม มีการกระทำซ้ำในคราวต่อไปได้ การแก้ปัญหาจึงขึ้นอยู่กับลักษณะของคนกับสถานการณ์ มีทฤษฎีหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ตัวแปรอื่นแทรกเข้ามา ซึ่งได้แก่ ลักษณะของผู้รับ ลักษณะอื่นของสารช้ และลักษณะของสถานการณ์

ลักษณะของผู้รับ ในการศึกษาคนสองกลุ่มคือ "พวกประสาทไหว"

(Neurotic) และ "พวกมองโลกตามความเป็นจริง" (Realistic) ทั้งสองพวกเป็นคนปกติ แต่พวกประสาทไหวมีความกลัว วิตกกังวล สะสมตั้งแต่เป็นเด็กจนถึงผู้ใหญ่ ถ้าใช้สารชู้ที่มีปริมาณมากจะทำให้กลัวมากเกินไป อาจจะไม่ยอมรับรู้ในเรื่องที่ตนเองกลัว กล่าวได้ว่าพวกนี้ชู้น้อยจะกลัวมาก ถ้าชู้มากจะเลิกสนใจและอาจมีอาการทางจิตได้ ส่วนพวกมองโลกตามความเป็นจริง พวกนี้ถ้าชู้มากจะกลัวมาก ชู้น้อยจะกลัวน้อย คือ การชู้จะรู้สึกเป็นไปตามจริง

ลักษณะอื่นของการชู้ มีปัจจัยหลายอย่าง เช่น ชู้น้อยและชู้ปานกลางจะเกิดความน่าเชื่อถือ ถ้าชู้มากเกินไปก็ไม่น่าเชื่อถือ ลักษณะของผู้ชู้ก็ดูถ้าน่าเชื่อถือมาก หากชู้มากจะทำให้ผู้รับทำตามมาก ชู้น้อยผู้รับทำตามน้อย ถ้าผู้ชู้ก็มีลักษณะน่าเชื่อถือน้อยแม้จะชู้มากต้องทำตามน้อยประสิทธิภาพของคำแนะนำ หากคำแนะนำไม่น่าเชื่อถือ ผู้รับก็จะไม่ยอมทำตาม

ลักษณะของสถานการณ์ พบว่าในสถานการณ์ همینเหม่ต่ออันตรายของผู้รับในพวกที่ถูกลงโทษ หากชู้มากจะทำตามน้อย ในพวกที่หลีกเลี่ยงหากชู้มากจะทำตามมาก ตัวอย่าง เช่น การสูบบุหรี่ในวัยรุ่นตอนต้น การห้ามสูบบุหรี่ในเด็กเหล่านี้ไม่ همینเหม่ต่ออันตราย เพราะยังไม่สูบ ดังนั้นจึงอยู่ในพวกที่หลีกเลี่ยง แต่ถ้าคนที่สูบบุหรี่อยู่แล้วการให้สารชู้เป็นการลงโทษ เพราะทำให้กลัวมากขึ้น อิทธิพลในเรื่องนี้ถ้าให้สารชู้มากในพวก همینเหม่ต่ออันตรายและพวกที่ถูกลงโทษ จะมีอาการเหมือนพวก "ประสาทไหว" คือชู้มากจะรับน้อย ส่วนพวกหลีกเลี่ยงและไม่ همینเหม่ต่ออันตรายถ้าชู้มากจะยอมทำตามมาก

8.2.8 การต้านทานการชักจูงใจ สาเหตุของการไม่เปลี่ยนแปลงทัศนคติ มีปัจจัยคือ

(ก) ลักษณะของผู้รับ บางคนเปลี่ยนง่าย บางคนเปลี่ยนยากขึ้นอยู่กับภูมิหลังของคนที่เราพบก็คือ

(1) คนที่มีความภาคภูมิใจในตนเองสูง หรือคนได้รับความสำเร็จ จะเปลี่ยนทัศนคติยากกว่าคนที่ประสบความล้มเหลว ในคนที่มีการศึกษาสูงจะเปลี่ยนทัศนคติได้ง่าย หรือยากในบางกรณี เกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมถ้ามีเหตุผลเพียงพอก็ยอมรับได้ง่าย แต่ถ้าเป็นการชักจูงที่เร้าอารมณ์ผู้ที่มีความภาคภูมิใจจะไม่คล้อยตามเพราะการเร้าอารมณ์นั้นไม่มีเนื้อหาสาระอะไร

(2) ลักษณะก้าวร้าวและมุ่งร้าย มักจะถูกคิดว่าจะไม่ยอมเปลี่ยนอะไรง่าย ๆ คนที่ก้าวร้าวและมุ่งร้ายอาจจะชักจูงให้ทำความดียาก แต่ชักจูงให้ทำความเลวได้ง่ายก็อาจเป็นไปได้

(3) ลักษณะวิตกกังวล คนที่มีความวิตกกังวลมากจะเป็นคนที่ขาดสมาธิ การชักจูงจะไม่ค่อยรับฟัง แต่ถ้าผู้รับฟังรู้เรื่องจะเป็นคนที่เปลี่ยนทัศนคติได้ง่ายที่สุด คนที่มีความวิตกกังวลสูงหากรับฟังรู้เรื่องจะเปลี่ยนทัศนคติได้มากกว่าคนที่มีความวิตกกังวลต่ำ

(4) การใช้วิธีผูกมัด คนเราจะอยู่ได้อย่างสงบสุข เพื่อเกิดความสุขตลอดลงในตนเอง ไม่มีข้อขัดแย้งภายในใจ เพราะฉะนั้นให้ใช้วิธีการผูกมัดทัศนคติ ด้วยการผูกมัดทางการคิด วาจา และการกระทำ ให้ลองคิดทบทวนในเรื่องนั้น ๆ ก็เป็นการผูกมัดทางการคิด หรือให้ผู้รับกล่าววาจาในที่สาธารณะหรือให้เขียนบทความที่แสดงว่า เชื่อในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็เป็นการผูกมัดทัศนคติกับการคิด กับวาจา และกับการกระทำ เมื่อคนอื่น ๆ รับทราบว่าคุณรับมีทัศนคติอย่างไรแล้วการที่จะเปลี่ยนทัศนคติก็น่ายาก เพราะถ้าเชื่ออย่างอื่นก็จะขัดแย้งกับ

การคิด การกล่าววาจา และการกระทำที่เคยทำมาแต่เดิมซึ่งความขัดแย้งนี้มนุษย์เราไม่ชอบที่จะหลีกเลี่ยงคือ การไม่เปลี่ยนทัศนคติ

(5) การทอดสมอหรือการเกาะยึด กับจุดมุ่งหมาย หรือประโยชน์ที่บุคคลต้องการกับทัศนคติที่สำคัญและมีหลักมั่นคงกว่า เปรียบเสมือนเรือต้องทอดสมอมีหลักยึด ซึ่งต่างกับวิธีผูกมัดคือเอาทัศนคติในเรื่องนั้นไปโยงหรือเกาะยึดกับเรื่องอื่นขึ้นมามีทัศนคติสองอย่างเกิดขึ้น เอาทัศนคติอันหนึ่งไปเกาะยึดกับความต้องการ ค่านิยม ทัศนคติที่รุนแรงกว่า จะทำให้ทัศนคติเปลี่ยนได้ยาก เพราะถ้าเปลี่ยนไปสิ่งที่ถูกเกาะยึดจะต้องเปลี่ยนไปด้วย เพราะฉะนั้นทัศนคติเดิมก็เหมือนเรือต้องมีหลักเกาะยึด ยกตัวอย่างเช่น "การเลือกส.ส. เปรียบเสมือนการเข้าไปนั่งในสภาด้วยตนเอง" ประโยคนี้อยู่กับทัศนคติกับความต้องการของคนเรา

(6) วิธีการปลูกเชื้อป้องกัน ทัศนคติแบ่งได้หลายประเภทอ่อนแอและไม่อ่อนแอ ประเภทใดที่อ่อนแอต้องหาทางป้องกันโดยการปลูกเชื้อไม่ให้อ่อนแอ เช่นเดียวกับการปลูกฝีป้องกันโรคฝีดาษ มีทัศนคติอยู่มากมายที่อ่อนแอได้แก่ ทัศนคติที่เหมือน ๆ กัน มีความเชื่อเหมือนกัน เมื่อถูกโจมตีจะพังได้ง่ายที่สุด คือเป็นทัศนคติที่ไม่เคยมีใครโต้เถียงมาก่อน จะเป็นทัศนคติที่อ่อนแอวิธีการนี้ช่วยให้ความรู้นักผู้รับ เน้นการฝึกแบบสนับสนุน โดยบอกถึงประโยชน์ต่าง ๆ ของเรื่องที่เชื่อ เช่น ประโยชน์ของการแปรงฟัน การฝึกโจมตีอย่างอ่อน คือการให้ผู้ฝึกหาวิธีการปฏิเสธการโจมตีนั้น จะต้านทานการเปลี่ยนทัศนคติได้ดีกว่าการฝึกแบบสนับสนุน การฝึกแบบโจมตีอย่างอ่อนและการปฏิเสธ คือการเตือนว่าผู้รับจะถูกโจมตี เป็นการสร้างแรงจูงใจให้หาทางป้องกันตัว ทำให้ผู้รับไปคิดทบทวนและสามารถตั้งรับการโจมตีอย่างรุนแรงได้ เกิดปรากฏการณ์จะต้านทานมากขึ้น ผลของการฝึกแบบโจมตีจะเพิ่มประสิทธิภาพของผู้รับลดอิทธิพลของผู้โจมตีจริง ๆ ลง การต้านทานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(ข) การใช้กลวิธีป้องกันตน วิธีการลดความน่าเชื่อถือของสารทำได้โดยการลดความน่าเชื่อถือของผู้ที่โจมตี ผู้รับอาจจะเปลี่ยนทัศนคติจากการชอบมากเป็นชอบน้อย ชอบน้อยเป็นไม่ชอบเลย ทำให้ผู้รับไม่ยอมเปลี่ยนทัศนคติ ในการให้ผู้รับเชื่อถือ ผู้ชักจูงน้อยลง มีกลวิธีดังนี้

(1) การโจมตีแหล่งของสาร หมายถึงการลดความน่าเชื่อถือของสารลง

(2) การปฏิเสธความเชื่อมโยงระหว่างผู้ชักจูงกับเรื่องที่ชักจูง ตัวอย่างเช่น เพื่อนกล่าวตำหนิติเตียนบิดามารดาของเรา เราอาจปฏิเสธว่าเพื่อนคนนั้นไม่ใช่เพื่อนของเราก็ได้ หรือปฏิเสธในคำกล่าวติเตียนนั้นว่าไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด

(3) การหนุ่กำลังการรู้ หมายถึงการให้ข้อเท็จจริงที่ผู้รับเชื่อถือ แต่เดิมให้มั่นคงขึ้น ซึ่งทัศนคติที่มั่นคงรุนแรงเป็นทัศนคติที่ไม่อ่อนแอ เปลี่ยนได้ยาก

8.3 พฤติกรรมการร่วมมือ (Cooperative behavior)

พฤติกรรมการร่วมมือจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนเรามีลักษณะทางจิตใจ 2 ประการคือ ทัศนคติทางสังคมและวุฒิภาวะทางจิต เช่น ความสามารถอดได้รอได้ คาดการณ์ไกลเสียสละ เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

8.3.1 สาเหตุของพฤติกรรมการร่วมมือ ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ คือ

(ก) ลักษณะของบุคคล ที่มีความสำคัญต่อการร่วมมือได้แก่

(1) ความไว้วางใจผู้อื่นมาก ถ้าไว้วางใจผู้อื่นน้อย ก็จะไม่ยอมร่วมมือในการทำงานเพราะกลัวถูกแบ่งปัน

(2) ความวิตกกังวลน้อย พบว่าถ้าคนเราตกอยู่ในสถานการณ์ที่นำกลัวมากจะมีความวิตกกังวลสูง ความร่วมมือจะเกิดขึ้นน้อย แต่ถ้าวิตกกังวลโดยที่ไม่มีสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับความร่วมมือจะเกิดขึ้นมากเพื่อลดความวิตกกังวล

(3) การมุ่งอนาคตมาก จำเป็นสำหรับพฤติกรรมการร่วมมือลักษณะมุ่งอนาคตคือมีความสามารถคาดการณ์ไกลถึงผลภายหน้า คิดถึงคุณและโทษมีความอดได้รอได้

(4) ลักษณะเพทุบายต่ำ คนที่ร่วมมือเป็นผู้ที่มีความเชื่อถือในมนุษย์ จึงมีเพทุบายต่ำ

(5) การมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูง ถ้าคนเราเห็นแก่ตัวน้อยลง การร่วมมือเพื่อส่วนรวมย่อมจะเกิดขึ้น

(ข) ลักษณะของสถานการณ์

(1) ความกลัว จะทำให้คนรวมกลุ่มกันเพื่อบรรเทาความเครียด
ในใจ

(2) การติดต่อสื่อสารกัน ถ้ามีการติดต่อสื่อสารมากก็มีการร่วมมือ
มาก

(3) ความเสี่ยง หมายถึง การมองเห็นลักษณะของคน ถ้าน่าเชื่อถือ
มีความรับผิดชอบ การร่วมมือจะมีมากเพราะมีความเสี่ยงน้อย

(4) สิ่งจูงใจมีเหลือล้น เช่น การให้รางวัล ตามธรรมดาผู้รับจะไม่ทำ ถ้ามีสิ่งจูงใจจึงจะทำ ยกตัวอย่างเช่น การชักจูงการคุมกำเนิดโดยการให้รางวัลเป็นเงินหรือสิ่งตอบแทน ก็อาจจะทำให้ผู้รับยอมร่วมมือ

(ค) อิทธิพลร่วมระหว่างลักษณะของบุคคลและสถานการณ์

ลักษณะที่อาจขัดขวางไม่ให้เกิดความร่วมมือ คือ

(1) ความไม่เสมอภาค ความไม่ยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์พฤติกรรมร่วมมือ กับรางวัลที่คน ๆ นั้นจะได้รับ โดยรางวัลจะได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณของรางวัล และระยะเวลาคือบ่อยหรือไม่ คนลงแรงมากได้รับรางวัลน้อย คนลงแรงน้อยได้รับรางวัลมาก ความไม่เสมอภาคจะเกิดขึ้นก็จะเกิดผล 4 ประการคือ เปลี่ยนแปลงการลงทุนและลงแรง (ลดปริมาณการทำงาน) เปลี่ยนการแบ่งปันรางวัล ให้เกิดความเสมอภาคขึ้น ถอนตัวออกจากการร่วมมือ ชักจูงให้คนอื่นที่ร่วมงานถอนตัวออกจากการร่วมมือ

(2) ความเสี่ยงระหว่างบุคคล ทำงานคนเดียวไม่เสี่ยง การเสี่ยงเกี่ยวกับผลงาน ถ้ามีความสามารถน้อยการเสี่ยงก็อาจเกิดขึ้นอาจมีการเสี่ยงเกี่ยวกับแหล่งรางวัล เช่น มีการโกงกันภายใน เกิดความระแวงไม่แน่ใจ

8.3.2 องค์ประกอบของพฤติกรรมความร่วมมือ ประกอบด้วย 5 ประการคือ

- (ก) พฤติกรรมที่มุ่งสู่เป้าประสงค์เหมือนกัน
- (ข) รางวัลแก่ผู้ร่วมปฏิบัติงานทุกคน
- (ค) การแบ่งงานกันทำอย่างเสมอภาค

(ง) การประสานงาน เป็นการแบ่งงานกันทำโดยมีการวางแผนประสานงานระหว่างหน่วยงาน

(จ) การประสานทางสังคม เป็นการประสานความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การทะเลาะเบาะแว้งควรได้รับการไกล่เกลี่ย ประสานความสามัคคีกัน

สรุป

ในการพัฒนาอนามัยชุมชน ความสำคัญอยู่ที่การร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาตนเอง พัฒนากลุ่ม การพัฒนาทัศนคติจึงเป็นเรื่องสำคัญ นักพัฒนาจะต้องไปเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน หากประชาชนมีทัศนคติต่อเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่นักพัฒนาเสนอไปในทางบวก ก็จะเกิดพฤติกรรมความร่วมมือมาก หากประชาชนมีทัศนคติไปในทางลบหรือในทางที่ไม่พึงประสงค์ต่อนโยบายของรัฐ นโยบายของการพัฒนาชนบท นโยบายของการพัฒนาสาธารณสุขแล้ว การดำเนินงาน ในการพัฒนาชุมชนย่อมเป็นไปได้ยาก ทัศนคติจึงเป็นเรื่องจำเป็นในการพัฒนาประเทศ การที่จะให้ประชาชนยอมรับนวัตกรรมต่าง ๆ มีขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหลายอย่าง ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวผู้ชักจูง ลักษณะของสารสื่อ วิธีการเสนอสารสื่อ ตลอดจนพฤติกรรมความร่วมมือดังกล่าวมาแล้ว

บรรณานุกรม

- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. "จิตวิทยาสังคมขั้นสูง." บรรยายที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
10 พฤศจิกายน 2521.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. **ทัศนคติ : การวัด การเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย.**
พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพรณา, 2526.
- ราชนิพร ภู่อกร. "**ทัศนคติของประชาชนต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข
ประจำหมู่บ้าน (อสม.) อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก.**" วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 9 การพัฒนาสุขภาพของประชาชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6

หัวข้อที่

- 9.1 สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางประชากร
- 9.2 สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
- 9.3 สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพและอนามัย
- 9.4 สภาพการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเป็นธรรมทางสังคมและการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข
- 9.5 สภาพและการเปลี่ยนแปลงการบริหารการพัฒนาสาธารณสุข
- 9.6 นโยบายการพัฒนาการสาธารณสุข
- 9.7 กลวิธีในการพัฒนาสาธารณสุข
- 9.8 เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6

แนวคิด

1. การพัฒนาสุขภาพของประชาชนจำเป็นต้องดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยใช้การพัฒนารวมชนแบบมีแผนซึ่งมีลักษณะกึ่ง เสรีกึ่งบังคับ

2. กลวิธีในการพัฒนาสาธารณสุข มีกลวิธีที่สำคัญคือ การพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน การพัฒนานโยบาย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบการสาธารณสุขและการพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยี

วัตถุประสงค์

1. สามารถอธิบายถึงนโยบายการพัฒนาการสาธารณสุขตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ได้
2. สามารถบอกถึงเป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6 ได้

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การค้นคว้าด้วยตนเอง

สื่อการเรียนรู้

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 9

การพัฒนาสุขภาพของประชาชน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6

นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2505-2509) เป็นต้นมา ได้มีการปรับปรุงหรือพัฒนางานด้านการสาธารณสุข โดยเฉพาะสถานบริการทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จนกระทั่งถึงระยะของการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 การวางแผนงานสาธารณสุขอย่างเป็นระบบ เริ่มมีบทบาทสำคัญประกอบกับ ได้มีนโยบายที่เด่นชัด ในเรื่องการวางแผนครอบครัว และการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากรสาธารณสุขในท้องถิ่นชนบท

สภาพและปัญหาสาธารณสุขในปัจจุบัน อาจพิจารณาได้จากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ คือ

9.1 สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางประชากร

การเพิ่มขึ้นของประชากรและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอายุของประชากรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 จะส่งผลกระทบต่อต่าง ๆ ที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

(ก) ในระยะของแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 6 เด็กอายุ 0-5 ปี มีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 14.4 ของประชากรในปลายแผนฯ 5 เป็นร้อยละ 12.1 ปลายแผนฯ 6 และเด็กในวัยเรียนก็มีสัดส่วนลดลง เช่นเดียวกัน แต่เยาวชนและประชากรในวัยทำงาน (กลุ่มอายุ 15-45ปี) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากสัดส่วนของประชากรในวัยสูงอายุ หรือ 60 ปี ขึ้นไป มี

แนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากสัดส่วนร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมดในปี 2523 เป็นร้อยละ 6 ในปี 2534

(ข) ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงถิ่นที่อยู่ จากชนบทมาเป็นเขตเมือง ในช่วงของแผนฯ 6 คาดประมาณว่าประชากรประมาณร้อยละ 25 หรือประมาณ 15 ล้านคนจากจำนวนประชากรประมาณ 53 ล้านคน ในปีเริ่มแผนฯ 6 จะอาศัยอยู่ในเขตเมืองโดย จะมีแนวโน้มการย้ายถิ่นจากภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตกและภาคกลาง (ยกเว้น กทม.) เข้าสู่ กทม. และภาคตะวันออก

(ค) ในขณะที่อัตราเพิ่มของประชากรจากช่วงต้นแผนฯ 5 ถึงต้นแผนฯ 6 (5 ปี) จะอยู่ในเกณฑ์ประมาณร้อยละ 8 แต่ประชากรในกลุ่มหญิงวัยเจริญพันธุ์ได้เพิ่มสูงขึ้นอยู่ในเกณฑ์ร้อยละ 16 ในช่วงเวลาเดียวกัน

(ง) ในขณะที่อัตราเพิ่มของประชากรโดยเฉลี่ยในปลายแผนฯ 5 คาดว่าจะมีเพียงร้อยละ 1.5 ต่อปี ในปลายแผนฯ 6 คาดว่าอัตราเพิ่มจะลดลงอีก อย่างไรก็ตามในหมู่ชนบางกลุ่มและชาวไทยมุสลิมใน 5 จังหวัดภาคใต้คาดว่าอัตราเพิ่มประชากรจะยังคงอยู่ในระดับสูงเกินร้อยละ 1.5 ต่อปี

(จ) จากการสำรวจสำมะโนประชากรในปี 2523 ปรากฏว่ามีประชากรอายุ 10 ปีขึ้นไป ที่ไม่รู้หนังสือประมาณ 3.5 ล้านคน ในจำนวนนี้ร้อยละ 60 เป็นหญิงสภาพการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญของการพัฒนาการสาธารณสุขได้

9.2 สถานภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสาธารณสุข และคาดว่าจะมีอิทธิพลที่สำคัญต่อปัญหาสาธารณสุขอย่างเด่นชัดนั้น มีดังต่อไปนี้

(ก) การขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ในอัตราร้อยละ 5 ถึง 6 ต่อปีนี้ คาดว่าจะสัมฤทธิ์ผลได้โดยยากในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดข้อจำกัดในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศและของโลก และรัฐมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินงานตามนโยบายประหยัดการใช้จ่ายมากขึ้น ดังนั้นทรัพยากรที่จะสามารถนำมาใช้ขยายบริการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการสาธารณสุขและการนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากภายนอกประเทศมาประยุกต์ใช้เพื่อการดังกล่าว ย่อมมีข้อจำกัดมากขึ้นตามไปด้วย

อนึ่ง ถึงแม้ว่าในช่วงแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ประเทศไทยจะสามารถรักษาระดับความจำเป็นทางเศรษฐกิจได้ค่อนข้างมั่นคงมีการกระจายรายได้และการเข้ามามีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของประชาชนอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามลำดับก็ตาม แต่ปรากฏว่ายังมีสภาพความเหลื่อมล้ำของระดับรายได้ของบุคคลในภาคต่าง ๆ ในระหว่างผู้ประกอบการอาชีพ สาขาเกษตรกรรม กับสาขาธุรกิจ บริการและอุตสาหกรรม และระหว่างชนบทกับเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กทม. ดังนั้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 คาดว่าสภาพความเหลื่อมล้ำดังกล่าว จะยังคงอยู่ต่อไป และจะเป็นเหตุทำให้ทรัพยากรมนุษย์ในเขตพื้นที่ชนบทยากจน และในหมู่ผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนามีสภาพล้ำหลังต่อคุณภาพไม่สามารถช่วยเหลือตนเองและชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านการสาธารณสุขด้วย

(ข) ค่าใช้จ่ายในด้านบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยประมาณได้ว่า ค่าใช้จ่ายรวมทั้งภาครัฐและเอกชน มีมูลค่าสูงถึง 30,850 ล้านบาท ในปี 2522 และ 40,950 ล้านบาท ในปี 2526 ซึ่งเมื่อคิดเป็นร้อยละของ GNP แล้วจะเพิ่มขึ้นจาก 3.8% ของ GNP เป็น 4.5% ภายใน 4 ปี หรือคิดเป็น GNP per Capita แล้ว เพิ่มจาก 669 บาท เป็น 828 บาท ต่อคนต่อปี ซึ่งคิดเป็นอัตราเพิ่มได้สูงถึง 6.5% ต่อปี และนับว่าเป็นอัตราเพิ่มที่สูงกว่าในประเทศที่พัฒนาแล้ว นอกจากนั้น สัดส่วนของการใช้ในด้านรักษาพยาบาล ก็อยู่ในเกณฑ์ที่สูงกว่าด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจาก การบริโภคยาเกินความจำเป็น การตรวจวิเคราะห์โรคด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่นำเข้ามาจากต่างประเทศและมีราคาแพง ตลอดจนค่านิยมและความคาดหวังของประชาชนในการแสวงหาบริการรักษาพยาบาลได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการใช้จ่ายเพื่อ "สาธารณสุขมูลฐาน" ก็ได้มีส่วนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ตลอดระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5

(ค) ลักษณะการใช้บริการทางการแพทย์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริโภคยาของประชาชนทั้งสถานการให้บริการและการบริโภคยาเกินความจำเป็น โดยอาจพิจารณาจากตำรับยาที่มีจำนวนอยู่มากถึง 26,000 ตำรับ และร้อยละ 46 เป็นยาสูตรผสม ในด้านมูลค่าการบริโภคยาในปี 2526 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประมาณว่ามีมูลค่าอย่างน้อย 13,000 ล้านบาท และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นปีละประมาณ 12-15% นอกจากนั้น ยังอาจพิจารณาได้จากพฤติกรรมประกอบธุรกิจการขายยา การให้บริการทางการแพทย์ในภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีการสั่งใช้ยาเกินความจำเป็น อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมของการจัดบริการที่คิดค่าบริการในรูปของการจ่ายยา และการตรวจโรคควบคู่ไปด้วยกัน การใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสถานะเศรษฐกิจของผู้บริโภค ขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่งนั้น ประชากรบางส่วนก็ตก

อยู่ในสภาพขาดแคลนยาและบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่มีภูมิสำเนาอยู่ในท้องถิ่นชนบทห่างไกล

(ง) ในสภาพสังคมโดยทั่วไป ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีค่านิยมที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาด้านสาธารณสุขมูลฐานในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับค่านิยมที่มีต่อการรักษาพยาบาล การบริโภคนิยมและสิ่งอุปโภคด้านอื่น ๆ ค่านิยมดังกล่าวนี้ไม่เกื้อกูลให้ประชากร รู้ถึงปัญหาและความจำเป็นที่แท้จริงของตนเอง และร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น โดยจะเห็นได้ชัดเจนเมื่อได้มีการนำเอาความจำเป็นพื้นฐานมาใช้เป็นเครื่องชี้วัด และสภาพที่ประชาชนส่วนใหญ่พึ่งพาตนเองมิได้ สภาพการณดังกล่าวมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระดับและคุณภาพของการศึกษา การได้รับข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ เป็นเรื่องการโฆษณาสินค้า อุปโภคและบันเทิง มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย และการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องและความจำเป็นพื้นฐาน

(จ) สภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความกดดันและความไม่มั่นคงทางจิตใจขึ้นในหมู่ประชาชนเป็นจำนวนมาก และมีผลกระทบต่อสุขภาพจิตของประชาชนเหล่านั้น ดังจะเห็นได้จากแนวโน้มของปัญหาเรื่องเกี่ยวกับการบริโภคสุรา ยาเสพติด อาชญากรรม โดยเฉพาะคดีอุกฉกรรจ์ ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังมีปัญหาเยาวชน ปัญหาครอบครัว และการฆ่าตัวตายซึ่งมีอัตราสูงขึ้นด้วย

(ฉ) การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของประชาชน มีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรมต่อไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ คุณภาพของดินความแห้งแล้งและการเกิดขึ้นของภาวะมลพิษต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการขยายพื้นที่ทำกิน การเพิ่มขึ้นของประชากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม และความหนาแน่นของประชากรในบางพื้นที่ อาทิ

กรุงเทพมหานคร มีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 3,000 คน : 1 ตารางกิโลเมตร
ในขณะที่ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 87 คน : 1 ตารางกิโลเมตร

9.3 สถานะและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพและอนามัย

(ก) สถานะการป่วยและการตายด้วยโรคต่าง ๆ ที่รวบรวมได้จากสถิติสาธารณสุข
ปรากฏว่าอัตราตายจำแนกตามกลุ่มโรค มีการเปลี่ยนแปลงที่เปรียบเทียบได้ในปี 2525, 2526
และ 2527 ดังปรากฏในสถิติสาเหตุการตายที่สำคัญ 10 กลุ่มแรก ดังตารางที่ 9.1

ตารางที่ 9.1 สถิติสาเหตุการตายที่สำคัญ 10 กลุ่มแรก

กลุ่มโรค	2525	2526	2527
	อัตราการตาย ต่อ 100,000	อัตราการตาย ต่อ 100,000	อัตราการตาย ต่อ 100,000
โรคการไหลเวียนเลือดผ่านปอดและโรค หัวใจ(Diseases of pulmonary circulation and other forms of heart diseases)	32.2	31.2	33.3
โรคของระบบย่อยอาหาร (Diseases of the digestive system	24.2	22.3	20.1
อุบัติเหตุอื่น ๆ รวมผลระยะล่า (Other accidents including late effects	17.7	20.3	18.7
ถูกฆ่าตาย (Homicide and injuries purposely inflicted by other persons)	21.9	16.6	14.6
มะเร็งที่ตำแหน่งอื่น ๆ และไม่ระบุตำแหน่ง (Malignant neoplasm of other and unspecified sited)	12.8	13.3	14.9

กลุ่มโรค	2525	2526	2527
	อัตราการตาย ต่อ 100,000	อัตราการตาย ต่อ 100,000	อัตราการตาย ต่อ 100,000
อุบัติเหตุจากยานยนต์ในการจราจร (Motor vehicle traffic accidents)	13.1	12.8	11.2
โรคหลอดเลือดในสมอง (Cerebrovascular disease)	11.5	11.8	11.0
วัณโรคปอด (Pulmonary tuberculosis)	11.9	11.0	10.0
โรคของระบบประสาท (Disease of the nervous system)	10.6	10.7	9.1
ปอดอักเสบ (Pneumonia)	9.6	10.0	7.4

ที่มา : ไพโรจน์ นิงสานนท์, "การพัฒนาสภาพของประชาชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ," ใน เอกสารประกอบการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 8
เรื่อง การพยาบาลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กรุงเทพฯ : สมาคมพยาบาลแห่ง
ประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, 2530)
หน้า 38.

ส่วนสาเหตุการป่วยของผู้ที่มาใช้บริการสาธารณสุขในปี 2527 จากสถานบริการสาธารณสุขในส่วนภูมิภาค สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข 10 อันดับแรก คือ

- (1) โรคระบบหายใจ (Diseases of the respiratory system)
- (2) โรคระบบย่อยอาหาร (Diseases of the digestive system)
- (3) โรคติดเชื้อและปรสิต (Infection and parasitic diseases)
- (4) อุบัติเหตุการเป็นพิษและพลวเหตุ (Accidents, poisonings and homicide)
- (5) โรคผิวหนังและเนื้อใต้ผิวหนัง (Diseases of the skin and subcutaneous tissue)
- (6) โรคระบบกล้ามเนื้อ รวมโครงร่าง และเนื้อยึดเสริม (Diseases of the musculoskeletal system and connective tissue)
- (7) โรคระบบประสาทและอวัยวะสัมผัส (Diseases of the nervous system and sense organs)
- (8) โรคระบบอวัยวะสืบพันธุ์ร่วมปัสสาวะ (Diseases of the genitourinary system)
- (9) ภาวะแปรปรวนทางจิต (Mental disorders)
- (10) โรคเกี่ยวกับต่อมไร้ท่อ โภชนาการและเมแทบอลิซึม (Endocrin, Nutritional and Metabolic diseases and Immunity disorders)

จากสถิติดังกล่าวข้างต้นนี้ สามารถที่จะให้ข้อสังเกตได้ว่า ปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญ
ได้แก่

- กลุ่มอุบัติเหตุการเป็นพิษและพลวเหตุ
- กลุ่มโรคระบบทางเดินหายใจ รวมทั้งวัณโรค
- กลุ่มโรคระบบย่อยอาหาร ทางเดินอาหาร และท้องร่วง
- กลุ่มโรคจิตและประสาท
- กลุ่มโรคติดเชื้อและปรสิต
- กลุ่มโรคเรื้อรัง เช่น โรคหัวใจ ความดันเลือดสูง มะเร็ง

(ข) ถึงแม้ว่าอัตราการตายของทารกจะมีแนวโน้มลดลง โดยในปี 2523 การสำรวจประชากรได้พบว่าในเขต กทม. มีอัตราการตายของทารกประมาณ 26 : 1,000 ในขณะที่อัตราเฉลี่ยทั่วประเทศประมาณ 47.7 : 1,000 แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค ปรากฏว่าอัตราการตายของทารกในภาคเหนือยังสูงถึง 57.8 : 1,000 และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 52.8 : 1,000 นอกจากนี้อัตราการตายของทารกในเขตเทศบาลก็อยู่ในเกณฑ์ที่ดีกว่านอกเขตเทศบาลอย่างชัดเจนในทุกภาคของประเทศ

ข้อมูลเกี่ยวกับอัตราการตายของทารกในช่วงของแผนฯ 5 ได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีแนวโน้มลดลงในหลายท้องที่ ทั้งในเขตเมืองและในเขตชนบท แต่ความเชื่อถือได้ของข้อมูลดังกล่าวนี้ในระดับจังหวัด ภาค และประเทศยังต้องการการทดสอบด้วยการศึกษาพิเศษเป็นการเฉพาะ สำหรับอัตราการตายของทารกโดยเฉลี่ยทั่วประเทศ ที่คาดว่าใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดในช่วงปลายแผนฯ 5 นั้นก็คือ 45 : 1,000

(ค) สภาวะโภชนาการของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี เด็กนักเรียนในพื้นที่สูงของภาคเหนือ และประชาชนโดยทั่วไป จากการสำรวจในปี 2525 พบว่า ยังมีปัญหาการขาดสารอาหารใน อัตราต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ขาดโปรตีนและพลังงาน ระดับ 1	35.66%
ระดับ 2	13.00%
ระดับ 3	2.01%
เด็กนักเรียนในพื้นที่สูงของภาคเหนือ ขาดไอโอดีน	22.00%
ประชาชนทั่วไปขาดเหล็ก หญิง	42.9%
ชาย	28.8%

จากผลการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในครึ่งแรกของแผนฯ 5 ปรากฏว่าเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ขาดโปรตีนและพลังงานระดับ 1 ร้อยละ 28.53 ระดับ 2 ร้อยละ 5.9 และระดับ 3 ร้อยละ 0.8 จากแนวโน้มดังกล่าวนี้คาดว่าจะสามารถแก้ไขปัญหา โภชนาการได้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนฯ 5 โดยเมื่อสิ้นสุด ปี 2529 แล้ว สภาวะขาดโปรตีนและพลังงานในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ในระดับ 3 จะลดลงสู่ระดับต่ำสุดและไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป ส่วนในระดับ 2 จะลดลงได้ร้อยละ 50 จากสภาวะที่เป็นอยู่ในปี 2525

อัตราความชุกของทารกแรกคลอดน้ำหนักต่ำกว่า 2,500 กรัม และ 3,000 กรัมที่พบ โดยการศึกษาวิจัยของ รศ.พ.ญ.อนงค์ นนทสุต และคณะ จากคณะแพทยศาสตร์รามาริปติ โดย เก็บข้อมูลปี 2525-2526 จากโรงพยาบาลทั่วไปและศูนย์อนามัยแม่และเด็ก ดังในตารางที่ 9.2 และ 9.3

ตารางที่ 9.2 แสดงจำนวนทารกและน้ำหนักเฉลี่ยแรกคลอดแยกตามภาค

ภาค	จำนวนทารกคลอด (คน)		น้ำหนักเฉลี่ย (กรัม)
	ปี 2525	ปี 2526	
ภาคกลาง (จังหวัดนครสวรรค์และ อุทัยธานี)	3,329	5,351	3,012.03
ภาคตะวันออก (จังหวัดจันทบุรี)	4,213	4,111	3,018.13
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัด ขอนแก่น, เมืองพล)	3,414	6,319	2,985.85
ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่)	3,781	4,480	2,904.85
ภาคใต้ (จังหวัดยะลา)	2,131	2,242	3,000.83
ภาคตะวันตก (จังหวัดราชบุรี)	6,115	5,925	3,043.61
รวม	22,983	28,423	
		51,411	2,997.28

ตารางที่ 9.3 แสดงร้อยละของจำนวนทารกแรกคลอดน้ำหนักต่ำกว่า 2,500 กรัม และ 3,000 กรัม แยกตามภาค

ภาค	ร้อยละของทารกน้ำหนัก	ร้อยละของทารกน้ำหนัก
	แรกคลอดต่ำกว่า 2,500 กรัม	แรกคลอดต่ำกว่า 3,000 กรัม
ภาคกลาง	10.6	42.1
ภาคตะวันออก	11.1	44.7
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	10.0	48.5
ภาคเหนือ	11.2	57.6
ภาคใต้	12.1	47.6
ภาคตะวันตก	9.6	44.0
เฉลี่ย	11.1	47.5

ที่มา : อนงค์ นนทสุต และคณะ, Birth Weight Distribution ; A Baseline

Data and a Socio-Economic Indicator for Development for

Thailand, Code WHO / SEARO Grant S.N. 456 อ้างถึงใน ไพโรจน์

นิงสานนท์, "การพัฒนาสุขภาพของประชาชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ 6," ในเอกสารประกอบการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ครั้งที่ 8

เรื่องการบริหารสุขภาพกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กรุงเทพฯ : สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย

ไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, 2530) หน้า 41-42.

(ง) สถานะการให้ภูมิคุ้มกันโรคในระยะของแผนพัฒนาฉบับที่ 5 ปรากฏว่าเป้าหมายการให้ภูมิคุ้มกันโรคในเด็กวัยต่ำกว่า 1 ปี ซึ่งมุ่งที่จะครอบคลุมให้ได้ร้อยละ 80 ในปี 2529 นั้น ปรากฏว่า การครอบคลุมการฉีดวัคซีน บีซีจี. ทำได้ตามเป้าหมายคือ เพิ่มขึ้นจาก 53.8% ในปี 2522 เป็น 79.6% ในปี 2528 แต่การให้วัคซีน ดีพีที. ครบทั้ง 3 ครั้ง ยังครอบคลุมได้เพียง 62% ในปี 2528 และการให้วัคซีนป้องกันโปลิโอครอบคลุมได้เพียง 62.7% ในปีเดียวกัน ส่วนการให้ภูมิคุ้มกันบาดทะยักในหญิงมีครรภ์ซึ่งมีเป้าหมายที่จะครอบคลุมให้ได้ 60% ในปี 2527 นั้น จากข้อมูลในปี 2528 ยังทำได้เพียง 47.9% ส่วนอัตราป่วยและตายด้วยโรคต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนั้น มีแนวโน้มลดลงในโรคคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอและวัณโรค ส่วนอัตราป่วยและตายด้วยโรคหัดยังมีอัตราสูง เนื่องจากเฟื่องมีนโยบายให้คุ้มกันโรคหัดในปี 2527

(จ) สถานะทางทันตสุขภาพของประชาชนยังคงมีปัญหาโรคฟันผุ และโรคเหงือก ในอัตราที่สูง โดยเฉพาะในเขตชนบทซึ่งขาดแคลนบริการทางด้านทันตสาธารณสุข สำหรับโรคฟันผุ คาดว่าจะมีแนวโน้มความรุนแรงของปัญหาเพิ่มมากขึ้นประมาณ 4 เท่าในเขตเมือง

(ฉ) สถานะสุขภาพนิสัยสิ่งแวดล้อม ในส่วนที่เกี่ยวกับการมีสัมมฤกษ์สุขลักษณะไว้ใช้ในครัวเรือน และการมีน้ำสะอาดสำหรับบริโภคมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ทั้งในเขตเมืองและชนบทสำหรับในเขตชนบท อัตราการมีสัมมต่อหลังคาเรือนได้เพิ่มขึ้นจาก 42.1% ในปี 2525 เป็น 44.59% ในต้นปี 2527

สำหรับการมีน้ำสะอาดไว้บริโภคในชนบท จากข้อมูลที่สำรวจได้ในชนบทนั้นครอบคลุมประชากรได้ 16.71 ล้านคน หรือคิดเป็น 48.81% ของประชากรในชนบท (39.9 ล้านคน)

สำหรับปัญหาสำคัญเพิ่มสูงขึ้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 นี้ ได้แก่ อันตรายอันเกิดจากสารเคมีและรังสี การใช้สารฆ่าแมลง และการมีสารพิษเจือปนในอาหาร นอกจากนี้ สุขภาพ

อนามัยและประชาชนยังมีการเสี่ยงสูงต่อความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร ยาและการใช้เครื่องสำอาง

9.4 สถานการณ์มีส่วนร่วมของประชาชน ความเป็นธรรมทางสังคม และการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข

(ก) ในช่วงของแผนฯ 5 ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมการสาธารณสุขมูลฐานได้หลายรูปแบบ ในบางท้องถิ่นได้มีการนำเอาความจำเป็นพื้นฐานไปเป็นเครื่องชี้วัดเพื่อประกอบการตัดสินใจในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาของหมู่บ้านและการพัฒนาหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านที่เกี่ยวกับการบริหารทรัพยากร ยังอยู่ในขอบเขตของการรวมกลุ่มจัดตั้งกองทุน ส่วนการสนับสนุนทางการเงิน และวิชาการจากฝ่ายรัฐเป็นไปในรูปของการพิจารณาโครงการที่จัดทำโดยประชาชน และการให้เงินอุดหนุนผ่านทางกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน โครงการ ของกระทรวงและกรมต่าง ๆ และโครงการสร้างงานในชนบท

เนื่องจากประชาชนในชนบทส่วนใหญ่และผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง ยังขาดความสามารถในการแสวงหาบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข เพราะข้อจำกัดทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประกอบกับประเทศไทยยังมีได้ริเริ่มระบบประกันสังคมหรือระบบประกันสุขภาพ จึงคาดว่าประชาชนในชนบทไม่ต่ำกว่า 10 ล้านคน และผู้ใช้แรงงานในเขตเมืองอีกประมาณ 5 แสนคนยังขาดโอกาสที่จะเข้าถึงบริการทางการแพทย์ได้ตามความจำเป็น อย่างไรก็ตามประชาชนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งได้รับการสงเคราะห์ทางด้านการศึกษาพยาบาลโดยไม่ต้องเสียค่าบริการ

(ข) เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุสภาพดีถ้วนหน้าในช่วงแผนฯ ฉบับที่ 5 ปรากฏว่าการจัดระบบสาธารณสุขยังเน้นการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่เพื่อการพัฒนา และการจัดบริการโดยสถาบันทางการแพทย์ขนาดใหญ่ในเขตเมือง โดยที่สถาบันเหล่านั้นยังมิได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งยังจะต้องใช้ทรัพยากรอีกมากในระดับครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และโรงงาน

(ค) การผลิตบุคลากรสาธารณสุขหลายประเภท รัฐต้องออกค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากและค่าใช้จ่ายบางอย่าง เช่น เงินอุดหนุนการศึกษา เงินเดือนของเจ้าหน้าที่ที่ต้องจ่ายขณะลามาศึกษาในหลักสูตรต่อเนื่อง มีส่วนให้สิทธิประโยชน์แก่นักศึกษาเป็นอย่างมาก แต่เป็นภาระที่หนักหน่วงทางด้านงบประมาณ นอกจากนี้การขาดนโยบายที่จะสนับสนุนภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตบุคลากรสาธารณสุขบางประเภท ก็มีส่วนทำให้รัฐต้องรับภาระด้านงบประมาณเกินความจำเป็นอีกด้วย

(ง) การพัฒนากฎหมายและการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขและการคุ้มครองผู้บริโภค ยังมีอยู่ในขอบเขตจำกัด ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ และเน้นหนักเฉพาะในเรื่องการควบคุมอาหารและยา การใช้บทบัญญัติเกี่ยวกับเภสัชกรคุมร้านยาในกรุงเทพฯ จะมีส่วนเริ่มต้นในการปรับปรุงการใช้ยาที่มีความปลอดภัยต่อประชาชน แต่อาจมีผลกระทบเพียงเล็กน้อยต่อการให้ยาให้ตรงตามความจำเป็นตามมาตรฐานการรักษา นอกจากนี้ การใช้มาตรการต่าง ๆ ที่สะท้อนนโยบายราคายาและค่าบริการที่ดำเนินการโดยภาคธุรกิจเอกชน ก็ยังอยู่ในขั้นริเริ่มและศึกษาผลกระทบที่จะพึงมีต่อความเป็นธรรมทางสังคม

สำหรับกฎหมายสาธารณสุขอื่น ๆ นั้น ก็ยังมีได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการอาชีวอนามัย และอนามัยสิ่งแวดล้อม

9.5 สภาพและการเปลี่ยนแปลงการบริหารการพัฒนาสาธารณสุข

(ก) การกำหนดและพัฒนานโยบายเพื่อใช้เป็นเครื่องชี้นำการบริหารการพัฒนาสาธารณสุขได้ใช้โครงสร้างองค์กรที่มีอยู่ในราชการบริหารส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ โครงสร้างองค์กรที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นในราชการบริหารส่วนภูมิภาคในระบบ กชช. ยังมีบทบาทในเรื่องนี้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับโครงสร้างองค์กรที่มีอยู่ในราชการบริหารส่วนกลางในปัจจุบันยังขาดกลไกการประสานงานและสำนักงานเลขานุการที่จะอำนวยความสะดวกในการกำหนดและพัฒนานโยบายระดับชาติที่ครอบคลุมองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ องค์กรการปกครองตนเอง ส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนอันทำให้การบริหารการพัฒนาสาธารณสุขเมื่อบรรลุสถานะดีถ้วนหน้าโดยอาศัยความร่วมมือและการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่ายเป็นไปได้โดยยาก

(ข) เนื่องจากการพัฒนาสาธารณสุขเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ดังนั้นการบริหารการพัฒนาในด้านนี้จำเป็นต้องอาศัยองค์กรการพัฒนาลังคมส่วนรวมทุกระดับ ถึงแม้ว่าในช่วงแผนฯ ฉบับที่ 5 จะได้มีการจัดระบบการบริหารการพัฒนาชนบทให้มีองค์การประสานงานระหว่าง 4 กระทรวงหลักในทุกระดับ และคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ก็ได้มีมติให้นำความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาใช้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาลังคมและช่วยก่อให้เกิดการประสานงานการพัฒนาชนบท แต่องค์กรและกลไกการประสานงานเหล่านี้ ยังมีขีดความสามารถในทางปฏิบัติ

เพียงขอบเขตอันจำกัด และยังมีได้ใช้ประโยชน์จากภาคเอกชน ซึ่งน่าจะมียุทธศาสตร์ในเรื่องนี้โดยตรงเพิ่มมากขึ้น

(ค) การกำหนดและพัฒนานโยบายเพื่อให้เป็นเครื่องชี้นำการพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข อันได้แก่ นโยบายและแผนกำลังคน การผลิตหรือการใช้การศึกษาฝึกอบรม และการบริหารงานบุคคลในปัจจุบันนี้มีลักษณะกระจัดกระจาย ขาดความสัมพันธ์ เชื่อมโยงที่เป็นระบบต่อเนื่อง อันทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาลักษณะเกี่ยวกับการขาดแคลนกำลังคนด้านสาธารณสุขบางประเภท ไม่สามารถกระจายกำลังคนที่ต้องการไปปฏิบัติหน้าที่ในท้องถิ่นที่ขาดแคลน หรือในสาขางานบางสาขาและไม่สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของกำลังคนด้านสาธารณสุขหลายประเภท ให้เกื้อกูลต่อการจัดระบบงานสาธารณสุขที่มีรากฐานอย่างแท้จริงอยู่ที่การสาธารณสุขมูลฐาน และมีการสนับสนุนอย่างพร้อมมูลจากระดับที่สูงขึ้นไป อันส่งผลทำให้การพัฒนาสาธารณสุขไม่อาจชักนำไปสู่การบรรลุถึงสภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(ง) การสื่อความหมายในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน/โครงการ การจัดระบบงานความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในระหว่างองค์กรสาธารณสุขในภาครัฐและเอกชน และในระหว่างองค์กรส่วนกลาง ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจได้อย่างถูกต้องและทั่วถึงในทุกฝ่ายและทุกระดับ อันมีส่วนทำให้การประสานงาน การกระจายอำนาจการบริหารเกิดขึ้นได้ในขอบเขตจำกัด และไม่อาจตอบสนองหรือสนับสนุนความต้องการของชุมชนได้อย่างเต็มที่และมีคุณภาพทั้ง ๆ ที่การขยายโครงสร้างพื้นฐานทางการสาธารณสุขได้เป็นไปอย่างกว้างขวางเกือบทั่วถึงทุกท้องถิ่น

(จ) การบริหารการพัฒนาสาธารณสุขให้บรรลุสภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้า และการปรับปรุงคุณภาพของงานให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากยิ่งขึ้นนั้น จำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมความสามารถของผู้บริหารเป็นจำนวนมากทุกระดับ เช่น การจัดหาและการกระจายยา การบริหารงานบุคคล การบริหารงานการเงินและงบประมาณ เป็นต้น

(ฉ) การจัดระบบบริการสาธารณสุข และการใช้ทรัพยากรเพื่อดำเนินงานสาธารณสุขในปัจจุบันยังก่อให้เกิดความสูญเปล่าทางเศรษฐกิจเป็นอันมาก สมควรที่จะต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ตลอดจนสถานะทางด้านการเงิน และการคลังของประเทศ กล่าวคือ ระบบการขอรับบริการของผู้ป่วยควรเปลี่ยนจากพฤติกรรมที่เน้นหนักการเข้ามาขอรับบริการยังสถานบริการขนาดใหญ่โดยตรง ไปสู่ระบบการกลั่นกรอง และการส่งต่อผู้ป่วยตามลำดับขั้น การนำยาและเครื่องมือหรืออุปกรณ์การแพทย์จากต่างประเทศเข้ามาใช้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยมิได้คำนึงถึงความจำเป็นในการที่จะต้องเร่งรัดพัฒนาการผลิตสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ขึ้นเองภายในประเทศ หรือพยายามใช้วัตถุดิบ ความรู้และเทคโนโลยีดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์แพร่หลายมากยิ่งขึ้น เช่น สมุนไพร และอายุรเวท เป็นต้น ความพยายามริเริ่มงานหรือโครงการที่อาจจะมีส่วนปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพการที่กล่าวถึงแล้วนี้ได้ ในปัจจุบันยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนและพร้อมที่จะนำไปขยายงานให้กว้างขวางโดยรวดเร็ว

(ช) งบประมาณของรัฐซึ่งจะนำมาใช้เพื่อการพัฒนาสาธารณสุขได้มีสัดส่วนลดน้อยลง เพราะสถานะทางการเงิน การคลัง ของประเทศและค่าใช้จ่ายในการรักษางานเดิมที่มีสัดส่วนสูงขึ้น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยแหล่งเงินนอกงบประมาณ อันได้แก่ เงินบำรุง เงินช่วยเหลือจากต่าง ๆ และอื่น ๆ ซึ่งก็มีแนวโน้มลดน้อยลง เช่นเดียวกัน ในขณะที่สถานการณ์เป็นเช่นนี้ ก็

ยังปรากฏว่าการใช้เงินงบประมาณในด้านการบริหารการก่อสร้าง รวมทั้งการบริหารงานบุคคล ยังขาดประสิทธิภาพ และขาดมาตรการที่จะระดมศักยภาพที่มีอยู่ในสังคมมาใช้ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระทางงบประมาณให้ได้อย่างแท้จริง

9.6 นโยบายการพัฒนากิจการสาธารณสุข

เพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุขภาพอนามัย ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีสภาพเปลี่ยนแปลงไปสู่การบรรลุสภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้าในระยะยาว และมีการแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินการที่สนองตอบต่อความจำเป็นพื้นฐาน ตามสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และที่จะมีขึ้นในอนาคตโดยยึดหลักการเสริมสร้างความเป็นธรรมทางสังคม และการพึ่งพาตนเองได้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน การพัฒนากิจการสาธารณสุข ในระยะแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 6 จึงได้กำหนดนโยบายไว้ดังนี้

(ก) ส่งเสริมและขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นความสำคัญของการจำเป็นพื้นฐาน โดยอาศัยกระบวนการเตรียมชุมชน การปรับปรุงวิธีการและเทคโนโลยีให้เหมาะสม การประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ เพื่อก่อให้เกิดการรับรู้ที่ถูกต้องอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน

(ข) ส่งเสริมการริเริ่มและขยายงานสาธารณสุขมูลฐาน โดยชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งเขตชนบทและเขตเมือง ให้สามารถแก้ไขปัญหาสาธารณสุข ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความจำเป็นพื้นฐานได้ตามสภาพปัญหาความเป็นจริงและศักยภาพของบุคคล ครอบครัว และชุมชนในแต่ละท้องถิ่น

(ค) ส่งเสริมการกระจายอำนาจในการบริการงานสาธารณสุขด้วยการเพิ่มบทบาทของประชาชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดปัญหา ความต้องการ วิธีการแก้ไขปัญหา และการบริหารทรัพยากรทั้งที่ระดมได้โดยชุมชนเอง และที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

(ง) ส่งเสริมการประสานงานภายในสาขาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีการพัฒนาองค์การหรือกลไกการประสานงาน ตลอดจนมีวิธีการในการสื่อความหมาย การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดบริการสาธารณสุข การศึกษา ฝึกอบรม การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี ทั้งนี้ เพื่อเร่งรัดให้สามารถสนองตอบต่อการบรรลุภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้าได้มากยิ่งขึ้น

(จ) ส่งเสริมการประสานงานระหว่างสาขา และระหว่างภาครัฐกับเอกชนอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีการพัฒนาองค์การหรือกลไกในการประสานงาน การสื่อความหมายและการปรับเจตคติของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติให้สามารถสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

(ฉ) ปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริการงานสาธารณสุข อันได้แก่การกำหนดนโยบาย ราคาค่าบริการ การพัฒนา นโยบาย แผนงานและแผนกำลังคน การบริหารทรัพยากรการจัดระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อใช้ในการวางแผน การบริการงานและการติดตามประเมินผลทั้งในระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้มีการกระจายอำนาจการบริหารจากราชการบริหารส่วนกลาง ไปยังราชการบริการส่วนภูมิภาคให้มากยิ่งขึ้น

(ช) ปรับปรุงระบบบริการสาธารณสุข ทั้งในด้านโครงสร้าง สถานบริการของทั้งภาครัฐและเอกชน ระบบส่งต่อผู้ป่วยและระบบสนับสนุนทางด้านความรู้ เทคนิคและวิชาการ ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อขยายบริการและปรับปรุงคุณภาพของบริการสาธารณสุขให้สนองตอบต่อ

ปัญหาสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจของประชาชน ในลักษณะที่ผสมผสานและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเน้นหนักในระดับตำบล หมู่บ้าน และการจัดให้มีบริการที่จำเป็นเพิ่มขึ้นในชุมชนต่าง ๆ

(ซ) เร่งรัดการพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข ให้มีความเชื่อมโยงระหว่างการวางแผนกำลังคน การผลิตหรือการให้การศึกษาฝึกอบรม และการบริหารงานบุคคลอีกทั้งให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสาธารณสุขระยะยาว โดยหาทางลดค่าใช้จ่ายที่รัฐไม่ควรถูกต้องรับภาระให้น้อยลง และพยายามใช้ประโยชน์จากศักยภาพที่มีอยู่ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการเพิ่มขีดความสามารถของการพัฒนากำลังคนทั้งทางเทคนิควิชาการและการบริหารจัดการ

(ฅ) ปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายสาธารณสุข การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการป้องกัน การติดยาและสารเสพติด การคุ้มครองผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณภาพและความปลอดภัยของการบริโภคอาหารยา การใช้เครื่องสำอาง และอื่น ๆ โดยพัฒนาปรับปรุง และประสานงาน การแก้ไขกฎหมาย การบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย ส่งเสริมการประชานิเทศ การประชาสัมพันธ์ จัดบริการรับเรื่องราวร้องทุกข์ เร่งรัดการค้นหาและประมวลข้อมูลที่จำเป็นต้องนำมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ สำหรับดำเนินงานป้องกันและปราบปราม

(ญ) ส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี ในการดำเนินงานสาธารณสุขที่ได้มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ตลอดจนริเริ่มทดสอบและพัฒนา รูปแบบและเทคนิควิธีการใหม่ ๆ ที่สามารถทำให้มีการพัฒนาผู้นำกลุ่มหรือทีมงาน มีการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีระหว่างกลุ่ม ทีมงานหรือหมู่บ้านต่าง ๆ และระหว่างสถาบันภายในประเทศหรือระหว่างประเทศ โดยรัฐเป็นผู้ดำเนินงานในรูปแบบเหล่านั้น อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นของประชาชนและของประเทศ

(ฎ) เร่งรัดการศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการประยุกต์ใช้ความรู้และเทคโนโลยีเกี่ยวข้องกับการบริการสาธารณสุข การตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ การปรับปรุงคุณภาพของการควบคุม ป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษายาบาลและฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย การอาชีวอนามัย การสุขาภิบาล การอนามัยสิ่งแวดล้อม การประดิษฐ์หรือผลิตอุปกรณ์การแพทย์ การผลิตยา สมุนไพรและชีววัตถุ โดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการ หรือให้การสนับสนุนคุ้มครองทั้งทางด้านวิชาการ การเงิน กฎหมาย และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

(ฏ) แสวงหาทางเลือกหรือริเริ่มวิธีการและระบบการเงินเกี่ยวกับการสาธารณสุข โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประหยัดค่าใช้จ่าย ค่าบริการตามความเหมาะสมกับสภาพปัญหาและลักษณะของสังคม ทั้งนี้เพื่อนำเงินทุนที่ระดมได้ไปใช้ในการจัดบริการหรือการประกันสุขภาพ รวมทั้งจัดให้มีผู้มียรายได้น้อย และผู้สูงอายุได้รับการสงเคราะห์ด้านรักษายาบาลต่อไปตามความจำเป็น โดยอาศัยหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้

9.7 กลวิธีในการพัฒนาสาธารณสุข

การพัฒนาสาธารณสุขให้เป็นไปตามหลักการและแนวทางต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ในนโยบายจนกระทั่งบรรลุผลสมความมุ่งหมาย ทั้งในระยะของแผนพัฒนาสาธารณสุข (ระยะที่ 6 พ.ศ. 2530-2534) และในระยะยาวด้วยนั้น จำจะต้องจัดให้มีการลงทุนการดำเนินงานตามกลวิธีกลุ่มต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(ก) กลุ่มที่ 1 การพัฒนา "การสาธารณสุขมูลฐาน"

การลงทุนและการขยายขอบเขตการดำเนินงานสาธารณสุขของทั้งฝ่ายรัฐและประชาชนจะเบี่ยงเบนจากการเพิ่มหรือขยายบริการของสถานบริการสาธารณสุขระดับสูง และระดับกลางเป็นสำคัญ ไปสู่การพัฒนา "การสาธารณสุขมูลฐาน" ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยพยายามจัดให้มีการดำเนินงานเพิ่มขึ้นทุก ๆ องค์ประกอบของการสาธารณสุข ให้ครอบคลุมทั้งชุมชนชนบทและชุมชนในเมือง และให้ผสมผสานการดำเนินงานสาธารณสุขนี้ กับกระบวนการพัฒนาสังคมที่มีความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นเครื่องชี้วัดทั้งนี้ได้กำหนดกลวิธีต่าง ๆ ในการพัฒนาไว้ดังนี้

- (1) ผูกอบรมเพิ่มพูนความรู้และทักษะแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารงานสาธารณสุขทุกระดับของระบบสาธารณสุข ตลอดจนการทำกรรพชาณีเทศและประชาสัมพันธ์ให้เข้าใจถึงแนวคิดและวิธีการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่เน้นการใช้ จปฐ. เป็นเครื่องชี้วัด
- (2) ชักนำให้บุคคลที่มีบทบาทเช่นผู้นำในวงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาสังคม ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน และสามารถรับรู้ปัญหาที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ จนเกิดแรงจูงใจที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ทั้งฝ่ายรัฐและเอกชนควรจะต้องร่วมมือกันดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงไปได้
- (3) ให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ และประชาชนโดยทั่วไป ด้วยการผูกอบรม การประชาณีเทศ และการประชาสัมพันธ์ เพื่อก่อให้เกิดความตื่นตัวต่อปัญหาสาธารณสุขความจำเป็นพื้นฐานของคุณภาพชีวิต รวมทั้งวิธีการและเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

- (4) จัดให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างหมู่บ้านและผู้นำชุมชนกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับกระบวนการ วิธีการและเทคโนโลยีที่สามารถใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาสาธารณสุข หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้
- (5) ฝึกอบรม อสม./ผสส. แม่บ้านและบุคคลอื่น ๆ ที่มีบทบาทเหมาะสมในชุมชนเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะเกี่ยวกับ "สาธารณสุขมูลฐาน"
- (6) มอบหมายให้สถานบริการสาธารณสุข โรงเรียน วัด และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ทำหน้าที่ฝึกอบรมประชาชนและผู้นำชุมชน โดยเสริมศักยภาพของแหล่งฝึกอบรมเหล่านี้ด้วยการผลิตและจัดส่งอุปกรณ์หรือเอกสารประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งสื่อการสอนทางไกล ประเภทต่าง ๆ ไปให้อย่างสม่ำเสมอ
- (7) จัดให้มีการใช้ประโยชน์จากวัสดุ หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วตามสภาพและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาระบบการผลิตและจัดส่งสื่อการเรียนรู้ของประชาชน
- (8) ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ และฝึกอบรมอาสาสมัครสำหรับดูแลสุขภาพอนามัย และรักษาการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ในระดับของการสาธารณสุขมูลฐานให้ได้ตามความจำเป็น
- (9) จัดให้มีการใช้ประโยชน์จากกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขมูลฐาน
- (10) ปรับปรุงกองทุนที่ได้จัดตั้งขึ้นแล้วด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะของการสาธารณสุข ให้ขยายขอบเขตเป็นกองทุนอเนกประสงค์มากขึ้น
- (11) ชักจูงให้ภาคเอกชน ทั้งที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ และดำเนินการเชิงธุรกิจ ได้เข้ามามีบทบาทโดยตรงในองค์การพัฒนาที่ตั้งขึ้นในชุมชน

(12) ติดตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพและปัญหาที่มีอยู่ในครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และโรงงาน โดยใช้ จปฐ. เป็นเครื่องชี้วัด

(ข) กลุ่มที่ 2 การพัฒนานโยบาย โครงสร้างองค์กร และกลไกการประสานงาน การพัฒนา การบริหาร/จัดการ การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การพัฒนารูปแบบและวิธีการในการกระจายอำนาจและกระบวนการเข้าร่วมของประชาชน

(1) จัดให้มีองค์กรการประสานงานในระดับชาติ ภาค และบางจังหวัด เพื่อให้ทำหน้าที่ในการประสานงาน การสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์

(2) ริเริ่มและทดสอบในรูปแบบในการจัดการบริการสาธารณสุข เพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความสำคัญเร่งด่วน เพื่อหาประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา ฝึกอบรมวิจัย และพัฒนาเทคโนโลยี

(3) พัฒนาองค์กรการประสานงานระหว่างสาขา ให้สามารถทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพได้ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบาย แผนงานโครงการ การปฏิบัติตามนโยบายและแผนงานโครงการติดตามประเมินผล

(4) สนับสนุนให้มีการประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยจัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือ การใช้ประโยชน์หรือการให้การสนับสนุนกับภาคเอกชน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเจตจำนงของทั้งสองฝ่าย

(5) จัดให้มีศูนย์รวมและหน่วยงานการฝึกอบรม เพื่อรับภาระในการสร้างเสริมความเข้าใจของผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

(6) กำหนดนโยบายเกี่ยวกับราคาค่าบริการทางการแพทย์ สำหรับสถานบริการของรัฐและสำหรับธุรกิจบริการภาคเอกชน

- (7) พัฒนานโยบายและแผนงานโดยเน้นหนักในเรื่องที่จะแก้ไขปัญหาตามความจำเป็นพื้นฐานเป็นอันดับแรก และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนมีส่วนช่วยให้บริการแก่สังคมตามที่ประชาชนต้องการและภาครัฐจัดให้ได้ในขอบเขตที่จำกัด
- (8) นำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น คอมพิวเตอร์ หรืออื่น ๆ มาใช้ในการปรับปรุงระบบข้อมูลข่าวสาร
- (9) พัฒนาระบบการเก็บ การวิเคราะห์ การแปลผล และการใช้ประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารเพื่อการวางแผนและติดตามประเมินผลในรูปแบบของการกระจายอำนาจไปสู่การบริหารระดับต่าง ๆ ที่มีความจำเป็น
- (10) กำหนดกรอบมาตรฐานของครุภัณฑ์การแพทย์ในสถานบริการสาธารณสุขต่าง ๆ รายละเอียดประกอบการจัดซื้อ จัดหา และบำรุงรักษา
- (11) กำหนดคุณลักษณะเฉพาะของครุภัณฑ์การแพทย์
- (12) ส่งเสริมใช้บัญชียาหลักแห่งชาติ
- (ค) กลุ่มที่ 3 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบการสาธารณสุข
- (1) ปรับปรุงสถานบริการสาธารณสุขที่มีอยู่เดิมทั้งในเขตชนบท ให้สามารถบริการประชาชนได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ
- (2) ขยายสถานบริการสาธารณสุขในรูปแบบที่เหมาะสม ทั้งในท้องถิ่นชนบทและเมือง เช่น การจัดตั้งสถานบริการสาขา
- (3) จัดให้มีหน่วยบริการสำหรับแก้ไขปัญหาเฉพาะด้าน ตามความจำเป็น เช่น หน่วยบริการผู้ป่วยฉุกเฉิน คลินิกผู้สูงอายุ และหน่วยจิตเวช เป็นต้น

- (4) เนิมัตรากำลังเจ้าหน้าที่และสิ่งสนับสนุนต่าง ๆ ในระดับอำเภอและตำบล รวมทั้งกำหนดหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เหล่านี้ให้มีส่วนในการดำเนินงานพัฒนาสาธารณสุขในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน
- (5) กำหนดมาตรการในการประหยัดค่าใช้จ่ายของรัฐที่เกี่ยวกับการศึกษา ฝึกอบรมบุคลากรสาธารณสุขบางประเภท
- (6) ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน บุคลากรสาธารณสุข เพื่อเป็นแนวทางให้ภาครัฐและภาคเอกชนผลิตได้ตามความเหมาะสม
- (7) กำหนดหลักเกณฑ์ในการสรรหาและคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมดำรงตำแหน่งทางการบริหารและจัดให้มีการฝึกอบรมด้านการบริหารงานสาธารณสุข และผู้บริหารงานโรงพยาบาล
- (8) พัฒนาระบบงานรับผิดชอบในระดับนโยบายเพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายและวางแผนกำลังคนด้วยสาธารณสุขระยะยาวอย่างต่อเนื่อง และดูแลให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนดำเนินการผลิต ใช้ประโยชน์และพัฒนาคุณภาพของบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (9) จัดให้มีการพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุขที่มีอยู่แล้ว โดยเน้นทั้งทางด้านความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมในขณะเดียวกันก็จัดให้มีการปรับปรุงระบบการบำรุงขวัญ และการก้าวหน้าในตำแหน่งงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้นด้วย
- (10) ดำเนินงานสร้างผู้นำในการพัฒนาการสาธารณสุขให้บรรลุสถานะ "สุขภาพดีถ้วนหน้า" ให้มีคุณภาพและปริมาณเพิ่มมากขึ้นโดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน โดยดำเนินงานทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

(11) รวบรวมผลการวิจัย วิธีการและเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นตลอดจนค้นคว้าหารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้นำกลุ่มหรือทีมงาน

(12) ส่งเสริมการเผยแพร่ผลการวิจัยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนได้ใช้ประโยชน์

(ง) กลุ่มที่ 4 การพัฒนาทางเลือกสำหรับระดับมัธยมศึกษา มาใช้ในการสาธารณสุขและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษาพยาบาล และฟื้นฟูสภาพผู้เจ็บป่วย รวมทั้งการคุ้มครองผู้บริโภคทางด้านสาธารณสุข การอนามัยสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงทัศนคติแห่งกฎหมาย และการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายสาธารณสุข

(1) ขยายงานบัตรสุขภาพในชนบท พร้อมทั้งปรับปรุงราคาบัตร วิธีการจัดระบบบริหารกองทุนบัตรสุขภาพ และการอำนวยความสะดวกในเรื่องบริการ

(2) ริเริ่มงานบัตรสุขภาพในเขตเมือง

(3) จัดให้มีการบริการรักษาพยาบาลผู้มีรายได้น้อยและผู้สูงอายุ โดยไม่คิดค่าบริการ

(4) กำหนดโครงการในการศึกษาวิจัย และการประยุกต์ใช้ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ให้ชัดเจน โดยเริ่มต้นด้วยการประเมินสภาพและปัญหาของการควบคุมป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพการรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย การอาชีวอนามัย การสุขาภิบาล การอนามัย สิ่งแวดล้อม การผลิตยา สมุนไพร และชีววัตถุ

(5) จัดทำศูนย์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวิจัยการพัฒนา และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีท้องถิ่นต่าง ๆ

- (6) ปรับปรุงคุณภาพและขยายงานการตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการตาม ปัญหาและความจำเป็นที่มีอยู่
- (7) จัดทำโครงการร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชนในการผลิต เครื่องมือ และอุปกรณ์การแพทย์ ยาและสมุนไพร ตลอดจนริเริ่มหรือขยายงานผลิตชีววัตถุ โดยภาครัฐ
- (8) พัฒนาและปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข และการบังคับ การให้เป็นไปตามกฎหมาย
- (9) จัดให้มีบริการรับเรื่องราวร้องทุกข์ ทั้ง โดยภาครัฐและเอกชน
- (10) ดำเนินการเก็บรวบรวมและประมวลข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการยา คุณภาพของยา การใช้ยา ราคา ยา และกระบวนการผลิตยาที่ดี
- (11) ดำเนินการเก็บและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องสำอาง และสิ่งที่เป็น พิษเป็นภัยอื่น ๆ
- (12) ดำเนินการป้องกันการติดยาและสารเสพติด โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการให้บริการทางการแพทย์ทั้ง โดยภาครัฐและเอกชน

จากสภาพและปัญหาสาธารณสุขต่าง ๆ นั้น สามารถนำมากำหนดนโยบายและกลวิธีการ พัฒนาสาธารณสุข โดยอาจพิจารณาได้จากกลวิธีกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้คือ

- กลวิธีกลุ่มที่ 1 การพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของ ประชากร

กลวิธีกลุ่มที่ 2 การพัฒนานโยบาย โครงสร้างองค์กร และกลไกการประสานงาน
 การพัฒนาการบริหาร/จัดการ การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การพัฒนา
 หารูปแบบและวิธีการในการกระจายอำนาจ และกระบวนการเข้าร่วม
 ของประชาชน

กลวิธีกลุ่มที่ 3 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบการสาธารณสุข อันได้แก่ สถาน
 บริการประเภทต่าง ๆ จัดกำลังเจ้าหน้าที่ การจัดการศึกษา ฝึกอบรม
 เพื่อเสริมสมรรถภาพของเจ้าหน้าที่เหล่านั้น ตลอดจนการพัฒนาระบบ
 งานและสิ่งสนับสนุนต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความจำเป็น

กลวิธีกลุ่มที่ 4 การพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค
 รักษาพยาบาล และฟื้นฟูสภาพผู้เจ็บป่วย รวมตลอดจนถึงการคุ้มครอง
 ผู้บริโภคทางด้านสาธารณสุข และการอนามัยสิ่งแวดล้อม

กลวิธีการพัฒนาทั้ง 4 กลุ่มนี้ มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างแนบแน่น ดังนั้นแผนพัฒนา
 การสาธารณสุข ฉบับที่ 6 จึงได้กำหนดให้มีแผนงาน/โครงการต่าง ๆ ขึ้นรองรับกลวิธีเหล่านี้
 อย่างครบถ้วน โดยมีการจัดทำแผนงานร่วม 5 สาขา 16 แผนงาน 32 แผนงานรอง 71
 งาน/โครงการ ดังปรากฏในโครงสร้างแผนงานและมีเป้าหมายที่สำคัญดังนี้

9.8 เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6 เป้าหมายดังในตารางที่ 9.4

ตารางที่ 9.4 เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6 และสถานการณ์ปัจจุบัน

เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6	สถานการณ์ปัจจุบัน
1. ทารกแรกเกิด 60% มีน้ำหนักตัวไม่ต่ำกว่า 3,000 กรัม	50%
2. อัตราการขาดสารอาหารในเด็ก 0-4 ปี ระดับ 2 และระดับ 3 รวมกันไม่เกิน 2%	4.1% (2528)
3. ครอบครัวมีสิ่งแวดล้อมหลักสุขภาพดี 75%	50%
4. ครอบครัวมีน้ำสะอาดดื่มเพียงพอตลอดปี (วันละ 2 ลิตร/คน/วัน) 95%	70%
5. เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับวัคซีนป้องกันโรค วัณโรค คอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอ หัด ครบตามเกณฑ์อายุ 90%	วัณโรค 80% คอตีบ ไอกรน บาดทะยัก 61% โปลิโอ 61%
6. หญิงตั้งครรภ์ 70% ได้รับการดูแลก่อนคลอด อย่างน้อย 4 ครั้ง โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และฉีดวัคซีนป้องกันบาดทะยัก 80%	ฉีดวัคซีนป้องกันบาดทะยัก 48%

เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6

สถานการณ์ปัจจุบัน

7. การคลอด 70% ทำโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผดุงครรภ์โบราณที่อบรมแล้ว	60%
8. 75% ของสตรีที่สมรสแล้วและอยู่กินกับสามี รับบริการการวางแผนครอบครัว	65%
9. ลดอัตราการตายของทารก ลงให้เหลือ 39 ต่อ 1,000 การเกิดมีชีวิต	45% ต่อ 1,000
10. ลดอัตราการตายของมารดา ลงให้เหลือ 0.48 ต่อ 1,000 การเกิดมีชีวิต	0.5% ต่อ 1,000
11. ลดอัตราการตายด้วยไข้มาลาเรียไม่ให้เกิน 5.5 ต่อประชากรแสนคน	4.4/100,000 (2527)
12. ความคุมอัตราป่วยด้วยกามโรคไม่ให้เกิน 6 ต่อ ประชากรแสนคน	6.66/1,000
13. ลดอัตราป่วยด้วยโรคเรื้อนไม่ให้สูงเกินกว่า 1 ต่อประชากรพันคน	0.883/1,000
14. ลดอัตราการตายจากโรคพิษสุนัขบ้า ของประชากร ลง 20%	อัตราการตายจากโรคนี้
300 คน/ปี
15. ลดอัตราป่วยด้วยโรคควั่นโรคลงให้เหลือ 1 ต่อประชากรพันคน	ปัจจุบันผู้ป่วยรายใหม่
57,000 /ปี

เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6

สถานการณ์ปัจจุบัน

16.	ลดอัตราเพิ่มของประชากรให้เหลือร้อยละ	1.5%
	1.3 ต่อปี ในปี 2534	
17.	ชนบท เขตเมือง	(2529)
	อบรม อสม. 47,700 11,915	ขณะนี้ครอบคลุม 87% ของหมู่บ้าน
	ผลส.295,540	73.6% ของประชากร
18.	- สร้างสถานอนามัยใหม่ 400 แห่ง	จำนวนที่เพิ่มขึ้นในช่วงแผน 5
	- สร้างสถานอนามัยทดแทน 375 แห่ง	- สถานอนามัย 1,450 แห่ง
	- สร้างโรงพยาบาลสาขา 97 แห่ง	- สถานบริการสาธารณสุขชุมชน 401 แห่ง
	- สร้างโรงพยาบาลชุมชน 10 เต็ม 25 แห่ง	- โรงพยาบาลสาขา 41 แห่ง
	- สร้างโรงพยาบาลชุมชนทดแทน 25 แห่ง	- โรงพยาบาลชุมชน 10 เต็ม 148 แห่ง
	- ปรับปรุงโรงพยาบาลชุมชน 10 เต็มเป็น	- โรงพยาบาลชุมชน 30 เต็ม 26 แห่ง
	30 เต็ม 50 แห่ง	- โรงพยาบาลชุมชน 60 เต็ม 25 แห่ง

เป้าหมายของแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 6

สถานการณ์ปัจจุบัน

- จัดตั้งสถานีวิทย์แม่ข่าย 50 แห่ง
- ติดตั้งเครื่องรับ-ส่ง วิทยุให้แก่สถานีย่อย
100 แห่ง

ที่มา : ไพบโรจน์ นิงสานนท์, "การพัฒนาสุขภาพของประชาชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6," ใน เอกสารประกอบการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 8.

เรื่องการพยาบาลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (กรุงเทพฯ : สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, 2530.) หน้า 52-53.

สรุป

ในการพัฒนาสุขภาพของประชาชนในชาติให้มีสุขภาพดีถ้วนหน้านั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาอย่างมีแผน นั่นก็คือ มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน สำหรับประเทศไทยก็มีแผนพัฒนาสาธารณสุขซึ่งอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัจจุบันการพัฒนากำลังอยู่ในแผนฯที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) กลวิธีในการพัฒนาที่สำคัญก็คือ การพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน การพัฒนานโยบาย โครงสร้างองค์กร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของระบบการสาธารณสุข และการพัฒนาเทคโนโลยีและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี

บรรณานุกรม

- ไพโรจน์ นิงสานนท์. "การพัฒนาสุขภาพของประชาชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6." ใน เอกสารประกอบการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 8 เรื่อง การพยาบาลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, 2530.
- รัชนิพร ภูกร. การสาธารณสุขมูลฐาน. พิมพ์โลก : โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2530.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 10 การพัฒนาอนามัยกับการสาธารณสุขมูลฐาน

หัวข้อที่

- 10.1 ความหมายของการพัฒนาอนามัย
 - 10.1.1 แนวคิดของการพัฒนาอนามัย
 - 10.1.2 หลักการของการพัฒนาอนามัย
 - 10.1.3 ขั้นตอนปฏิบัติงานพัฒนาอนามัยในชุมชน
- 10.2 ความหมายของการสาธารณสุขมูลฐาน
 - 10.2.1 แนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐาน
 - 10.2.2 รูปแบบของการสาธารณสุขมูลฐาน
- 10.3 เทคโนโลยีในการพัฒนาสุขภาพ

แนวคิด

1. การพัฒนาอนามัยในชุมชนมีขั้นตอนปฏิบัติงาน 7 ขั้น
2. การพัฒนาอนามัยในชุมชนจำเป็นต้องใช้การสาธารณสุขมูลฐานเป็นกลวิธีในการพัฒนา
3. แนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐาน ใช้หลักการพัฒนาชุมชนซึ่งมุ่งถึงการให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีความคิดริเริ่ม และพึ่งตนเองได้
4. ในการพัฒนาสุขภาพอนามัย ควรใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน คือใช้เทคโนโลยีที่ประหยัด ราคาถูก เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. สามารถอธิบายหลักการและขั้นตอนของการพัฒนาอนามัยได้
2. สามารถบอกถึงแนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐานได้
3. สามารถอธิบายการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนได้

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การรายงาน
3. ชมวีดิทัศน์

สื่อการเรียน

1. เอกสารคำสอน
2. วีดิทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาอนามัยชุมชน

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากการรายงานในชั้นเรียน
2. ประเมินผลจากการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน
3. ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 10

การพัฒนามัยกับการสาธารณสุขมูลฐาน

ในการพัฒนามัยมีจุดประสงค์ที่จะแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชนซึ่งสมัยชา
อนามัยโลกได้มีมติให้ตั้งเป้าหมายทางสังคมไว้ว่า "เมื่อถึงปี พ.ศ. 2543 ประชากรทุกคนใน
โลกจะมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั่วถึงกันในระดับซึ่งสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข" ซึ่งกล
วิธีในการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขนั้นควรจะใช้การดำเนินงานทางสาธารณสุขมูลฐาน

10-1 ความหมายของการพัฒนามัย

การพัฒนามัย หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบกระบวนการ
หรือวิธีการ ในอันที่จะยกระดับสุขภาพอนามัยของบุคคล ครอบครัว และความเป็นอยู่ของสังคมให้
ดีขึ้น

10-1-1 แนวคิดของการพัฒนามัย

(ก) ความร่วมมือของชุมชน (Participation) เน้นหนักในเรื่อง
ความร่วมมือโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และดำเนินไปได้ให้
ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มขึ้นเองได้ยิ่งดี

(ข) การศึกษา (Education) โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนซึ่งอาจ
จะทำได้หลายวิธี เช่น การสาธิตแสดงให้ดู การประชุมปรึกษาหารือ การฉายภาพยนตร์
โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ การจัดห้องสมุดในหมู่บ้าน เป็นต้น หมู่บ้านใดถ้าประชาชนมีการศึกษา ย่อม
พัฒนาได้มากกว่าหมู่บ้านที่มีการศึกษาน้อย

(ค) ความต้องการ (Needs) ต้องดำเนินการไปตามความต้องการของชุมชนซึ่งจะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ และประชาชนก็ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ ยกตัวอย่างเช่น ประชาชนต้องการน้ำประปาไว้ใช้ในหมู่บ้านแต่เจ้าหน้าที่กลับไปสร้างศูนย์โภชนาการเด็กเล็กให้ ก็คงไม่ตรงกับความต้องการของเขา เมื่อสร้างเสร็จแล้วการรักษาและการสนับสนุนคงจะเป็นไปได้น้อย

(ง) การตัดสินใจ (Make decision) การตัดสินใจควรเป็นหน้าที่ของประชาชนเองว่าเขาต้องการอะไรก่อนอะไรหลังแล้วให้เขาเลือกตัดสินใจเอาเอง ถ้าประชาชนไม่รู้ว่าจะตัดสินใจอย่างไร เราจึงคอยให้ข้อคิดเห็นเป็นกลาง ๆ เท่านั้น

10.1.2 หลักการของการพัฒนาอนามัย มีดังนี้คือ

(ก) ส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรหรือขุมพลัง (Resources) ที่ซ่อนเร้นอยู่ (ทรัพยากรธรรมชาติและรู้ความสามารถของบุคคล) มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อนวัตกรรมทางสาธารณสุข

(ข) การพัฒนาอนามัย ถือว่า ความกระตือรือร้น และความคิดริเริ่มของประชาชนในท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญ

(ค) การพัฒนาอนามัย มุ่งหมายที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน โดยส่วนรวม โดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลแต่ละคน

(ง) การพัฒนาอนามัยมุ่งไปสู่การดำรงชีพที่ดีขึ้นทุกทาง โดยเฉพาะการปรับปรุงสุขภาพอนามัยเป็นเบื้องต้นแรก

(จ) พยายามเอาเทคโนโลยีมาใช้ และดัดแปลงของเก่าให้ดีขึ้น โดยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

10.1.3 ขั้นตอนปฏิบัติงานพัฒนาอนามัยในชุมชน ในการดำเนินงานพัฒนาอนามัยอาจใช้ขั้นตอน 7 ขั้น ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การพบปะและเยี่ยมผู้นำชุมชนและประชาชน ในชุมชน
- ขั้นที่ 2 การศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
- ขั้นที่ 3 การร่วมกิจกรรมตามประเด็นและกิจกรรมชุมชน
- ขั้นที่ 4 การประชุมวางแผนร่วมกับผู้นำชุมชนและประชาชน
- ขั้นที่ 5 การเตรียมการ การจัดระบบงานและการประเมินความพร้อม
- ขั้นที่ 6 การปฏิบัติการพัฒนาอนามัย
- ขั้นที่ 7 การติดตามผล การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไข

เพื่อให้ง่ายต่อการจำ สรุปลงได้ดังนี้

“พบปะเยี่ยมสนทนา วิเคราะห์ปัญหาชุมชน นำตนเข้าร่วมกิจกรรม นัดผู้นำวางแผนงาน เตรียมการให้พร้อมทำ นำสู่ปฏิบัติการพัฒนาอนามัย ก่อเกิดผลประเมินแก่.”

ขั้นที่ 1 งานการพบปะและเยี่ยมผู้นำชุมชนและประชาชน มีแนวคิดและหลักการคือ สัมพันธภาพของมนุษย์ เริ่มต้นด้วยการพบปะคุ้นเคยและรู้จักมักคุ้นซึ่งกันและกัน “วิธสาสาปรมาญาตี” (ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง) ระดับความสัมพันธ์ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลมีต่อกันมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความรู้จัก ความเข้าใจ ความไว้วางใจกัน การพบปะเยี่ยมผู้นำรวมทั้งประชาชนจึงเป็นวิธีการอันหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจ ความไว้วางใจ ความเชื่อมั่น ความเคารพนับถือสู่ความรักความศรัทธา

กิจกรรม มีดังนี้

- (ก) เข้าเยี่ยมผู้นำที่บ้านหรือสถานที่นัดหมาย อาจเข้าเยี่ยมเป็นรายบุคคล หรือเป็นรายกลุ่มก็ได้ทั้งผู้นำทางการและผู้นำตามธรรมชาติ
- (ข) หาโอกาสแนะนำตนเอง เมื่อเวลาชุมชนมีการประชุมหรือมีงาน กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนรวมทั้งงานประเพณี เทศกาล
- (ค) ชี้แจงแนะนำงานพัฒนาอนามัยแก่ผู้นำพร้อมกับเอกสารและแผ่นพับ ประชาสัมพันธ์

ขั้นที่ 2 งานการศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน มีแนวคิดและหลักการ คือ การศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเป็นการเรียนรู้และรู้จักกับชุมชน ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับชุมชนทำให้สามารถอธิบายสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนได้รวมทั้งการคาดการณ์ของชุมชนได้อันเป็นพื้นฐานของการวางแผน การตัดสินใจและดำเนินการ กิจกรรมร่วมกับชุมชน ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้อง

กิจกรรม มีดังนี้

- (ก) ศึกษาข้อมูลชุมชน จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) (จปฐ 1, จปฐ 2, จปฐ 3) รวมทั้งข้อมูล กชช.2 ค. (ข้อมูลหมู่บ้านของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ).
- (ข) สืบหาข้อมูลเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับงานพัฒนาอนามัยและ สิ่งแวดล้อม
- (ค) สอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้นำหรือประชาชนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ โดยการออกแบบสอบถามแล้วนำมาแจกแจงวิเคราะห์ข้อมูล

(ง) ใช้วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้านโดยการอนนพิกอาศัย (ร่วมอยู่ ร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมศึกษา ร่วมแก้ปัญหา) และใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านในกิจกรรมต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 งานการร่วมกิจกรรมตามประเพณีและกิจกรรมชุมชน มีแนวคิดและหลักการคือ กิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมรวมทั้งกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ ที่ชาวบ้านและชุมชนร่วมกันจัดขึ้น เป็นผลรวมของวิถีชีวิตของประชาชน ในชุมชนที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ กิจกรรมเป็นสื่อปฏิบัติของการเรียนรู้และความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมจึงเป็นการศึกษาเรียนรู้ชุมชนและสร้างความคุ้นเคย สนิทสนมกับประชาชนและทำให้ประชาชนยอมรับนับถือศรัทธาเห็นอกเห็นใจ ร่วมมือร่วมใจ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

กิจกรรม มีดังนี้

(ก) การเข้าร่วมกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมทั้งกิจกรรมทางศาสนพิธี เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญเลี้ยงพระ งานสงกรานต์ การรดน้ำดำหัว งานบายศรีสู่ขวัญ งานประจำปี ฯลฯ

(ข) กิจกรรมปกติตามวิถีชีวิตประจำวันเช่น งานอาชีพ การทำการเกษตร งานอดิเรก การออกกำลังกาย จัดกิจกรรมตามกลุ่มสนใจ เช่น ดนตรี กีฬา เป็นต้น

(ค) เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น หรือหน่วยงานอื่นร่วมกับชุมชนจัดตั้ง เช่น กิจกรรมงานพัฒนา กิจกรรมสาธารณกุศล เป็นต้น

(ง) การเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวให้ดำเนินการอย่างเป็นทางการและต่อเนื่องตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติดำเนินการสนับสนุน เป็นต้น

(จ) การร่วมกิจกรรมควรแทรกแนวคิด ความรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาอนามัย
ไปด้วย

ขั้นที่ 4 งานการประชุมวางแผนงานร่วมกับผู้นำชุมชนและประชาชนมี
แนวคิดและหลักการคือ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องอาศัยพลังความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ
กันของทุกฝ่าย การประชุมเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างความเข้าใจในปัญหา เนื้อหา สาร
รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการเลือกการตัดสินใจ การ
วางแผนอันเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและรับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้การประชุม
ยังเป็นการระดมสมอง และสุดท้ายเพื่อการประนีประนอมออมนิยมหลอมรวมความคิดที่หลากหลาย
ให้เป็นหนึ่งเดียว เกิดพลังสามัคคีสู่การปฏิบัติและรับผิดชอบร่วมกัน

กิจกรรม มีดังนี้

(ก) ปรึกษาหารือผู้นำที่เกี่ยวข้อง เช่นหัวหน้ากลุ่ม ครู ผู้นำศาสนา
พัฒนากร เพื่อประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับการวางแผน วางโครงการ จัดทำกิจกรรมด้านการ
พัฒนาอนามัย

(ข) การประชุมในขั้นนี้อยู่ในระยะของการระดมความคิด มั่นสมอง เพื่อ
เป็นการทำความเข้าใจในสถานการณ์ สถานการณ์และข้อมูลต่าง ๆ ร่วมกัน

(ค) การประชุมควรให้ผู้นำในชุมชนเป็นผู้จัดเป็นเจ้าของเรื่องปฏิบัติการ
พัฒนาอนามัย นักพัฒนาควรเป็นผู้ประสานงาน ติดต่อกัน และอำนวยความสะดวกพร้อมสนับสนุนใน
ส่วนที่เหนือขีดความสามารถของชุมชน

(ง) ให้ที่ประชุมกำหนดกรอบนโยบาย ในเรื่องการพัฒนาสุขภาพของ
ตนเองและครอบครัวเป็นหลักหลักการของการพึ่งตนเองของชุมชนและร่วมมือร่วมใจกันในทุก ๆ ฝ่าย
ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งกำหนดโครงการหรือแผนงานที่สามารถลงมือปฏิบัติได้

ขั้นที่ 5 งานการเตรียมการ การจัดระบบงานและประเมินความพร้อมมีแนวคิดและหลักการคือ การเตรียมการและการตรวจสอบความพร้อมในการปฏิบัติการ เป็นปัจจัยที่สำคัญมาก กำลังคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง มีความพร้อมปฏิบัติการ ระบบงานแผนงานขั้นตอนในการปฏิบัติการกระชับสอดคล้องเหมาะสม วัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม่ขัดข้อง พร้อมอำนวยความสะดวกในการดำเนินการเหล่านี้คือรากฐานในการปฏิบัติบรรลุความสำเร็จ "เกิดความสูญเปล่ามหาศาลเมื่อปฏิบัติการไม่เตรียมการให้พร้อม"

ขั้นที่ 6 งานการปฏิบัติการพัฒนาอนามัย ใช้แนวคิดการสาธารณสุขมูลฐาน กิจกรรมที่ใช้เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ในงานของการสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งมี 10 งานใหญ่ ๆ ควรจัดกิจกรรมการศึกษาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับงานต่าง ๆ เช่น งานอนามัยแม่และเด็ก กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ สตรี แม่บ้าน เป็นต้น

ขั้นที่ 7 -งานการติดตามผล ประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไข มีแนวคิดและหลักการคือ การวัดผลเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการทำงาน เป็นขั้นสุดท้ายของการทำงานวงจรแรก และเป็นขั้นตอนแรกของวงจรการทำงานรอบที่สองต่อไป การวัดผลทำให้ได้ทราบปัญหาและข้อมูลต่าง ๆ เมื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์และประเมินผลว่าได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายมากน้อยเพียงใด การปรับปรุงแผนงาน หรือโครงการปฏิบัติครั้งต่อไป

กิจกรรม มีดังนี้

- (ก) สร้างเครื่องมือแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกในการเก็บข้อมูล ผลกระทบต่าง ๆ จากการดำเนินโครงการต่าง ๆ ทางด้านการสาธารณสุขมูลฐาน
- (ข) ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานวิจัยหรือสถาบัน เช่น วิทยาลัยมหาวิทยาลัยใกล้เคียงให้ช่วยเหลือดำเนินการติดตามประเมินผลโครงการ

(ค) ประชุมปรึกษาหารือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่ม กรรมการฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งประชาชน เพื่อให้แสดงความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงาน และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

(ง) จัดสัมมนาระหว่างผู้รับผิดชอบ ผู้บริหารโครงการ นักปฏิบัติ นักวิชาการ นักบริหาร และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินสถานการณ์และปรับปรุงแก้ไขการทำงานในครั้งต่อไป

(จ) บันทึกภาพ สไลด์ วิดีโอ และบันทึกเสียง

10.2 ความหมายของการสาธารณสุขมูลฐาน

การสาธารณสุขมูลฐาน หมายถึงวิธีดำเนินงานเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาสาธารณสุขซึ่งชุมชนมีความต้องการ และร่วมมือกันเอง โดยใช้ชุมชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นและใช้วิธีการง่าย ๆ สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน

10.2.1 แนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐาน

การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจแนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐานว่า การสาธารณสุขมูลฐานนั้นมีลักษณะอย่างไร จึงจะช่วยให้การวางแผนการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานนั้น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักการของการสาธารณสุขมูลฐาน

แนวคิดของการสาธารณสุขุมูลฐานเมื่ออยู่ด้วยกัน 10 ประการคือ

(ก) การสาธารณสุขุมูลฐาน เป็นระบบบริการสาธารณสุขที่เพิ่มเติมหรือเสริมจากระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ ซึ่งจัดบริการในระดับตำบล หมู่บ้าน โดยประชาชนและความร่วมมือของชุมชนเอง

(ข) การสาธารณสุขุมูลฐาน เป็นการพัฒนาให้มีความสามารถในการที่จะแก้ปัญหาสาธารณสุขได้ด้วยตนเอง ในที่ที่ชุมชนร่วมมือกันจัดทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ ซึ่งจะถือได้ว่าเป็นงานสาธารณสุขุมูลฐาน

(ค) การสาธารณสุขุมูลฐาน จะเกิดขึ้นมาได้ต้องให้ชุมชนรับรู้และทราบ ว่าปัญหาของชุมชนคืออะไร และร่วมกันพิจารณาถึงแนวทางที่จะแก้ไขปัญหา รัฐมีหน้าที่ในการให้การสนับสนุนช่วยเหลือให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้

(ง) หน้าที่และบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องเข้าใจว่าเราไม่ได้ทำงานแทนเขา เขาไม่ได้ทำงานให้เรา แต่เขาทำงานร่วมกับเรา เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(จ) ความร่วมมือของชุมชน คือหัวใจของการสาธารณสุขุมูลฐานการสนับสนุนอาจจะเข้าไปในรูปของแรงงาน แรงเงิน ความร่วมมือในการปฏิบัติตนด้วยความสมัครใจเพราะมีการมองเห็นและรับรู้ปัญหา ไม่ใช่เป็นเพราะเขาหวังสิ่งตอบแทน

(ฉ) สุขภาพอนามัยที่ดีมีความสัมพันธ์กับฐานะความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต ดังนั้นงานบริการสาธารณสุขต้องผสมผสานกับงานการพัฒนาด้านอื่น ๆ อาทิ การเกษตร สหกรณ์ การศึกษา และพัฒนาชุมชน เป็นต้น

(ช) งานสาธารณสุขุมูลฐาน ต้องใช้เทคนิคและวิธีการง่าย ๆ ไม่เกินขอบเขตและกำลังที่ชุมชนจะเข้าใจ และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เทคนิคที่นำมาใช้ต้องมี

ความเหมาะสม ประหยัดและราคาถูก ยืดหยุ่น และปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมได้และมีผลต่อการแก้ไข้ปัญหา

(ช) งานสาธารณสุขมูลฐาน จะต้องสอดคล้องและอาศัยประโยชน์จากสถาบันหรือระบบชีวิตประจำวันของชุมชน

(ฅ) งานสาธารณสุขมูลฐาน ควรมีความยืดหยุ่นที่จะนำมาใช้แก้ไข้ปัญหาตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมและปัญหาที่ประสบอยู่ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเรื่องที่เหมือนกันทุกหมู่บ้าน

(ญ) งานสาธารณสุขมูลฐาน ต้องมีความเชื่อมโยงกับงานบริการสาธารณสุขของรัฐในด้านการให้การสนับสนุน การส่งต่อผู้ป่วยเพื่อการรักษาพยาบาล การให้การศึกษาคือเนื่อง การให้ข้อมูลข่าวสารทางด้านสาธารณสุข

10.2.2 รูปแบบของการสาธารณสุขมูลฐาน

จากแนวคิดของการสาธารณสุขมูลฐาน 10 ประการ การดูแลสุขภาพอนามัยที่ประชาชนสามารถช่วยเหลือกันได้เองมีดังนี้

(ก) การรักษาพยาบาลเบื้องต้น โดยการจัดหายาที่จำเป็น ราคาถูกและไม่เป็นอันตรายไว้ในหมู่บ้าน ได้แก่ยาสามัญประจำบ้าน เพื่อแก้อาการของโรคที่พบบ่อย ๆ ที่ไม่รุนแรง เช่น เป็นไข้ ปวดหัว ปวดท้อง ท้องเสีย เป็นต้น หรือให้การปฐมพยาบาลเมื่อมีอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น มีดบาด เป็นลม ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก เป็นต้น

(ข) การส่งเสริมสุขภาพอนามัย หมายถึงการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในการดูแลสุขภาพของตนเองและบุตรหลานในทุกช่วงอายุ นับตั้งแต่การเริ่มต้นครอบครัวของชายหญิง

(การวางแผนครอบครัว) หญิงตั้งครรภ์ มารดาหลังคลอด เด็กทารก เด็กเล็ก เด็กนักเรียน ผู้ใหญ่ จนถึงผู้สูงอายุ การส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ การกินอาหารให้ถูกหลักโภชนาการ การรักษาความสะอาดของร่างกาย เลือผ้า บำรุงเรือน การพักผ่อนนอนหลับ การออกกำลังกาย เป็นต้น รวมไปถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว ให้ความรัก ความอบอุ่น แก่เด็กและเยาวชน ตลอดจนผู้สูงอายุ อันเป็นผลต่อสุขภาพจิตที่ดีด้วย

(ค) การควบคุมและป้องกันโรคติดต่อ โดยการรู้จักระวังและป้องกันโรคติดต่อที่พบบ่อยในหมู่บ้าน เช่น ให้ความรู้พ่อแม่ ที่จะพาบุตรหลานไปรับวัคซีนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันโรคไม่ให้ เป็นโรคติดต่อต่าง ๆ สร้างส้วมเพื่อกำจัดอุจจาระอันเป็นที่อยู่ของเชื้อโรค สร้างถังเก็บน้ำฝน ทำโอ่งน้ำ หรือขุดบ่อที่ถูกต้องลักษณะ เพื่อให้มีน้ำสะอาดดื่มและใช้ กินอาหารที่สะอาด หรือเมื่อมีอาการระบาดของโรคติดต่อก็ให้รีบแจ้งเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือผู้ใหญ่บ้าน กำหนัให้ทราบทันที เป็นต้น

(ง) การฟื้นฟูสภาพ โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนบ้านหลังจากออกจากโรงพยาบาลและอยู่ในระหว่างการพักฟื้น เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงกลับสู่สภาพปกติได้เร็วที่สุด ซึ่งจะมีผลต่อด้านกำลังใจอีกด้วย นอกจากนี้ก็คือการช่วยกันดูแลผู้พิการต่าง ๆ ในชุมชน เช่น คนตาบอด แขนขาพิการ ให้ได้รับการดูแลจากแพทย์หรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ตลอดจนการจัดหาขนขาเทียม เป็นต้น

การดูแลสุขภาพอนามัยในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ จะสำเร็จได้นั้นมีความสำคัญพื้นฐานอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรประชาชนทุกคนจะมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการมีสุขภาพอนามัยที่ดี ส่วนการลงมือปฏิบัตินั้นมีความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินงานแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับแต่ละกิจกรรมและความสามารถในการดูแลแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระดับคือ

- (1) สามารถทำได้ด้วยตนเอง
- (2) ต้องช่วยเหลือกันภายในครอบครัว
- (3) ต้องช่วยกันทำภายในชุมชน ระหว่างเพื่อนบ้าน ระหว่างกลุ่ม หรือ

ทั้งชุมชน

(4) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นผู้กระทำ ได้ หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกับเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ช่วยกันดำเนินการ

ตัวอย่างเช่น การป้องกันไข้ไทฟอยด์

- ผู้ใหญ่ทุกคนสามารถเลือกกินอาหารและน้ำที่สะอาดได้
- พ่อแม่ต้องดูแลบุตรหลานในครอบครัวให้มีอาหารและน้ำที่สะอาดกิน

ด้วยเหตุที่การสาธารณสุขมูลฐาน เป็นการดำเนินงานโดยประชาชนและเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้นประชาชนจะต้องช่วยกันหาหรือ ค้นหาว่าอะไรคือปัญหา อะไรคือความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ ช่วยกันทำ ทำอะไรก่อน อะไรหลัง ทำอย่างไรและใครเป็นผู้มีความเหมาะสม มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์มาก่อน พอจะเป็นตัวแทนในการดำเนินงานแต่ละเรื่อง และคัดเลือกให้เป็นผู้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

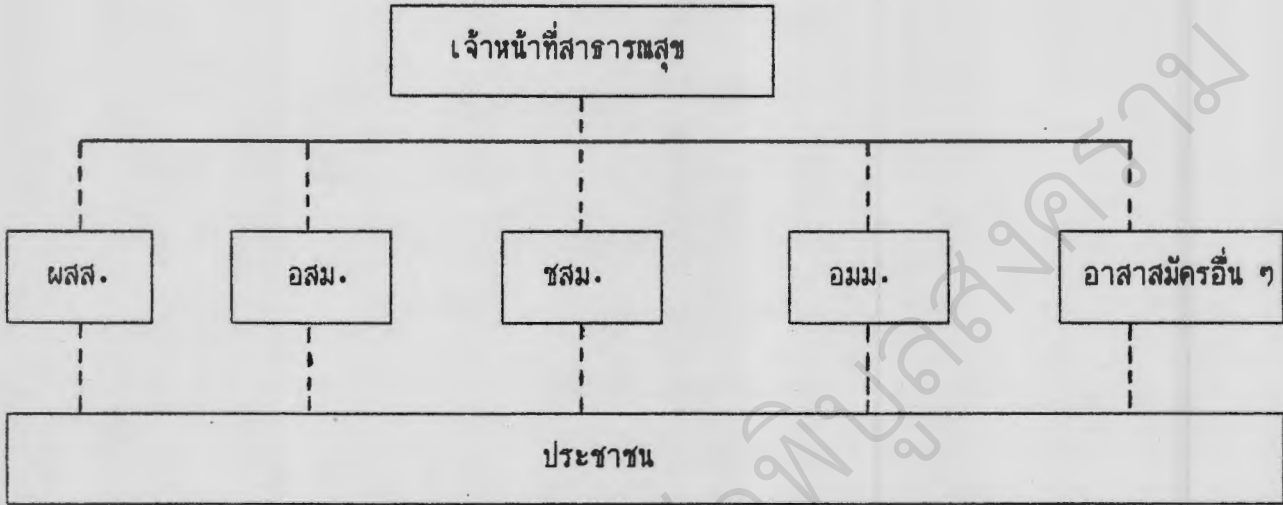
ในปัจจุบันรัฐบาลให้การอบรม ถ่ายทอดความรู้ และสนับสนุนเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ แก่อาสาสมัครสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ เพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขเกิดความรู้อาจสามารถดูแลตนเองและแนะนำเพื่อนบ้านได้ อาสาสมัครสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่

- (ก) ผู้สื่อข่าวสารานุกรม (พสส.)
- (ข) อาสาสมัครสารานุกรม ประจำหมู่บ้าน (อสม.)
- (ค) อาสาสมัครหมู่บ้านในงานอาหารและโภชนาการ
- (ง) ช่างสุขภัณฑ์หมู่บ้าน (ชสม.)
- (จ) อาสาสมัครมาลาเรีย (อมม.)
- (ฉ) ผดุงครรภ์โบราณ (หมอตำแย)
- (ช) แม่ตัวอย่าง
- (ซ) แม่บ้านอาสาสมัครสุขภาพอาหาร
- (ฌ) ผู้นำนักเรียนฝ่ายส่งเสริมอนามัย
- (ญ) ผู้ดูแลเครื่องสูบน้ำมือโยก
- (ฎ) อาสาสมัครควบคุมคุณภาพน้ำบริโภค

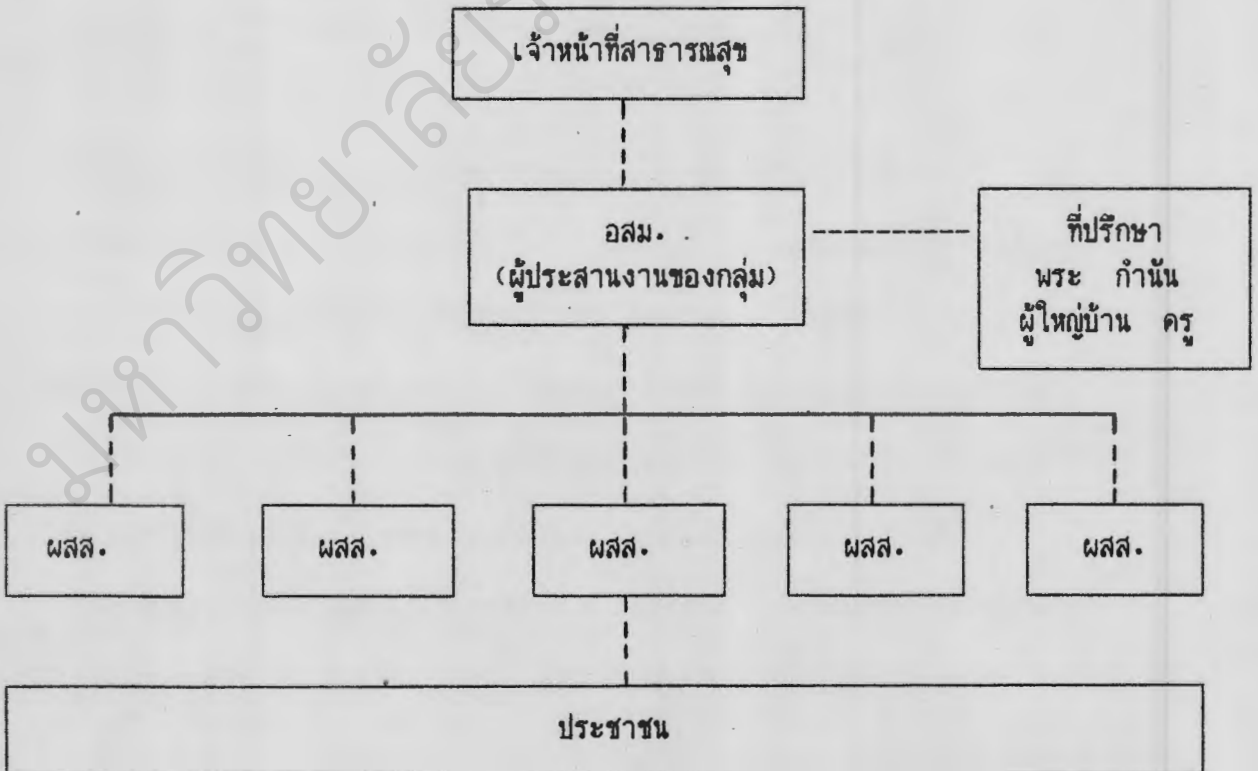
อาสาสมัครประเภทต่าง ๆ จะมีประเภทใด ขึ้นอยู่กับสภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีปัญหาหรือความขาดแคลนเฉพาะด้านอยู่ เช่น อาสาสมัครโภชนาการ จะมีมากในภาคเหนือและอีสาน ชสม. จะมีมากในพื้นที่ขาดแคลนน้ำ หรือพื้นที่ชนบทยากจนก่อน อมม. จะมีมากในพื้นที่ที่มีไข้มาลาเรียชุกชุม เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐบาลมีงบประมาณและกำลังเจ้าหน้าที่จำกัดในการให้การสนับสนุนความรู้และวัสดุอุปกรณ์จึงจำเป็นต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ถ้าหากว่าในชุมชนมีปัญหาเฉพาะด้าน และต้องการให้มีตัวแทนของชุมชนหรืออาสาสมัคร ให้ได้รับความรู้หรือการสนับสนุนอื่น ๆ จากรัฐมาช่วยแก้ปัญหา ก็อาจจะปรึกษาเจ้าหน้าที่สารานุกรม จัดทำแผนงานของหมู่บ้าน เสนอผ่านคณะกรรมการสภาตำบลขึ้นมาขอรับการสนับสนุนได้เช่นกัน

แผนภูมิที่ 10.1 รูปแบบองค์กรที่มีอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้าน

แผนภูมิที่ 10.2 รูปแบบองค์กรที่มี พสส./อสม. ในหมู่บ้าน

10.3 เทคโนโลยีในการพัฒนาสุขภาพ

เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาสุขภาพ (Health technology) หมายถึงกิจกรรมที่เป็นระบบที่จัดให้มีขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน โดยกิจกรรมเหล่านี้จะต้องมีลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีความรู้ทางด้านเทคนิคและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ

สำหรับการพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขของกระทรวงสาธารณสุขนั้น ได้ยึดหลักการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate technology) เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ เป็นวิทยาการที่ดัดแปลงแล้ว ประชาชนในท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ได้ สอดคล้องกับ วัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของตนอีกทั้งเป็นวิทยาการที่มีประสิทธิภาพ (ประโยชน์สูง ประหยัด สูง) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และมีความปลอดภัยแก่ชีวิต ดังนั้นเทคโนโลยีที่เหมาะสมทางการแพทย์และสาธารณสุข จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อตอบสนองความต้องการทางสุขภาพอนามัยของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การให้บริการทางด้านสาธารณสุขมูลฐาน อันได้แก่การ ป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาพยาบาลอย่างง่าย ๆ โดยบุคลากรในท้องถิ่น แทนที่จะรอรับบริการจากบุคลากรทางการแพทย์หรือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น

10.3.1 เทคโนโลยีที่เหมาะสมทางสาธารณสุขมูลฐาน

นับตั้งแต่แผนพัฒนาสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้นโยบายการพัฒนาระบบสาธารณสุขของชาติ โดยใช้กลวิธีสาธารณสุขมูลฐานเป็นกลวิธีหลัก นั้นหมายความว่า กระทรวงจะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนบรรลุเป้าหมายการมีสุขภาพดีถ้วนหน้าของประชาชนในชาติ

จนถึงปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการบริการสาธารณสุขมูลฐานหลายประการ โดยแบ่งตามวิธีการในการแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยประชาชนได้ดังนี้ คือ

ก. การรักษายาบาล การรักษายาบาลที่กระทรวงสาธารณสุข ได้มีโครงการพัฒนาอย่างเป็นจริงเป็นสิ่งซึ่งจัดเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชน ได้แก่

(1) โดยการผลิตและพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

(อสม.)

กระทรวงฯ ได้ผลิต อสม. ซึ่งเป็นประชาชนในหมู่บ้านให้มีความรู้ในเรื่องการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และสามารถรักษายาบาลโรคง่าย ๆ ในชุมชน ปัจจุบันเรามี อสม. จำนวน 53,498 คน ครอบคลุมร้อยละ 90 ของหมู่บ้านทั่วประเทศ อาการปวดหัว ผื่นคัน เป็นไข้ ไข้หนาวสั่น เด็กผอมผิดปกติ ตัวเหลือง มีบาดแผล ซีด เป็นต้น อสม. จะสามารถค้นหาอาการผิดปกติเหล่านี้ และรู้ว่าควรปฏิบัติต่ออาการนั้นอย่างไร เช่น ให้การรักษาขั้นต้น ส่งต่อสถานอนามัย โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลจังหวัด ตามแต่โอกาสและความเหมาะสม

(2) โครงการสมุนไพรรักษาสาธารณสุขมูลฐาน

นโยบายของรัฐบาลด้านสาธารณสุขได้กำหนดไว้ตั้งแต่ในแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 5 ว่า "จะพัฒนากิจการรักษายาบาลแบบพื้นบ้านเข้ากับระบบการรักษาพยาบาลในโครงการสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองทั้งในยามปกติและฉุกเฉิน" เพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขได้มีโครงการสมุนไพรรักษา-

มูลนิธิ โดยมีการพัฒนาสมุนไพร เพื่อส่งเสริมสุขภาพและบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วย 17 อาการ จำนวน 66 ชนิด แล้วส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและประชาชนปลูกและใช้สมุนไพรดังกล่าว ผลการดำเนินงานพบว่าทั้งเจ้าหน้าที่และประชาชนมีความรู้และมีการปลูกและใช้สมุนไพรดังกล่าวแพร่หลายมากขึ้น ต่อมากระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำโครงการวิจัยทางคลินิกทดลองใช้สมุนไพร ในโรงพยาบาลชุมชน จำนวน 5 ชนิด คือ ว่านหางจระเข้ รักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ชุมเห็ดเทศ แก้กท้องผูก และแก้กลากเกลื้อน ขมิ้นชัน รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ผื่นผื่นคัน รักษาอาการเจ็บคอ และแก้ท้องเสีย และเสลดพังพอนตัวเมีย รักษาอาการอักเสบจากแมลงสัตว์กัดต่อย ผลการทดลองวิจัยนี้พบว่าประชาชนให้ความสนใจมาใช้บริการที่คลินิกสมุนไพรกันเป็นจำนวนมาก

(3) การจัดตั้งกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน

การจัดตั้งกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน เป็นการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนยาจำเป็นใช้ในหมู่บ้าน เป็นผลมาจากการที่กระทรวงสาธารณสุข ได้มีการอบรม อสม. และให้ อสม. ทำหน้าที่รักษาพยาบาลโรคที่พบบ่อย ๆ ในท้องถิ่น โดยในครั้งแรก กระทรวงสาธารณสุขจะมอบยาดำรากลวงมูลค่า 500 บาท ให้แก่ อสม. เป็นยาสำหรับหมุนเวียนใช้ในหมู่บ้าน แต่มีกปัญหา "ยาสูญ ทุนหาย" กระทรวงสาธารณสุข จึงเริ่มมีโครงการ "สหกรยา" ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยประยุกต์เอาแนวคิดและหลักการของ ระบบสหกรณ์มาใช้แก้ปัญหาดังกล่าว ผลการดำเนินงานปรากฏว่า ประสบผลสำเร็จเกินความคาดหมาย ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการรวมทุนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

ความสำเร็จนี้เป็นที่มาของการกำหนดให้มีการจัดตั้งกองทุนยา และเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน โดยในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 4 กำหนดให้ครอบคลุมร้อยละ 50

และในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 5 ให้ครอบคลุมเต็มพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่าในขณะนี้ มีกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้านจำนวน 26,977 แห่งครอบคลุมร้อยละ 47 ของหมู่บ้านทั่วประเทศ

(4) การรักษายาบาลผู้ป่วยอุจจาระร่วงโดยการใช้ผงน้ำตาล

เกลือแร่

ประเทศไทยได้ใช้ผงน้ำตาลเกลือแร่ใน 2 รูปแบบ คือ

ORS (Oral Rehydration Salt) ชนิดสำเร็จรูปบรรจุซองให้พอเหมาะกับการผสมให้เป็นสารละลายครั้งละ 750 ซีซี ซึ่งผลิตโดยองค์การเภสัชกรรม โดยประยุกต์สูตรสำเร็จขององค์การอนามัยโลกให้เหมาะสมกับพื้นที่ยิ่งขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม ORS สำเร็จรูปนี้ยังประสบปัญหาความขาดแคลน ไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนให้ครอบครัวทุกหมู่บ้าน ดังนั้นกระทรวงสาธารณสุขจึงได้แนะนำ ORS สูตรชาวบ้านขึ้นเพื่อทดแทน ORS สำเร็จรูป โดยมีส่วนประกอบดังนี้คือ เกลือแกง 1 ช้อนชา (ปาด) น้ำตาลทราย 8 ช้อนชา (ปาด) และน้ำต้มสุกที่เย็นแล้ว 1 ลิตร ผสมในภาชนะที่สะอาดและคนให้ละลาย

เมื่อนำ ORS สูตรชาวบ้านนี้ไปใช้ในชุมชนกลวิธีสาธารณสุขมูลฐาน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับกันว่า ORS จะช่วยรักษาอุจจาระร่วงได้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อกระทรวงสาธารณสุข มีโครงการอบรมความรู้เกี่ยวกับโรคอุจจาระร่วง และการรักษาด้วย ORS ที่ถูกต้องให้แก่ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลเข้าไปเป็นพี่เลี้ยง และติดตามแนะนำอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอก็สามารถทำให้แม่และผู้ปกครองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับการดูแลรักษาเด็กที่ป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงไปในทางที่ดี มีโครงการทดลองวิจัยหลายโครงการพบว่า อสม. สามารถใช้ ORS รักษาอุจจาระร่วงได้เป็นอย่างดี เด็กที่ป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงร้อยละ 99 หายป่วยที่บ้านด้วยการใช้ ORS รักษาโดยแม่และ อสม.

ข. การป้องกันโรค เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการป้องกันโรคที่ดำเนินการ
โดยกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่

(1) การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค

เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคคือ การ
คำนึงถึงบทบาทของผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (พสส.) และ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
(อสม.) โดยให้ พสส./อสม. ช่วยเหลือสนับสนุนเจ้าหน้าที่ในการให้บริการ ได้แก่ แจงเจ้า-
หน้าที่เมื่อมีเด็กเกิดใหม่หรือหญิงมีครรภ์ในหมู่บ้านเป็นสื่อกลางในการติดต่อนัดหมาย ระหว่าง
เจ้าหน้าที่และผู้ปกครอง คอยตรวจสอบกระตุ้นให้เด็กและหญิงมีครรภ์ไปฉีดวัคซีน ตามกำหนด
และช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดสถานที่ จัดเตรียมเด็ก ณ จุดบริการ ตลอดจนให้สุศึกษา
แก่ประชาชนเกี่ยวกับโรคที่ป้องกันด้วยวัคซีน

นอกจากนี้ยังได้มีการปรับปรุงระบบ ลุ่โซ่ความเย็น (Cold
chain) โดยจัดหาหีบแช่วัคซีน (Cold box) สำหรับขนส่งวัคซีนจากกระทรวงไปยังจังหวัด
และจากจังหวัดไปยังอำเภอ จัดหากล่องวัคซีน (Vaccine corrine) สำหรับขนส่งวัคซีน
จากอำเภอไปตำบลและจากตำบลไปยังหมู่บ้าน รวมทั้งจัดหาเทอร์โมมิเตอร์ให้แก่ผู้นิเทศงาน
เพื่อตรวจสอบอุณหภูมิตู้เย็นของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอและสถานีอนามัย

(2) การควบคุมโรคประจำถิ่น ได้แก่

(ก) การควบคุมยุงเพื่อป้องกันโรคมาลาเรีย โดยการเลี้ยง
ปลาให้กินลูกน้ำเช่น ปลาหางนกยูง ปลาชิว และปลาหัวตะกั่ว วิธีใช้ปลากินลูกน้ำนั้นได้ผลดีพอ
สมควร แต่มีปัญหาเรื่องการเพาะพันธุ์ปลาเหล่านี้ให้มีปริมาณมากพอที่จะแจกจ่ายแก่ชาวบ้าน

(ข) การควบคุมลูกน้ำยุงลายเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก

โดยให้จับตักลูกน้ำยุงลายเป็นเครื่องมือง่าย ๆ ราคาไม่แพงอันละประมาณ 10 บาทประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ชั้นน้ำพลาสติกกับกรวยลอยไว้ในน้ำ อาศัยสายยางพลาสติกเป็นท่อน มีหลักการอยู่ว่า ลูกน้ำชอบอยู่ในที่ ๆ มีเงามืดเมื่อเอากรวยไปลอยในน้ำโดยเอาปากกรวยคว่ำลงในน้ำ ลูกน้ำจะมาอยู่ใต้กรวยนั้น และจะหาทางขึ้นมาหายใจโดยว่ายขึ้นไปทางรูกรวย เมื่อเอาชั้นพลาสติกเจาะรูตรงกลางสวมลงบนก้านกรวยนั้น ลูกน้ำก็จะว่ายขึ้นมาอยู่ในชั้นน้ำ เมื่อยกเอาชั้นน้ำออก ลูกน้ำก็จะติดขึ้นมาและถูกเททิ้งไปกับน้ำ เป็นการกำจัดลูกน้ำได้ครั้งละมาก ๆ วิธีนี้เมื่อนำไปใช้ตามบ้านราษฎร ปรากฏว่าได้ผลดี แต่ต้องวางต่อเนื่องกันไปนาน ๆ จึงจะกำจัดลูกน้ำในแต่ละภาชนะได้หมด

(ค) การควบคุมหนู แมลงวัน มด และปลวก ซึ่งนอกจากจะนำเชื้อโรคมาสู่คนแล้ว ยังมักทำความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินของชาวบ้าน การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการควบคุมสัตว์และแมลงนำโรค ได้แก่

- หนู ใช้การะบุง ลูกเหม็น วางไว้ในที่มีหนู หนูจะหนีไป
- แมลงวัน ใช้พริกไทยผสมกานพลูใส่ถุงแขวนไว้
- ปลุกต้นละหุ่ง พบว่าแมลงวันไม่เข้ามาในบริเวณนี้เลย
- มด ใช้ผงกำมะถันโรยตามบริเวณที่มีมด หรือน้ำร้อนผสมสารส้มรด
- ปลวก ใช้ลูกเหม็นผสมน้ำมันก๊าดทาป้องกันปลวก

(ง) การบำบัดรักษาโรคหอนอนพยาธิ โดยใช้น้ำผสมมะเกลือคั้นตามสูตรอายุ 1 ปี ต่อมะเกลือ 1 ผล (แต่ไม่เกิน 25 ผล) นำผลมะเกลือมาตำให้แหลกคั้นกับ

น้ำปูนใส แล้วกรองเอากากออก แล้วนำน้ำที่คั้นได้มารับประทาน พบว่า อัตราการหายของโรค
หนองพยาธิจากพยาธิปากขอ 80% และอัตราการลดไข่พยาธิปากขอ 79% และมะเกลือราคา
ถูกกว่ายาอื่น 10 เท่า

(จ) การรณรงค์ค้นหาโรคเรื้อนโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ
หมู่บ้าน (ผลส./อสม.) เป็นการศึกษาของทวี รักษากุล และคณะโดยทำการศึกษาใน 10
อำเภอของจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ผลส./อสม. ที่ผ่านการอบรมจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
ส่วนท้องถิ่น ที่มีความรู้เรื่องโรคเรื้อนและเป็นครูฝึกให้แก่ ผลส./อสม. ให้ ผลส./อสม.
เหล่านี้มีความรู้เรื่องโรคเรื้อนและรู้จักใช้เครื่องมือแบบฟอร์มที่จะไปทำหน้าที่ค้นหาผู้ป่วยโรค-
เรื้อนที่เริ่มเป็น (เน้นหนักเฉพาะผู้ป่วยที่ไม่เคยรักษาที่ใดมาก่อน) ส่งต่อไปยังสถานบริการ
สาธารณสุขต่าง ๆ ภายในระยะเวลา 7 วัน โดย ผลส./อสม. เหล่านี้สามารถค้นหาโรคเรื้อน
ครอบคลุมพื้นที่ได้มาก โดยใช้เวลาน้อย และพบผู้ป่วยโรคเรื้อนได้มากกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้

(ง) การสุขภาพิบาล เทคโนโลยีที่เหมาะสมในงานสุขภาพิบาล ได้แก่

(ก) การผลิตแก๊สชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์จากสิ่งปฏิกูลเป็นการ
ศึกษาของ รศ. พิชิต สกุลพรหมณ์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยนำเอา
เศษหญ้า ใบไม้ เศษพืชผักและมูลสัตว์ เช่น มูลวัว มูลควายมาหมักทิ้งไว้นาน 3-6 เดือน
อินทรีย์วัตถุมาหมักในถังปิดซึ่งไม่มีอากาศ นอกจากได้ปุ๋ยอินทรีย์แล้ว ยังมีแก๊สชีวภาพเกิดขึ้น ซึ่ง
ใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับการหุงต้ม และให้แสงสว่างได้ด้วย นอกจากนั้นยังเป็นวิธีกำจัดขยะมูล-
ฝอยที่ถูกต้องตามสุขลักษณะอีกด้วย

(ข) การผลิตและติดตั้งเครื่องสูบน้ำ พีวีซี โดย

นายไพศาล ปริกแสง ศูนย์สุขภาพ เขต 3 นครราชสีมา โดยศูนย์สุขภาพ เขต 3 จังหวัด นครราชสีมาได้เริ่มผลิตเครื่องสูบน้ำมากกว่า 20 ปีแล้ว คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ได้ผลิตสูบน้ำ มือโยกแบบอนามัย 608 แล้วเลิกไป ต่อมาได้ผลิตสูบน้ำมือโยก พีวีซี ในระยะหลัง ๆ โดยใช้ อุปกรณ์ที่หาได้ภายในจังหวัด เครื่องสูบน้ำแบบ พีวีซี นี้จะมีประสิทธิภาพดี ราคาถูก ซ่อมง่าย สูบได้ปริมาณน้ำมากกว่าเครื่องสูบน้ำแบบ 608 ซึ่งมักมีลื่น มีกลิ่น ประชาชนจึงชอบแบบ พีวีซี มากกว่า

การติดตั้งบ่อแรก ๆ ในหมู่บ้านเจ้าหน้าที่จะติดตั้งร่วมกับ ผสส./อสม. และประชาชน พร้อมทั้งสอนให้ ผสส./อสม. ติดตั้งให้เป็นด้วยส่วนบ่อหลัง ๆ ให้ ผสส./อสม. ช่วยกันติดตั้งเองพร้อมทั้งสอนให้เขาซ่อมเองได้

(ค) การฝึกอบรมช่างสุขภาพที่ประจำหมู่บ้าน (ชสม.)

กรมอนามัยจะทำการฝึกอบรมชาวบ้านที่มีความรู้ทางด้าน ช่างปูนหรือช่างไม้ให้เป็นช่างสุขภาพที่หมู่บ้าน โดยให้มีความรู้และความสามารถที่จะปฏิบัติงาน ก่อสร้างทางด้านสุขภาพได้ โดยคัดเลือกหมู่บ้านละ 1 คน เข้ารับการอบรมครั้งละ 10 วัน ประมาณ 30 คน โดยวิทยากรจากกองสุขภาพและศูนย์สุขภาพเขต ร่วมกับสำนักงาน สาธารณสุขจังหวัดและกำหนดแผนการฝึกอบรมแล้วพิจารณาผู้มีความเหมาะสม ตามหลักเกณฑ์ เข้ารับการอบรม ชสม. ที่ได้รับการอบรม แล้วจะกลับไปเป็นแกนนำในการดำเนินงานปรับปรุง สุขภาพหมู่บ้านโดยการประชุมปรึกษากับกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ผสส. และ อสม. เพื่อจัดทำ แผนและโครงการปรับปรุงสุขภาพหมู่บ้านเสนอกกรมการสภาพตำบล (กสต.) เป็น แผนพัฒนา ตำบล เพื่อของบประมาณมาดำเนินงานสุขภาพในหมู่บ้านและจัดตั้งเป็นกองทุนพัฒนาสาธารณสุข

หมู่บ้านต่อไป นอกจากนั้นช่างสุขภัณฑ์หมู่บ้านยังต้องประสานงานกับ ผสส./อสม. และกรรมการหมู่บ้าน (กม.) อย่างใกล้ชิดอีกทั้งเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในด้านการก่อสร้างกิจกรรมสุขภาพในหมู่บ้าน โดยใช้กองทุนพัฒนาสาธารณสุขหมู่บ้านและเงินจากแหล่งอื่น.

(ค) การส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่

(1) การอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว

ปัญหาเกี่ยวกับการอนามัยแม่และเด็ก นั้นว่าจะเพิ่มมากขึ้น ควบคู่ไปกับการเพิ่มของประชากร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการให้บริการแก่ประชาชน ทั้งด้านอนามัยแม่และเด็ก รวมทั้งการวางแผนครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขมูลฐานดังต่อไปนี้

(ก) การอบรมบุคลากรจากชนบทแล้วกลับไปปฏิบัติงานในชนบท บุคลากรเหล่านี้คือ ผดุงครรภ์อนามัย ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ระดับปลายสุด ของกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงได้พัฒนาหลักสูตรและขยายเวลาการศึกษา เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถของผดุงครรภ์อนามัยให้ปฏิบัติงานด้านการสาธารณสุขมูลฐานได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

(ข) การพัฒนาบุคลากรที่มีอยู่แล้วในชนบท โดยการดึงเอาบุคคลที่ชาวบ้านเชื่อถือเข้ามาร่วมในการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานในด้านการบริการอนามัยครอบครัว บุคคลดังกล่าวคือ ผดุงครรภ์โบราณ (หมัดตำแย) ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันนี้อัตราการให้บริการทำคลอดโดยผดุงครรภ์โบราณยังสูงอยู่ กองอนามัยครอบครัวจึงจัดอบรมผดุงครรภ์โบราณ ให้มีความรู้เรื่องอนามัยแม่และเด็ก เพื่อให้สามารถทำคลอดได้ถูกต้องตามหลักวิชา และนำความรู้ด้านการวางแผนครอบครัว ไปสู่หญิงมีครรภ์หญิงหลังคลอด ตลอดจนบุคคลในครอบ-

ครัวได้ยอมรับ และยังมีบทบาทในการจ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดแก่ผู้รับบริการรายเก่า และจ่ายถุงยางอนามัยแก่ประชาชนในท้องถิ่นชนบทที่ห่างไกลอีกด้วย

(2) งานสุขศึกษา ได้แก่

(ก) การผลิต พสล. หรือผู้สื่อข่าวสาธารณสุขเพื่อเป็นผู้ให้
 สุขศึกษาประจำหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากพบว่า การสื่อข่าวสาธารณสุขในหมู่บ้านโดยวิธีการ "จากปากต่อปาก" เป็นวิธีการที่ชาวบ้านนิยมมากที่สุด และได้ผลมากที่สุด โดยให้ พสล. 1 คน
 รับผิดชอบ 10 หลังคาเรือน โดยเฉลี่ยแล้ว 1 หมู่บ้านจะมี พสล. ประมาณ 8-14 คน พสล.
 เหล่านี้จะทำหน้าที่ในการให้สุขศึกษาเป็นรายบุคคล และช่วยในการรณรงค์งานสาธารณสุขมูลฐาน
 ในหมู่บ้าน

(ข) หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เป็นเทคโนโลยีที่
 เหมาะสมในงานสาธารณสุขมูลฐานในด้านการให้สุขศึกษาและสื่อข่าวสาธารณสุขในหมู่บ้านเป็น
 ความพยายามของประชาชนในชุมชนที่จะเผยแพร่ข่าวสารความรู้ต่าง ๆ โดยอาศัยสื่อประเภท
 เครื่องขยายเสียงถือได้ว่าเป็นระบบการสื่อสารมวลชนภายในหมู่บ้าน หรือชุมชนเฉพาะอย่างใด
 อย่างหนึ่ง ลักษณะการใช้เครื่องขยายเสียงประกอบเข้าเป็นระบบหอกระจายข่าวนี้ประกอบด้วย
 ตัวเครื่องขยายเสียง และลำโพงที่ติดตั้งภายนอกตัวอาคารโดยอาจติดตั้งบนชานระเบียงบ้าน
 บนหลังคา บนหอสู่ จนถึงติดตั้งตามเสาเป็นเครือข่ายบริเวณหมู่บ้าน

หอกระจายข่าวนี้ มีจุดมุ่งหมายโดยเฉพาะของชุมชนที่แตกต่าง
 กัน แต่โดยทั่วไปแล้วประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับนั้น คือ เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง
 ต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชนโดยส่วน
 รวม รวมทั้งต่อการเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน และการประสานงานกับบุคคลภายนอก
 ทั้งฝ่ายราชการ และเอกชน

(ค) ความร่วมมือทางเทคนิคระหว่างหมู่บ้านที่กำลังพัฒนา (Technical Cooperation among Developing Vilages = TCDV) จัดเป็นรูปแบบสำเร็จรูปของกระบวนการให้ความรู้ของชาวบ้าน กล่าวคือ การให้หมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จหรือความก้าวหน้าในงานสาธารณสุขมูลฐาน สามารถถ่ายทอดแนวคิดในการพึ่งตนเอง และเทคโนโลยีหรือให้การฝึกอบรมแก่หมู่บ้านอื่นได้

ขณะนี้เรามีหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการนี้ทั้งสิ้นกว่า 1,000 หมู่บ้าน โดยมีหมู่บ้านที่เป็นครูฝึก หรือเป็นตัวอย่าง ประมาณ 300 หมู่บ้าน การดำเนินงานได้ผลเป็นที่น่าพอใจกล่าวคือ หลังจากที่มีการฝึกอบรมกับหมู่บ้านครูฝึกแล้วประมาณ 6 เดือน ถึง 1 ปี ปรากฏว่าหมู่บ้านร้อยละ 91 ของหมู่บ้านที่รับการฝึก สามารถยกระดับเป็นหมู่บ้านครูฝึกได้ นอกจากนี้ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวบ้านมีความพอใจในวิธีการฝึกอบรมและ เปลี่ยนเทคโนโลยีกับชาวบ้านด้วยกัน โดยวิธีการของชาวบ้านเอง และมีความประทับใจในรูปแบบการพูดคุยแลกเปลี่ยน มีความเป็นกันเอง พูดกันรู้เรื่องและสนุกสนานกัน ดีกว่าการสอนโดยเจ้าหน้าที่

(ง) การโภชนาการ กิจกรรมโภชนาการที่เทคโนโลยีที่เหมาะสมในงานสาธารณสุขมูลฐาน ได้แก่

(ก) ส่งเสริมให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างน้อย 6 เดือน และนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ พบว่า สาเหตุสำคัญของการขาดโปรตีนและขาดอาหารในทารกและเด็กวัยก่อนเรียน เนื่องจากทารกไม่ได้กินนมแม่เต็มที่ หรือไม่ได้กินเลย และไม่ได้รับอาหารเสริมที่ถูกต้องตามวัย ข้อนี้มักเป็นสาเหตุที่เกิดกับแม่ที่อยู่ในเขตเมือง สำหรับแม่ในเขตชนบทส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 ยังคงเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ตนเองอยู่

(ข) การสำรวจภาวะขาดสารอาหาร และแผ้วระวังทางโภชนาการของ ผสส./อสม. และแม่บ้านโดยการชั่งน้ำหนัก และเปรียบเทียบกับกราฟแสดงการเจริญเติบโตของเด็กรวมทั้งการจัดทำอาหารเสริม แต่เดิมนั้นการชั่งน้ำหนักเด็กทำโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดร่วมกับศูนย์โภชนาการเขต ทำให้ครอบคลุมพื้นที่ปฏิบัติการได้น้อย เมื่อมีโครงการสาธารณสุขมูลฐานจึงได้จัดอบรมให้ อสม. และ ผสส. ทำการชั่งน้ำหนักและแปรผล ซึ่งพบว่าทำได้ดีและสอนให้แม่เป็นผู้ซึ่งต่อไป ในการแปรผลมีกราฟแสดงการเจริญเติบโตของเด็กเปรียบเทียบกับมาตรฐาน แยกเป็นเด็กปกติ และขาดสารอาหารระดับที่ 1, 2 และ 3 ที่ปรากฏว่า อสม. และ ผสส. แปรผลและอธิบายแก่แม่ได้ ตาซึ่งที่ใช้ก็เป็นตาซึ่งง่าย ๆ ดัดแปลงมาจากตาซึ่งของทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

(ค) การผลิตอาหารสำเร็จรูปสำหรับเด็กทารกและเด็กวัยก่อนเรียนเป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการสำรวจภาวะการขาดอาหารคือ สำหรับเด็กขาดสารอาหารระดับ 2 และระดับ 3 จะได้รับการแจกจ่ายอาหารเสริมที่มีโปรตีนและให้กำลังงานสูงเป็นอาหารสำเร็จรูป ในแผนฯ 4 ได้ใช้อาหารที่ผลิตโดยสถาบันค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดย อสม. และ ผสส. ช่วยกันแจกจ่ายหรืออาจเป็นผู้ประกอบอาหารนั้นให้แก่เด็ก ที่ศูนย์โภชนาการเด็ก หรือสถานจัดเลี้ยงเด็ก

ในแผนฯ 4 พบปัญหาเกี่ยวกับการแจกจ่ายอาหารไปจากส่วนกลางหลายประการดังนั้น ในแผนฯ 5 กองโภชนาการโดยความสนับสนุนของธนาคารโลก ได้รับเงินช่วยเหลือให้ดำเนินการผลิตอาหารเสริมสำเร็จรูปในระดับตำบลเพื่อแจกจ่ายแก่หมู่บ้าน และใช้วัตถุดิบที่ผลิตได้ในท้องถิ่นเช่น ถั่วเขียว ถั่วต่าง ๆ งา ข้าว และ ผสส./อสม. มีบทบาทช่วยเหลือในการผลิต และการแจกจ่ายอาหารเสริมเหล่านี้

สรุป

การพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนในชาติ โดยอาศัยกลวิธีสาธารณสุขมูลฐานภายใต้หลักการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ง่าย ปลอดภัยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น และสอดคล้องกับวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของชุมชน เทคโนโลยีในการพัฒนาสุขภาพมิได้หมายถึงเทคนิควิธีการเพียงอย่างเดียว แต่หมายความรวมถึงการนำเอาทรัพยากรบุคคลและกระบวนการเข้ามาเสริมในการดำเนินงาน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง ศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นหลักพื้นฐานการพัฒนาอนามัยในแนวทางสาธารณสุขมูลฐานนี้ เราอาจเชื่อมั่นได้ว่าผลผลิตจากการพัฒนาจะตกเป็นผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ มิใช่กลุ่มบุคคลพิเศษเพียงบางกลุ่ม และย่อมจะเป็นหลักประกันได้ว่า การพัฒนาอนามัยด้วยกลวิธีสาธารณสุขมูลฐานนี้จะนำไปสู่สุขภาพดีถ้วนหน้าของประชาชนในชาติอย่างแน่นอน

Modifed

บรรณานุกรม

- ปรากฏ วุฒิพงศ์, ลักขณา เต็มศิริกุลชัย. "เทคโนโลยีในการพัฒนาสุขภาพ." ใน เอกสารประกอบการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ 8 เรื่องการพยาบาลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, 2530.
- พัชนี สุจำนงค์. การพัฒนาอนามัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2523.
- รัชนิพร ภูกร. การสาธารณสุขมูลฐาน. พิษณุโลก : โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2530.
- สวัสดี อมรวิวัฒน์, พลตำรวจโท. ตำรวจชุมชนสัมพันธ์กับความสงบสุขของประชาชน. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, 2532.

แผนการสอนประจำบท

บทที่ 11 การพัฒนาคุณภาพชีวิต

หัวข้อที่

- 11.1 ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)
- 11.2 เกณฑ์ปฏิบัติการพื้นฐาน (กปฐ.)

แนวคิด

1. จปฐ. ที่คนไทยควรบรรลุมี 8 หมวด 32 ตัวชี้วัด
2. กปฐ. คือ เกณฑ์ปฏิบัติการพื้นฐาน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการในสถานศึกษา โดยนำเนื้อหาตัวชี้วัดทั้ง 32 ตัวของจปฐ. มาสอนในโรงเรียน ตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงอุดมศึกษา

วัตถุประสงค์

1. สามารถอธิบายถึงตัวชี้วัดต่าง ๆ ใน จปฐ. ได้
2. สามารถอธิบายถึง กปฐ. ระดับประถมศึกษาได้

กิจกรรมการสอน

1. การบรรยาย
2. การค้นคว้าด้วยตนเอง

สื่อการเรียน

- เอกสารคำสอน

การประเมินผล

- ประเมินผลจากการสอบไล่ประจำภาคการศึกษา

บทที่ 11

การพัฒนาคคุณภาพชีวิต

11.1 ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

ในการพัฒนาคคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) นั้น คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อ 20 สิงหาคม 2528 เห็นชอบกับมติของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ในเรื่องของคคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และรัฐบาลได้กำหนดเรื่องคคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ (จปฐ.) เข้าไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

คคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ. ได้กำหนดขึ้นโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และความร่วมมือของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข และทบวงมหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะระดมกำลังทั้งรัฐและประชาชนในการแก้ปัญหาของประชาชนในประเทศอันได้แก่ ความไม่รู้ ความเจ็บป่วย และความยากจน โดยให้เจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่ของ 4 กระทรวงหลัก เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานและประสานงานกันในทุกๆระดับ

จปฐ. มี 8 หมวด 92 ตัวชี้วัดและแนวทางในการพัฒนาคคุณภาพชีวิต ซึ่งจะดำเนินการต่อเนื่องในสัดส่วนที่ร่วมกันรับผิดชอบ คือ

กระทรวงมหาดไทย 17 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 30

กระทรวงสาธารณสุข 14 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 26

กระทรวงศึกษาธิการ 13 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 24

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 11 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 20

โดยมี จปฐ. บางข้อ รับผิดชอบโดยร่วมกันหลายกระทรวง เช่นตัวชี้วัด จปฐ.

ข้อ 12 "ครอบครัวได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เรื่องอาหารการกิน สุขภาพอนามัย กฎหมายชาวบ้าน และข่าวสารบ้านเมือง" นั้น รับผิดชอบร่วมกันทั้ง 4 กระทรวง เป็นต้น ดังมีรายละเอียดดังนี้คือ

ความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน

กระทรวงที่รับผิดชอบ

หมวดที่ 1 ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอ
กับความต้องการของร่างกาย

1. เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้รับการเฝ้าระวัง
ทางโภชนาการและไม่มีการขาดสารอาหาร
ในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ	สาธารณสุข
2. เด็กอายุตั้งแต่ 5-14 ปี ได้รับสารอาหาร
ครบถ้วนตามความต้องการของร่างกาย	สาธารณสุข
3. หญิงตั้งครรภ์ได้รับบริโภคอาหารอย่างถูกต้อง
เพียงพอซึ่งมีผลทำให้เด็กแรกเกิดมีน้ำหนัก
ไม่น้อยกว่า 3 กิโลกรัม	สาธารณสุข

หมวดที่ 2 ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่

เหมาะสม

4. บ้านเรือนมีสภาพคงทนถาวรอย่างน้อย 5 ปี	มหาดไทยและเกษตร
5. ครอบครัวมีการจัดบ้านเรือนและบริเวณบ้านเรือนให้เป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ	สาธารณสุข มหาดไทย และ เกษตร
6. ครอบครัวมีส่วนถูกหลักสุขาภิบาล	สาธารณสุข
7. ครอบครัวมีน้ำสะอาดดื่มเพียงพอตลอดปี (วันละ 2 ลิตร/คน/วัน)	สาธารณสุข มหาดไทย

หมวดที่ 3 ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐาน

ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

8. เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับวัคซีนป้องกันวัณโรค โรคคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอ และหัด ครบตามเกณฑ์อายุ	สาธารณสุข
9. เด็กวัยประถมศึกษาได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ	ศึกษาธิการ
10. เด็กวัยประถมศึกษาได้รับวัคซีนป้องกันโรค วัณโรค คอตีบ บาดทะยัก และไทฟอยด์	สาธารณสุข และ ศึกษาธิการ
11. ประชาชนอายุ 14-50 ปี อ่านออกเขียนได้	ศึกษาธิการ

12. ครอบครัวได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อาหารการกิน สุขภาพอนามัย กฎหมาย ชานบ้าน และข่าวสารบ้านเมือง มหาดไทย สาธารณสุข
เกษตรฯ และศึกษาธิการ
13. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด สาธารณสุข
14. หญิงตั้งครรภ์ได้รับบริการทำคลอดและการดูแลหลังคลอด สาธารณสุข

หมวดที่ 4 ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

15. ประชาชนปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มหาดไทย

หมวดที่ 5 ประชาชนมีการผลิตและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ

16. ครอบครัวมีการปลูกพืชหมุนเวียนหรือ พืชบำรุงดิน เกษตรฯ
17. ครอบครัวมีการใช้ปุ๋ยบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต เกษตรฯ
18. ครอบครัวมีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เกษตรฯ
19. ครอบครัวมีการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์ เกษตรฯ
20. ครอบครัวมีการใช้พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม เกษตรฯ

หมวดที่ 6 ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนของการมีบุตรได้ตามต้องการ

21. คู่สมรสมีบุตรไม่เกิน 2 คน และสามารถใช้บริการคุมกำเนิดได้ตามต้องการ สาธารณสุข มหาดไทย

หมวดที่ 7 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และ

การกำหนดวิถีชีวิตของตนเองและชุมชน

22. ครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	มหาดไทย สาธารณสุข
ศึกษาธิการ เกษตรฯ
23. หมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง	ศึกษาธิการ เกษตรฯ
มหาดไทย สาธารณสุข
24. หมู่บ้านร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติที่รัฐและชุมชนสร้างขึ้น	มหาดไทย ศึกษาธิการ
25. หมู่บ้านร่วมกันบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรม	มหาดไทย ศึกษาธิการ
26. หมู่บ้านร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	มหาดไทย เกษตรฯ
ศึกษาธิการ
27. ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย	มหาดไทย
28. กรรมการหมู่บ้านมีความสามารถวางแผนดำเนินการตามแผน และจัดระบบการบำรุงรักษาผลงานด้วยตนเองได้	มหาดไทย

หมวดที่ 8 ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

29. ในหมู่บ้านมีความสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน	มหาดไทย ศึกษาธิการ
30. บุคคลในครอบครัวมีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง	มหาดไทย ศึกษาธิการ

31. บุคคลในครอบครัวไม่เล่นการพนัน และ
ไม่ติดสุราหรือสิ่งเสพติดอื่น ๆ มหาดไทย ศึกษาธิการ
32. ครอบครัวไม่ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในการ
จัดงานประเพณีต่าง ๆ มหาดไทย ศึกษาธิการ

จะเห็นได้ว่า จปฐ. เป็นเกณฑ์ที่จำเป็นต่อชีวิตอย่างแท้จริง คนไทยทุกคนจึงควรได้เข้าถึงเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานนี้ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งหมายถึงชีวิตที่มีคุณภาพและอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข

11-2 เกณฑ์ปฏิบัติการพื้นฐาน (กปฐ.)

เกณฑ์ปฏิบัติการพื้นฐาน (กปฐ.) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการใน "โครงการนำทางสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนและประชาชน" โดยนำเนื้อหาตัวชี้วัดทั้ง 32 ตัวของ จปฐ. มาสอนในโรงเรียน ตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงอุดมศึกษา ซึ่งได้ดำเนินการในปีการศึกษา 2530 และจะขยายไปจนครอบคลุมทั้งประเทศ ในปี พ.ศ. 2535

สำหรับ "โครงการนำทางสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนและประชาชน" เกิดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย และศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล กปฐ.ระดับประถมศึกษา มีรายละเอียดดังนี้คือ

หมวดที่ 1

จปฐ. ข้อที่ 1 ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย
เครื่องชี้วัดข้อที่ 1 เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้รับการเฝ้าระวังทางโภชนาการและไม่มีการขาด
 สารอาหารในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การพัฒนาระบบการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของอาหาร 2. ให้เรียนรู้เรื่องวิธีการรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ 3. ให้เรียนรู้วิธีการชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูง
ป.3-4	4. ให้รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ถูกส่วนและเพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย 5. ให้สามารถชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงของตนเองได้
ป.5-6	6. ให้เรียนรู้เรื่องคุณค่าอาหารชนิดต่าง ๆ 7. ให้เรียนรู้เรื่องอาหารสำหรับบุคคลวัยต่าง ๆ 8. ให้สามารถชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงให้แก่ตนเองและบุคคลอื่นได้

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6	9. จัดให้มีอาหารกลางวันที่ถูกสุขลักษณะแก่นักเรียนได้รับประทานทุกคน

ระดับชั้น

กิจกรรม กปรฐ.

10. จัดบริการให้นักเรียนได้ชั่งน้ำหนักอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง คือเมื่อต้นปีการศึกษาและปลายปีการศึกษา
11. จัดบริการอาหารเสริมให้นักเรียนในภาคเช้าหรือภาคบ่าย
12. จัดกิจกรรมมีผู้ปกครองและนักเรียนร่วมดำเนินการด้านโภชนาการ ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา
13. จัดบริการเด็กโตช่วยเด็กเล็กช่วยชุมชนในการชั่งน้ำหนัก

การนิเทศสถานเวดล้อม

ป. 1-6

14. ปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหารที่โรงเรียนหรือบริเวณที่ใกล้โรงเรียน
15. จัดโรงอาหารหรือที่รับประทานอาหารให้ถูกสุขลักษณะ
16. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องสุขาภิบาลอาหาร เช่น ที่ล้างชาม ที่ล้างมือ อุปกรณ์การทำอาหาร ฯลฯ
17. จัดป้ายนิเทศ เช่น ไปสเตอร์คุณค่าอาหาร 5 หมู่ ตารางอาหาร และคุณค่าอาหารประจำวัน ฯลฯ
18. จัดให้มีเครื่องชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงที่เพียงพอ
19. จัดแสดงตารางเปรียบเทียบน้ำหนักและส่วนสูงที่ได้มาตรฐาน

เครื่องใช้วัดข้อที่ 2 เด็กอายุ 5-14 ปี ได้รับสารอาหารครบถ้วนตามความต้องการของร่างกาย

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป. 1-2	1. ฝึกสุนัขที่ตีในการรับประทานอาหาร
	2. ให้มีความรู้เรื่องอาหารที่ควรและไม่ควรรับประทาน
ป. 3-4	3. ให้รู้จักการเลือกรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับวัยตนเอง
	4. ให้เรียนรู้เรื่องอาหารที่เป็นประโยชน์ในท้องถิ่น
ป. 5-6	5. ให้เรียนรู้เรื่องประโยชน์ การจัดหาและการประกอบอาหารเสริม
	6. ให้มีความรู้เรื่องปริมาณอาหารที่ร่างกายต้องการของแต่ละบุคคล
	7. ให้เรียนรู้วิธีการถนอมคุณค่าอาหาร
	8. ให้มีความรู้เรื่องผลผลิตทางอาหาร เช่น การปลูกพืช การทำสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป. 1-6	9. จัดให้นักเรียนมีอาหารกลางวันรับประทานอย่างเพียงพอและถูกสุขลักษณะ
	10. ครู นักเรียนและผู้ปกครองร่วมกันจัดอาหารกลางวันและอาหารเสริมเป็นบางครั้ง
	11. จัดบริการอาหารเสริมราคาถูกให้นักเรียนในภาคเช้าหรือภาคบ่าย
	12. จัดบริการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เรื่องอาหารสำหรับเด็กทั้งโรงเรียนและนอกโรงเรียน

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การนำเสนอสถานแวดล้อม

ป. 1-6

13. ปลุกพืชยืนต้นชนิดที่ให้ใช้เป็นอาหารได้
14. จัดให้มีโรงอาหารหรือสถานที่รับประทานอาหารกลางวันในโรงเรียนที่ถูกละเลย
15. จัดสภาพแวดล้อมในที่รับประทานอาหารและเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมโภชนาการ เช่น การติดภาพโปสเตอร์แสดงคุณค่าอาหาร ตารางน้ำหนัก ส่วนสูง สุขภาพอาหาร คุณค่าอาหารเสริมฯ

เครื่องใช้วัดข้อที่ 3 หญิงตั้งครรภ์ได้รับโภชนาการอย่างถูกต้องเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 3,000 กรัม

การนำเสนอกระบวนการเรียนการสอน

ป. 5-6

1. ให้มีความรู้เรื่องอาหารที่จำเป็นและมีประโยชน์สำหรับหญิงมีครรภ์
2. ให้มีความรู้เรื่องอาหารที่หญิงมีครรภ์ไม่ควรรับประทาน
3. ให้มีความรู้เรื่องผลดีของหญิงมีครรภ์ที่ได้รับประทานอาหารอย่างถูกต้องและผลเสียที่รับประทานอาหารไม่ถูกต้อง

ระดับชั้น

กิจกรรม กล้วย.

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.5-6

4. จัดกิจกรรมส่งเสริมโภชนาการทั้งที่โรงเรียนและชุมชนเรื่องอาหารที่หญิงมีครรภ์รับประทาน เช่น การจัดนิทรรศการ การติดภาพโปสเตอร์ การบริการเผยแพร่เอกสาร ฯลฯ
5. จัดบริการแนะแนวภาวะโภชนาการแก่หญิงมีครรภ์

การพัฒนาสถานแวดล้อม

6. ติดภาพโปสเตอร์เรื่องการส่งเสริมโภชนาการในหญิงมีครรภ์ ในที่สาธารณะ เช่น ที่โรงเรียน บ้ายรถเมล์ สถานที่ราชการ ตลาดสด ฯลฯ

หมวดที่ 2

จปฐ. ข้อที่ 2 ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยและสถานแวดล้อมที่เหมาะสม

เครื่องวัดข้อที่ 4 บ้านเรือนที่มีสถานคงทนถาวรอย่างน้อย 5 ปี

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2

1. มีความรู้เรื่องประโยชน์ของบ้านที่อยู่อาศัยและมีความคงทนถาวร

ป.3-4

2. มีความรู้เรื่องลักษณะของบ้านที่คงทนถาวรและไม่คงทนถาวร

ระดับชั้น

กิจกรรม กปร.๑

3. มีความรู้เรื่องข้อดีและข้อเสียของบ้านที่คองทณถาวรและไม่คองทณถาวร
- ป. 5-6 4. ได้เรียนรู้ลักษณะโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านที่คองทณถาวร
5. ให้มีความรู้เรื่องการซ่อมแซมรักษาบ้านให้คองทณถาวรอยู่เสมอ
การพัฒนากิจกรรมบริการ
- ป. 1-6 6. นำนักเรียนไปศึกษาออกสถานที่เรื่องบ้านที่คองทณถาวร
7. จัดนิทรรศการเรื่องบ้านที่น่ายอยู่อาศัย
8. นำนักเรียนไปบริการชุมชนเรื่องการบำรุงซ่อมแซมรักษาสิ่งก่อสร้างหรือบ้านที่น่ายอยู่อาศัย
การพัฒนาสถานแวดล้อม
- ป. 1-6 9. จัดอาคารเรียนและสิ่งก่อสร้างในโรงเรียนให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง
10. จัดบ้านพักครูให้เป็นตัวอย่างของบ้านที่มีสภาพมั่นคงแข็งแรง

เครื่องชีวิตข้อที่ 5 ครอบครัวยังมีการจัดบ้านเรือนและบริเวณบ้านเรือนให้สะอาดเป็นระเบียบ

ถูกสุขลักษณะ

ระดับชั้น

กิจกรรม กปร.

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

- ป. 1-2
1. ให้มีความรู้ เรื่องประโยชน์ของบ้านที่ถูกสุขลักษณะ
 2. ให้มีความสามารถจัดบ้านอย่างง่าย ๆ เพื่อให้ถูกสุขลักษณะได้
- ป. 3-4
3. มีความรู้ เรื่องบ้านที่ถูกสุขลักษณะและไม่ถูกสุขลักษณะ
 4. ให้เรียนรู้ เรื่องการกำจัดของเสียและสิ่งปฏิกูลภายในบ้าน
- ป. 5-6
5. ให้มีความรู้ เรื่องบริเวณและสภาพแวดล้อมที่ควรปลูกสร้างบ้าน
 6. ให้มีความรู้ เรื่องข้อดีและข้อเสียของบ้านที่ถูกสุขลักษณะและไม่ถูกสุขลักษณะ
 7. ให้รู้จักวิธีช่วยผู้ปกครองดูแลรักษาน้ำบ้าน ให้ถูกสุขลักษณะอยู่เสมอ

การพัฒนากิจกรรมบริการ

- ป. 1-6
8. จัดนิทรรศการและกิจกรรมในโรงเรียน เรื่องบ้านที่ถูกสุขลักษณะ
 9. นำนักเรียนไปชมการให้บริการชุมชนบ้านที่น่าอยู่อาศัยและถูกสุขลักษณะ
 10. บริการเผยแพร่เอกสารแก่ชุมชน เรื่องการดูแลบ้านเรือน
 11. นักเรียนหมุนเวียนกันทำความสะอาดห้องเรียน อาคารเรียน ฯลฯ ที่โรงเรียน
 12. ให้นักเรียนช่วยผู้ปกครองดูแลรักษาน้ำบ้าน ให้ถูกสุขลักษณะอยู่เสมอ

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การพัฒนาสถานภาพแวดล้อม

- ป.1-6
13. จัดโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ
 14. จัดบ้านพักครูให้ถูกสุขลักษณะ
 15. จัดอาคารประกอบและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในบริเวณโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ
 16. จัดอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักเรียนใช้กิจกรรมเพื่อทำโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ เช่น ที่ทิ้งขยะ ไม้กวาด ที่เผาขยะ ป้ายคำขวัญ ฯลฯ

เครื่องชี้วัดข้อที่ 6 ครอบครัวยุคใหม่มีส่วนร่วมหลักสุขภาพภิบาล

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

- ป.1-2
1. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของส้วม
 2. ให้เรียนรู้วิธีการใช้ส้วมที่ถูกต้อง
- ป.3-4
3. ให้มีความรู้เรื่องส้วมที่ถูกหลักสุขภาพภิบาล
 4. ให้รู้จักวิธีการดูแลรักษาส้วมให้ถูกลักษณะ
- ป.5-6
5. ให้มีความรู้เรื่องลักษณะโครงสร้างของส้วมที่ถูกหลักสุขภาพภิบาล
 6. ให้มีความรู้เรื่องข้อดีข้อเสียของส้วมที่ถูกและไม่ถูกต้องสุขภาพภิบาล

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปร.

7. ให้รู้จักวิธีช่วยเหลือให้บริการแก่โรงเรียนหรือที่บ้าน ในการระวัง
รักษาสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะอยู่เสมอ

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป. 1-6

8. จัดนิทรรศการเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยเน้นกิจกรรมที่ทำให้สิ่งแวดล้อมถูกสุขลักษณะ
9. จัดนักเรียนผลัดเปลี่ยนกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ
อยู่เสมอ
10. บริการเผยแพร่เอกสารแก่บ้านและชุมชน เรื่องการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม
ให้ถูกสุขลักษณะอยู่เสมอ

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป. 1-6

11. จัดสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะและเป็นตัวอย่างที่ดี
12. ให้มีอุปกรณ์และอ่างล้างมือที่ห้องน้ำห้องส้วมพอเพียง
13. ให้นักเรียนจัดห้องน้ำห้องส้วมที่บ้านของตนให้ถูกสุขลักษณะ

 เครื่องใช้วัดข้อที่ 7 ครอบคร้วมีน้ำสะอาดเพียงพอตลอดปี (วันละ 2 ลิตร/คน/วัน)

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป. 1-2

1. ให้มีความรู้เรื่องลักษณะและประโยชน์ของน้ำที่สะอาด

ระดับชั้น

กิจกรรม กปร.

	2.	ให้สามารถทำความสะอาดภาชนะที่ใช้ดื่มน้ำได้
ป.3-4	3.	ให้มีความรู้เรื่องน้ำที่สะอาดและน้ำไม่สะอาด
	4.	ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์และโทษของน้ำดื่มที่สะอาดและไม่สะอาด
	5.	ให้สามารถทำน้ำสะอาดด้วยวิธีง่าย ๆ ได้
ป.5-6	6.	ให้มีความรู้เรื่องแหล่งน้ำและการอนุรักษ์น้ำที่สะอาด
	7.	ให้สามารถทำน้ำให้สะอาดด้วยวิธีต่าง ๆ
	8.	ให้เรียนรู้เรื่องวิธีเก็บและการรักษาน้ำให้สะอาด
	9.	ให้มีความรู้เรื่องการทำน้ำประปาในท้องถิ่น
	10.	ให้สามารถแนะนำคนอื่นทำน้ำให้สะอาดได้

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6	11.	จัดบริการให้น้ำดื่มที่สะอาดปราศจากโรคและเพียงพอ
	12.	แบ่งหน้าที่นักเรียนให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาแหล่งน้ำในชุมชน
	13.	สาธิตการปรับปรุงคุณภาพของน้ำให้สะอาดด้วยวิธีที่เหมาะสมในชุมชน

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป.1-6	14.	จัดสภาพแหล่งน้ำในชุมชนและโรงเรียนที่ถูกสุขลักษณะและมีปริมาณพอเพียง

ระดับชั้น

กิจกรรม กปรฐ.

15. จำลองรูปแบบการจัดน้ำดื่ม น้ำสะอาดปราศจากโรค แสดงไว้ให้นักเรียนดู
16. จัดที่เก็บน้ำดื่ม น้ำใช้ที่ถูกต้องลักษณะ

หมวดที่ 3

จปรฐ. ข้อที่ 3 ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

เครื่องชี้วัดข้อที่ 8 เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับวัคซีนป้องกันโรคคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปлио และหัด ครบตามเกณฑ์อายุ

การพัฒนาระบบการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้มีความรู้เรื่องลักษณะอาการง่าย ๆ ของโรคติดต่อที่เกิดขึ้นในเด็ก
	2. ให้มีความรู้เรื่องผลเสียของการเจ็บป่วย
ป.3-4	3. ให้รู้จักประโยชน์ของการฉีดวัคซีนป้องกันโรค
	4. ให้รู้จักสังเกตลักษณะอาการของโรคติดต่อที่เกิดขึ้นในเด็ก
	5. ให้เรียนรู้วิธีป้องกันโรคติดต่อในเด็กได้
ป.5-6	6. ให้สามารถแนะนำคนอื่นเรื่องการป้องกันโรคติดต่อในเด็กได้

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

7. ให้รู้จักแหล่งบริการฉีดวัคซีนและแนะนำให้คนอื่นใช้บริการได้
8. ให้มีความรู้เกี่ยวกับวิธีแก้ปัญหาเมื่อเกิดโรคติดต่อในชุมชนได้

การนำเสนอกิจกรรมบริการ

ป. 1-6

9. จัดบริการฉีดวัคซีนแก่นักเรียนที่ยังไม่ได้ฉีดวัคซีนให้ครบและถูกต้องตามหลักของกระทรวงสาธารณสุข
10. จัดบริการเผยแพร่ข่าวสารเอกสารเกี่ยวกับการป้องกันโรคติดต่อที่เกิดในเด็กทั้งในโรงเรียนและชุมชน
11. จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการป้องกันโรคติดต่อ เช่น การจัดนิทรรศการ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย

การนำเสนอสถานแวดล้อม

ป. 1-6

12. จัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับสถิติการเจ็บป่วยโรคติดต่อในเด็กของชุมชน
13. จัดป้ายโฆษณาคำเตือนเกี่ยวกับการรับภูมิคุ้มกันโรค
14. จัดบริเวณสถานที่และสิ่งของที่ใช้ร่วมกันทั้งในโรงเรียนและในชุมชน เพื่อเอื้ออำนวยต่อการป้องกันโรคติดต่อ

เครื่องชี้วัดข้อที่ 9 เด็กวัยประถมศึกษาได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ

การพัฒนาระบบการเรียนการสอน

- ป. 1-2
1. ให้เรียนรู้ประโยชน์ของการเรียนการศึกษา
 2. ให้มีความสนใจใฝ่หาความรู้
- ป. 3-4
3. ให้สามารถชี้แหล่งต่าง ๆ ทั้งที่โรงเรียนและชุมชนเพื่อหาความรู้
 4. ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาภาคบังคับ
- ป. 5-6
5. ให้สามารถใช้แหล่งวิชาการเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
 6. ให้สามารถเชิญชวนหรือแนะนำผู้อื่นสนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
 7. ให้รู้จักวิธีร่วมมือกับโรงเรียนและชุมชนเพื่อบริการด้านวิชาการ เช่น การเผยแพร่เอกสารการใช้ห้องสมุด ฯลฯ
 8. ให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการศึกษาหาความรู้

การพัฒนากิจกรรมบริการ

- ป. 1-6
9. ทำการสำรวจจำนวนเด็กที่กำลังเรียนและที่จะเข้าเรียนตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับในชุมชน
 10. บริการเผยแพร่ความรู้วิชาการทั้งในโรงเรียนและชุมชน เช่น จุลสาร ข่าวสาร เสียงตามสาย หอกระจายข่าว ฯลฯ
 11. จัดบริการแลกเปลี่ยนหนังสือ ระหว่างบ้าน-โรงเรียนหรือการบริจาคหนังสือจากบ้านให้โรงเรียน และจากโรงเรียนให้บ้าน เป็นต้น

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การนำเสนอสถานแวดล้อม

- ป.1-6
12. จัดที่อ่านหนังสือทั้งที่บ้านหรือที่ชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด มุมห้อง ที่อ่านหนังสือที่สาธารณะ ฯลฯ
 13. จัดกิจกรรมโฆษณาเชิญชวนให้รู้หนังสือและสนใจใฝ่หาความรู้ เช่น ไปสเตอร์ คำขวัญ แสดงผลงานทางวิชาการ ฯลฯ
 14. จัดให้มีบรรยากาศทางวิชาการในโรงเรียนและชุมชน เช่น การประกวดเรียงความบุคคลตัวอย่างทางการศึกษา ฯลฯ

เรื่องชีวิตข้อที่ 10 เด็กวัยประถมศึกษาได้รับวัคซีนป้องกันวัณโรค ไทฟอยด์ โรคคอติดและบาดทะยัก

การนำเสนอกระบวนการเรียนการสอน

- ป.1-2
1. ให้มีความรู้เรื่องลักษณะอาการอย่างง่าย ๆ ของโรคติดต่อในชุมชน
 2. ให้มีความสนใจที่อยากจะสร้างภูมิคุ้มกันโรค
- ป.3-4
3. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของการสร้างภูมิคุ้มกันโรค
 4. ให้มีความรู้เรื่องการจัดวัคซีนป้องกันโรคติดต่อ

ระดับชั้น

กิจกรรม กปรฐ.

- ป. 5-6
5. ให้ความรู้เรื่องการสังเกต ลักษณะและอาการของโรคติดต่อในชุมชน เช่น วัณโรค ไทฟอยด์ ฯลฯ
 6. ให้สามารถแนะนำคนอื่นเพื่อไปทำการฉีดวัคซีนป้องกันโรคติดต่อที่สาธารณะในชุมชนได้
 7. ให้ความรู้วิธีให้ความร่วมมือช่วยเหลือ แก้ปัญหาชุมชนในการควบคุมป้องกันโรคติดต่อในชุมชนได้

การพัฒนากิจกรรมบริการ

- ป. 1-6
8. บริการฉีดวัคซีนในกลุ่มเด็กนักเรียนที่ยังไม่ได้รับโดยถูกต้องตามหลักกระทรวงสาธารณสุข
 9. บริการเผยแพร่เกี่ยวกับการควบคุมป้องกันโรคติดต่อทั้งในโรงเรียนและในชุมชน เช่น การแจกเอกสาร จุลสาร การประกวดเสียงตามสาย การจัดนิทรรศการ ฯลฯ
 10. จัดวิทยากรมาบรรยายหรือนำนักเรียนไปศึกษาออกสถานที่ เรื่องโรคติดต่อในชุมชน

การพัฒนาสถานแวดล้อม

- ป. 1-6
11. แสดงสถิติเกี่ยวกับสภาพการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อและผู้ที่ได้รับบริการฉีดวัคซีนในชุมชน

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปฐ.

12. จัดป้ายนิเทศ คำขวัญ คำเตือน เกี่ยวกับการฉีดวัคซีนและการควบคุมโรคติดต่อในชุมชน
-

 เครื่องชี้วัดข้อที่ 11 ประชาชนอายุ 14-50 ปีอ่านออกเสียงได้

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้ความรู้เรื่องประโยชน์ของการศึกษาเล่าเรียน
2. ให้เรียนรู้เพื่อสนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
ป.3-4	3. ให้ความมั่นใจและใช้แหล่งวิชาการในโรงเรียนอย่างเต็มที่ เช่น ห้องเรียน ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือ ฯลฯ
4. ให้ความรู้เรื่องคุณค่าของการศึกษาภาคบังคับ
ป.5-6	5. ให้สามารถแนะนำและชักชวนคนอื่นให้ตื่นตัวและสนใจใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
6. ให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการในโรงเรียนและชุมชน เช่น การบริการหนังสือของโรงเรียนให้เช่าหรือยืม การเขียนบทความ การใช้เวลาว่างเพื่อการศึกษา ฯลฯ

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปฐ.

การนิเทศกิจกรรมบริการ

- ป. 1-6
7. ทำการสำรวจจำนวนเด็กที่กำลังเรียนและที่จะเข้าเรียนตามเกณฑ์
ศึกษาภาคบังคับในชุมชน
 8. บริการเผยแพร่ความรู้วิชาการทั้งในโรงเรียนและชุมชน เช่น
การจัดข่าวสาร จุลสาร เสียงตามสาย ฯลฯ
 9. จัดบริการแลกเปลี่ยนหรือบริจาคหนังสือทั้งในโรงเรียนและชุมชน
 10. จัดบริการข่าวสารวิชาการทางไปรษณีย์

การนิเทศสถานแวดล้อม

- ป. 1-6
11. จัดที่อ่านหนังสือทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น
มุมหนังสือ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือในที่สาธารณะ ฯลฯ
 12. จัดกิจกรรมโฆษณาเชิญชวนให้เยาวชนและประชาชนเรียนรู้หนังสือ
เช่น กรณีตัวอย่าง การติดป้ายโฆษณาคำขวัญ ฯลฯ

เครื่องวัดข้อที่ 12 ครอบคลุมได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อาหารการกินสุขภาพ
อนามัย กฎหมายชาวบ้าน และข่าวสารบ้านเมืองอย่างน้อยเดือนละครั้ง

การนิเทศกระบวนการเรียนการสอน

- ป. 1-2
1. ให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งที่มาและประโยชน์ข่าวสาร

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

- ป.3-4
2. ให้สามารถรับฟังข่าวสารทางโทรทัศน์ วิทยุ ได้
 3. ให้สามารถรับฟังข่าว อ่านข่าว เรื่อง การประกอบอาชีพการ
ทำมาหากิน สุขภาพอนามัย ฯลฯ
 4. ให้เรียนรู้วิธีสรุป เล่าเหตุการณ์ข่าวสารที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ
 5. ให้มีความรู้เกี่ยวกับข้อดีของการรับข่าวสารและข้อเสียของการ
ไม่รับข่าวสาร
- ป.5-6
6. ให้รู้จักแหล่งข่าวสารต่าง ๆ ที่น่าสนใจในชุมชน เช่น สิ่งตีพิมพ์
โสตทัศนอุปกรณ์ ฯลฯ
 7. ให้สามารถเผยแพร่และบริการข่าวสารชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ
เช่น การจัดสิ่งตีพิมพ์ การประกาศ การเขียนบทความ ฯลฯ
 8. ให้เรียนรู้วิธีการเสนอและสรุปข่าวจากแหล่งข่าวต่าง ๆ
- การนำเสนอกิจกรรมบริการ**
- ป.1-6
9. บริการข่าวสารที่น่าสนใจในชุมชนและที่โรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ
เช่น แจกเอกสาร การบอกเล่า การเขียนบทสรุปวิเคราะห์จาก
ข่าว
 10. บริการส่งข่าวสารทางไปรษณีย์หรือถามตอบปัญหาทางสื่อมวลชน

 ระดับชั้น
กิจกรรม กปร.

การพัฒนาสภาพแวดล้อม

- ป. 1-6
11. จัดให้มีสื่อที่เสนอข่าวสารในโรงเรียนและชุมชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ รูปภาพ ที่อ่านหนังสือ ฯลฯ
 12. จัดสถานที่เสนอข่าวสารในโรงเรียนและชุมชน
-

 เครื่องชี้วัดข้อที่ 13 หิงมีครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

- ป. 5-6
1. ให้มีความรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความจำเป็นในการให้หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด
 2. ให้มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการบำรุงรักษาครรภ์และการป้องกันโรคแทรกซ้อน
 3. ให้เรียนรู้วิธีการใช้บริการและแหล่งบริการต่าง ๆ เกี่ยวกับการดูแลหญิงตั้งครรภ์ก่อนคลอด
 4. ให้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติตนของหญิงมีครรภ์ก่อนและหลังคลอด

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปรฐ.

การพัฒนากิจกรรมบริการ

- ป.5-6
5. จัดบริการแก่หญิงตั้งครรภ์ในชุมชน เช่น การเชิญมาฟังการบรรยายจากเจ้าหน้าที่อนามัย การแจกเอกสารแนะนำ ฯลฯ
 6. การนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่หรือสัมภาษณ์เกี่ยวกับหญิงตั้งครรภ์
 7. การจัดนิทรรศการ เรื่องการดูแลรักษาครรภ์

การพัฒนาสถานแวดล้อม

- ป.5-6
8. การจัดป้ายนิเทศหรือ โปสเตอร์ในที่สาธารณะ เรื่องของการดูแลเกี่ยวกับหญิงตั้งครรภ์ การเชิญชวนให้ใช้บริการทางด้านการแพทย์และสาธารณสุข ฯลฯ

เครื่องวัดข้อที่ 14 หญิงตั้งครรภ์ได้รับการทำคลอดและดูแลก่อนคลอด

การพัฒนาระบวนการเรียนการสอน

- ป.5-6
1. ให้มีความรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความจำเป็นในการให้หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด
 2. ให้มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการบำรุงรักษาครรภ์และการป้องกันโรคแทรกซ้อน

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

3. ให้เรียนรู้วิธีการใช้บริการและแหล่งบริการต่าง ๆ
เกี่ยวกับการดูแลหญิงตั้งครรภ์ก่อนคลอด
 4. ให้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติตนของหญิงตั้งครรภ์ก่อนและหลังคลอด
- การพัฒนากิจกรรมบริการ**

ป.5-6

5. จัดบริการแก่หญิงตั้งครรภ์ในชุมชน เช่น การเชิญมารับฟังการบรรยายจากเจ้าหน้าที่อนามัย การแจกเอกสารแนะนำ ฯลฯ
6. การนำนักเรียนไปศึกษาสถานหรือสัมภาระเกี่ยวกับหญิงตั้งครรภ์
7. การจัดนิทรรศการเรื่องการดูแลรักษาครรภ์

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป.5-6

8. การจัดป้ายนิเทศ หรือโปสเตอร์ในที่สาธารณะ เรื่องการดูแลเกี่ยวกับหญิงตั้งครรภ์ การเชิญชวนให้ไปใช้บริการทางด้าน
การแพทย์และสาธารณสุข ฯลฯ

หมวดที่ 4

กปฐ. ข้อที่ 4 ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เครื่องชี้วัดข้อที่ 15 ประชาชนปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การพัฒนาระบบการเรียนการสอน

ป. 1-2	1. ให้เรียนรู้วิธีเก็บรักษาทรัพย์สินอย่างง่าย ๆ ได้
	2. ให้เรียนรู้วิธีการเดินทางไป-กลับจากบ้านถึงโรงเรียนได้ปลอดภัย
ป. 3-4	3. ให้ตระหนักถึงความสำคัญในการป้องกันภัยที่จะเกิดกับชีวิตและทรัพย์สิน
	4. ให้เรียนรู้ถึงสาเหตุและวิธีป้องกันภัยที่จะเกิดกับชีวิตและทรัพย์สิน
ป. 5-6	5. ให้มีความสนใจและให้ความร่วมมือกับชุมชนในเรื่องการควบคุมป้องกันภัยที่จะเกิดแก่ชีวิตและทรัพย์สิน
	6. ให้เรียนรู้และให้ความร่วมมือของกฎหมาย ระเบียบและข้อปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
	7. ให้รู้จักการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันกันเพื่อให้เกิดความปลอดภัย
	8. ให้รู้จักวิธีการแก้ปัญหาในระหว่างที่เกิดเหตุและภายหลังการเกิดเหตุเกี่ยวกับอันตรายที่มีต่อชีวิตและทรัพย์สิน

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป. 1-6	9. จัดบริการด้านการปฐมพยาบาลในสถานศึกษาและชุมชน
	10. จัดบริการเกี่ยวกับความปลอดภัยในโรงเรียนและชุมชน

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กล้วย.

11. นำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่เกี่ยวกับบริการและแหล่งให้บริการเกี่ยวกับความปลอดภัย เช่น สถานีตำรวจ โรงพยาบาล ฯลฯ

การพัฒนาสภาพแวดล้อม

ป. 1-6

12. จัดป้ายนิเทศและโฆษณาเกี่ยวกับการป้องกันภัย เช่น ภาพโปสเตอร์ เครื่องหมายจราจร การให้ถนน การเดินทาง ฯลฯ
13. จัดสภาพอาคารเรียนให้มั่นคงปลอดภัย
14. จัดให้มีอุปกรณ์เกี่ยวกับความปลอดภัย เช่น เครื่องดับเพลิง หมายเลขแจ้ง
-

หมวดที่ 5

จปฐ. ข้อที่ 5 ประชาชนมีการผลิตและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ
เครื่องชี้วัดข้อที่ 16 ครอบครัวมีการปลูกพืชหมุนเวียนหรือพืชบำรุงดิน

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป. 1-2

1. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของพืช
2. ให้มีความรักความสนใจต้นไม้

ระดับชั้น	กิจกรรม กปฐ.
ป.3-4	3. ให้เรียนรู้ชนิดและวิธีการปลูกพืชที่กินได้ 4. ให้เรียนรู้วิธีการบำรุงรักษาพืชที่กินได้
ป.5-6	5. ให้มีความรู้เรื่องการปลูกพืชกินได้ให้เหมาะสมตามท้องถิ่นตามฤดูกาล 6. ให้มีการเรียนรู้เรื่องการปลูกพืชหมุนเวียนและพืชบำรุงดิน การพัฒนากิจกรรมบริการ
ป.1-6	7. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปลูกพืชในโรงเรียน 8. จัดนิทรรศการเรื่องการปลูกพืชกินได้ที่โรงเรียน 9. จัดบริการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เรื่องการปลูกพืชกินได้ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดจุลสาร ฯลฯ 10. จัดบริการพันธุ์พืชที่เหมาะสมให้แก่บ้านหรือชุมชน การพัฒนาสถานแวดล้อม
ป.1-6	11. ปลูกพืชชนิดหนึ่ง ๆ ในโรงเรียนทั้งพืชกินได้ พืชสมุนไพร และต้นไม้ประดับ 12. จัดอุปกรณ์และปุ๋ยเพื่อใช้ในการปลูกพืชไว้พอเพียง 13. จัดเรือนเพาะชำหรือมูรรมชาติในโรงเรียน

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปรฐ.

14. จัดป้ายชื่อต้นไม้ ป้ายประกาศเชิญชวนให้ปลูกต้นไม้ต่าง ๆ บริเวณ
โรงเรียนและที่ชุมชน
-

เครื่องใช้วัดข้อที่ 17 ครอบครัวยังมีการใช้ปุ๋ยบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป. 1-2	1. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์และความสำคัญของปุ๋ย
	2. ให้มีการเรียนรู้การใช้ปุ๋ยง่าย ๆ
ป. 3-4	3. ให้มีความรู้เรื่องปุ๋ยชนิดต่าง ๆ
	4. ให้เรียนรู้ในวิธีการทำปุ๋ยหมัก
	5. ให้สามารถใช้ปุ๋ยเพื่อการบำรุงพืชได้
ป. 5-6	6. ให้มีความรู้เรื่องแหล่งที่มาของปุ๋ยและวิธีทำปุ๋ยที่เหมาะสมในชุมชน
	7. ให้มีความสามารถแนะนำคนอื่นให้รู้จักการทำปุ๋ยและใช้ปุ๋ย เพื่อ
บำรุงพืช

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป. 1-6	8. ให้นักเรียนบริการใส่ปุ๋ยต้นไม้ที่โรงเรียนและที่สาธารณะ เช่น
สวนสาธารณะ วัด ถนน ฯลฯ |
|--------|--|

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

9. ให้นักเรียนฝึกหัดทำบู้ยหมักและแสวงหาแหล่งที่มีบู้ย
10. บริการ เอกสาร เผยแพร่ เรื่องการทำ การใช้บู้ยบำรุงดิน
11. จัดนิทรรศการ เรื่องการทำและการใช้บู้ย

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป. 1-6

12. ใช้เศษวัสดุหรือขยะมูลฝอยในโรงเรียนทำบู้ยหมัก
13. จัดแปลงสาธิตการปลูกพืช โดยใช้บู้ยชนิดต่าง ๆ
14. จัดป้ายประกาศเชิญชวนการทำและการใช้บู้ยหรือภาพโปสเตอร์ต่าง ๆ

เครื่องใช้วัดข้อที่ 18 ครอบครัวยังมีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป. 1-2

1. ให้มีความรู้ เรื่องศัตรูของพืชและวิธีกำจัดอย่างง่าย ๆ

ป. 3-4

2. ให้มีความรู้ เรื่องประโยชน์และความจำเป็นในการกำจัด

ศัตรูพืช

3. ให้เรียนรู้ศัตรูพืชชนิดต่าง ๆ

ระดับชั้น

กิจกรรม กปรฐ.

ป. 5-6

4. ให้ เรียนรู้วิธีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
5. ให้มีความสามารถในการแนะนำคนอื่น เรื่องการกำจัดศัตรูพืชได้

การศึกษากิจกรรมบริการ

ป. 1-6

6. นำนักเรียน ไปดูแปลงพืชและสาธิตการกำจัดศัตรูพืช
7. จัดหาสิ่งกำจัดศัตรูพืช
8. จัดบริการ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เรื่องการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
เช่น การจัดนิทรรศการ การเผยแพร่เอกสาร การจัดป้ายโฆษณา
9. จัดแสดงตัวอย่างศัตรูพืชและสารกำจัดศัตรูพืช

การศึกษาสถานแวดล้อม

ป. 1-6

10. จัดแปลงสาธิตการปลูกพืช
11. ให้มีอุปกรณ์สำหรับใช้สารปราบศัตรูพืช
12. ให้มีอุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากสารปราบศัตรูพืช
13. จัดป้ายโฆษณาและภาพโปสเตอร์ เพื่อเชิญชวนการป้องกันและกำจัด
ศัตรูพืช

เครื่องชี้วัดข้อที่ 19 ครอบคลุมมีการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์

- ป.1-2
1. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของสัตว์เลี้ยงและสัตว์ทั่วไป
 2. ให้มีความรักและสนใจอยากเลี้ยงสัตว์
- ป.3-4
3. ให้มีความรู้เรื่องเหตุผลความจำเป็นที่ต้องป้องกันการระบาดของโรคสัตว์
 4. ให้เรียนรู้อาการของโรคสัตว์ที่สังเกตอย่างง่าย ๆ ได้
- ป.5-6
5. ให้มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์
 6. ให้สามารถแนะนำคนอื่นในการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์ได้
- การศึกษากิจการรมบริการ**
- ป.1-6
7. ให้นักเรียนบริการเกี่ยวกับการป้องกันโรคระบาดในสัตว์ ในที่บ้านหรือที่ชุมชน
 8. จัดกิจกรรมเผยแพร่บริการเรื่องการป้องกันการระบาดของสัตว์ เช่น การเชิญวิทยากรบรรยาย การเผยแพร่เอกสาร การนำนักเรียนไปดูการเลี้ยงสัตว์ในชุมชน การบริการแจกจ่ายอุปกรณ์ ฯลฯ
- การศึกษาสถานแวดล้อม**
- ป.1-6
9. จัดสถานที่และสาริตการเลี้ยงสัตว์
 10. จัดป้ายโฆษณาหรือภาพโปสเตอร์เกี่ยวกับการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์แสดงไว้ที่ชุมชนต่าง ๆ

เครื่องใช้วัดข้อที่ 20 ครอบครัวยังมีการใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

- ป. 1-2
1. ให้สามารถสังเกตลักษณะของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ดีอย่างง่าย ๆ ได้
 2. ให้มีความรู้เรื่องชนิดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม
 3. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ดี
- ป. 5-6
4. ให้เรียนรู้หลักการเลือกพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ดีได้
 5. ให้สามารถปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหารได้
 6. ให้สามารถแนะนำคนอื่นในการคัดเลือกพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ควรส่งเสริมและเหมาะสมในท้องถิ่น

การพัฒนากิจการรมบริการ

- ป. 1-6
7. ศึกษาออกสถานที่เรื่องพืชและสัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม
 8. จัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม
 9. จัดกิจกรรมประกวดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริมในชุมชน
 10. บริการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เรื่องพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริมและเหมาะสมในท้องถิ่น

การพัฒนาสถานแวดล้อม

- ป. 1-6
11. จัดพื้นที่ปลูกพืชและทำการปลูกพืชที่ทางราชการส่งเสริม

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปรฐ.

12. จัดที่เลี้ยงสัตว์ที่ทางราชการส่งเสริมที่บ้านหรือที่โรงเรียน
 13. จัดอุปกรณ์และสิ่งอื้ออำนวยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในโรงเรียน
ได้เพียงพอ
 14. ให้มีการจัดกิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียนหรือชุมชน
-

หมวดที่ 6

กปรฐ. ข้อที่ 6 ครอบครัวยสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนของการมีบุตรได้ตามความต้องการ
เครื่องชี้วัดข้อที่ 21 คู่สมรสมีบุตรไม่เกิน 2 คน และสามารถใช้บริการคุมกำเนิดได้ตามต้องการ

การพัฒนาระบบการเรียนการสอน

ป. 1-2	1. ให้มีความรู้ลักษณะง่าย ๆ ของครอบครัวที่มีความสุข
ป. 3-4	2. ให้มีความรักและตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว
	3. ให้มีความรู้เรื่องขนาดของครอบครัว
ป. 5-6	4. ให้มีความรู้ถึงหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว
	5. ให้มีความรู้ถึงปัญหาของการมีครอบครัวขนาดใหญ่
	6. ให้มีความรู้เรื่องความพร้อมที่จะมีครอบครัว
	7. ให้มีความรู้เรื่องแหล่งและการใช้บริการวางแผนครอบครัวของ
หน่วยงานทางราชการ

 ระดับชั้น

 กิจกรรม ภาครัฐ.

การพัฒนากิจกรรมบริการ

- ป.1-6
8. จัดบริการแนะแนวสุขภาพ
 9. เชิญวิทยากรมาบรรยายเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว
 10. จัดบริการทางวิชาการเรื่องการวางแผนครอบครัว ทั้งที่บ้านและชุมชน เช่น การแจกจุลสาร การจัดนิทรรศการ การนำนักเรียนไปศึกษาสถานศึกษาที่ ฯลฯ

การพัฒนาสถานแวดล้อม

- ป.1-6
11. การจัดแสดงแผนภูมิและอุปกรณ์แสดงการวางแผนครอบครัวในห้องพยาบาล
 12. การจัดป้ายนิเทศ ภาพโฆษณาในที่ชุมชน หรือสถานที่ทำงานเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว
-

หมวดที่ 7

จปฐ. ข้อที่ 7 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และชุมชน

เครื่องวัดข้อที่ 22 ครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้เรียนรู้วิธีปฏิบัติตนเพื่อช่วยเหลือครอบครัว
	2. ให้มีความรักและเชื่อฟังพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว
ป.3-4	3. ให้ตระหนักถึงความสำคัญและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว
	4. ให้มีความรู้เรื่องประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัว
ป.5-6	5. ให้มีความรู้วิธีปฏิบัติตนเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความรัก
	6. ให้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาและช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขราบรื่น

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6	7. จัดชมรมกลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน
	8. จัดบริการด้านวิชาการเรื่องการสร้างสื่อสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น การบรรยายการโต้วาที การจัดนิทรรศการ การแจกจุลสาร
	9. จัดทำการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับครอบครัวในชุมชน

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป.1-6	10. จัดป้ายนิเทศ ภาพโปสเตอร์ ภาพโฆษณาเกี่ยวกับสื่อสัมพันธ์ในครอบครัว ฯลฯ แสดงไว้ที่โรงเรียนที่สาธารณะ เป็นต้น
	11. แสดงสถิติเกี่ยวกับสภาพครอบครัวในชุมชนแสดงไว้ที่สาธารณะหรือที่โรงเรียน

เครื่องใช้วัดข้อที่ 23 หมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง

ระดับชั้น

กิจกรรม กปรอ.

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้เรียนรู้เพื่อช่วยตัวเองในด้านการแต่งตัว การรับประทานอาหาร และการปฏิบัติตามสุขนิสัยต่าง ๆ
	2. ให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยและเชื่อฟังคำสั่งสอน
ป.3-4	3. ให้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติตนให้คนอื่นรัก
	4. ให้เรียนรู้วิธีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม
ป.5-6	5. ให้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกับผู้อื่น
	6. ให้เรียนรู้วิธีการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
	7. ให้มีความสนใจและแสวงหาแนวทางสร้างความก้าวหน้าให้แก่ตัวเองอยู่เสมอ

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6	8. ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณะ เช่น โรงเรียน วัด ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ
	9. ให้มีกิจกรรมนักเรียนในรูปแบบการปกครองโดยคณะกรรมการ
	10. ให้มีสมุดบันทึกและสำรวจตนเองตามความเหมาะสม

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปร.

การพัฒนาสถานแวดล้อม

- ป. 1-6
11. ให้มีสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาในสถานศึกษาและชุมชน
 12. ให้มีป้ายนิเทศ คำขวัญ ป้ายโฆษณา ฯลฯ เพื่อช่วยให้เกิดการ
 จูงใจพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
-

 เครื่องชี้วัดข้อที่ 24 หมู่บ้านร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติที่รัฐและชุมชนสร้างขึ้น

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

- ป. 1-6
1. ให้รู้ว่าสิ่งเป็นสาธารณสมบัติและสิ่งที่เป็นทรัพยากรในชุมชนตนเอง
 มีอะไรบ้าง
 2. ให้เรียนรู้การดูแลและอนุรักษ์สาธารณสมบัติและทรัพยากรในท้องถิ่น
 3. ให้มีความรู้ ประโยชน์และความสำคัญของการบำรุงรักษาสิ่งที่เป็น
 สาธารณสมบัติและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
 4. ให้มีความสำนึกและรู้สึกหวงแหนสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติของชุมชน
 5. ให้มีความสามารถชักจูงหรือนำคนอื่นให้มีความรักและอนุรักษ์
 สาธารณสมบัติและทรัพยากรในชุมชน

 ระดับชั้น

 กิจกรรม กปฐ.

การพัฒนากิจกรรมบริการ

- ป.1-6
6. จัดให้มีชมรมอนุรักษ์สาธารณสมบัติ
 7. จัดให้มีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติในชุมชน
 8. จัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบนักเรียนเพื่อดูแลรักษาสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติของชุมชน

การพัฒนาสถานแวดล้อม

- ป.1-6
9. จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์อนุรักษ์สาธารณสมบัติของชุมชน
 10. จัดให้มีศูนย์อนุรักษ์สาธารณสมบัติของชุมชน

เครื่องชีวิตข้อที่ 25 หมู่บ้านร่วมกันรักษามรดกทางวัฒนธรรม

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

- ป.1-2
1. ให้ความรู้สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนตนเองมีอะไรบ้าง
 2. ให้เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ ๆ ในชุมชน
- ป.3-4
3. ให้เรียนรู้วันสำคัญต่าง ๆ ที่ควรทราบ
 4. ให้เรียนรู้การดูแลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ระดับชั้น

กิจกรรม กปร.๑

ป.5-6

5. ให้มีความรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความสำคัญของการบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน
6. ให้มีความสำนึกและห่วงหาพันสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน
7. ให้มีความสามารถชักจูงหรือนำคนอื่นให้มีความรักและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชน

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6

8. จัดให้มีชมรมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ฯลฯ
9. จัดให้มีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน
10. จัดให้มีกิจกรรมตามวันสำคัญและขนบธรรมเนียมประเพณี

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป.1-6

11. จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
12. จัดให้มีศูนย์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

เครื่องใช้วัดข้อที่ 26 หมู่บ้านร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2

1. ให้รู้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเองมีอะไรบ้าง

ระดับชั้น

กิจกรรม กปร.๕

- ป.3-4
2. ให้เรียนรู้สิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ๆ ในชุมชน
 3. ให้เรียนรู้วันสำคัญต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่ควรทราบ
 4. ให้เรียนรู้การดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
- ป.5-6
5. ให้มีความรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความสำคัญของการบำรุงรักษาและอนุรักษ์สิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
 6. ให้มีความสำนึกและหวงแหนสิ่งที่เป็นมรดกทางธรรมชาติของชุมชน
 7. ให้มีความสามารถชักจูงหรือแนะนำคนอื่นให้มีความรักและอนุรักษ์สิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

การศึกษากิจกรรมบริการ

- ป.1-6
8. จัดให้มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 9. จัดให้มีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับชุมชน
 10. จัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบนักเรียนเพื่อดูแลรักษาสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน
 11. จัดให้มีกิจกรรมตามวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษาสถานแวดล้อม

- ป.1-6
12. จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 13. จัดให้มีศูนย์อนุรักษ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

ระดับชั้น

กิจกรรม ภาครัฐ.

14. จัดให้มีสวนป่าหรือจำลองทรัพยากรต่าง ๆ แสดงไว้ในที่เหมาะสม
ข้อ 3 วันสำคัญทรัพยากรธรรมชาติ เช่น วันต้นไม้ วันเข้าพรรษา ฯลฯ

เครื่องวัดข้อที่ 27 ประชาชนไปใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2

1. ให้เรียนรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่ของตนเอง

2. ให้สามารถเลือกตั้งหัวหน้าชั้นเรียนของตนเองได้

ป.3-4

3. ให้เขียนชื่อที่อยู่ของตนเองโดยละเอียดได้

4. ให้มีความรู้เรื่องส่วนราชการที่ควรรู้จักในชุมชน

5. ให้เรียนรู้เรื่องการเลือกตั้งต่าง ๆ ในโรงเรียน

ป.5-6

6. ให้มีความรู้เกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น

7. ให้มีความรู้และเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการเลือกตั้งต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภาจังหวัด ผู้แทนราษฎร ฯลฯ

8. ให้มีความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้แทนราษฎร

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6

9. จัดให้มีกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ในโรงเรียนโดยนักเรียนเลือกตั้ง
กันเองตามระบอบประชาธิปไตย
10. บริการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งต่าง ๆ แก่ชุมชน
11. ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ตามระบอบการปกครอง
แบบประชาธิปไตย

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป.1-6

12. ติดป้าย คำขวัญ ภาพโปสเตอร์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง
-

เครื่องใช้วัดข้อที่ 28 กรรมการหมู่บ้านมีความสามารถวางแผนดำเนินการตามแผนและจัดระบบ
บำรุงรักษาผลงานด้วยตนเอง

การพัฒนาระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2

1. ให้เรียนรู้เกี่ยวกับกรรมการคณะต่าง ๆ ในโรงเรียน
2. ให้มีความรู้ ประโยชน์ของการทำงานอย่างเป็นระบบ

ป.3-4

3. ให้เรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและของหมู่บ้าน

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

4. ให้มีความรู้ ประโยชน์ของการวางแผนในการทำงาน
5. ให้เรียนรู้วิธีการวางแผนและการติดตามผลอย่างง่าย ๆ ด้วยตนเองได้
- ป.5-6
6. ให้สามารถวางแผนการเรียนรู้ในระดับชั้นของตนเองได้
7. ให้เรียนรู้วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ของการเรียนรู้หนังสือ
8. ให้สามารถวิเคราะห์ข้อบกพร่องของตนเองและนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น

การนำเสนอกิจกรรมบริการ

ป.1-6

9. ให้มีการตั้งสถานักเรียนในโรงเรียน
10. ให้มีการวางแผนการดำเนินงานต่าง ๆ ในโรงเรียนและในชุมชน
11. ให้มีชมรม กลุ่มสนใจ ฯลฯ

การนำเสนอสถานแวดล้อม

ป.1-6

12. ให้มีป้ายประกาศเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชน
13. ให้มีห้องประชุมหรือที่ทำงานฝ่ายต่าง ๆ ของกรรมการนักเรียน
14. แสดงแผนงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน หรือชุมชนในระยะยาว

หมวดที่ 8

จปฐ. ข้อที่ 8 ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

เครื่องชี้วัดข้อที่ 29 ในหมู่บ้านมีความสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

ระดับชั้น

กิจกรรม จปฐ.

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้เรียนรู้ความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2. ให้เรียนรู้การทำงานเท่ากับผู้อื่น
ป.3-4	3. ให้มีความรู้เรื่องประโยชน์ของความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 4. ให้ตระหนักถึงความสำคัญและสนใจในการสร้างความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งที่โรงเรียนและที่ชุมชน
ป.5-6	5. ให้เรียนรู้วิธีการสร้างความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 6. ให้เรียนรู้สาเหตุและวิธีการแก้ปัญหาเมื่อมีกลุ่มคนแตกแยกความสามัคคี 7. ให้เรียนรู้วิธีการเสียสละและให้อภัยแก่ผู้อื่น

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6	8. จัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ทั้งในโรงเรียนและชุมชน 9. ร่วมมือกับชุมชนเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานประเพณี งานพัฒนาที่สาธารณะ ฯลฯ 10. จัดกิจกรรมบริการชุมชน รูปแบบต่าง ๆ 11. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น การแจกเอกสาร

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

การนำเสนอผลงานเวดล้อม

- ป.1-6
12. ให้มีสถานที่ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่ชุมชนและที่โรงเรียน
 13. มีป้ายประกาศเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและของโรงเรียน

เครื่องชีวิตข้อที่ 30 บุคคลในครอบครัวมีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

การนำเสนอกระบวนการเรียนการสอน

- ป.1-2
1. ให้เรียนรู้เรื่องพื้นฐานของศาสนาที่ตนนับถือ
 2. ให้มีความรู้เรื่องคุณค่าของศาสนา
- ป.3-4
3. ให้เรียนรู้ข้อปฏิบัติที่สำคัญ ๆ ของศาสนาที่ตนนับถือ
 4. ให้เรียนรู้วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของศาสนา
- ป.5-6
5. ให้เรียนรู้หลักธรรมและกฎระเบียบข้อบังคับของศาสนา
 6. ให้ตระหนักถึงความสำคัญและทศนุบำรุงส่งเสริมศาสนาที่ตนนับถือ

การนำเสนอกิจกรรมบริการ

- ป.1-6
7. ให้มีกิจกรรมทางศาสนาทุกวันหรือทุกอาทิตย์
 8. ร่วมมือกับชุมชนในวันสำคัญหรือพิธีต่าง ๆ ของศาสนา

ระดับชั้น

กิจกรรม กปฐ.

9. บริการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกิจกรรม การทบทวนบำรุง และการดำเนินงานต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น การบริการเอกสาร การจัดการศพ การโฆษณา เสียตามสาย ฯลฯ

การพัฒนาศาสนาภาคท้องถิ่น

ป.1-6

10. จัดให้มีสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาทั้งที่โรงเรียนและที่ชุมชน
11. จัดให้มีสถานที่เก็บรวบรวมหรือแสดงเอกลักษณ์ของศาสนา
12. จัดป้ายประกาศเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของศาสนา

เครื่องใช้วัดข้อที่ 31 บุคคลในครอบครัวไม่เล่นการพนันและไม่ติดสุราหรือสิ่งเสพติดอื่น ๆ

การพัฒนาระบบการเรียนการสอน

ป.1-2

1. ให้มีความรู้ถึงผลเสียของการติดสุรา สิ่งเสพติด และการเล่นการพนัน

ป.3-4

2. ให้มีความรู้เรื่องชนิดของสิ่งเสพติดให้โทษ และประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์
3. ให้มีความรู้เรื่องผลเสียของการพนันที่มีต่อตนเองและส่วนรวม

ระดับชั้น

กิจกรรม ภาครัฐ.

ป.5-6

4. ให้มีความรู้เรื่องผลเสียของสิ่งเสพติดและสุราที่มีต่อตนเองและส่วนรวม
 5. ให้สามารถหลีกเลี่ยงการดื่มสุรา การติดสิ่งเสพติดและการเล่นการพนัน
 6. ให้มีความรู้เรื่องกฎหมาย ข้อบังคับเกี่ยวกับการพนันและสิ่งเสพติด
- การพัฒนากิจกรรมบริการ**

ป.1-6

7. จัดกิจกรรมเพื่อต่อต้านสิ่งเสพติด
8. จัดกิจกรรมแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองร่วมกับชุมชน
9. จัดกิจกรรมนันทนาการ
10. จัดกิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อลดอบายมุข การดื่มสุรา และการป้องกันปราบปรามสิ่งเสพติดด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การทำจุลสาร การไต่เวที ฯลฯ

การพัฒนาสถานแวดล้อม

ป.1-6

11. จัดโรงเรียนให้มีเขตปลอดบุหรี่และสุรา
12. จัดสถานที่เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น สนามกีฬา ที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะ ฯลฯ ทั้งที่โรงเรียนและชุมชน
13. จัดสถานที่แสดงป้ายนิเทศ ภาพโฆษณา ฯลฯ เพื่อรณรงค์ต่อต้านการพนัน การติดสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ

เครื่องใช้วัดข้อที่ 32 ครอบครัวไม้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ป.1-2	1. ให้เรียนรู้เรื่องการประหยัด
	2. ให้เรียนรู้ผลเสียของการฟุ่มเฟือยและประโยชน์ของการประหยัด
ป.3-4	3. ให้เรียนรู้เรื่องการใช้ทรัพยากรในห้องถิ่นอย่างประหยัด
	4. ให้สามารถใช้สิ่งของภายในบ้านอย่างประหยัด
	5. ให้เรียนรู้วิธีการออมทรัพย์และการใช้จ่ายอย่างประหยัด
ป.5-6	6. ให้เรียนรู้การปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ อย่างถูกต้อง แต่ประหยัด
	7. ให้สามารถแนะนำเชิญชวนผู้อื่นร่วมกิจกรรมตามประเพณีในห้องถิ่นอย่างประหยัด
	8. ให้มีความสนใจและดำเนินชีวิตอย่างประหยัดและอดออม

การพัฒนากิจกรรมบริการ

ป.1-6	9. จัดให้มีสหกรณ์หรือการออมทรัพย์ในโรงเรียนหรือชุมชน
	10. จัดกิจกรรมประเพณีในกิจการต่าง ๆ ในรูปแบบที่ประหยัด
	11. จัดกิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการประหยัด เช่น การจัดนิทรรศการ การบรรยายพิเศษ การผลิตจุลสาร ฯลฯ

การพัฒนาสภาพแวดล้อม

ป.1-6	12. จัดสถานที่ที่เป็นรูปแบบสหกรณ์หมู่บ้านหรือโรงเรียน
	13. จัดสถานที่ตลาดนัดของพื้นเมืองราคาประหยัด
	14. จัดป้ายนิเทศ คำโฆษณา ฯลฯ ที่สาธารณะ

สรุป

คุณภาพชีวิตดี คือชีวิตที่บรรลุความจำเป็นพื้นฐานครบทุกข้อ คือ "อาหารดี มีที่อยู่อาศัย ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว ครอบครัวปลอดภัย ได้ผลผลิตดี ไม่มีลูกมาก อยากร่วมพัฒนา พาสู่คุณธรรม" หากประชาชนคนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมจะทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ พัฒนาการด้านจิตใจ นำไปสู่การมีชีวิตอยู่ในสังคมไทยอย่างเป็นสุข.

บรรณานุกรม

รัชนิพร ภู่อกร. การสาธารณสุขมูลฐาน. พิมพ์โลก : โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2530.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สุรสีห์กรานพิด

4/2-3 ถ. สุรสีห์

อ. เมือง จ. พิษณุโลก 65000 โทร. 258361

พุทธศักราช 2533

